LUIGI PIRANDELLO

Exclusa

EDITURA EMINESCU

LUIGI PIRANDELLO

Exclusa

192

Traducere de Adriana Lăzărescu

Coperta colecţiei:Wanda Mihuleac
Ilustraţia copertei: Vanda Boveanu

EDITURA EMINESCU
1983

Cuprins

EXCLUSA 5
PRIMA PARTE 6
I 7
II 15
III 23
IV 32
V 39
VI 45
VII 50
VIII 55
IX 61
X 68
XI 72
XII 82
XIII 88
XIV 96
PARTEA A DOUA 104
I 105
II 111
III 122
IV 129
V 133
VI 138
VII 141
VIII 147
IX 152
X 156
XI 160
XII 166
XIII 172

XIV 180
XV 192
RÂNDUL 203
I 204
II 208
III 212
IV 217
V 221
VI 225
VII 230
VIII 235
IX 238
X 242
XI 245
XII 249
XIII 254
XIV 257
XV 259
XVI 262
XVII 266
XVIII 271
XIX 275
XX 280
XXI 282
XXII 285
XXIII 290
XXIV 294
XXV 297
XXVI 302
XXVII 306
XXVIII 308
XXIX 310
XXX 313

EXCLUSA

PRIMA PARTE

I

ANTONIO PENTÀGORA SE AŞEZASE liniştit la masă ca să cineze, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

La lumina lămpii care atârna din tavanul nu prea înalt, chipul său, ciupit de vărsat, semăna cu o mască sub albul-trandafiriu al pielii revărsate pe ceafa rasă. Fără haină, cu cămaşa albastră mototolită, uşor decolorată, deschisă pe pieptul păros, cu mânecile suflecate pe braţele păroase, aştepta să fie servit.

În dreapta lui stătea sora sa, Sidora, palidă şi încruntată, cu ochii ageri înfuriaţi şi ascunşi sub basmaua de mătase neagră pe care-o ţinea mereu pe cap. În stânga, fiul său, Niccolino, cu privirea rătăcită, cu un căpşor urecheat, de liliac, pe un gât prea lung, cu ochii foarte rotunzi şi nasul drept. În faţă, era pus tacâmul pentru celălalt fiu, Rocco, care se întorcea acasă chiar în seara aceea după nenorocirea avută.

Îl aşteptaseră până acum pentru cină. Dar fiindcă întârzia, se aşezaseră la masă. Tăceau toţi trei, în odaia mare şi întunecată, cu pereţii nu prea înalţi, îngălbeniţi, de-a lungul cărora se aflau două interminabile şiruri de scaune, aproape fiecare de alt fel. Dinspre podeaua uşor lăsată, cu plăcile pardoselii tocite, venea un iz indefinibil, de veşted.

În cele din urmă apăru şi Rocco în prag, întunecat, descompus. Era un băiat înalt cât o prăjină, blond, cu părul nu prea des, cu un ten închis la culoare şi cu ochii de un albastru deschis, cu o privire în gol, rătăcită, ochi

care deveneau totuşi răi când îşi încrunta sprâncenele şi-şi strângea gura mare, cu buzele moi, vinete. Mergând cu picioarele depărtate, îşi mişca şi bustul, şi în acelaşi ritm dădea din cap şi din braţe. Din când în când avea un tic nervos care-l făcea să-şi întindă bărbia şi să-şi lase colţurile gurii.

— Oh, iată-l pe Roccuccio, bravo! – exclamă tatăl, frecându-şi mâinile groase şi aspre, încărcate de inele masive.

Rocco rămase puţin să-i privească pe cei trei aşezaţi la masă, apoi se trânti pe primul scaun de lângă uşă, cu coatele pe genunchi, cu pumnii sub bărbie, cu pălăria trasă pe ochi.

— Ei, ridică-te! – reluă Pentàgora. Te-am aşteptat, ştii? Nu mă crezi? Pe cuvânt de onoare, până la zece... nu, mai mult, mai mult... cât e ceasul? Vino încoace: uite locul tău: ai tacâmul aici, unde era şi înainte.

Şi strigă tare:

— Doamna Popònica!

— Epponina, corectă Niccolino cu glasul scăzut.

— Taci, măgarule, ştiu şi eu. Vreau s-o chem Popònica, la fel ca pe mătuşa ta. N-am voie?

Rocco îşi ridică uşor capul, curios şi bombăni:

— Cine e Popònica?

— Ah! o doamnă scăpătată, răspunse vesel tatăl. O adevărată doamnă, ştii? De ieri e servitoare la noi.

Mătuşa ta o ocroteşte.

— E o romaniolă[1], adăugă Niccolino, aproape şoptit.

Rocco îşi lăsă din nou capul în mâini; şi tatăl său, satisfăcut, îşi duse încet-încet paharul foarte plin spre buze; îi luă spuma cu o sorbitură prudentă; apoi îi făcu lui Niccolino cu ochiul şi, plesnindu-şi limba de cerui gurii:

— Bun! – spuse. Roccuccio, vin nou; îţi vine să faci cu ochiul... Gustă, gustă, îţi aranjează stomacul. Prostii, fiule!

Şi dintr-o singură înghiţitură dădu tot restul pe gât.

[1] Din provincia Romagna (n. a.)

— Nu vrei să mănânci? – întrebă după aceea.

— Nu poate mânca, observă încet Niccolino.

Au tăcut toţi, atenţi ca furculiţele lor să nu scotocească zgomotos în farfurii, vrând parcă să nu-i jignească tăcerea care domnea stânjenitor în camera aceea mare. Şi iat-o pe doamna Popònica, cu părul de culoarea tutunului de Spania, uns nu se ştie cu ce pomadă, cu ochii vineţi şi gura ei zbârcită, ascuţită, intrând, clătinându-se pe picioarele-i scurte, frecându-şi mâinile mici, urâţite de muncă, cu o haină veche a stăpânului, legată cu mânecile în jurul mijlocului, în chip de şorţ. Felul în care-şi vopsise părul, aerul amărât al chipului ei, dădeau lesne de înţeles că biata doamnă decăzută ar fi dorit poate ceva mai mult decât disperata îmbrăţişare a acelor mâneci goale.

Imediat, Antonio Pentàgora îi făcu semn cu mâna să plece: pentru că Rocco nu voia să mănânce, nu mai era nevoie de ea. Ea îşi ridică sprâncenele până aproape de rădăcina părului, îşi lăsă peste ochii trişti pleoapele cartilaginoase, şi ieşi, demnă, suspinând.

— Adu-ţi aminte… hm… că ţi-am prezis-o, rosti în sfârşit Pentàgora.

Vocea lui puternică răsună atât de tare în liniştea aceea, încât sora lui, Sidora, deşi mereu absentă, cu capul în nori, se ridică brusc, luă de pe masă farfuria cu salată, înşfacă o bucată de pâine şi o zbughi repede, ca să-şi termine masa în altă cameră.

Antonio Pentàgora o urmări cu ochii până la uşă, apoi îl privi pe Niccolino şi îşi frecă faţa cu ambele mâini, deschizând gura într-un rânjet de gheaţă, mut.

Îl năpădeau amintirile.

Cu mulţi ani în urmă, când şi el se întorsese în casa părinţilor tot fiindcă îl înşelase soţia, sora lui, Sidora, ciudată încă de copil, voise să nu i se reproşeze nimic. Încet-încet îl dusese în vechea lui cameră de holtei, ca şi cum prin aceasta ar fi vrut să-i arate că se aştepta ca într-o zi sau alta să-l vadă înaintea ei, înşelat şi căit.

— Ţi-am prezis-o! – repetă, scuturându-se de amintirea

aceea, îndepărtată, cu un suspin.

Rocco se ridică, enervat, exclamând:

— Altceva nu găseşti de spus?

Niccolino îl trase discret de poalele hainei pe taică-său, ca şi când i-ar fi spus: „Taci din gură!”

— Nu! – strigă tare Pentàgora în faţa lui Niccolino. Vino încoace Roccuccio! Ia-ţi pălăria asta de pe ochi... Ah, da: rana! Lasă-mă să văd...

— Ce-mi pasă de rană? – strigă Rocco, plângând aproape de mânie, mototolindu-şi pălăria şi aruncând-o pe jos.

— Da, ia te uită cum te-ai pocit... Apă şi oţet, repede: să curăţăm rana.

Rocco ameninţă:

— Tot nu mă lăsaţi în pace? Plec!

— Pleacă! Ce vrei de la mine? Vorbeşte, dă-i drumu’! Te iau cu binele şi tu mă repezi... Potoleşte-te, fiule! Scrisoarea, zic eu, ai fi putut-o lua mai în uşor, fără să-ţi spargi capul de uşa dulapului... Dar acum, gata: prostii! Bani ai câţi vrei; femei poţi avea câte o să vrei. Prostii!

Prostii! era o expresie frecventă, însoţită mereu de un gest expresiv al mâinii şi o contracţie a obrazului.

Se ridică de la masă şi îndreptându-se spre scrin, pe care zăcea înghemuit un motan cenuşiu voinic, luă de acolo o lumânare; ca să se vadă ce voia să facă, el curăţă picăturile de ceară de pe lumânare apoi o aprinse şi suspină:

— Şi acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mergem la culcare!

— Mă laşi aşa? – exclamă Rocco, exasperat.

— Şi ce vrei să-ţi fac? Dacă vorbesc, te înfurii... Trebuie să rămân aici? Ei bine, să rămânem aici...

Suflă în lumânare şi se aşează pe un scaun lângă scrin. Motanul i se căţără pe umeri.

Rocco se plimba prin cameră, muşcându-şi din când în când mâinile sau făcând cu pumnii strânşi gesturi de mânie, neputincios. Plângea.

Niccolino, nemişcat încă de la masă, sub lumina lămpii, rotunjea cu degetul arătător cocoloaşe de miez de pâine.

— N-ai vrut să mă asculţi, reluă tatăl după o tăcere lungă. Ai... hm!... da, ai vrut să faci ca mine... mai că-mi vine să râd, ce să-i faci? Te plâng, să ştii! Dar a fost, Rocco băiatule, o încercare inutilă. Noi, Pentàgora... noi, Pentàgora, Fufù, nu mă gâdila cu coada, nu avem noroc la neveste.

Tăcu din nou câtva timp, ca apoi să reînceapă încet, suspinând:

— O ştiai... Dar tu ai crezut că ai găsit pasărea Fenix. Şi eu? La fel ca tine! Şi tata, fie-i ţărână uşoară? Tot aşa! Încornoraţi toţi!

Făcu cu mâna gestul de coarne şi le agita în aer.

— Băiete dragă, le vezi? Pentru noi, ele sunt stema familiei! Nu trebuie să ne pierdem cu firea.

Niccolino rânji, continuând să rotunjească liniştit cocoloaşe.

— Prostule, ce e de râs? – îi spuse tată-său, ridicându-şi capul chilug din piept, aprins în obraji. Ăsta ne e destinul! Fiecare îşi duce crucea. A noastră e asta! Calvar!

Şi-şi dădu cu mâna în cap.

— Dar, la urma-urmelor, toate sunt prostii! – continuă. O cruce care nu ne împovărează prea mult, nu-i adevărat, *Fufù*? după ce am scăpat de nevastă. Ba chiar se spune că asta aduce noroc. Omul îşi ia nevastă, aşa cum iei în mână o armonică, la ideea că oricine e în stare să cânte la ea. Într-adevăr, să ştii să-l întinzi şi apoi să-i strângi burduful, nu-i mare lucru; dar ca să mişti cu abilitate degetele pe clape, aici să te văd! Se spune că sunt om rău. Dar de ce sunt rău? Pentru că aş vrea ca toată lumea să-şi vadă liniştită de treburile ei aşa cum şi eu îmi văd liniştit de treburile mele. Sunt însă unii care când pot cleveti pe seama cuiva, parcă se îngraşă. De altfel mie îmi face bine cine mă înjură. Ştii ce fac? Înjurătura lui mi-o pun exact aici.

Se lovi cu palma pe fesă. Şi apoi reluă:

— Cine vrea să moară, n-are decât. Eu mă strădui să trăiesc. Sănătate avem atâta cât să mai dăm şi altora şi nu ne lipseşte nimic. Dealtminteri se ştie că nevestele nu fac altceva decât să-şi înşele bărbaţii. Când m-am însurat, băiete, bunicu-tău mi-a spus întocmai cuvintele acestea. Nu am vrut să-l ascult, aşa cum tu nu ai vrut să mă asculţi pe mine. Bineînţeles că fiecare vrea să încerce pe pielea lui. Ce credeam eu că va fi Fana, nevastă-mea, pentru mine? Exact ceea ce credeai şi tu, Roccuccio dragă, că va fi a ta: o sfântă! Nu o vorbesc de rău şi nici nu-i vreau răul: sunteţi martori. Îi dau mamei voastre atât cât poate să trăiască şi vă îngădui să mergeţi să o vedeţi o dată pe an, la Palermo. La urma urmelor, mi-a făcut un mare bine: m-a învăţat că trebuie să fii supus părinţilor. Aşa că îi spun lui Niccolino: — Cel puţin tu, fiule, salvează-te!

Aceste vorbe nu-i plăcură lui Niccolino, care ştia acum ce este dragostea trupească:

— Mai bine gândiţi-vă la voi, că la mine mă gândesc eu!

— La el, oho, la el... ah, fiule! – exclamă rânjind Pentàgora. Dar sfinte Silvestre... Sfinte Martin... ocrotitori ai încornoraţilor!

— Bine, bine, răspunse Niccolino peste măsură de iritat. Dar nouă, mama, biata de ea, ce rău ne-a făcut, chiar dacă e adevărat că...

— Niccoli', acum mă superi! – îl întrerupse tatăl, ridicându-se în picioare. E un destin, prostule! Şi eu vorbesc spre binele tău. Însoară-te, însoară-te, dacă trei încercări eşuate nu-ţi ajung, şi, dacă eşti cu adevărat un Pentàgora, vei vedea!

Se eliberă de motan cu o scuturătură, luă de pe scrin lumânarea şi, fără nici măcar să o aprindă, ieşi iute din cameră.

Rocco deschise fereastra şi începu să privească lung afară.

Noaptea era umedă. Departe, după ultimele case, jos,

la poalele colinei, câmpia nesfârşită, singuratică, se întindea sub un văl trist de ceaţă, până la ţărmul mării, luminată palid de lună. Cât de mult aer, cât spaţiu dincolo de fereastra îngustă! Privi faţada casei, expusă vântului, ploilor, melancolică, în umezeala lunară privi străduţa întunecată, pustie, vegheată de un singur felinar plângăreţ; acoperişurile caselor sărmane cufundate în somn; şi neliniştea îi crescu. Rămase uimit, cu sufletul aproape rătăcit, privind în continuare; şi întocmai cum, după un uragan violent, nori uşori rătăcesc nehotărâţi, gânduri străine, amintiri confuze, impresii îndepărtate îi apărură în minte, fără un contur precis. Se gândi că pe când era încă un copil de o şchioapă, acolo, pe străduţa aceea strâmtă, tocmai sub felinarul acela cu lumină slabă tremurătoare, într-o noapte fusese ucis un om luat prin surprindere; după care o servitoare îi spusese că duhul aceluia fusese văzut de atâţia; iar el se înfricoşase atât de tare, încât multă vreme nu a mai putut privi pe strada aceea... Acum casa părintească, pe care o părăsise de aproape doi ani, punea din nou stăpânire pe el, cu toate reminiscenţele şi cu oprimarea de odinioară. El era din nou liber, ca pe vremea când se ştia holtei. În noaptea aceea va dormi singur în cămăruţa pustie, în patul mic de atunci: singur! Casa lui de om căsătorit, cu mobilele noi bogate, rămăsese goală, întunecată... ferestrele rămăseseră deschise... şi luna aceea, care cobora în ceaţă deasupra mării îndepărtate, fără îndoială că se vedea şi din dormitorul lui... Patul lui dublu... cu tot felul de cuverturi cu volane de mătase roză... ah! închise ochii şi strânse pumnii. Şi mâine? ce se va întâmpla mâine, când tot satul va afla că şi-a alungat de acasă soţia necredincioasă?

Acolo, cu capul cufundat în vasta linişte melancolică a nopţii, străpunsă ici şi colo şi vibrând de ţipete iuţi de lilieci invizibili, cu pumnii încă strânşi, Rocco gemu, exasperat:

— Ce trebuie să fac? ce trebuie să fac?

— Du-te la englez, insistă încet şi calm Niccolino, care stătea tot în acelaşi loc, cu ochii fixaţi asupra feţei de masă.

Rocco tresări la glasul lui şi se întoarse, uimit de sfatul acela şi văzând că fratele lui e tot acolo, impasibil, sub lampă.

— La Bill? – îl întrebă, încruntat. Şi de ce?

— Eu, în situaţia ta, l-aş provoca la duel, spuse simplu şi convins Niccolino, adunând în căuşul palmei toate cocoloaşele de pâine şi ducându-se să le arunce pe fereastră.

— La duel? – repetă Rocco, şi stătu puţin să se gândească, încremenit; apoi izbucni: Aşa e, chiar aşa, ai dreptate! Cum de nu m-am gândit? Sigur, duelul!

De la biserica din apropiere ajunseră până la ei ecourile clopotelor liniştite de la miezul nopţii.

— E miezul nopţii.

— Englezul o fi treaz.

Rocco luă de pe jos pălăria mototolită.

— Mă duc!

II

PE SCARĂ, ÎN ÎNTUNERIC, ROCCO Pentàgora rămase puţin încurcat, neştiind dacă să bată la uşa englezului sau la aceea de mai jos, a unui alt chiriaş, profesorul Blandino.

Antonio Pentàgora îşi construise casa în forma unui turn, cu mai multe etaje. Pentru moment se oprise la etajul al patrulea. Dar, ori că această casă se afla în realitate puţin în afara târgului, ori că nimeni nu voia să aibă de-a face cu proprietarul, cert era că Pentàgora nu reuşea în niciun chip să închirieze un apartament. Primul etaj era gol de mulţi ani; din al doilea o singură cameră era ocupată de profesorul Blandino, îngrijit de doamna Popònica; din al treilea era ocupată tot o singură cameră, de englezul Mr. H. W. Madden, zis Bill. Toate celelalte, de şoareci. Portarul avea gravitatea demnă a unui notar; dar era plătit numai cu cinci lire pe lună, drept pentru care nu saluta niciodată pe nimeni.

Luca Blandino, profesor de filosofie la liceu, în vârstă de aproape cincizeci de ani, înalt, slab, chel, în schimb bărbos peste măsură, era un om puţin obişnuit, bine cunoscut în ţinut pentru faptul că era de o distracţie nemaipomenită, despre care discutau toţi. Înjugat de nevoie şi cu o tristă resemnare învăţământului, absorbit mereu de meditaţiile lui, nu-i păsa de nimeni şi de nimic. Totuşi, dacă cineva ar fi ştiut să-l trezească pe neaşteptate, în aşa fel încât să-l facă să coboare din sfera gândurilor înnourate, ar fi reuşit să-l câştige de partea sa şi să şi-i facă un ajutor preţios şi dezinteresat. Rocco ştia

acest lucru.

Nu mai puţin ciudat era Madden, profesor şi el, dar particular, de limbi străine. Dădea, în schimbul unei sume derizorii, lecţii de engleză, germană şi franceză, dispreţuind limba italiană. Fruntea lui imensă era aşadar o adevărată piaţă internaţională. Părul auriu, foarte subţire, părea că se îndepărtase de frunte şi de tâmple de teama nasului coroiat, robust; dar în căutarea lor, din înălţimea sprâncenei or şerpuiau sus, sus, ca şi când s-ar fi dus să se ascundă, două vene umflate. Sub sprâncene se distingeau ochii cenuşii-albaştri, uneori şireţi, alteori îndureraţi, parcă apăsaţi de frunte. Sub nas, mustăcioara de culoarea fânului, tăiată riguros în jurul buzei superioare. Deşi avea fruntea monumentală, natura a vrut să înzestreze trupul domnului Madden cu o oarecare sprinteneală de maimuţă şi domnul Madden a ţinut să profite şi din această virtute: în orele libere, dădea lecţii de scrimă; dar aşa, fără nicio pretenţie, să reţinem.

Poate că nici el, bietul Bill, nu ar fi ştiut că spună cum a ajuns din Irlanda natală într-un târg din Sicilia. Din patrie nu i-a venit niciodată nicio scrisoare! Era chiar singur, cu mizeria în urma lui, în trecut, şi cu mizeria înainte, în viitor. Părăsit astfel la discreţia sorţii, nu ceda totuşi. Într-adevăr, din fericire pentru el, domnul Madden avea în minte mai multe cuvinte decât gânduri, pe care şi le revedea continuu.

Aşa cum prevăzuse Niccolino, Rocco îl găsi treaz.

Bill stătea pe o canapea veche şi ruptă în faţa unei mesuţe, cu fruntea lui mare, luminată de o lampă cu abajurul rupt; desculţ, ţinea un picior deasupra celuilalt şi muşca furios dintr-un sandviş, privind cu religiozitate o sticlă desfundată, de bere proastă, aflată în faţa lui.

Fiecare din dalele camerei cerea o măturâ şi o scuipătoare pentru domnul Madden; pereţii şi cele câteva mobile decrepite cereau o cârpă de praf; patul acela prăpădit de i se vedeau ramele cerea braţele zdravene ale unei servitoare viguroase, care să-l strângă şi să-l

primenească cel puţin o dată pe săptămână; costumele domnului Madden cereau nu o perie, ci mai degrabă o ţesală, de cal.

Geamurile singurei ferestre erau deschise; obloanele apropiate. Pantofii domnului Madden, unul ici, altul colo, în mijlocul camerei.

— Oh, Rocco! – exclamă cu pronunţia lui barbară, în care se gargarisea, strivea, scuipa vocalele şi consoanele, cu o silabisire trunchiată, ca şi cum ar fi vorbit cu un cartof fierbinte în gură.

— Iartă-mă, Bill, dacă vin aşa târziu, spuse Rocco, cu un chip cadaveric. Am nevoie de tine.

Bill repeta aproape totdeauna ultimele cuvinte ale interlocutorului său, de parcă ar fi vrut să-şi agaţe de ele răspunsul:

— De mine? Un moment. E de datoria mea să-mi pun mai întâi pantofii.

Şi privi mirat rana de pe fruntea prietenului său.

— M-am încăierat cu cineva.

— Nu înţeleg.

— Încăierat! – urlă Rocco, arătându-i fruntea.

— Ah. O încăierare, foarte bine: *a strife, der Streite, une mêlée*, *yes*, am înţeles foarte bine. Se spune *lite* în italiană? Li-te, foarte bine. Ce pot să fac eu?

— Am nevoie de tine.

— (*Li-te*). Nu înţeleg.

— Vreau să provoc pe cineva la duel!

— Ah, un duel, tu? Foarte bine. Am înţeles.

— Dar nu ştiu, nu cunosc deloc scrima. Ce trebuie să fac? Nu aş vrea să mă las omorât ca un câine, înţelegi?

— Ca un câine, foarte bine, am înţeles. Şi atunci, câteva... *coup*? Ah, o lovitură se zice? Da, *infallible*, eu învăţ pe tine. Foarte simplu, da. Acum?

Şi Bill, cu o săritură de maimuţă bine dresată, desprinse de pe perete două florete vechi ruginite.

— Aşteaptă, aşteaptă... – îi spuse Rocco, tulburându-se la vederea celor două fiare vechi. Mai întâi explică-mi...

Eu provoc, aşa e? sau pălmuiesc şi sunt provocat. Martorii discută, cad de acord. Să zicem duel cu spada. Mergem la locul stabilit. Ei bine, cum se face?

Uite, vreau să ştiu totul, în ordine, pe rând.

— Da, uite, răspunse Madden căruia îi plăcea ordinea, când vorbea, ca să nu se încurce; şi începu să explice în amănunt, în felul lui, preliminariile unui duel.

— Gol? – întrebă la un moment dat Rocco, consternat peste măsură. Cum gol? De ce?

— Gol... în cămaşă, răspunse Madden. Gol... cum se spune? *le tronc du corps*... *die Brust*... *ah*, *yes*, bustul, bustul. Sau pur şi simplu fără pieptul gol, da... cum vrei.

— Şi după aceea?

— După aceea? Ei da, duelul... Spada, în gardă; *à vous*!

— Uite, spuse Rocco, eu, de exemplu, iau în mână spada, hai, învaţă-mă... Cum fac?

Bill îi aşează degetele, mai întâi, pe mânerul floretei. Rocco se lăsă aplecat, tras, potrivit ca un automat. Se simţi însă curând umilit în acele neobişnuite poziţii forţate. — Cad! cad! – şi îl obosea braţul întins, i se înţepenea; floreta? i se părea prea grea. — *Eh! eh! olà! oilà!* îl stimula între timp Madden. — Aşteaptă Bill! – ca să dea lovitura aceea, cum putea rămâne piciorul stâng nemişcat? şi dreptul, Dumnezeule, Dumnezeule! nu se mai putea retrage în gardă! La orice mişcase sângele îi năvălea cu furie în rana de la frunte. Între timp, de-a lungul pereţilor, mobilele decrepite lăsau impresia că joacă singure, buimăcite de salturile ridicole ale umbrelor monstruoase mărite ale celor doi spadasini nocturni.

Bum! Bum! Bum! – câteva lovituri date cu furie în podea.

Madden se opri, istovit, cu fruntea lui imensă plină de broboane de sudoare. Ascultă atent.

— L-am trezit pe profesorul Luca!

Rocco se prăbuşise vlăguit pe un scaun, cu braţele atârnând, capul pe spate, sprijinit de perete; aproape leşinat. În atitudinea aceea, părea că terminase duelul cu

adversarul şi că primise lovitura mortală.

— L-am trezit pe profesorul Luca, repetă Bill, privind pe Rocco, căruia o asemenea noutate parcă nu-i oferea nicio surpriză neplăcută.

— Mă duc eu la Blandino, spuse Rocco într-un târziu, ridicându-se. Trebuie să rezolvăm totul până mâine. Blandino îmi va fi martor. Te salut, îţi mulţumesc Bill. Contez şi pe tine, să ştii.

Madden cu lampa în mână îşi însoţi prietenul până la uşă; aşteptă pe palier până ce profesorul Blandino deschise şi când uşa de la etajul doi se închise, se retrase făcând un gest al lui, specific, cu mâna ca şi când şi-ar fi gonit o muscă încăpăţânată de pe nas.

Luca Blandino primi fără plăcere vizita aceea în toiul nopţii. Bolborosind, clătinându-se, îl pofti pe Rocco să treacă prin celelalte camere pustii, până în camera lui; apoi, cu barba stufoasă, căruntă, răvăşită şi cu ochii umflaţi şi înroşiţi de somnul întrerupt, se aşează pe pat cu picioarele goale, păroase, atârnate.

— Domnule profesor, fie-vă milă de mine, şi iertaţi-mă, spuse Rocco. Mă las în mâinile dumneavoastră.

— Ce ţi s-a întâmplat? Eşti rănit! – exclamă Blandino cu glas răguşit, privindu-l cu lumânarea în mână.

— Da... ah, dacă aţi şti! De zece ore, eu... Ştiţi, soţia mea!

— O nenorocire?

— Mai rău. Soţia mea m-a... Am gonit-o de acasă...

— Tu? De ce?

— Mă înşela... mă înşela... mă înşela...

— Eşti nebun?

— Nu! Ce nebun!

Şi Rocco începu să hohotească, ascunzându-şi faţa în mâini şi gemând:

— Ce nebun! ce nebun!

Profesorul îl privea din pat, necrezându-şi ochilor şi urechilor, aşa luat pe nepregătite, din somn.

— Te înşela?

— Am surprins-o că... că citea o scrisoare... Ştiţi de la cine? De la Alvignani!

— Ah, pungaşul! Gregorio! Gregorio Alvignani?

— Da (şi Rocco înghiţi în sec). Acum înţelegeţi, domnule profesor... aşa... aşa nu se poate, nu trebuie să se termine aşa! El a plecat.

— Gregorio Alvignani?

— A fugit, da. Chiar în seara asta. Nu ştiu unde, dar voi afla. S-a temut... Domnule profesor, sunt în mâinile dumneavoastră.

— În mâinile mele? Ce amestec am eu?

— O satisfacţie, domnule profesor, nu încape vorbă că trebuie să am o satisfacţie în faţa tuturor. Nu credeţi?

Pot rămâne aşa?

— Uşurel, uşurel... Calmează-te, fiule! Ce amestec au ceilalţi?

— Onoarea mea, domnule profesor! Vi se pare puţin? Trebuie să-mi apăr onoarea... în faţa întregului târg...

Luca Blandino dădu din umeri, plictisit.

— Lasă-l încolo de târg! Trebuie să reflectăm, să ne gândim bine. Înainte de toate: eşti sigur?

— Am scrisorile, vă spun, scrisorile pe care i le arunca el pe fereastră!

— El, Gregorio? ca un băieţandru? Dar spui adevărul? Vai, vai, vai... Îi arunca scrisorile pe fereastră?

— Da, le am aici!

— Ia te uită, ia te uită... Şi soţia ta, sfinte Dumnezeule! Nu este fata lui Francesco Ajala? Bagă de seamă, dragul meu, ăla este un animal furios... Va ieşi un măcel... Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus? Vai... vai... vai... Pe fereastră? Îi arunca scrisorile pe fereastră, ca un băieţandru?

— Pot conta pe dumneavoastră, domnule profesor?

— Pe mine? De ce? Ah, ai vrea să-l provoci... Aşteaptă fiule, trebuie să ne gândim bine... M-ai zăpăcit cu totul... Nu se poate, acum...

Coborî din pat; se apropie de Rocco şi bătându-i cu mâna pe umăr, adăugă:

— Revino-ţi în fire, fiule... Suferi prea mult, o văd... Mâine, da? pe lumină. Vom vorbi mâine; acum e târziu... Du-te şi te culcă, dacă vei putea... du-te şi te culcă, fiule...

— Dar făgăduiţi-mi de pe acum... – insistă Rocco.

— Mâine, mâine, îl întrerupse din nou Blandino, împingându-l spre uşă. Îţi făgăduiesc... Dar ce pungaş, oh! Îi arunca scrisorile pe fereastră? Trebuie să ne aşteptăm la toate de la lumea asta, dragul meu! Bietul Roccuccio, ia te uită! te înşela... Hai, hai, nu-i nimic...

— Domnule profesor... nu mă părăsiţi, vă rog! Contez pe dumneavoastră!

— Mâine, mâine, repetă Blandino. Bietul Roccuccio... viaţa... hm... ce pacoste... Noapte bună, fiule, noapte bună, noapte bună...

Şi Rocco auzi închizându-se uşa în spatele lui, încet-încet, şi rămase în întuneric, pe palier, în mijlocul scării mute, dezorientat. Nimeni nu mai vrea să ştie de el?!

Se aşeză, ca un copil părăsit, pe primele trepte ale scării, lângă balustradă, cu coatele pe genunchi şi capul între mâini. Întunericul, tăcerea, poziţia însăşi îi strânseseră inima făcându-l să se lase pradă unei deprimări profunde, începu să plângă şi să se vaite, cu un glas scăzut:

— Ah, mamă! mamă!

Plânse şi iar plânse. Apoi se căută în buzunar şi scoase o scrisoare mototolită. Aprinse un chibrit şi încercă să citească; dar simţi pe mână contactul cu ceva umed, uşor, puţin vâscos; ridică chibritul. Era un fir de păianjen, foarte lung, care atârna din înălţimea scării. Rămase cu privirea aţintită asupra lui şi nu băgă de seamă că băţul de chibrit continua să ardă între degete; se fripse, şi pe întuneric strigă de mai multe ori:

— Blestemat! blestemat! blestemat!

Aprinse un alt chibrit şi începu să citească scrisoarea care era scrisă cu litere foarte mici, pe o hârtie cenuşie, ordinară la prima vedere. Citi automat primele cuvinte:

„Îţi scriu de trei luni (sunt trei luni) şi încă…” Sări câteva rânduri; îşi fixă apoi privirea pe un „când?” subliniat, apoi aruncă chibritul şi rămase cu scrisoarea în mână şi cu ochii deschişi în întuneric.

Revedea scena.

Forţase uşa cu o smucitură violentă, strigând „scrisoarea! dă-mi scrisoarea!” La zgomotul acela, Marta se apărase cu uşa deschisă a dulapului cel mare din perete lângă care citea. El împinsese cu putere uşa şi îi apucase încheieturile mâinilor. — „Ce scrisoare? Ce scrisoare? Ce scrisoare?” – se bâlbâise ea, privindu-l înfricoşată în ochi. Dar hârtia, mototolită în groaza aceea neaşteptată şi aruncată între rochii şi un raft al dulapului, a căzut ca o frunză uscată pe podea. El, repezindu-se să o ridice, s-a lovit cu capul de uşa deschisă a dulapului rănindu-se la frunte. Orbit de mânie, de durere, se năpustise asupra ei cu tot felul de invective, neţinând seama de sarcina ei în primele luni şi o dăduse afară din casă, lovind-o şi îmbrâncind-o.

Apoi, scena cu socrul. Se dusese să-i arate scrisoarea aceea şi celelalte, descoperite în dulap. Nu era vinovată? — „Şi în ce consistă atunci o vină, pentru dumneata?” – îl întrebase. — „Scuză-mă, poate fiindcă este fata dumitale?” – Francesco Ajala sări asupra lui ca un tigru. — „Fata mea? Ce spui! Fata mea o târfă?” Apoi se potolise. — „Bagă de seamă Rocco ce faci.. Vezi despre ce e vorba. Scrisori?… Şi tu distrugi două case: a ta şi a mea. Poate o ierţi totuşi”… — „Ah, da? dumneata în locul meu ai ierta-o dacă nu i-ai fi tată ci i-ai fi soţ?” Şi Francesco Ajala nu a mai ştiut ce să-i răspundă.

„El nu, şi eu da? Oh, frumos, n-am ce zice!” se gândi Rocco în liniştea scării.

— S-a terminat! Acum s-a terminat!

Se ridică în picioare şi aprinzând un alt chibrit urcă scara, cu ochii la scrisoarea pe care o avea încă în mână.

„Ce vrea să spună oare?”… – se întreba, căutând să descifreze deviza lui Alvignani imprimată în culoare roşie

în partea de sus a hârtiei:

NIHIL – MIHI – CONSCIO[2]

[2] N-am nimic pe conştiinţă. (lat.)

III

UMBRA, APOI ÎNTUNERICUL AU invadat încet-încet camera în care mama o primise pe Marta, gonită de soţul ei. În întuneric, bibeloul de sticlă de pe masa pregătită pentru cină, înainte de sosirea Martei, atrăgea din stradă câteva fire de lumină.

Doamna Agata Ajala, înaltă şi corpolentă, dar cu o anume duioşie în ochi şi în glas, părând că ar vrea să atenueze în faţa celei ce o privea şi îi vorbea, impresia neplăcută pe care o producea mai mult ca sigur trupul ei; reintrând din camera vecină unde o chemaseră cu puţin înainte, deschizând uşa zări în lumina neaşteptată pe cele două fete pe canapeaua din faţă: Marta, lăsată pe speteaza canapelei cu o batistă pe faţă, şi Maria care îi ţinea o mână, aplecată deasupra ei.

— Vrea să plece... – anunţă ea, aproape prostită de nenorocirea neaşteptată.

— Mamă, a aflat... a aflat, spuse atunci Marta, dând din cap şi frecându-şi mâinile. A aflat şi nu vrea să mai vină acasă. El nu iartă, ştiu eu. Du-te şi caută-l; spune-i să se întoarcă, mamă; eu mă duc. Ştiu, nu mă mai crede demnă de a mai sta în casa lui. Spune-i că am venit aici... aşa, pentru că nu ştiam unde să mă duc. Acum plec. Nu ştiam unde să mă duc.

Două braţe scumpe, întinse într-un elan de duioşie, o atraseră la sine.

Mama spuse:

— Unde voiai să te duci? Unde poţi să te duci? Rămâi, rămâi aici, cu Maria. Mă voi duce să-i vorbesc.

Îşi trase un şal negru de lână pe cap, apoi şi-l înfăşură în jurul gâtului, şi ieşi.

Strada largă a cartierului, foarte însufleţită în timpul zilei, seara rămânea tăcută şi pustie ca un cartier de vis, cu şirul de case înalte, pe ale căror ferestre luna reflecta ici şi colo o lumină verde. Un şir întunecos şi întrerupt de nori fumurii acoperea din când în când palida şi proaspăta seninătate lunară şi arunca umbre negre asupra străzii umede.

— Oh, sfinte Francesco! – invocă mama, ridicând o mână înspre biserica din fundul străzii.

Acolo, la câţiva paşi de casă, pe aceeaşi şosea suburbană, se ridica vasta tăbăcărie al cărei proprietar era Francesco Ajala. Apropiindu-se, ea îşi zări soţul la un balcon de la primul etaj; se cutremură la gândul că-i va înfrunta mânia şi durerea, ştiind la ce excese teribile puteau să-l târască. Era mai înalt decât ea şi trupul său uriaş îşi profila umbra în golul luminos al balconului.

Două erau nenorocirile, nu una. Şi aceasta, a tatălui, mult mai gravă decât aceea a Martei. Deoarece, raţionând cu puţin calm şi aşteptând să treacă câteva zile, nenorocirea fetei s-ar fi putut remedia. Dar cu părintele ei era mai greu.

Doamna Ajala învăţase de multă vreme să cumpănească orice neplăcere, orice durere, şi nu pentru ea, fiindcă i s-ar fi părut puţin sau chiar nimic, ci pentru accesele de mânie pe care le-ar fi trezit în soţul ei. Uneori, din cauza stricăciunii sau spargerii unui obiect, chiar de mică valoare, dar din care cu greu s-ar mai fi găsit alt exemplar în târg, toată casa intra în doliu, în consternarea cea mai gravă… Şi vecinii, străinii, aflând de acest lucru, râdeau; şi aveau dreptate. Pentru o sticluţă? Pentru un tablou de nimic? Pentru un bibelou oarecare? Dar trebuia să vezi câtă importanţă avea pentru el, pentru soţ, stricăciunea sau spargerea aceea! O lipsă de respect, nu faţă de obiect care preţuia puţin sau nimic, ci faţă de el, care îl cumpărase. Avar? Nici pomeneală!

Pentru fleacul acela de doi bani era capabil să distrugă toată casa.

În atâţia ani de căsătorie, ea reuşise cu vorba bună să-l îmblânzească puţin, să-l ierte, chiar deseori, greşeli deloc uşoare, fără să-şi diminueze din propria demnitate şi fără să-l umilească cu iertarea ei. Dar din când în când era de ajuns o nimica toată ca să-şi iasă din fire ca o fiară. Poate, puţin după aceea, se căia; totuşi nu voia, sau nu ştia, să mărturisească acest lucru: i s-ar fi părut că se înjoseşte sau că este învins: dorea ca alţii să-l ghicească; dar pentru că toţi erau înspăimântaţi şi niciunul nu îndrăznea nici măcar să sufle, el se închidea în sine, se încăpăţână săptămâni întregi într-o mânie întunecată şi mută. Desigur, cu o ciudă tăinuită, simţea strădania celor din jur de a nu mai repeta o greşeală care să-i dea motiv să se plângă, cât de puţin; şi bănuia că multe isprăvi îi erau ascunse; dacă vreuna era descoperită chiar după multă vreme, lăsa să se descarce ciuda acumulată cu furie, fără a se gândi că acele crize nu-şi mai aveau rostul, şi că, în sfârşit, dacă ceva îi fusese tăinuit era pentru a nu-l supăra.

Se simţea străin în propria-i casă; i se părea că ai lui îl socoteau străin; şi nu avea încredere. Mai ales în ea, în soţie, nu avea încredere.

Iar doamna Agata, într-adevăr, suferea mai cu seamă de acest lucru: că în sufletul lui erau imprimate două concepte false în legătură cu ea: unul de răutate, altul de ipocrizie. Suferea cu atât mai mult cu cât ea însăşi se vedea adesea nevoită să recunoască faptul, motivat ce-i drept, că această părere a lui nu era nemotivată; pentru că, într-adevăr, datorită neînţelegerii dintre ei, uneori ea era forţată de nevoile înseşi ale vieţii să facă câte un lucru pe ascuns, lucru cu care el, fără îndoială, nu ar fi fost de acord; sau mai bine zis, să-i ascundă totul.

Acum doamna Agata era sigură că soţul ei, dezlănţuit, îi va arunca în faţă toate micile concesii pe care reuşise să le obţină de la el în atâţia ani prin blândeţe.

— Francesco! – chemă cu un glas umil, în liniştea străzii.

— Cine este acolo? – întrebă tare Ajala, tresărind, aplecându-se pe balustrada balconului. Tu? Cine ţi-a spus să vii aici? Pleacă! Pleacă de aici repede! Nu mă face să strig!

— Deschide, te implor…

— Pleacă, ţi-am spus! Nu vreau să văd pe nimeni! Acasă! imediat, acasă! Nu? Să ştii că atunci cobor eu!

Şi Francesco Ajala lovi cu putere balustrada balconului şi se retrase.

Ea aşteptă cu capul plecat, ca un cerşetor, sprijinită de poarta cea mare, ştergându-şi din când în când ochii cu o batistă pe care o ţinea în mână de patru ore.

Un zgomot de paşi de-a lungul gangului, răsunător: ferăstruica din dreapta porţii se deschise şi Ajala, aplecându-se şi întinzând capul, îşi apucă soţia de un braţ.

— De ce ai venit până aici? Ce vrei? Cine eşti? Nu mai cunosc pe nimeni; nu mai am pe nimeni; nici familie, nici casă! Afară cu toţii! Îmi faceţi silă, silă! Du-te de aici, du-te!

Şi o îmbrânci puternic.

Ea rămase îndurerată în spaţiul gol din cadrul uşii; apoi intră ca o umbră, resemnată în aşteptarea descărcării întregii furii a soţului ei, dispusă să o suporte; hotărâtă chiar să se lase lovită.

În mijlocul gangului întunecos, Ajala, cu mâinile strânse la ceafă, privea acum uşa cea mare cu geam, în fund, oarbă, în lumina difuză a lunii. Se întoarse când îşi auzi soţia plângând; se apropie pe întuneric de ea cu pumnii strânşi, răgând cu disperare:

— Ai primit-o în casă? Ai sărutat-o, mângâiat-o, îmbrăţişat-o pe frumoasa ta fată? Ce mai vrei acum de la mine? Ce aştepţi aici? îmi spui?

— Vrei să pleci… – rosti ea încet, plângând.

— Da, imediat. Valiza…

— Unde vrei să te duci?

— Trebuie să-ţi spun?

— Dar şi... ca să ştiu ceea ce trebuie să-ţi pregătesc... pentru cât timp vei rămâne plecat...

— Cât? – strigă el. Îţi închipui că pot să mă mai întorc? Să mai pun piciorul în casa voastră neruşinată? Plec pentru totdeauna. La închisoare sau în groapă. Voi pune eu mâna pe el! Îl voi prinde! Oh, cu riscul de a...

— Şi crezi că aşa e bine? – riscă ea, dezolată.

— Nu, dar ce! Nu! – tună el cu un urlet oribil. Este drept ca o fată să terfelească numele tatălui ei?! Să fie gonită de acasă de soţ ca o târfă, ca apoi să vină să o instruiască pe sora ei mai mică! Asta este drept, e drept pentru tine, ştiu eu!

— Cum vrei tu. Dar eu te întreb dacă, înainte de a te dezlănţui aşa, nu ţi se pare că trebuie să vedem ce se poate face?

— Ce anume?

— Să vedem dacă e cu putinţă să evităm scandalul.

— Scandalul? – strigă el. Dar dacă Rocco a venit aici!

— Aici?

— Ca să-mi arate scrisorile!

— Ah, le-ai văzut? – întrebă ea neliniştită. Ultima? În ea este dovada că Marta...

— E nevinovată, asta vrei să spui? – izbucni el, apucând-o de un braţ, respingând-o, năpustindu-se asupra ei din nou. Nevinovată? Nevinovată? Ai curaj să-mi spui mie că este nevinovată? Obrazul, obrazul, nu ţi s-a înroşit? Nu ţi s-a înroşit?

Şi spunând acestea, îşi pălmui de mai multe ori cu furie obrajii. Apoi reluă:

— Nevinovată... Cu scrisorile acelea? La fel ai fi făcut şi tu? Destul! Nu risca să o mai scuzi!

— Nu o scuz, gemu ea, încet, sfâşiată de durere. Dar dacă am dovada, eu, că fata mea nu merită pedeapsa pe care vor să i-o aplice...

— Ah, asta, tună sumbru Ajala, asta am spus-o şi eu

imbecilului aceluia...

— Vezi? – strigă soţia, luminată parcă de o rază de speranţă.

— Dar apoi el m-a întrebat dacă eu în locul lui aş fi iertat... Ei bine, nu! Pentru că eu – adăugă, apucându-şi din nou soţia de braţ şi scuturând-o cu putere – eu nu te-aş fi iertat: eu te-aş fi ucis!

— Fără vină.

— Pentru scrisoarea aceea! Nu ajunge?

— Marta, da, poate fi vinovată – se hotărî atunci să recunoască mama – însă de uşurinţă, nu de altceva. Dar acum ce vrei să faci? Să pleci, să te lupţi cu el, tu! Şi nu înţelegi că nenorocirea, aşa... Lasă-mă să-ţi spun, te rog! Eu am credinţa, am credinţa că într-o zi, curând, se va face lumină...

— Nu o scuza! Nu o scuza!

— Nu o scuz pe Marta, nu; mă acuz pe mine, da. Pe mine, pe mine, pentru că eu nu trebuia să o las să facă această căsătorie.

— Mă acuzi şi pe mine, nu-i aşa?

— Dar tu însuţi ai spus-o! Nu te-ai căit? Ne-am grăbit s-o măritǎm, şi recunoaşte că am ales rău. Şi cât a suferit sub tirania otrăvii de mătuşi şi a tatălui infam, mai înainte ca Rocco să se hotărască să locuiască singuri! Ştiu, asta nu e o scuză, este adevărat; dar poate face, mi se pare, mai puţin severă pedeapsa. Ea este acum o nenorocită... da, o...

N-a mai putut să continue. Şi-a ascuns faţa în batistă, tremurând de hohotele nestăpânite.

El, cu un cot sprijinit de zid şi cu mâna la frunte, zgândărea ritmic cu piciorul un morman de cuie vechi adunate în gang şi cu sprâncenele încruntate, stufoase, părând preocupat numai de mişcarea piciorului. Apoi rosti cu o profundă mâhnire:

— Fiindcă vina este a mea şi a ta, asta este condamnarea noastră şi trebuie să o suportăm. Bagă de seamă! Vin cu tine acasă: de aici înainte va fi închisoarea

mea şi a ta. Nu voi ieşi din ea decât mort!

Se duse sus să închidă balconul rămas deschis. Soţia aşteptă puţin în întunericul gangului; apoi văzând că întârzie, urcă şi ea. Îl găsi cu faţa la perete – plângea, singur.

— Francesco...

— Pleacă! Pleacă! Pleacă!

O împinse cu furie. Închise tăbăcăria şi apoi străbătură în tăcere distanţa scurtă până acasă. În faţa porţii, îi porunci soţiei să se urce înaintea lui, adăugând ameninţător:

— Nu trebuie să o văd!

Puţin după aceea urcă şi el şi se duse să se închidă cu cheia într-o cameră, pe întuneric; se aruncă pe pat, îmbrăcat, cu faţa înfundată în perne, strângând cu o mână tăblia patului.

Zăcu astfel toată noaptea. Din când în când sărea brusc ridicându-se în şezut pe pat. Asculta cu atenţie. Niciun zgomot. Totuşi cu siguranţă nimeni nu dormea.

Tăcerea aceea profundă îi irita surd zbuciumul sufletesc atât de violent. Aşezat astfel, îşi tortura picioarele, braţele cu degetele ca ghearele strânse, sufocat de o dorinţă furibundă, neputincioasă, de a plânge, de a urla. Apoi se prăbuşea din nou pe pat, înfundându-şi faţa în perna udă de lacrimi.

Cum!? Plânsese?

Puţin câte puţin, sub coşmarul gândurilor care îl obsedau, mereu aceleaşi, se simţi năucit, şi rămase mult timp nemişcat, aproape inconştient, suspinând când şi când, frânt de oboseală, redeşteptându-se uneori cu mintea obtuză, simţindu-şi ochii uscaţi, rătăciţi în bezna camerei.

Apoi crăpăturile obloanelor începură să se lumineze. Treptat firele acelea subţiri de lumină umedă se aprinseră tot mai mult, devenind aurii: soarele era sus!

Din pat, cu mâinile după ceafă, privea obloanele. Pe stradă începea scurgerea continuă a carelor, de parcă îi

treceau prin creier; le vedea stând aşa, zăcând, cuprins încă de căldura patului şi a camerei, cu sufletul abia trezit. Afară, ziua… munca… Muncitorii, aşezaţi unul lângă altul, aşteptau să se deschidă poarta cea mare a tăbăcăriei. Uite, sună clopoţelul, intră, doi câte doi, veseli sau taciturni, cu un pachet sub braţ. Bătrânul Scoma, ah, acela nu vorbeşte niciodată… fata lui…

— Şi fata mea! şi fata mea! mai rău decât aceea! Aceea nu a înşelat, ci a fost înşelată; şi acum mizeria…

Sări din pat, ca şi când ar fi vrut să alerge la Marta şi să o apuce de păr, să o târască prin casă, să o lovească până la sânge.

Două bătăi în uşă, timide.

— Cine e? – strigă, sărind din pat.

— Eu… – suspină un glas, în spatele uşii.

— Pleacă! Nu vreau să văd pe nimeni!

— Dacă ai nevoie de ceva…

— Pleacă! Pleacă!

Şi auzi paşii soţiei îndepărtându-se încet-încet şi îi urmări cu gândul în celelalte camere. Unde era „ea”? Ce făcea? Putea să îndrăznească să vorbească, să privească în faţă pe mamă-sa, pe soră-sa? şi ce spunea? Neruşinata! neruşinata!

Gândul la ea, curiozitatea de a o vedea, nevoia aproape de a o auzi plângând, tremurând toată sub ochii lui, fără a-i da iertarea cerută în genunchi, l-au ţinut în tensiune toată ziua. Lăsase camera în întuneric, şi ajunsese să se îngrozească de crăpăturile obloanelor care îl orbeau ori de câte ori îşi întorcea privirea.

Abia târziu, se hotărî să-i deschidă fetei mai mici. Deschise şi se întinse din nou în pat.

— Închide imediat!

Maria închise imediat uşa şi lăsă pe dibuite o ceaşcă de supă pe măsuţa de noapte.

— Te simţi rău?

— Nu mă simt în niciun fel, răspunse cu asprime.

Maria se aşează, suspinând încet, la picioarele patului,

cu şerveţelul în mâini.

El se ridică într-un cot, forţându-se să-şi vadă fata în întuneric.

Maria nu fusese niciodată preferata lor. Crescută aproape în umbra Martei, păruse să accepte ca un lucru de la sine înţeles să stea alături de sora adorată pentru a-i scoate mai bine în evidenţă talentul, spiritul, frumuseţea. Nimeni nu o băgase în seamă, dar nu se plânsese de acest lucru, cucerită şi ea de farmecul Martei. Multe gânduri şi sentimente rămăseseră închise în ea, nesolicitate de nimeni. Şi nici tatăl, nici mama ei nu păreau să-şi fi dat seama că între timp crescuse, că devenise aproape o femeie. Nu frumoasă, nici graţioasă; dar prin ochi şi prin glas degaja numai bunătate şi prin purtări o graţie atât de timidă, încât reuşea să fie tuturor foarte simpatică.

— Maria, o chemă cu glas răguşit tatăl său, din aceeaşi poziţie.

Maria alergă la el şi se simţi pe neaşteptate înconjurată şi strânsă puternic în braţe, simţi capul tatălui pe piept. Astfel îmbrăţişaţi au plâns amândoi, fără a spune nimic, multă vreme.

— Pleacă, pleacă… – spuse el la sfârşit, plictisit. Nu vreau nimic… Vreau să rămân singur…

Şi fata se supuse, tremurând încă de duioşia neaşteptată.

IV

MARIA ÎI CEDASE MARTEI CAMERA în care aceasta obişnuia să doarmă când era copilă. Nu se schimbase nimic, Maria nepunând niciunul din lucrurile ei.

Mai era încă acolo dulăpiorul cu vechile picturi ţărăneşti pe uşi, pe care patina vremii mai mult le favorizase decât să le strice. Era încă acolo măsuţa de lucru a bunicii cu placajul ars şi plesnit de timp, din seara în care ea lăsase să cadă pe el lumânarea, nelipsind mult ca flăcările să-i aprindă fusta. Şi tot acolo lângă patul de alamă mai era încă agheasmatarul de sticlă şi dedesubt ramura de măslin cu panglica trandafirie, acum decolorată.

Oare se mai afla şi acum apă sfinţită în vasul acela? Oh, desigur; Maria era foarte credincioasă.

Şi la căpătâi un *Ecce Homo* de fildeş, protejat de o placă concavă în interiorul unei rame ovale, negre; *Ecce Homo* care îşi plecase odinioară, în semn de consimţământ, capul încoronat cu spini spre ea şi spre Maria când alergaseră una după alta să i se roage pentru sănătatea mamei care fusese cuprinsă de o boală neaşteptată.

Marta nu fusese niciodată superstiţioasă; totuşi semnul acela nu îi dispăruse din memorie, împreună cu spaima ciudată, aflând de la sora ei, la câtva timp după aceea, că şi ei i se păruse că vede *Ecce Homo* plecând capul în semn de consimţământ.

Halucinaţii, desigur! Dar totuşi de ce nu îndrăznea acum să ridice ochii la imaginea aceea sfânta de la capul patului?

Nu era oare cu adevărat inocentă? Îl iubise oare pe Alvignani? Nici gând! Nu i se părea nici măcar cu putinţă ca cineva să creadă aşa ceva cu adevărat. Toată vina ei consta în a nu fi ştiut să respingă aşa cum ar fi trebuit scrisorile lui Alvignani. Le respinsese, dar ca o nepricepută, răspunzându-i... În orice caz nu se simţea cu nimic, pentru nimic, vinovată faţă de soţ.

Din corespondenţa purtată pe furiş citise cu interes numai partea care se referea la cazul de conştiinţă atât de grav pe cât de naiv expus de ea lui Alvignani, drept răspuns primelor scrisori ale lui, din nefericire, mai mult filosofice decât sentimentale.

Frazele de iubire nu le luase în seamă, sau râsese de ele, ca de ceva lipsit de importanţă, efuziuni galante şi nevinovate. Se înjghebase între ei o polemică pur sentimentală şi aproape literară, care durase astfel aproape trei luni, şi de care, da, era mulţumită, în timpul liber şi în singurătatea în care o lăsa soţul. Atentă la formă, alegând frazele ca pentru o compunere şcolară, era mândră în faţa ei însăşi de acel secret duel intelectual cu un om ca Alvignani, avocat de renume, lăudat, admirat, curtat de tot oraşul, care se pregătea să-l aleagă deputat.

Intrarea în cameră a soţului, pe neaşteptate, în timp ce ea citea scrisoarea în care pentru prima oară Alvignani riscase să i se adreseze pe nume, scena violentă care a urmat, o uimiseră şi o speriaseră cu atât mai mult cu cât citind-o se simţea cu totul calmă şi indiferentă. Nevinovată, spunea ea.

Oricărei femei cinstite, care să nu fie urâtă, i se putea întâmpla uşor să se vadă privită cu insistenţă de un bărbat; iar dacă era luată prin surprindere, să se tulbure; dacă, în plus, i se mărturisea frumuseţea, să se complacă. Or, nici unei femei cinstite, în adâncul conştiinţei sale, nu i s-ar fi părut că săvârşeşte un păcat în clipa aceea de tulburare sau de încântare, mângâind cu gândul dorinţa trezită de ea, închipuindu-şi într-o clipă o altă viaţă, o altă

iubire... Apoi, la vederea lucrurilor din jur redevenea conştientă de propria ei stare şi de propriile-i îndatoriri; şi totul se termina aici... Clipe! Nu simţim oare fiecare din noi cum ne apar în minte gânduri stranii, aproape fulgere de nebunie, gânduri confuze, de nemărturisit, izbucnind parcă dintr-un suflet străin faţă de cel pe care ni-l recunoaştem în mod obişnuit? apoi acele fulgerări se sting şi revine umbra sâcâitoare şi întunecată sau calma lumină de totdeauna.

Fără să vrea, fără să ştie cu precizie în ce fel, s-a trezit cuprinsă, învăluită, într-o complicaţie.

De la înfricoşătoarea surpriză de a vedea aruncată pe fereastră prima scrisoare de la Alvignani şi de la nesiguranţa chinuitoare asupra hotărârii pe care trebuia s-o ia pentru a întrerupe această corespondenţă, nu ştia cum, ea – cinstită, foarte cinstită, fată a unor oameni cinstiţi – uite, a ajuns până aici, fără să-şi dea seama. Ah, câte imprudenţe comisese omul acela înainte de a-i fi aruncat prima scrisoare şi după aceea! Acum se simţea jignită. Perdelele ferestrelor din faţă nu mai aveau linişte: când erau date deoparte, când erau deodată trase; dispariţii bruşte de la fereastră, ca şi unele semne din cap sau cu mâna... Şi putuse chiar să râdă, atunci, să râdă de acel bărbat, matur, respectabil, care apărea în faţa ei atât de ridicol, de copilăros... Dar la ce-ar fi putut ea recurge ca să-l facă să înceteze să o mai chinuie? Să-l expună pe tatăl ei? Sau pe soţ? Era exasperată, umilită; şi totuşi ochii i se îndreptau tot acolo, la ferestrele din faţă, involuntar, chemaţi de o forţă irezistibilă... Ieşea adesea din casă, pentru a se sustrage acelei tentaţii puerile; se ducea zile întregi acasă la tatăl ei; şi aici o silea pe Maria să cânte, să cânte aceeaşi melodie, o veche şi melancolică barcarolă.

— Marta, ce faci?

Iar ea, cufundată în divan, răspundea cu un glas stins şi cu ochii pierduţi:

— Sunt departe... departe...

Maria râdea şi Martei îi răsunau şi acum în urechi râsetele vesele ale surorii ei. Şi continua să-şi amintească, să revadă în minte. În salon intra mama, care o întreba câte ceva de soţul ei.

— Ca de obicei... îi răspundea ea.

— Eşti mulţumită?

— Da.

Minţea. Nu pentru că avea să-i reproşeze lui ceva; dar iată că îi rămânea în adâncul sufletului un sentiment ostil, nedefinit, şi nu de acum; ci din prima zi a făgăduinţei de căsătorie, atunci când ei, fată de abia şaisprezece ani, abia ieşită din colegiu, unde studiase cu multă silinţă, îi fusese prezentat Rocco Pentàgora drept logodnic. Era un sentiment de vagă oprimare, ascuns în adânc şi sufocat de înţeleptele reflecţii ale părinţilor, care văzuseră în Pentàgora o partidă convenabilă, un tânăr de ispravă, bogat... Da, da; şi ea repetase aceste înţelepte consideraţii ale mamei şi ale tatei, ca şi când ar fi fost ale sale, colegelor de la şcoală, de la care a vrut să-şi ia rămas bun; ca şi cum din copilă, ar fi devenit deodată bătrână, încercată şi experimentată în lume.

Ici şi colo pereţii camerei de copil mai păstrau câteva date scrise de ea: amintiri, desigur, ale unor vechi succese şcolare sau ale unor petreceri între prietene sau în familie. Şi pe pereţii aceia ca şi pe toate obiectele umile, simple şi dragi se părea că timpul adormise şi că totul, înăuntru, păstra aerul respiraţiei ei. Iar Marta se complăcea în a scotoci cu gândul în viaţa ei de copil.

De câte ori nu auzise, stând cu ochii pironiţi şi cu spiritul rătăcitor, răpăitul primelor ploi pe geamurile ferestrelor; de câte ori nu văzuse lumina aceea palidă, melancolică, în camera întunecată, cu senzaţia plăcută a iernilor apropiate, la sfârşitul toamnelor înnorate, a fiorilor pe care le provoacă nopţile de iarnă, spre dimineaţă?

Maria îşi privea sora, uluită de calmul ei, şi aproape nu-şi credea ochilor, jignită în adâncul inimii de indiferenţa Martei care părea că s-ar fi împăcat cu ideea nenorocirii

trăite, ca şi când furtuna nu i-ar fi trecut de curând pe deasupra capului. „Şi totuşi e conştientă – se gândea Maria – în ce stare a ajuns tata din cauza ei!” Şi aproape că plângea de mâhnire că nu-şi vedea sora aşa cum ar fi vrut, adică umilă, dezolată, învinsă în durerea ei şi neconsolabilă, cum era în primele zile, la venirea ei acasă.

Într-adevăr, Marta nu mai plângea. După ce-i mărturisise totul mamei, totul, până în cele mai mici amănunte, în cele mai intime şi secrete sentimente, sperase ca cel puţin tatăl ei, dacă nu chiar soţul, să-i dea dreptate, şi să revină asupra hotărârii de a nu mai ieşi din casă, ceea ce pentru ea însemna, în faţa întregului oraş, o condamnare chiar mai gravă decât cea impusă de soţ când voise cu atâta nechibzuinţă să o pedepsească, alungând-o din patul conjugal.

Astfel el, tatăl ei, confirma acuzaţia soţului şi o discredita pe ea iremediabil. De ce nu o înţelegea, oare?

Curioasă, îşi întrebase mama dacă îi comunicase tatălui mărturisirile ei, şi mama îi confirmase.

Ei, bine? Neschimbat!

Din momentul acela nu a mai vărsat nicio lacrimă. S-a simţit răscolită până în adâncul sufletului, iar mânia înfrânată s-a înăsprit în ea, transformându-se într-un dispreţ rece, în masca aceea de indiferenţă insolentă faţă de supărarea mamei şi a surorii, care în loc să-l condamne pe tată pentru oarba şi încăpăţânata lui nedreptate, se arătau consternate din cauza lui, din cauza răului pe care l-ar fi resimţit sănătatea lui, ca şi cum vina ar fi fost numai a ei.

Şi acum Marta cerea Mariei veşti despre unele prietene care veneau înainte să o viziteze pe mama lor; şi pentru că Maria răspundea confuz, ea exclama zâmbind:

— Ştiu, acum nimeni nu va mai vrea să vină la noi…

Deci totul avea să se sfârşească astfel? Trebuia să rămână ca într-o închisoare, în zăpuşeala aceea, în întunericul, în doliul acela, ca şi când lumea s-ar fi

prăbuşit?

Familia se retrăsese în camerele cele mai îndepărtate de cea în care stătea închis Francesco Ajala. Niciun glas, niciun zgomot nu-i ajungeau acestuia la urechi; aşezat pe un fotoliu lângă pat, el privea pragul luminat sub uşa neagră, spiona uşorul, prudentul târşâit de pe podeaua de lângă uşa de alături şi se străduia să ghicească cine trecea în vârful picioarelor. Nu ea, desigur: era Agata... era Maria... era servitoarea...

— Tăbăcăria, a vrut într-o bună zi să-i amintească soţia. Vrei chiar ca să se piardă totul aşa?

— Tot! Tot! – îi răspunse el. Vom muri de foame.

— Şi Maria? Nu este şi ea fata ta? Ce vină are biata Maria?

— Dar eu? – strigă Ajala, ridicându-se mânios în faţa soţiei. Ce vină aveam eu? Tu ai vrut-o!

Se stăpâni, se aşeză din nou; apoi reluă morocănos:

— Cheamă-l pe nepotul tău, Paolo Sistri. Am să-i încredinţez lui conducerea tăbăcăriei. Nu mai trebuie să fim înfumuraţi acum. Voia pe Marta de soţie? Să o ia! Acum poate să o ia cine vrea.

— Oh, Francesco!

— De ajuns! Trimite după Paolo. Pleacă!

De la acest Paolo Sistri, fiu al unei surori decedate a doamnei Agata, au aflat cele trei femei de isprăvile lui Rocco Pentàgora, care în ziua următoare scandalului plecase, într-adevăr, în căutarea lui Alvignani, cu profesorul Blandino şi cu Madden. La Palermo, Gregorio Alvignani nu a vrut la început să accepte duelul; reuşise chiar să-l convingă pe Blandino să-l facă pe Rocco să renunţe; atunci acesta a răspândit vestea tuturor pentru a-l constrânge să se bată cu el. Şi duelul a avut loc, iar Rocco s-a ales cu o lungă rană pe obrazul stâng. De trei zile revenise în oraş însoţit de o femeie uşoară; şi-a adus-o în casa matrimonială, a silit-o să îmbrace rochiile Martei şi trezind indignarea tuturor, se dădea în spectacol înaintea întregului oraş, conducând-o la plimbare, în

trăsură, împopoţonată astfel.

Ei bine, după asemenea veşti tatăl Martei tot nu recunoştea nemernicia acelui individ? nu se ruşina să mai asculte condamnarea lui infamă?

Marta tremura de indignare şi de furie, făcea un continuu şi violent efort pentru a se stăpâni în faţa mamei şi a surorii ei, care se arătau mereu mâhnite şi înfrânte.

— Plângi, Maria, dar de ce? – îşi întrebă într-o dimineaţă, în batjocură, sora care intra în camera ei cu ochii roşii.

— Tata… oh, ştii! – răspunse Maria, cu greu.

— Eh, – suspină Marta. Ce vrei să-i faci? Poate se odihneşte. Nu face rău nimănui.

Era fără bluză, în faţa oglinzii, în picioare: luă de pe cap acele de bagă şi toată bogăţia de păr negru i se revărsă parfumat pe spate, pe braţele goale. Îşi lăsă capul pe spate şi îşi scutură de mai multe ori frumosul păr bogat; apoi se aşeză şi umărul rotund, nespus de alb, neted, îi apăru printre şuviţele de păr care se despărţeau între sân şi spate. Pe umăr, negul violet, apărut cu ani în urmă, încet, ca o stea, pe care îl descoperise de mult Maria, când încă mai dormeau amândouă împreună.

— Hai, piaptănă-mă, Maria, te rog.

V

FOARTE ÎNALT, SLAB, CU PICIOARELE deşirate, cu chipul palid pătat de pistrui, cu fire de păr roşu pe obraji şi pe bărbie, Paolo Sistri venea acum în fiecare seară să supună aprobării unchiului Ajala raportul zilnic al activităţii din tăbăcărie.

După circa o jumătate de oră ieşea abătut şi uluit din camera celui închis, şi mătuşii Agata şi Mariei care îl aşteptau nerăbdătoare, le răspundea de fiecare dată, aplecând capul într-o parte:

— A spus că e bine.

Dar de aprobare părea că nu era nici convins şi nici satisfăcut, bănuind că unchiul îl lăuda în bătaie de joc. Se lăsa pe un scaun, inspira cât mai mult aer cu putinţă şi apoi îl scotea afară pe nări, clătinând capul.

Acum, înhămat în afaceri, renunţase la orice veleitate amoroasă. În primele zile se arătă foarte stânjenit de prezenţa Martei; apoi, încet-încet, prinse curaj; vorbind puţin, totuşi, se adresa mai curând Mariei sau mătuşii Agata. Reda într-o dezordine copleşitoare de cuvinte toate peripeţiile din cursul zilei şi răsucindu-se pe scaun şi învârtindu-şi ochii în toate părţile, asuda şi înghiţea des. Fiecare frază îi rămânea în aer sau se rezolva printr-o exclamaţie; dacă totuşi vreuna, din nefericire, îi reuşea până la sfârşit fără piedică, o repeta de trei sau de patru ori, înainte de a-şi da osteneala de a începe alta.

Mătuşa îl asculta cu atenţie, aproba, dând din cap, aproape fiecare cuvânt şi adesea, ştiind că el nu mai are pe nimeni în familie, îl invita să rămână la cină.

Paolo accepta aproape totdeauna. Dar erau foarte triste mesele acestea cufundate în tăcere, întrerupte doar de trimiterea mâncării celui ferecat şi siderate de înfăţişarea Mariei, care revenea de fiecare dată mai abătută.

Marta observa totul cu o stranie expresie în ochi, când ironică aproape, când dispreţuitoare. Durerea celor din jur nu era oare o dojană care i se aducea pentru presupusa ei vină? Adesea se ridica, părăsea masa, fără a spune nimic.

— Marta!

Nu răspundea: se ducea să se închidă în camera ei. Maria venea la uşă, o ruga să-i deschidă, să se întoarcă la masă. Asculta cu un fel de durere şi de bucurie rugăminţile insistente ale surorii, şi nu deschidea şi nici nu răspundea; apoi, îndată ce Maria, obosită de a o implora zadarnic, pleca, se înfuria împotriva ei înseşi de a nu fi cedat şi începea să plângă. Dar de îndată remuşcarea se transforma în ură împotriva soţului. Ah, dacă ar fi putut să-l aibă în mână în clipa aceea de furie! Îşi freca mâinile, plângând, agitată. Între timp, fructul omului aceluia creştea în pântecul ei... Nu peste multă vreme va fi mamă! Starea aceasta o îngrozea; se zbătea, se lăsa pradă convulsiilor; şi crizele acelea violente o doborau.

Uneori Paolo Sistri rămânea puţin după cină pentru a ţine de urât femeilor. Odată masa strânsă, în jurul acesteia, sub lampă, se înjgheba, timid, o viaţă familială. Dar cuvintele ieşeau greu de pe buzele tuturor, aproape temătoare de liniştea impusă în casă de nenorocirea aceea. Din când în când Maria se ducea în vârful picioarelor să asculte la uşa tatălui său.

— Doarme, spunea mamei care o privea întrebătoare, de câte ori revenea din camera tatălui.

Şi mama închidea ochii în durerea ei nemărginită şi suspina, reluându-şi lucrul: micul trusou pentru pruncul care avea să se nască.

Trebuia să lucreze repede, deoarece nimeni, până acum, nu s-a gândit la lucrul acela pentru bietul nevinovat care venea pe lume. Se gândise de departe o prietenă, o prietenă din alte timpuri, cu care doamna Agata, din dispoziţia soţului, rupsese orice relaţie.

Prietena se numea Anna Veronica. Când doamna Agata o cunoscuse prima dată, aceasta trăia împreună cu mama ei, mândră că o întreţinea predând în şcolile elementare, în timpul acela îi făcuseră curte mulţi tineri sperând să-i înşele natura pătimaşă; dar Anna, care se irosea într-adevăr în aşteptarea unui bărbat căruia i-ar fi oferit cea mai caldă şi devotată iubire, a ştiut totdeauna să se apere. Câteva buchete de flori, un schimb de scrisori, vorbe şi vise, poate chiar şi un sărut pe furate: şi atât.

Căzuse odată totuşi într-o cursă, la câtva timp după moartea mamei, şi fusese atrasă în ea de fratele uneia din cele mai bogate prietene, în casa cărora obişnuia adesea să se ducă după interminabilele ore de şcoală, mereu bine primită, deoarece le ajuta la lucrul de mână, le distra cu glumele ei pline de duh şi prompte şi, deseori rămânea la ele la masă şi uneori chiar noaptea.

Prima cădere fusese ţinută ascunsă cu o interesată prudenţă din partea părinţilor tânărului, astfel că nimic precis nu se auzise în oraş. Anna plânsese în taină pentru tinereţea ei ofilită, viitorul frânt, sperând o vreme în căinţa tânărului. Multe din prietene, străine de întâmplare sau generoase, îi păstraseră prietenia, şi printre acestea Agata Ajala, pe atunci abia măritată.

După câţiva ani, Anna Veronica întâlnise, din nenorocire, pe un alt tânăr, bolnav, melancolic, care locuia lângă ea, în trei cămăruţe umile dar plăcute şi aerisite, cu o mică terasă plină de flori. Acesta o ceruse de soţie; dar Anna, onestă, a vrut să-i mărturisească totul; apoi n-a ştiut, sau poate că nici n-a putut să-i refuze aceeaşi dovadă de iubire pe care i-o acordase şi celuilalt. Dar de data aceasta, după ce el s-a dezis şi a părăsit-o, Anna a ajuns la scandal, pentru că rămăsese însărcinată

cu seducătorul sentimental, plecat pe neaşteptate din oraş. Din fericire copilul a murit imediat după naştere. Anna, destituită de la şcoală, a obţinut, din milă, o pensie mizerabilă, graţie căreia a putut să supravieţuiască în singurătatea şi în infamia în care o aruncase nemernicul melancolic.

Doamna Agata se întâlnea deseori în biserică cu Anna Veronica, dar se prefăcea că nu o vede; Anna o înţelegea şi nu o condamna; îşi ridica privirea şi în ochi şi pe buze rugăciunea îi devenea şi mai fierbinte, rugăciune nutrită de dragoste faţă de toţi, prieteni şi duşmani, de parcă ei i s-ar fi cuvenit primul exemplu de iertare.

Când a izbucnit scandalul Mariei, Anna Veronica a privit-o cu alţi ochi pe doamna Agata, duminicile, la slujbă. Ştia că Marta era însărcinată; şi într-o zi, ieşind de la biserică, s-a apropiat umil de prietena de odinioară care se ruga încă şi depunându-i un pachet în poală, i-a spus:

— Acesta e pentru Marta.

Doamna Agata ar fi vrut să o cheme înapoi; dar Anna s-a întors să o salute numai cu mâna şi a fugit. În pachet, doamna Agata a găsit câteva dantele lucrate cu croşeta, trei baveţele brodate şi două scufiţe. S-a înduioşat până la lacrimi.

Din multele ei prietene pe care conta, niciuna nu i-a rămas credincioasă după scandal; dar iată, în schimb, vechea prietenie acum se reînnoda pe furiş. Într-adevăr, duminica următoare, a revăzut-o pe Anna Veronica în biserică, s-a aşezat alături de ea şi, după slujbă, au vorbit îndelung, emoţionându-se de amintirile din vechea lor prietenie şi de întâmplările sau nenorocirile suferite.

Acum, când Francesco Ajala stătea mereu retras, Anna Veronica nu putea să vină pe ascuns să-i ţină tovărăşie şi să o ajute ca odinioară pe prietena ei la lucrul de mână?

Putea, da. Şi iată că Anna Veronica traversa în vârful picioarelor camera vecină cu a celui retras; îşi dădea jos şalul lung de căită şi zâmbind Martei şi Mariei cu două

surâsuri diferite:

— Iată-mă, fetele mele, rostea pe şoptite. Ce mai e de făcut?

Marta asista seara la lucrul acela făcut cu dragoste de mama ei şi de prietena acesteia; şi adesea privind scutecele, cămăşuţele, jacheţelele, scufiţele din coş, ochii i se înceţoşau sau se umezeau de lacrimi.

Între timp Paolo se străduia să explice cu glas scăzut Mariei felul cum funcţiona tăbăcăria: îi vorbea despre piatra pentru strivit cojile de mirt şi oţetar sau despre gropile în care se argăseau pieile... despre mortar... sau îi expunea cronica întâmplărilor din oraş. Alegerile politice erau în toi. Gregorio Alvignani îşi depusese candidatura. Familia Pentàgora cheltuia o avere pentru a-l doborî. Afişe, curieri, întruniri, ziare... El, Paolo, nu ştia de a cui parte să fie, cui să-i acorde votul; pe de o parte nu voia să susţină familia Pentàgora dar nu voia să fie nici de partea adversarului Alvignani; acestuia nu i-ar fi dat în niciun caz votul; pentru autoritatea care îi revenea din conducerea tăbăcăriei, în care lucrau mai mult de şaizeci de muncitori, nu i se părea potrivit să stea deoparte în această luptă.

Biata Maria se prefăcea că ascultă totul, pentru a nu-l jigni; şi supliciul acela dura pentru ea o oră, adesea chiar două.

— Vrei să pui rămăşag, îi spuse Marta zâmbind, într-o seară, înainte de a se duce la culcare, că Paolo e îndrăgostit de tine?

— Marta! – exclamă Maria, înroşindu-se până în albul ochilor. Cum de te poţi gândi la asemenea lucruri?

Marta izbucni într-un râs răsunător:

— Ce vrei? Nu ştii? Sunt o femeie pierdută!

— Marta! oh Marta dragă, te rog! – gemu Maria, ascunzându-şi faţa în mâini.

Marta îi apucă braţele şi scuturând-o cu violenţă îi strigă, în culmea furiei:

— Vreţi să mă faceţi să înnebunesc. Cu tragedia asta

pe care mi-aţi pregătit-o? Aţi jurat? Vreţi să plec de acasă? Spuneţi-o odată! Voi pleca, voi pleca îndată, chiar acum... Lasă-mă, lasă-mă...

Se repezi spre uşă, reţinută de Maria. Mama veni alergând.

— Taci, Marta, te rog! Încet... Eşti nebună? Unde vrei să pleci?

— Jos, în stradă, să cer dreptate... Nebună, da, nebună!

— Nu striga aşa tare!... Te va auzi tatăl tău!

— Cu atât mai bine! Să mă audă! De ce stă acolo închis? Nu s-a închis degeaba în întuneric; aşa, ca un orb, mă condamnă... Nu vreau, nu mai vreau să rămân cu voi... Veţi fi mulţumiţi şi fericiţi...

Plânsul o doborî deodată; se zbătu până noaptea târziu într-o puternică convulsie de nervi, vegheată de mamă şi de soră.

VI

CU CAPUL LĂSAT PE SPATELE FOtoliului imens, cu mâinile diafane pe braţele acestuia într-o atonie de neînvins, Marta fixa lung fiecare mobilă din cameră; şi i se părea că numai acum i se lămurea, dar într-un mod straniu, semnificaţia fiecărui obiect în parte şi le examina şi parcă le concepea existenţa sustrăgându-le relaţiilor dintre ele şi ea. Apoi ochii i se opreau din nou asupra mamei, asupra Mariei, asupra Annei Veronica, care lucrau în linişte în faţa ei; îşi pleca pleoapele; scotea un lung suspin de oboseală.

Astfel treceau nespus de încet zilele tristei aşteptări.

În sfârşit într-o dimineaţă, cu puţin înainte de amiază, au apărut durerile naşterii.

Îngheţată, cu fruntea umedă de sudoare, se agita prin cameră, nemaiputându-şi potoli în niciun fel spasmele; între timp o privea cu groază pe bătrâna moaşă şi pe o altă femeie care pregăteau patul. Un tremur de mânie îi scutura întreg trupul la fiecare vorbă sau sfat pe care i-l dădeau acestea.

În camera de alături, un tânăr medic, înalt, palid, blonduţ, chemat din iniţiativa moaşei foarte neliniştită din cauza stării pacientei, pregătea şi aşeza pe ascuns, cu o grijă minuţioasă, pe o măsuţă, feşe, comprese, sticluţe, tuburi elastice, instrumente de o formă ciudată. Şi ori de câte ori punea cu un gest studiat obiectul pregătit, părea că spune: „S-a făcut!” Din când în când trăgea cu urechea şi zâmbea în sinea lui la auzul unui geamăt al celei ce avea să nască de la o clipă la alta.

— Mamă, mor! – se jeluia Marta, agitând continuu, regulat, capul într-o parte şi alta. Mamă, mor! Ah, mamă, ah, mamă!

Şi strângea cu putere braţul mamei care o susţinea, privind-o cu infinită milă printre lacrimile care îi brăzdau chipul, sfâşiată de gemetele surde, de vaietul continuu al fiicei: acolo, rezemate una de alta într-un colţ al camerei, ca şi când numai acolo ea putea suferi mai puţin.

Maria se retrăsese cu Anna Veronica într-o cameră mai îndepărtată, în apropierea celei a tatălui, iar Anna, pe şoptite, încerca să-i liniştească agitaţia şi nerăbdarea.

— Când copilul va veni să bată cu mânuţă lui la uşă, strigând *Bunicule! bunicule!* cu mirosul de lapte în glas, ah, vreau să văd dacă nu va deschide uşa. Va deschide... Şi atunci, fata mea, eu nu voi mai putea veni la voi, da; dar nu are importanţă! Eu mă rog în fiecare seară Domnului să vă facă acest har.

Pe neaşteptate, clătinându-se, urlând, cu braţele ridicate. Furibundă din cauza durerilor şi a fricii, Marta năvăli în camera aceea, dezgolită, agitată, urmată de mama ei şi de femeile care o îngrijeau. Maria, Anna Veronica, se ridicară speriate şi fugiră la rândul lor după ea. Marta se duse să bată la uşa tatălui ei, lovind-o cu capul şi cu mâinile, chemând şi implorând:

— Tată! Deschide, tată! Nu mă lăsa să mor aşa! Deschide, tată! Mor, iartă-mă!

Femeile, plângând, strigând, căutau să o îndepărteze de acolo. Medicul o luă de braţ.

— Acestea sunt gesturi de nebunie, doamnă! Haide, haide; tata va ieşi afară; lăsaţi-vă condusă...

Femeile o înconjurară, o luară aproape pe sus şi o duseră în camera de naştere.

Aici o aşezară sfârşită pe perne.

Puţin după aceea, Maria, care se întorsese după ce ascultase la uşa tatălui, intră în camera surorii, cu chipul răvăşit, tremurând toată, să o cheme pe mama; o duse la uşa celui închis şi, ascultând din nou cu atenţie, îi spuse:

— Auzi? auzi? Mamă, auzi?

Din cameră, prin uşă, venea un sunet surd, continuu, ca mârâitul unui câine asmuţit.

— Francesco! chemă tare doamna Ajala.

— Tată! – strigă Maria, gata-gata să izbucnească în plâns.

Doamna Ajala împinse uşa cu umărul; apoi a doua oară, şi la a treia aceasta cedă.

Pe întuneric, Francesco Ajala zăcea lungit pe podea, cu un braţ întins şi cu celălalt îndoit sub piept.

La strigătul ascuţit al mamei şi al Mariei, răspunse, din camera femeii care năştea, ceva ca un urlet prelung, de animal. Alergă Anna Veronica, alergă medicul; se deschiseră larg obloanele; şi corpul inert, doborât, al lui Francesco Ajala fu ridicat cu o prudenţă inutilă pe pat şi aşezat aproape în capul oaselor, sprijinit de perne.

— Nu mai strigaţi, vă rog, nu mai strigaţi! – le rugă medicul. Altfel îi veţi pierde pe amândoi!

— Deci e pierdut? – ţipă doamna Ajala.

Medicul făcu un gest disperat şi înainte de a alerga în camera unde năştea Marta porunci servitoarei să se ducă după un alt medic, repede, la farmacia cea mai apropiată.

Maria, plângând, ştergea cu o batistă de pe faţa congestionată a tatălui sângele care îi ieşea dintr-o rană uşoară de pe frunte. Ah, dacă în aceasta ar fi constat tot răul! Totuşi ea îşi dădea toată silinţa", încerca cu toată dragostea să oprească acele câteva picături de sânge ca şi când numai de aceasta ar fi depins salvarea tatălui. Mama părea înnebunită; voia ca soţul ei să vorbească cu orice preţ şi îl îmbrăţişa şi îi strângea mâinile îngheţate, parcă fără viaţă. Pământiu la faţă, Francesco Ajala continua să geamă surd, cu gura deschisă larg şi cu ochii închişi.

Sosi în grabă celălalt medic, un om chel şi strabic.

— Daţi-vă la o parte! ce e? Lăsaţi-mă să văd... Eh! – făcu cu un glas sufocat, fiindu-i înfundat nasul, şi lovindu-se pe şolduri. Bietul domn Francesco! Gheaţă, gheaţă...

Aici, la farmacia apropiată, comprese cu muştar, o băşică... Cine se duce? cine aleargă? Mai departe de pat... aer! aer! Bietul domn Francesco!

Prin uşile închise răzbi un strigăt prelung, parcă de fiară rănită şi mânioasă. Medicul se întoarse brusc; pentru o clipă toţi, uitând de Francesco, aşteptară emoţionaţi.

— Biata mea fată! gemu doamna Agata, izbucnind în hohote de plâns.

Atunci celelalte femei izbucniră şi ele în plâns. Medicul privi în jurul lui buimăcit, se zgârie cu un deget pe craniu, apoi se aşeză şi cu mâinile împreunate pe pântec începu să-şi învârtească degetele mari.

O lacrimă brăzdă încet chipul muribundului şi se opri în mustaţa deasă şi căruntă.

Orice încercare de salvare a fost zadarnică.

Agonia a durat până seara. Numai geamătul continuu, monoton, atesta o ultimă rămăşiţă de viaţă în corpul acela de gigant, susţinut de perne pe pat.

Târziu, doamna Agata se gândi la Marta, şi se duse în camera acesteia. La deschidere uşii o izbi mirosul de amoniac şi de oţet. Deci născuse.

Marta zăcea nemişcată, ca de ceară, pe perne, şi părea fără viaţă. Femeia care o asista, aplecată asupra ei, îi aplica încontinuu o compresă, iar medicul, peste măsură de palid, sfârşit, arunca grămezi de vată însângerată într-un lighean aşezat pe jos.

— Dincolo, spuse el mamei, arătându-i uşa camerei de alături.

Înainte de a intra în cealaltă cameră în linişte, ca un automat, doamna Agata îşi privi fata.

— Mort... – se bâlbâi aceasta, ca pentru sine, cu un glas lipsit de expresie, venit parcă nu mai de departe decât de pe buze.

Moaşa arătă mamei un mic monstru aproape fără formă, în vată, livid, mirosind a muşchi.

— Mort...

Din stradă, ajunse până la ei sunetul ascuţit al unui

clopoţel şi un cor cântat pe nas, ca de copii, deşi era de femei, aflate într-o procesiune grăbită.

— Sfânta împărtăşanie! – zise bătrâna moaşă, îngenunchind, cu micul mort în braţe, în mijlocul camerei.

Doamna Agata ieşi în grabă, alergă în sala de la intrare, în timp ce intra preotul, pregătit de slujbă, cu artoforul în mână, şi un paracliser care venea în urma lui, cu ochii aproape îngroziţi de frică, închidea baldachinul. Paracliserul, cu un mic tabernacol în braţe îl urmă pe preot în camera muribundului. Femeile şi copiii care întregeau slujba ultimei împărtăşanii îngenunchează în sală, bolborosind între ele.

Francesco Ajala nu auzi, nu înţelese nimic; primi numai ultima împărtăşanie şi, miruit de preot, îşi dădu duhul.

Treptat, jos în stradă, sunetul strident al clopotului şi corului femeilor se amestecară cu strigătele şi aplauzele unei mulţimi de oameni care cu un drapel în frunte exaltau alegerea lui Gregorio Alvignani ca deputat.

VII

DUPĂ NAŞTERE, MARTA S-A ZBĂtut aproape trei luni între viaţă şi moarte.

Providenţă divină această boală, spunea Anna Veronica. Da, pentru că altfel, cele două biete femei rămase în viaţă, văduva şi orfana, ar fi înnebunit. În schimb, în lupta disperată împotriva acelui rău care părea de neînvins, buzele lor, care păreau că nu vor mai surâde niciodată, surâseră după două luni de la moartea aproape violentă a stăpânului casei, la primele semne de convalescenţă a Martei.

Neobosită, Anna Veronica, după multe nopţi de veghe, aducea acum în fiecare dimineaţă convalescentei mici şi înmiresmate iconiţe de sfinţi, conturate cu hârtie perforată, cu puncte aurii, cu nimburi aurii.

— Aici, spunea, în plic, sub pernă: te vor vindeca: sunt binecuvântate.

Şi arătându-i pe cei doi sfinţi patroni ai târgului, Sf. Cosma şi Sf. Damian, cu veşmintele până la pământ, cu coroanele pe cap şi ramurile de palmier ale supliciului în mâini; cei doi sfinţi, miraculoşi, care urmau să fie sărbătoriţi în curând, şi cărora Anna Veronica le făgăduise o ofrandă pentru vindecarea Martei:

— Aceştia, adăuga, preţuiesc mai mult decât medicul tău chel, cu un ochi la Cristos şi altul la Sf. Ion.

Şi-l imita pe medic cu glasul lui sufocat şi fonfăit, fiind veşnic cu nasul înfundat: – „*Sufăr de litiază, doamna mea*!” – care ar însemna: „*boală de piatră, doamna mea, calculoză*!”

Marta zâmbea vag, palidă, urmărind cu ochii cuvintele Annei Veronica, şi zâmbeau şi mama şi Maria.

Seara, înainte de a se întoarce acasă, Anna rostea o rugăciune împreună cu doamna Agata şi cu Maria, în camera Martei.

Bolnava asculta bolborositul rugăciunii în camera slab luminată de o lampă acoperită cu un abajur de culoare verde; privea pe cele trei femei îngenuncheate, înclinate pe scaun, şi adesea la litanie răspundea şi ea la invocaţiile Annei Veronica:

— *Ora pro nobis*.

Senzaţia de seninătate, mângâietoare şi uşoară, pe care obişnuieşte să o dea convalescenţa, se tulbura odată cu venirea serii. I se părea că lumina aceea acoperită de abajurul verde era prea puţină împotriva umbrei care invada casa; şi o nelinişte adâncă, o consternare obscură, o impresie de gol, de spaimă simţea că vine din celelalte camere, spre care îşi îndrepta gândul anxioasă, din patul ei; dar îndată şi-l retrăgea, fixându-şi din nou ochii pe lumina din camera ei, ca să simtă căldura familială. În umbra aceea, în întunericul celorlalte camere tatăl ei s-a stins din viaţă. Acum el nu mai era acolo... Nimeni nu mai era acolo... Umbra. Întunericul. Ce coşmar, într-adevăr, a fost el pentru ea! Acum, s-a eliberat, dar cu ce preţ!... Neliniştea adâncă, deprimarea sumbră, senzaţia de gol, de spaimă, nu-i veneau oare fiindcă se gândea la el?

Adesea adormea cu rugăciunea pe buze. Mama zăcea alături de ea, pe acelaşi pat; se frământa mult în fiecare seară până să adoarmă, nu numai din cauza amintirii sfâşietoare şi încă vie a soţului, ci şi din cauza grijii asidue provocată de nepotul Paolo Sistri căruia îi era încredinţată acum existenţa familiei.

După nenorocire, Paolo nu mai venea punctual în fiecare seară. Trebuia ca mătuşa să trimită după el de două sau de trei ori pentru a afla ceva de la tăbăcărie; şi atunci când în sfârşit se hotăra să vină, apărea mai abătut şi mai confuz ca înainte.

Într-o seară veni cu capul bandajat.

— Oh, Doamne, ce ţi s-a întâmplat, Paolo?

— Nimic. Într-o cameră din tăbăcărie, pe întuneric, careva (şi poate înadins!) uitase să închidă... cum se numeşte? da... chepengul din podea şi el trecând, hop, jos: s-a rostogolit pe, cum se numeşte, aceea de lemn; scara stăvilarului, da, şi a scăpat ca prin minune. Dar la tăbăcărie toate bune. Poate totuşi... ar fi fost mai bine să se încerce o oarecare operaţie franţuzească... felul de argăsire prin care... aşa, se foloseşte în praf... cum se numeşte... scoarţa de gorun, de plută şi de cer; în timp ce după metoda noastră cu taninul nostru dizolvat în apa de mirt...

— Doamne, Paolo! – îl întrerupea mătuşa, cu mâinile împreunate. Să nu schimbăm nimic! Mergea totul foarte bine, după metoda noastră, cât timp s-a ocupat răposatul.

— Cristoase! Ce legătură are? – îi răspundea Paolo, îngâmfat, acum că unchiul lui nu mai era în viaţă. E altceva! Pentru că... vezi cum se face? Se ia... înainte ce se lua? apă fiartă. Oh, acum se ia apă curată... aşteaptă! cu praf de scoarţă de gorun, sau...

Şi continua un timp, încurcându-se, reluând de la cap, vrând să-i explice mătuşii argăsirea grozavă după moda franceză.

— M-ai înţeles?

— Nu, dragă. Dar poate că nu înţeleg eu. Te rog: fii atent!

— Ai încredere în mine.

Şi într-adevăr se străduia în totul. Ziua şi noaptea, în continuă luptă: ziua, când ici cu vărarii, pentru a supraveghea fierberea; când colo, la gropile de argăsire pentru spălarea pieilor; apoi la suporturi pentru jupuitul perilor, apoi subţierea pieilor şi aşa mai departe; noaptea tot acolo, cu registrele de încasări şi cheltuieli, pentru socoteli. Auzea în jurul orei patru cântecul cocoşilor... Ce ştia mătuşa lui? Cocoşii, la patru dimineaţa, pe cuvânt de onoare... Şi el era încă în picioare. Cerneala din călimară

nu respecta niciunul din cele zece degete ale sale, şi îşi mânjise până şi nasul şi fruntea.

— Aş vrea să te văd aici! – sufla, cu mânecile cămăşii suflecate, cu capul răsturnat pe speteaza scaunului de parcă ar fi vrut să găsească cifrele calculelor lui prin pânza de păianjen din tavan, la care, distrându-se, voia să facă să ajungă fumul, pe care îl scotea cu patimă din pipă: – pfu, pfu, pfu…

În tot acest timp, pe stradă, în clădirea vastă, linişte de mormânt. Pe peretele gol, îngălbenit, lumânarea răspândea lumina tremurătoare la fiecare pufăit al lui Paolo, a cărui umbră se întindea enormă şi monstruoasă pe podea..

— Puah!… La naiba… – şi numea un creditor, scuipând pe perete.

Un păianjen îi trecea încet, încet pe sub ochi, speriat parcă de lumină, clătinându-se uşor pe cele opt picioare lungi, extrem de subţiri. Paolo avea oroare de aceste animale mici, ca femeile de şoareci. Sărea brusc în picioare, îşi scotea un pantof şi poc! – strivea păianjenul cu talpa; apoi cu chipul scârbit privea atent victima lipită astfel pe perete.

După moartea unchiului, se instalase definitiv la tăbăcărie. Mânca acolo şi dormea tot acolo; iar în camera aceea îmbâcsită nu permitea nimănui să intre. El singur îşi pregătea de mâncare şi tot el îşi făcea şi patul; el singur totul. Dar nu reuşea niciodată nimic. Căuta tacâmurile?

— Carnea i se ardea pe foc. Voia să bea?

— Găsea grăsime plutind deasupra vinului. Cine vărsase ulei în paharul lui?

— Puah! La dracu’!

Şi rămânea cu limba afară şi cu o mutră scârbită.

Dar asta nu era nimic. Avea de luptat cu un nor de corbi picaţi asupra tăbăcăriei după moartea unchiului! Apăra cu un zel feroce interesele sărmanei văduve, curtea tăbăcăriei răsuna de certurile lui gălăgioase,

violente; dar până la urmă trebuia să cedeze şi să plătească şi iar să plătească. Între timp vânzările se reduceau din zi în zi; datoriile creşteau ca şi reclamaţiile; negustorii de pielărie îşi retrăgeau angajamentele sau respingeau marfa şi se adresau altor tăbăcari. Mătuşa, neştiind realitatea, îi cerea în fiecare lună pentru întreţinerea casei suma pe care era obişnuită să o aibă înainte, ca şi când afacerile ar fi mers în acelaşi ritm; iar el, care nu avea curajul să-i expună starea mizerabilă de lucruri, se străduia în toate felurile ca în fiecare lună să nu-i lipsească cel puţin banii de totdeauna.

Marta se ridicase în sfârşit din pat, şi acum făcea primii paşi, sprijinită de mama ei şi de Maria; de la fotoliul aşezat lângă pat până la oglinda dulapului.

— Cum am ajuns, Dumnezeule!

Îşi ducea o mână pe după gâtul Mariei şi cu cealaltă, albă şi tremurândă, îşi îndrepta uşor şuviţele de pe frunte, în timp ce se privea în oglindă zâmbind aproape cu milă pentru bietele ei buze arse de febra atâtor zile de boală. Apoi se ducea să se aşeze în fotoliul cel mare de piele de lângă fereastră. Venea Anna Veronica şi îi vorbea cu glasul ei cald şi sincer afectuos despre vecerniile din luna mai consacrate Madonei: – Biserica curată, mirosind toată a trandafiri; apoi binecuvântarea şi, în fine, cântecele sfinte cântate în sunetul orgii: ultimele raze de soare intrau în biserică prin ferestrele mari deschise sus şi rândunicile intrau şi zburau ici şi colo, rătăcite, în timp ce afară ciripeau altele ca îmbătate, urmărindu-se.

Marta asculta cu sufletul parcă înstrăinat de simţuri.

— Te vom însoţi noi, vom merge toate patru împreună, mai înainte de sfârşitul lunii. O, te vei face bine, să nu te îndoieşti.

Dar ea nega totul, spunând că nu va fi cu putinţă.

— Da, biserica este la doi paşi; dar dacă nu mă pot ţine pe picioare…

VIII

ÎNAINTE DE SFÂRŞITUL LUNII, Marta s-a putut duce la biserică, însoţită de Anna Veronica, de mamă şi de soră.

După ce s-a închinat şi a închis cartea cu rugăciuni, Marta a aruncat o privire neliniştită spre Confesional, în faţa căruia, de cealaltă parte, sta îngenuncheată o bătrână care se spovedea venită acolo înaintea ei. În partea dinspre Marta, lemnul confesionalului, perforat tot, lustruit şi îngălbenit, păstra amprenta opacă a atâtor frunţi de păcătoşi. Marta îl observă cu un oarecare fior, şi îşi trase mai mult pe cap şalul lung, negru, până ce şi-a ascuns faţa. Era foarte palidă şi tremura.

Biserica, pustie, era dominată de o linişte misterioasă, copleşitoare, în răcoarea crudă, imobilă şi înmiresmată de tămâie. Pustietatea solemnă a interiorului sacru, suspendată parcă de pilaştrii înalţi, de arcadele ample, dădea sufletului, în penumbra aceea, o senzaţie de oprimare. Tot naosul central era ocupat de două aripi de scaune de paie, dispuse în şiruri lungi pe podeaua prăfuită, inegală din cauza vechilor lespezi de mormânt, uzate.

Marta stătea îngenuncheată pe una din aceste pietre, şi aştepta ca bătrâna care se spovedea să-i cedeze locul în confesional.

Câte păcate putea avea bătrâna aceea! Dar ale sale sau ale mizeriei sale? şi care or fi fost ele? Bătrânul preot confesor le asculta pe toate prin perforaţiile făcute anume în lemn, cu chipul indiferent.

Dar îşi plecă ochii şi, pentru a-şi sustrage atenţia, încercă să descifreze inscripţia funerară în parte ştearsă de pe efigia uzată. Acolo, dedesubt, un schelet... Ce importanţă mai avea numele? Dar ce şi cât de lăuntric, de sigur, de ocrotit apărea în pacea solemnă a unei biserici repaosul morţii!

Cele două aripi de scaune se prelungeau până la coloanele care susţineau pe nartex cafasul bisericii. În spatele coloanelor erau două bănci lungi pe una din care Marta, când a intrat, a văzut un bătrân ţăran cu braţele încrucişate pe piept, cu ochii uscaţi de ani, înfundaţi în orbite. Oh, mâinile acelea aspre, pământii, gâtul cu pielea flască şi încreţită, brăzdată de o zbârcitură neagră, cu bărbia în jos, mai jos de gât, şi tâmplele turtite, cu fruntea încreţită sub părul zbârlit şi încărunţit. Din când în când bătrânelul tuşea şi tusea lui răsuna surd în liniştea bisericii pustii.

Prin ferestrele mari pătrundea, luminând în fâşii marile fresce ale bolţii, paloarea de foc în care ziua murea într-un ciripit asurzitor de rândunele.

Marta venise la biserică sfătuită de Anna Veronica. Dar în lunga aşteptare, îngenuncheată ca o cerşetoare, începea să aibă despre ea însăşi o impresie penibilă. Înţelegea bine umilinţa Annei, era pentru ea izvor de multă, senină duioşie; într-adevăr, Anna nu mai avea nicio speranţă; căutase şi găsise în credinţă un confort psihic, iar în biserică un refugiu. Dar ea? Era convinsă că nu şi-ar fi încălcat niciodată datoriile unei soţii, nu pentru că l-ar fi socotit pe soţul ei demn de un astfel de respect, ci pentru că i se părea nedemn pentru ea să-l trădeze, nicio amăgire nereuşind să-i smulgă cea mai mică concesie. Oare, văzând-o acolo în biserică, umilă şi în stare de prostraţie, lumea nu ar fi presupus că ea acceptase, ca justificată, condamnarea şi că îngenunchea în faţa lui Dumnezeu pentru a-i cerşi o mângâiere şi un refugiu, deoarece nu îşi mai recunoştea dreptul de a se ridica în picioare şi de a sta cu capul sus în faţa

oamenilor? E adevărat, nu pentru aceştia, nu pentru pedeapsa nemeritată; nu pentru nenorocirea tatălui, pentru care ea nu se socotea vinovată, se lăsase convinsă de Anna să vină în biserică; ci pentru ea, pentru a obţine de la Dumnezeu pacea şi lumina. Ce va spune, totuşi, peste puţin timp, bătrânul confesor? De ce trebuia oare să se confeseze? Ce făcuse, ce păcat atât de grav, încât să merite toate pedepsele acelea, sau infamia, moartea tatălui, şi a fiului ei, doliul perpetuu din casă, şi poate mizeria, mâine? Să se acuze? Să se căiască? Dacă a făcut ceva rău, fără voia sa, din lipsă de experienţă, nu a plătit oare cu vârf şi îndesat? Desigur că preotul acela o va sfătui să accepte cu iubire şi resemnare pedeapsa trimisă de Dumnezeu. Dar, chiar de la Dumnezeu? Dacă Dumnezeu era drept, dacă vedea în inimi... Pe bărbaţi, mai ales... Instrumentele lui. Dar primesc ei oare de la Dumnezeu pedeapsă pe măsura păcatului? Ei exagerează, sau prin josnicia spiritului sau printr-o deviere a cinstei... Să accepte deci în umilinţă condamnarea, fără a o cântări cu chibzuinţă, şi să ierte? Ar fi putut ierta? Nu! Nu!

Şi Marta ridică din nou capul şi privi biserica de parcă dintr-odată s-ar fi rătăcit. Liniştea aceea, pacea solemnă, înălţimea bolţii, şi confesionalul cel mic, şi bătrâna aceea în prosternaţie şi confesorul imobil, impasibil, totul i se îndepărtă pe neaşteptate din spiritul revoltat ca un vis zadarnic în care ea, în amorţirea conştiinţei, ar fi pătruns şi pe care acum, resimţind cruda şi dureroasa realitate, îl vedea risipindu-se.

Se ridică şovăitoare, simţi că îi tremură picioarele, avu un fel de ameţeală, îşi duse o mână la ochi, şi cu cealaltă se sprijini de un scaun; apoi, clătinându-se, traversă biserica. Pe bancă, sub cafas, îl văzu pe bătrân, în aceeaşi poziţie, cu braţele încrucişate pe piept, absorbit în rugăciune, extatic.

Imaginea bătrânului o însoţi până acasă.

Credinţa aceea îi lipsea! Nu putea să o aibă. Ea nu

putea ierta. Creierul îi ajunsese ca un burete uscat, din care nu mai putea stoarce un gând care să o întărească, să-i dea un moment de linişte.

Era fantastică, poate, această senzaţie; dar până una alta îi pricinuia o nelinişte adevărată, care în zadar căuta uşurare în lacrimi. Câte, Dumnezeule, câte vărsase! Acum, iată, nici să plângă nu mai putea. Mereu nodul acela, iritant, sufocant, în gât. Vedea îngroşându-se, concretizându-se în jurul ei o soartă nedreaptă, care mai înainte era o simplă umbră, vană umbră, ceaţă care cu o suflare s-ar fi putut împrăştia; acum devenea piatră de moară şi o strivea, strivea casa, totul; şi ea nu i se mai putea împotrivi. Faptul. Era un *fapt*. Ceva ce nu mai putea fi schimbat. Ceva enorm pentru toţi, enorm pentru ea însăşi, care deşi îl simţea în propria-i conştiinţă inconsistent, o umbră, ceaţă, devenise totuşi acum piatră de moară: şi tatăl care ar fi putut-o strivi cu un dispreţ suveran, s-a lăsat strivit el însuşi cel dintâi. Era ea, poate, alta, după *faptul* acela? Era aceeaşi, se simţea aceeaşi; într-atât, încât deseori nu putea crede că nenorocirea a avut loc.

Dar acum se împietrea şi ea, începea să nu mai simtă nimic: nici durere pentru moartea tatălui, nici milă pentru mamă şi pentru soră, nici prietenie pentru Anna Veronica, nimic, nimic!

Să se întoarcă în biserică? Şi de ce? Se ruga, şi rugăciunea era numai o deşartă mişcare neliniştită a buzelor; sensul cuvintelor îl pierdea. Adesea, în timpul slujbei, se surprindea privind picioarele preotului pe podiumul altarului, marginile de aur ale patrafirului, dantelăriile cărţii de rugăciuni; apoi, când toţi se ridicau în picioare, trezită de hârjâitul scaunelor mişcate, de clopoţelul cu sunetul argintiu, se ridica şi ea şi îngenunchea, privind mirată unele vecine care se loveau cu pumnii în piept, plângând cu adevărat. De ce?

Pentru a se sustrage deşertăciunii în care naufragia fiecare gând, ca şi fiecare sentiment al său, încercă să

vadă dacă reuşea să-şi reia studiul, sau cel puţin lectura. Deschise vechile cărţi părăsite şi simţi o duioşie de nespus. Îi reapărură, aproape palpitându-i sub ochi, amintirile cele mai scumpe: îşi revăzu şcoala, diferitele clase, băncile, catedra: uite, unul câte unul, toţi profesorii care se succedau în timpul lecţiilor, şi apoi grădina în timpul recreaţiei, gălăgia, râsetele, plimbările la braţ. Pe aici, cu cele mai dragi colege: apoi sunetul clopoţelului, şi din nou clasa; directorul, directoarea... întrecerile... pedepsele... Pe măsuţă era deschisă o carte, un tratat de geografie; răsfoi câteva pagini: pe marginea uneia, un semn, şi aceste cuvinte scrise de mâna ei:

„*Mita, mâine vom pleca la Pekin*!" Mita Lumina... Ce abis acum între ea şi colega aceea de colegiu!

Cum se făcea că în unele inimi nu se ivea nicio aspiraţie de a se ridica puţin deasupra celorlalţi, fie şi într-un lucru mic?

Într-o măsură, Marta a constatat asta la toate colegele ei de şcoală, chiar şi la buna ei Maria. Şi soţul făcea parte din aceeaşi turmă şi era fericit şi satisfăcut că îi aparţinea acesteia. Oh, dacă ar fi continuat studiile! La ora asta!

Îşi aminti de toate laudele pe care i le adresaseră profesorii, şi chiar... da, chiar şi de laudele pe care i le făcuse un altul: Alvignani, în răspunsurile la scrisorile lui. Ce îi răspunsese? Discutase cu el despre condiţiile femeii în societate... „Dumneata ştii să aplici impresiile foarte subtile în observarea realităţii" îi scrisese Alvignani într-una din scrisori. Această laudă o făcuse să râdă multă vreme.

Şi expresia a aplica impresiile! Poate era bine spus... deoarece Alvignani era foarte cult... dar după părerea ei scria foarte preţios; în timp ce, când vorbea... Oh, la Roma, ea, dacă nu ar fi înlănţuit-o aşa... La Roma soţia lui Gregorio Alvignani. Într-un alt mediu, liber, plin de lumină intelectuală... departe, departe de tot, de toată mocirla aceea...

Îşi pleca ochii asupra cărţilor, însufleţită de vechea

fervoare, pe neaşteptate, aproape dintr-o nevoie irezistibilă de a avea din nou, oricum, o aspiraţie care nu rezista totuşi la cea mai mică lovitură a realităţii; la scârţâitul uşii, când ea trebuia să se ducă în celelalte camere, unde erau mama şi sora îmbrăcate în negru.

Despre ce s-a întâmplat în familie nu ştia nimic. A observat numai că mama şi Maria o priveau ca şi cum voiau să-i ascundă ceva: o impresie, un sentiment. Nu erau oare mulţumite că stătea aproape toată ziua departe de ele? O scuzau? O compătimeau? Mama avea aproape totdeauna ochii plini de lacrimi; Maria se usca văzând cu ochii, se lungea, luase un aer uluit, o mâhnire care îndurera. Pentru a-i face o plăcere, o întreba:

— Mergem la biserică, Maria?

Pentru soră această întrebare însemna:

„Mergem să ne rugăm pentru tata?” Şi răspundea totdeauna da; şi se duceau.

Într-o după-amiază, ieşind de la biserică, au fost luate cu asalt de un băieţaş aproape gol, doar într-o cămaşă murdară care îi cădea în zdrenţe pe picioarele slabe, pământii; chipul îi era galben şi murdar. El apucă şalul Martei cu o mânuţă şi nu voi să-l mai lase, rugându-le să-i dea ceva de pomană: era fiul unui zidar care căzuse de pe o construcţie.

— Este adevărat, confirmă Maria. Ieri, de pe o schelă. Şi-a rupt un braţ şi o mână.

— Vino, vino cu mine, biet copil! – spuse atunci Marta, pornind.

— Nu, Marta... – spuse Maria, privindu-şi cu milă sora; dar imediat îşi plecă ochii, căită, contrariată.

— De ce? – o întrebă Marta.

— Nimic, nimic... să mergem... – răspunse repede Maria.

Ajunse acasă, Marta îi ceru mamei câţiva bani pentru copil.

— Oh, fata mea! Nu mai avem nici pentru noi...

— Cum!

— Da, da... – continuă printre lacrimi mama. Paolo a dispărut de două zile; nu se ştie unde este... Fabrica s-a închis; au pus sigiliile... Ne-am ruinat! Staţi aici, fiicele mele. Spune-i-o tu, Maria. Eu trebuie să mă duc chiar acum la avocat.

IX

ÎN ZORII ZILEI URMĂTOARE AU fost trezite pe neaşteptate de un zgomot îndrăcit venit de jos, din stradă; urlete, strigăte nedesluşite care se ridicau până la cer, fluierături înfricoşătoare din scoici marine.

— *Pescuitorii*... – spuse Maria, aproape sieşi, într-un suspin, în întunericul camerei.

Eh, da; aceea era ziua sfinţilor patroni ai oraşului. Cine s-a mai gândit?

Ca în fiecare an la răsăritul soarelui, din satul marinăresc veneau în grupuri aşa numiţii pescari: aproape toţi cei ce locuiau la ţărmul mării, nu numai cei ocupaţi cu pescuitul. Lor, locuitorilor din sat, li se păstrase dintr-o veche tradiţie cinstea de a duce în triumf, pe străzile oraşului, statuetele celor doi sfinţi patroni, care suferiseră pe mare primul lor martiraj, şi de aceea îşi arătau în mod deosebit protecţia asupra marinarilor.

Astfel, în fiecare an, oraşul era trezit de invazia aceea zgomotoasă, ca de o mare în furtună. De-a lungul străzilor se deschideau ferestrele în grabă, de la care se aplecau în afară braţe goale, retrase imediat, şi feţe palide de somn, înfăşurate în şaluri vechi, în bonete, în basmale.

Niciuna din cele trei neconsolate nu se gândi să coboare din pat. Rămaseră cu ochii deschişi în întuneric, şi fiecăreia îi trecu prin minte viziunea necugetaţilor acelora de pe stradă, învăluiţi în fumul şi flăcările sângerii ale torţelor în bătaia vântului, îmbrăcaţi în alb, în cămaşă şi nădragi, cu picioarele goale, o eşarfă roşie în jurul taliei, alta mai mică, galbenă, în jurul capului. Îi văzuse de

atâtea ori, în anii fericiţi!

Odată trecută furia aceea infernală, strada reintră în liniştea nopţii; dar nu după mult timp se reînsufleţi în chip de sărbătoare. Maria îşi înfundă faţa în pernă şi începu să plângă în tăcere, copleşită de amintiri.

Se auzi primul strigăt al desculţilor credincioşi:

— *Sfinte al desculţilor, ne închinăm, ţie cu credinţă*!

Erau puşti, tineri, oameni maturi care printr-o minune a sfinţilor Cosma şi Damian (din care poporul făcea un singur sfânt) se socoteau scăpaţi de la vreun pericol sau vindecaţi de vreo boală şi care în fiecare an, printr-o făgăduinţă, colindau prin ţinut, desculţi, îmbrăcaţi în alb ca pescarii şi cu o tavă în faţă ţinută de o fâşie de mătase în bandulieră. Pe tavă erau poze cu chipurile celor doi martiri, iconiţe care se vindeau de la un ban la câţiva bani şi mai mult.

Intrau prin case pentru a vinde iconiţele acelea de hârtie; primeau de la toate familiile, pentru împlinirea dorinţelor, daruri ce constau într-o lumânare sau mai multe, aurite; câte un cocoş cu panglică, ofertele şi banii le duceau din oră în oră Comisiei, ocupată cu serbarea, aflată în biserica sfinţilor.

În afara lumânărilor şi a cocoşilor, celelalte oferte mai importante erau duse în biserică cu mare pompă, în sunetul tobelor: miei, oi, berbeci, şi aceştia împodobiţi cu panglici, toţi cu lână albă pieptănată, şi grânele pe măgari gătiţi frumos cu bogate harnaşamente şi zorzoane pestriţe.

În primele ore ale dimineţii sosi şi Anna Veronica, îmbrăcată în negru, ca de obicei, cu şalul lung de penitentă. Trebuia să împlinească făgăduinţa făcută în timp ce era bolnavă Marta: să ducă la biserică cele două lumânări groase promise şi faţa de masă brodată.

Şi Marta trebuia să se ducă cu ea. În zarva ultimelor zile, după fuga lui Paolo, ea nu s-a gândit să o mai anunţe pe Marta din timp.

— Hai, hai, fata mea, curaj. De la o făgăduinţă nu se

poate să te sustragi.

Marta închisă toată în sine, ca într-o linişte neagră, îi răspunse îndată, violent:

— Nu vin… lasă-mă! Nu vin.

— Cum! – exclamă Anna. Ce spui?

Şi privi rănită şi pe Maria şi pe prietena ei.

Marta sări în picioare.

— Mai trebuie să mă arăt şi recunoscătoare, pe deasupra, nu-i aşa? Pentru binele care mi s-a făcut, vindecându-mă…

— Dar e uşor să mori, fata mea, suspină Anna Veronica, închizând ochii. Dacă ai rămas în viaţă, nu ţi se pare un semn că Dumnezeu te vrea vie pentru ceva?

Marta nu răspunse; şi ca şi când cuvintele prietenei, pronunţate cu obişnuita ei bunătate, ar fi răspuns unui sentiment tainic al ei, unui gând secret, încruntă sprâncenele şi se îndreptă spre camera ei.

— Îţi va servi şi ca o recreare, adăugă Anna.

Pe străzi era o lume agitată. De pe ţărmul mării, din satele de la munte, din tot ţinutul, veniseră oameni în grupuri numeroase care înaintau acum cu greu, ţinându-se de mână pentru a nu se rătăci. Câte cinci sau câte şase: femeile, gătite frumos, cu şaluri lungi brodate sau cu mantile scurte de stofă albă, albastră sau neagră, cu basmale mari înflorate, de bumbac sau de mătase, pe cap sau pe umeri, cercei mari de aur în urechi şi coliere şi broşe cu diverse pandantive sau ca nişte lacrimi mari; bărbaţii, ţărani, muncitori la carierele de sulf, marinari, stânjeniţi de costumele noi, aspre, de ghetele cu ţinte.

Marta şi Anna Veronica, ascunzând sub şal lumânările groase şi faţa de masă, mergeau cât mai repede cu putinţă prin mulţimea în valuri, ameţită, fără direcţie.

Ajunseră în sfârşit în piaţă, în faţa bisericii, neînchipuit de aglomerată. Tărăboiul era enorm, continuu; o gălăgie şi o harababură de nedescris. Cu puţin înainte apăruseră de jur împrejur tarabe cu pânze mari fluturate în vânt: în ele se găseau jucării şi fructe uscate şi dulciuri, pentru

care vânzătorii strigau cât îi ţinea gura; pretutindeni foiau vânzătorii de iconiţe şi de statuete făcute din ghips şi pictate, strigând şi ei întocmai cum strigau desculţii ocrotiţi de sfinţi: cei care vindeau sfârleze trăgeau în sus şi în jos de sfori; vânzătorii de îngheţată, cu cărucioarele lor împodobite cu lampioane multicolore şi pahare:

— *Belşug după pofta inimii! Belşug!*

Şi această veselă prezentare de bunătăţi era urmată de câteva palme uşoare date la ceafă ştrengarilor celor mai îndrăzneţi care înconjurau cărucioarele ca un nor înverşunat de muşte.

Contrasta cu acea variată întrecere a negustorilor o cantilenă jalnică şi apăsătoare a unui grup de cerşetori de pe treptele din faţa porţii principale a bisericii în care lumea înnebunită se străduia să intre făcându-şi loc cu coatele. Marta şi Anna Veronica s-au trezit luate de val, aproape strivite în înghesuială şi împinse în cele din urmă în biserica întunecată, plină până la refuz de curioşi şi de credincioşi, fără ca ele să fi mişcat un picior.

Depusă în mijlocul naosului central se afla o lectică masivă, de fier, pentru a putea rezista zguduiturilor mulţimii sălbatice, dezordonate. Pe postament, statuetele celor doi sfinţi cu capetele de fier, aproape identice în atitudine, cu veşmintele până la glezne şi o ramură de palmier în mână. În fund, sub un arc al naosului, la stânga, între două coloane, în jurul unei mese mari, stătea încordată Comisia organizatorilor care primea de la credincioşi ofertele împlinirii făgăduinţelor: tăbliţe votive în care era prezentat grosolan miracolul obţinut în cele mai neaşteptate şi stranii întâmplări, lumânări groase, podoabe de altar, gambe, braţe, mamele, picioare, mâini de ceară.

În anul acela, printre manifestanţi era şi Antonio Pentàgora.

Din fericire, Anna Veronica îl observă înainte de a se apropia de masă; încremeni.

— Rămâi aici o clipă, Marta. Mă apropii eu singură.

— De ce? – întrebă Marta, care pălise dintr-odată; şi adăugă, cu ochii în jos: Nicola în biserică.

— Acolo pe bancă, e tatăl său – spuse Anna, încet. E mai bine ca tu să stai aici. Fac totul repede.

Niccolino nu se aştepta să o vadă acolo pe Marta. Nu o mai văzuse din ajunul rupturii cu fratele lui. Rămase buimăcit văzând-o; apoi se îndepărtă încet-încet şi se amestecă cu mulţimea, ruşinat. A avut mereu complexe; a dorit totdeauna să fie iubit de ea ca un frate mai mic, crescut cum era fără mamă, fără surori. Printre mulţimea aceea de capete încercă să o zărească de departe, fără a se lăsa văzut: o zări, rămase în contemplaţia ei, spionând-o; apoi strecurându-se printre cei adunaţi acolo, o urmări cu ochii până la ieşirea din biserică. O bucată de vreme nu a avut nici ochi nici urechi pentru spectacolul din biserică. Se regăsi, fără să ştie cum, în mijlocul pieţii înţesate de lume, sufocat de mulţimea care creştea enorm, care aştepta acum ieşirea statuetelor celor doi sfinţi din biserică. Din învălmăşeala de corpuri îndesate laolaltă, se ridicau peste tot gâturile întinse, feţele încălzite, congestionate, ţinându-şi cu greu respiraţia; unele cu o expresie de rugăciune, de umilinţă, în ochi, altele cu o expresie feroce. Clopotele răsunau puternic deasupra acelei agitaţii, iar clopotele de la celelalte biserici răspundeau de la distanţă.

Deodată, toată mulţimea se mişcă în delir, se agită împinsă de mii de forţe contrarii, nemailuând în seamă nici lovirile, vânătăile, sufocarea, dornică numai să vadă.

— Uite-l! Uite-l! Apare!

Femeile plângeau în hohote, mulţi blestemau înnebuniţi, descătuşându-se furioşi de mulţimea care-i împiedica să vadă; toţi vociferau în prada unei dementţe colective. Iar clopotele răsunau continuu, ca înnebunite, la rândul lor, de urletele oamenilor.

Lectica cu imaginile sfinte apăru brusc, cu violenţă, din poarta principală a bisericii şi se opri tot atât de brusc acolo, în faţă. Atunci strigătul ieşi frenetic din mii de guri:

— Slavă Sfinţilor Cosimo şi Damian!

Şi mii, mii de braţe se agitară prin aer, ca şi când tot poporul şi-ar fi ieşit din minţi, într-o încăierare disperată.

— Faceţi loc! Faceţi loc! – se strigă de pretutindeni, puţin după aceea. Faceţi loc sfântului! Faceţi loc sfântului!

Şi înaintea lecticii, de-a lungul pieţii, lumea începu să se dea cu greu în lături, respinsă cu violenţă de paznici, pentru a se putea deschide o cale liberă. Se ştia că cei doi sfinţi erau duşi pe stradă aproape în fugă, ca o furtună; erau sfinţii proteguitori ai sănătăţii, salvatorii ţinutului de la epidemii de ciumă, şi trebuiau să ajungă în toate părţile. Fuga aceea era tradiţională: fără ea sărbătoarea şi-ar fi pierdut tot farmecul şi caracterul. Fiecare însă se temea să nu fie zdrobit.

În faţa bisericii răsună strident un clopoţel. Atunci se produse printre puternicii drugi ai lecticii o învălmăşeală a celor care trebuiau să ducă pe umerii lor greutatea. La fiecare oprire, în lungul străzii, se repeta învălmăşeala, domolită cu greu de organizatorii care dirijau procesiunea.

O sută de capete însângerate, ciufulite, de nebuni se vârau printre drugii lecticii, înainte şi înapoi. Era un amestec de braţe goale, musculoase, vinete, cu cămăşile sfâşiate, feţe scăldate de sudoare în şiroaie, cu mugete şi respiraţie furibundă, umeri striviţi sub drugul de fier, mâini noduroase, care îl apucau cu ferocitate. Şi fiecare din posedaţii aceia, sub enorma greutate, cuprins de nebunia de a suferi cât mai mult din dragoste pentru sfinţi, trăgea bara la sine, şi astfel forţele se excludeau iar sfinţii mergeau clătinându-se ca beţi prin mulţimea care împingea, urlând sălbatic.

La fiecare oprire scurtă, după o cursă, de la balcoane, de la ferestrele înţesate, unele femei aruncau asupra sfinţilor şi asupra mulţimii, din coşuri, felii de pâine neagră, spongioasă. Şi jos, lumea se repezea să le prindă. Între timp, purtătorii înghiţeau conţinutul unor sticle de

vin şi se îmbătau, deşi aproape tot vinul băut astfel se prefăcea în scurt timp în sudoare.

Din când în când lectica devenea foarte uşoară: înainta atunci cu un elan irezistibil, ţopăind prin veselul haos al mulţimii. Altădată, dimpotrivă, devenea de o greutate insuportabilă: sfinţii nu voiau să înainteze, se retrăgeau din mers pe neaşteptate: aveau loc atunci adevărate nenorociri; unii erau striviţi. Un moment de panică; apoi, ca să se încurajeze toţi strigau: — Slavă sfinţilor Cosma şi Damian! – uitau şi păşeau mai departe. Dar de mai multe ori, ajunşi la acelaşi punct de la început, iată din nou lectica oprindu-se subit; în acelaşi moment toţi ochii se ridicau spre ferestre, şi mulţimea, ameninţând, blestemând, silea pe cei care apăreau să se retragă, deoarece acela era un semn că printre ei trebuia să fie cineva care ori nu împlinise făgăduinţa ori făcuse să se vorbească rău de el, nefiind deci demn să privească sfinţii.

Astfel în ziua aceea poporul devenea un adevărat cenzor.

Marta şi Anna Veronica stăteau la un balcon, între doamna Agata şi Maria. Antonio Pentàgora făcu un semn purtătorilor. La început, cele patru biete femei nu au înţeles mişcarea sfinţilor: i-au văzut retrăgându-se, dar nu ştiau că manevra aceea se făcea pentru ele. Când lectica ajunse din nou sub balcon şi se opri, toată mulţimea ridică ochii şi braţele împotriva lor, strigând, înjurând, exasperată de nenorocirea unui biet copil ridicat de jos, strivit şi însângerat. Pe loc, Marta şi Anna Veronica s-au retras de la balcon, urmate de Maria care plângea; doamna Agata, peste măsură de palidă, tremurând toată de indignare, închise cu o asemenea furie obloanele, încât se sparse un geam. Mulţimea fanatică interpretă aceasta ca o insultă; urletele, sudălmile se ridicară până la cer. Şi în acea furtună dezlănţuită pe neaşteptate sub casa lor, cele patru femei vibrau ţinându-se strâns una de alta, înghesuite; în aşteptarea chinuitoare auziră cum se

izbea de grilajul de fier al balconului, o dată, de două ori, de trei ori, cu putere, capul unuia din cei doi sfinţi.

La fiecare lovitură, casa se cutremura toată.

Apoi furia se potoli puţin câte puţin; în stradă se făcu o linişte totală.

— Laşi! laşi! – spunea Marta cu dinţii strânşi, palidă, fremătând.

Anna Veronica plângea cu faţa ascunsă în mâini. Maria se apropie cu teamă de balcon şi, prin geam, văzu o bară din grilaj îndoită de loviturile capului de fier.

X

— PREA MULT, EH? – ZISE ANtonio Pentàgora, cu obişnuitul său rânjet rece, sleit pe buze, şi în ochi cu o privire de compătimire pentru Niccolino.

— Laşitate! – întrerupse acesta, furibund. Ar trebui să-ţi fie ruşine! Tot oraşul freamătă de scandalul de ieri. Frumoasă ispravă!

— Bravo Niccolino! – exclamă liniştit tatăl. Te felicit cu adevărat! Sentimente nobile, generoase... Bravo! Ţine-le înrădăcinate bine, fiul meu, şi vei vedea cum se vor ramifica cu timpul...

Niccolino fugi, tremurând tot, pentru a nu se dezlănţui într-un acces de furie. La fel fugise şi Rocco cu o seară înainte, după o ceartă violentă, în timpul căreia tată şi fiu fuseseră gata să se înfrunte cu pumnii.

Rămânând singur, Antonio Pentàgora clătină din cap de mai multe ori şi suspină:

— Săraci cu duhul!

Şi rămase să mediteze îndelung, cu faţa roşie pe piept, şi sprâncenele încruntate.

Ştia, ştia că este nesuferit tuturor, începând chiar cu fiii lui. Hm!... Şi ce-i cu asta? Nu putea face nimic; aşa trebuia să fie. Pentru Pentàgora, de care soarta şi-a râs, pecetluindu-l cu semnul coarnelor, nu exista remediu: Da! ori expuşi la ură, ori la dispreţ. Mai bine la ură! Aşa le era destinul.

După el, toţi oamenii veneau pe lume cu soarta lor. Era o prostie să crezi că poţi schimba ceva. Până şi el, când

era tânăr, aşa cum sunt acum fiii lui, crezuse c-ar fi fost posibilă o schimbare: sperase, se amăgise. I se păruse, ca sărmanului Niccolino, că are sentimente nobile, generoase: avusese încredere în ele, şi unde ajunsese? Nici mai mult, nici mai puţin, la încornorare. Asta le-a fost soarta şi numai asta.

Rămăsese atât de puternic fixat în acest gând, încât, dacă cineva, din întâmplare, împins de nevoie, venea să-i ceară un ajutor, el, deşi se simţea înclinat să cedeze, deşi impresionat, se înfrâna, sufla greu, apoi deschidea buzele şi se strâmba în obişnuitul său rânjet, îl sfătuia pe bietul creştin să se adreseze altcuiva: cutăruia, de exemplu, un bun filantrop din oraş:

— Du-te la el, dragul meu: s-a născut numai pentru a ajuta pe alţii. Eu, nu vezi? Mie, ajutorul acesta nu mi se potriveşte. Aş jigni pe omul acela care-i ajută pe toţi de ani de zile şi nici nu poate face altfel. Eu mă ocup cu purtatul coarnelor şi atât.

Involuntar, devenise deosebit de cinic în vorbire. Spunea lucrurile acestea cu cea mai mare naturaleţe. Şi râdea, el cel dintâi, de nefericirea lui conjugală, pentru a-i preveni pe alţii şi a-i dezarma. În societate se simţea ca rătăcit în mijlocul unui câmp inamic. Şi rânjetul lui era ca acela al unui câine urmărit, când îşi întoarce capul. Din fericire, era bogat: deci puternic. Nu se temea de nimeni. Într-adevăr, toţi oamenii, se dădeau în lături în faţa lui: lăsaţi să treacă viţelul sau mai bine-zis boul de aur!

— Prostii!

După trădarea, pentru el inevitabilă, a nurorii, se bucurase de neruşinata relaţie a lui Rocco cu femeia aceea de proastă condiţie:

— Bravo Roccuccio! Îmi place. Acum, da! Vei vedea că peste puţin… Dă-mi fruntea să ţi-o pipăi…

Dar nu: prostul acela nu s-a simţit bine în postura sortită. Îmbufnat mereu, mojic, într-o mizerabilă dispoziţie. Apoi, pe neaşteptate, intervenise moartea lui Francesco Ajala. Ei bine, dintr-odată sufletul lui năucit s-a

simţit pe loc zdrobit de unanima durere pe care nebunul acela furios o provocase în oraş. Pentru a nu mai da loc bârfelor, se eliberase încet-încet de amantă, şi se întorsese acasă ca într-un mormânt:

— Şi de ce? Tu l-ai omorât pe Francesco Ajala?

Multă vreme n-a fost chip să-l scoată din casă, să-l facă să se distreze. Cai, cai de trăsură şi de curse: îi cumpărase şase cai! După două săptămâni nu a mai vrut să ştie de ei. Şi atunci? Ce altceva? Un mic voiaj de distracţie, în Italia sau în străinătate? — Nu, nici asta! Jocul, la club? — Nouă mii de lire pierdute într-o singură seară. Şi i le plătise fără să sufle o vorbă.

Ei bine, ce-i mai rămânea de făcut? Se prezentase ocazia cu sărbătorirea sfinţilor Patroni: la necazuri extreme, remedii extreme: şi provocase scandalul cu procesiunea sub balcoanele familiei Ajala.

Nu avea nicio remuşcare. Rocco fugise ca un animal bolnav, din faţa înfierării dând cu piciorul. Tatăl fusese puţin cam prea tare. Dar aşa trebuia! Cu timpul avea să se calmeze şi să-i mulţumească.

„Auzi-o, auzi-o pe nebuna!” – gândi în sinea lui Antonio Pentàgora trezindu-se la auzul zumzetului neîncetat de bondar, al surorii lui, Sidora, care se agita ca o obsedată prin casă.

Poate ajunsese până la ea vestea cu scandalul. Ce era în capul ei? Nimeni nu putea şti, în afară de focul din cămin, aprins vara şi iarna, în care ea – spunea Pentàgora – voia să ardă toate coarnele familiei până la cenuşă, şi nu reuşea.

Timp de câteva zile, Rocco nu a vrut să-şi vadă, nici de departe, tatăl. Niccolino îl însoţea, îi oferea o consolare, de frate bun.

— Nu era de ajuns, nu era de ajuns că am gonit-o de acasă? Mă răzbunasem... Era de ajuns! Dar nu: pe deasupra îi moare şi tatăl. Nu spun că a fost vina mea; dar sigur că într-un fel am contribuit; i-a murit copilul; şi chiar şi ea putea muri; s-a vindecat cu greu; iar el,

ticălosul, îi pregăteşte scena aceea infamă sub balcon! De ce trebuia să o mai insulte? Cine l-a pus? Ticălos! Ticălos!

Şi îşi freca mâinile de furie.

Între timp veştile se înrăutăţeau din zi în zi. Tăbăcăria închisă. Paolo Sistri dispărut (şi lumea îl învinovăţea că furase din casa de bani ceea ce de fapt nu exista). Deci mizeria bătea la porţile bietelor femei părăsite. Cum aveau să iasă din starea asta? Singure, fără niciun ajutor, văzute rău de tot oraşul?

Şi noaptea, lui Rocco i se părea uneori că vede apărându-i înainte figura uriaşă a lui Francesco Ajala, palid, agitat, cu mâinile ridicate: — *Ruinezi două case: a ta şi a mea*! – alteori figura soacrei (încă din prima zi de logodnă foarte bună cu el), zbârlită, disperată, şi pe Marta plângând, cu faţa ascunsă şi pe Maria năucită, care murmura: — *Cine ne ajută? Cine ne ajută*?

Şi astfel, în ziua în care a aflat că tăbăcăria a fost pusă în vânzare, Rocco s-a dus hotărât direct la tatăl lui şi i-a propus – negru, fără a-l privi în faţă – să o cumpere pentru el.

— Eşti nebun! îi răspunse Pentàgora. Nici dacă ne-ar oferi-o pentru doi bani. Apoi, ascultă: până acum am făcut tot ce-ai vrut: bani, ai aruncat cât ai vrut. Nu sunt sac fără fund! Să fac şi pomană? Nu e de mine, o ştii. Noi suntem tari numai în materie de coarne.

Şi îl lăsă încremenit.

XI

MARTA, MARIA ŞI MAMA ABIA SE dăduseră jos din pat, când auziră clopoţelul de la poartă sunând discret. Maria se duse să deschidă şi privind mai întâi pe vizor, văzu un bătrânei îmbrăcat modest, însoţit de doi tineri, aşteptând în spatele uşii.

— Ce doriţi? – întrebă, nesigură, fără să deschidă.

— Ziro, portărelul, *don* Protògene, răspunse bătrânelul, aranjându-şi părul cârlionţat al bărbii bogate. Fiţi bună şi deschideţi.

— Portărelul? Dar pe cine căutaţi?

— Nu e aceasta casa lui *don* Francesco Ajala? – întrebă portărelul Ziro pe cei doi tineri care îl însoţeau.

Maria deschise timid poarta.

— Iertaţi-mă domnişoară, – spuse unul din tineri, (*Don* Protògene, daţi-i hârtia). Iată, domnişoară, arătaţi hârtia aceasta mamei. Noi vom aştepta aici.

Doamna Agata apăru şi ea la poartă în clipa aceea.

— Mamă, o chemă Maria, vino să vezi... eu nu ştiu...

— Ziro, portărelul, *don* Protògene, – se prezentă din nou bătrânelul, luându-şi de pe capul chel melonul ros care-i era larg de i se lăsa până pe ceafă. Nu fac... să zicem cu plăcere, dar... Justiţia porunceşte, noi vă aducem hotărârea.

Doamna Agata îl fixă puţin năucită; apoi despături hârtia şi o citi. Maria îşi privea mama înspăimântată; bătrânul portărel aproba cu capul fiecare cuvânt şi când doamna ridică ochii de pe hârtie, neînţelegând bine, spuse cu glas umil:

— Acesta este ordinul pretorului. Şi aceştia doi sunt martorii.

Cei doi tineri îşi scoaseră pălăriile, înclinându-se.

— Dar cum? – exclamă doamna Agata. Doar îmi spuseseră...

Marta venise şi ea la uşă pentru a auzi mai bine; iar cei doi tineri o priveau cu interes, dându-şi coate pe furiş.

— Dar cum... – repetă doamna Agata, rătăcită, întorcându-se spre Marta. Avocatul îmi spusese...

— Atâtea lucruri spun avocaţii... – interveni cu un oarecare zâmbet, care îl făcu să roşească, unul din tineri, bondoc şi blond. Lăsaţi să aranjăm noi lucrurile, doamnă, şi veţi vedea că...

— Dar dacă ne iau...

— Mamă, o întrerupse Maria, cu demnitate, este inutil să discutăm aici. Lasă-i să intre. Au o dispoziţie: trebuie să-şi facă datoria.

— Cu durere, da... – adăugă *don* Protògene. Ei, din păcate...

Închise ochii, deschise mâinile şi îşi atinse cu vârful limbii buza superioară.

— Nu vă speriaţi – reluă puţin după aceea – de unde trebuie să începem? Dacă doamna ar avea bunăvoinţa...

— Urmaţi-mă, spuse cu hotărâre Marta. Iată salonul.

Deschise uşa şi intră înaintea celorlalţi pentru a face lumină în camera care de mai multe luni stătea cu obloanele trase, părăsită. Apoi, adresându-se mamei şi surorii, adăugă:

— Voi plecaţi. Mă voi ocupa eu de toate astea.

Cei doi tineri se priviră buimăciţi; şi blondul, care era un străin de partea locului, de pe acum om de încredere al lui Gregorio Alvignani care-l rugase insistent pe bătrânul portărel să-l ia cu el ca martor, din curiozitatea de a o vedea pe Marta de aproape, spuse, privindu-şi unghiile lungi:

— Noi regretăm, doamnă, vă rugăm să ne credeţi...

Marta îl întrerupse, pe acelaşi ton ferm, decis:

— Grăbiţi-vă. Vorbe inutile.

După ce scoase din buzunarul de la piept o foaie de hârtie, o călimară de os şi o pană de gâscă, *don* Protògene se pregătea să înşire inventarul salonului, când privind în jur şi văzând numai fotolii şi scaune capitonate, pe care nu socoti c-ar fi cuviincios să se aşeze, ceru cu un zâmbet umil Martei:

— Dacă doamna ar avea bunăvoinţa să-mi aducă un scaun…

— Aşezaţi-vă acolo, spuse Marta, indicând un fotoliu.

Şi bătrânul se aşeză pe marginea fotoliului, supus; cu mâna tremurând îşi puse ochelarii pe vârful nasului şi întinzând hârtia pe măsuţa rotundă care se afla în faţa canapelei scrise cu solemnitate în partea de sus a hârtiei: „Salonul” cu doi de l[3]. După aceea îşi fixă pana la ureche şi frecându-şi mâinile spuse Martei:

— Natural, aceste mobile vor rămâne aici, stimată doamnă; eu acum fac numai, aşa, un mic inventar, cu evaluarea lor.

— Dar puteţi chiar să le luaţi cu dumneavoastră, spuse Marta. Peste câteva zile, vom părăsi această casă, şi în cea nouă nu vor intra atâtea mobile.

— Aşadar putem proceda la inventar, zise *don* Protògene. Şi începu să noteze: Un pian…

Marta privi pianul pe care Maria îl folosise de atâtea ori, şi chiar şi ea, de copil, până când pasiunea pentru studiu nu îi luase timpul necesar pentru a se ocupa de muzică. Şi treptat treptat, pe măsură ce bătrânul şi cei doi tineri numeau, scriind, diferitele obiecte, ochii Martei se fixau puţin pe fiecare din acestea, reevocând o amintire.

Sosise între timp şi Anna Veronica, căreia doamna Agata mâhnită îi comunică plângând noua nenorocire.

— Şi asta! în mijlocul străzii… Ah, Doamne, nu ai milă? nici de orfana aceea nevinovată, Doamne?

Şi cu mâna indică pe Maria care stătea cu fruntea lipită de fereastră pentru a-i ascunde mamei plânsul înăbuşit.

[3] În italiană Salotto nu Sallotto. (n. t.)

— Marta? – întrebă Anna Veronica.

— Dincolo cu *ei*... – răspunse doamna Agata, ştergându-şi ochii. Dacă ai vedea-o: indiferentă; ca şi când nu ar fi vorba de casa noastră...

— Agata dragă, curaj! – spuse Anna. Dumnezeu vrea să ne încerce...

— Nu! Nu, Anna! – o întrerupse doamna Agata, strângându-i un braţ. Dumnezeu nu poate să vrea aceasta!

Şi cu mâna o arătă din nou pe Maria, adăugând încet:

— Ce durere! Ce durere!

Atunci, pentru a-i abate atenţia, Anna Veronica îi vorbi de noua căsuţă.

— Vin de acolo. Dacă ai vedea-o! Trei camere pline de aer şi de lumină. Nu prea mici, nu: oh, voi veţi sta acolo foarte bine... Şi apoi o terasă! Bună pentru întinsul rufelor; sunt şi sârmele pentru întinsul lor; patru pari la colţuri; şi dacă ieşiţi pe terasă uite, ne putem chiar strânge mâinile, aşa... Fereastra camerei mele este chiar în faţă... În nopţile cu lună...

Anna se întrerupse: într-o fulgerare revăzu o noapte din trecut: seducătorul sentimental locuise în căsuţa unde peste câteva zile urmau să se ducă să locuiască prietenele ei. Tulburată, schimbă discuţia:

— Ce minte am! Uite... uitam şi venisem pentru asta! Am să vă dau o veste bună. Da... – şi chemă: — Maria! Vino la mine, fata mea... Să ştergem lacrimile astea; dă-mi mie batista. Oh, aşa... bravo! vă anunţ şi vă liniştesc că fata baronului Troísi se mărită... Pun rămăşag că nu vă pasă, dar mie, da; deoarece doamna baroneasă, deşi pare imposibil, ţine să dea la cusut aici în oraş trusoul de zestre al fiicei sale, înţelegeţi? şi pentru o bună parte din ele m-am oferit eu. Aşa că vom lucra toate, şi Dumnezeu ne va ajuta. În casă nouă!

— Permiteţi? – zise în clipa aceea Ziro. Portărelul, în prag, înclinându-se comic, cu pana de gâscă la ureche, cu călimara şi hârtia într-o mână şi melonul în cealaltă.

Cei doi tineri îl urmau. Apăru şi Marta.

— Poftiţi, intraţi. Mamă, tu du-te dincolo. Oh, eşti aici, Anna? Du-le, te rog, pe mama şi pe Maria dincolo.

— Ai văzut? – spuse mama prietenei, făcând aluzie la Marta. Oare cum s-a putut schimba aşa?

— Cum, Agata? – observă Anna Veronica. De ce crezi că nu suferă deloc? Nu vrea să vă arate în aceste clipe, ca să vă încurajeze.

— Poate aşa o fi, suspină mama. Dar tu ştii bine; ai fost aici cu noi: în timp ce toată nenorocirea se dezlănţuia asupra noastră, cum se dezlănţuie şi acum, ea ce-a făcut? A stat închisă acolo, ca şi când ar fi vrut să nu vadă nimic. Mi se pare o minune că azi o vezi prin casă şi că se interesează puţin de noi... Ce scrie? Ce citeşte? Mi-e ruşine, Anna, că am ajuns aici ca să văd unele lucruri. Eu şi Maria ne ducem la culcare devreme, ca să economisim lumina iar ea o ţine aprinsă până la miezul nopţii, până la două dimineaţa... Studiază... studiază... Mă întreb dacă nu cumva boala i-a atins şi creierul... Cum! – îmi zic, – ştie în ce stare am ajuns... tata mort, ruina... mizeria... iar ea se poate ocupa de lectură... singură, liniştită, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat?

Anna Veronica asculta îndureratã: nici ea nu înţelegea felul de a fi al Martei, atâta nepăsare, mai mult chiar, insensibilitate: şi nu un egoism, într-adevăr, fiindcă şi ea suporta ruina familiei.

— Permiteţi? – veni să repete, puţin după aceea, portărelul, urmat de martori în pragul camerei unde se aflau ele.

Şi cele trei femei ieşiră şi din camera aceea; şi tot astfel din cameră în cameră, au fost parcă împinse din casa aceea, pe care peste trei zile au părăsit-o pentru totdeauna.

În casa nouă, după mutarea şi instalarea melancolică, Anna Veronica aduse pânza bine mirositoare, materialul fin şi delicat şi dantelele şi panglicile tinerei baronese Troísi.

Doamna Agata, privind-o pe Maria obosită de lucru, îşi stăpânea cu greu lacrimile: ah, ea nu va ajunge niciodată să-şi coasă trusoul de mireasă: va rămâne aşa, biata fată, orfană şi singură, totdeauna...

În casa cea nouă, Marta continua să ducă acelaşi mod de viaţă. Însă Anna Veronica nu se mai mira: Marta îi încredinţase un plan al său, rugând-o insistent să nu-l comunice nici mamei nici surorii.

Le comunicase în cele din urmă ea, într-o seară, ieşind întunecată din camera în care studia. Se pregătise pentru examenele de concurs, care urmau să înceapă în ziua următoare la Şcoala Normală. Anna Veronica îi prezentase din timp cererea plătind taxele din economiile ei.

Mama şi sora rămaseră uimite.

— Lăsaţi-mă în pace – spuse Marta, rănită de uimirea lor. Nu vă opuneţi, vă rog...

Şi se întoarse în camera ei.

Se prezenta la timp să-şi dea examenele cu vechile colege de şcoală. Le va revedea, deci! Nu-şi făcea iluzii asupra felului cum va fi primită. Va merge în faţa lor cu atitudinea celui care este gata să lanseze o provocare: da, şi nu numai lor, ci întregului oraş, ale cărui străzi le va vedea din nou, le va străbate în dimineaţa următoare. Avea să-i privească în faţă pe oamenii laşi care în ziua serbării sălbatice o ultragiaseră în mod public.

Gândindu-se la mulţimea aceea enormă devenită bestială din cauza vinului şi a soarelui, Marta simţea tot mai puternic impulsul de a lupta; simţea într-adevăr, în ajunul acela, că se va mântui de ruşinea josnică şi nedreaptă; înarmată cu dispreţ şi cu orgoliu pentru a putea spune:

— Mi-am scăpat mama şi sora de mizerie: ele trăiesc acum graţie mie, cu ajutorul meu.

Puţin câte puţin, datorită acestor gânduri şi a grijii pentru viitor care se suprapunea deprimării în faţa probei iminente, îşi învinse anxietatea; cu toate acestea agitaţia

ei nu se potoli, aşa că, în dimineaţa următoare când se trezi, starea de agitaţie luase amploarea unei rătăciri totale.

Nu mai ştia ce trebuia să facă: privea în jurul ei, parcă aşteptând ca sărmanele şi puţinele obiecte din cameră să-i sugereze vreo hotărâre: colo, lighenaşul în care trebuia să se spele: ici, scaunul pe care se aflau rochia şi celelalte lucruri pe care trebuia să le îmbrace. Puţin după aceea începu să facă totul în grabă.

În timp ce se pieptăna, la nimereală, fără oglindă, intră mama pregătită să o însoţească.

— Oh, bravo mamă! Termină tu pieptănatul, te rog...

— E târziu.

Şi mama începu să o pieptene, aşa cum făcea în fiecare dimineaţă pe vremea când ea se ducea la şcoală. După ce termină, îşi privi fata: Doamne, nu i s-a părut niciodată atât de frumoasă... Şi încercă o vie reţinere, gândindu-se că trebuia să iasă cu ea prin oraş, şi să o conducă printre privirile invidioase ale mulţimii, într-o aventură care, în sărmana umilinţă a firii sale, nu ştia nici să o înţeleagă şi nici să o aprecieze. Se gândea că frumuseţea aceea, aerul de înfruntare pe care Marta îl avea în privire, ar fi dat motiv mulţimii să exclame: uite cât e de obraznică!

— Eşti atât de aprinsă la faţă... – îi spuse, evitând să o privească; şi ar fi vrut să adauge: Ţine ochii în jos pe stradă.

Coborâră în sfârşit pe scară şi o porniră una lângă alta, în timp ce Maria, în spatele ferestrelor, le urmărea cu privirea, neliniştită.

Doamna Agata ar fi vrut să fie măcar pe jumătate mai puţin înaltă, pentru a nu atrage atenţia lumii şi a trece neobservată; să alerge cât mai iute pe strada aceea care i se părea fără sfârşit. Marta în schimb se gândea la întâlnirea ei cu vechile colege, şi nicidecum la faptul că trebuie să se grăbească sau să se sustragă privirii oamenilor.

Sosiră cele dintâi la colegiu.

— Oh, domnişoară frumoasă! Cum de vă văd aici?! Aici, din nou? Uite ce mare v-aţi făcut! Oh, ce faţă rară... – exclamă bătrâna portăreasă, gesticulând, în admiraţia ei expansivă, cu capul şi cu mâinile.

— Nu a venit încă nimeni? – întrebă Marta, puţin încurcată, zâmbind cu bunăvoinţă bătrânei.

— Nimeni! – răspunse aceasta. Dumneata, totdeauna cea dintâi. Îţi aminteşti când erai mică, uite aşa, şi în fiecare sfântă dimineaţă, bum! bum! bum! lovituri de picior în poartă... Doamne, era încă întuneric... Îţi aminteşti, domnişoară?

— Ah, da, Marta zâmbea... Ah, ce amintiri frumoase!

— Doriţi să intraţi în sală? – reluă bătrâna. Doamna poate este obosită...

Şi, privind pe doamna Agata în faţă, suspină, dând din cap:

— Bietul domn Francesco! Ce durere... Nu mai sunt pe lume oameni de treabă ca el, doamna mea! De ajuns! Harul Domnului să-l aibă în pază! Cred că uşa de la sala de aşteptare este încă închisă. Scuzaţi-mă o clipă, mă duc să iau cheia.

— Cumsecade femeie! îi zise Martei doamna Agata, recunoscătoare pentru primirea respectuoasă.

După un minut bătrâna portăreasă reveni alergând:

— Şi fata mea Eufemia dă astăzi examenele odată cu dumneata, domnişoară Marta!

— Eufemia? Da? Ce mai face?

— Sărmana, nu doarme de mai multe nopţi... Ah, dacă-i vorba de asta, bunăvoinţa nu-i lipseşte... Dumneata care ai atât talent, domnişoară, dacă vrei, fii bună şi ajut-o puţin astăzi! Se spune că este examenul cel mai greu! Repede-repede o aduc jos: aşa, nu veţi fi singură... Uite, până una-alta luaţi loc aici.

Şi curăţă cu marginea şorţului divanul de piele.

— Dacă Eufemia studiază, nu o chema, spuse Marta bătrânei care ieşea.

— Dar cum se poate! Dar cum se poate! – răspunse

bătrâna privind înapoi.

Eufemia Sabetti fusese, încă din primele clase, colegă de şcoală cu Marta, deşi mai mare decât ea cu cel puţin şase ani. Crescută în şcoală, printre colege mult superioare ei în privinţa condiţiilor sociale, căpătase un oarecare aer delicat care forma orgoliul mamei, care punea asta pe seama numeroaselor sacrificii. Eufemia, este adevărat, tutuia pe toate colegele, purta pălăriuţă, avea maniere şi gesturi de adevărată „domnişoară”; dar în mentalitatea colegelor ea rămânea totuşi fata portăresei. Ce-i drept, nu i-o arătau în faţă: nu, biata de ea! dar o lăsau să înţeleagă fie din felul în care îi priveau îmbrăcămintea şi pălăriuţa, fie neglijând-o uneori când doreau să asculte pe una de *ale lor*. Şi Eufemia se făcea că nu observă, pentru a se menţine în bune raporturi cu ele.

— Oh, Marta, ce noroc! – exclamă, intrând şi alergând să-şi sărute prietena, fără jenă. Salută, râzând, pe doamna Agata, şi se aşează pe divan, lăsând la mijloc pe Marta. Ce noroc! – repetă. Ce mai faci? Ai venit din nou printre noi? Şi vei da examene?

Era brună, foarte slabă, sărăcuţă, în rochia de culoarea cafelei cu lapte, garnisită cu negru. Vorbind, tremura toată, agitând continuu pleoapele pe ochii vii de dihor: râzând, lăsa să se vadă gingia superioară şi dinţii imaculaţi.

Începeau acum întrebările stânjenitoare. Şi trebuia să-i răspundă, indiferent cum, la cele mai discrete; celelalte, care rămâneau totuşi în ochii Eufemiei, o sileau pe Marta să nu fie sinceră.

Doamna Agata se ridică.

— Eu mă întorc acasă, Marta. Te las cu prietena ta.

Curaj, fetele mele.

Ieşind din sala de aşteptare, văzu la intrare un stol de domnişoare în rochii vesele de vară, printre care recunoscu pe câteva din vechile colege de şcoală ale Martei. Acestea tăcură brusc şi plecară ochii în timp ce ea

trecea. Niciuna nu o salută: una singură, Mita Lumia, îi adresă un semn discret cu capul.

Bătrâna portăreasă le anunţă venirea Martei.

— Fiţi atente, dă dovadă de mare tupeu! spuse una.

— Cât despre mine, nu mă amestec! declară alta.

Şi o a treia:

— Ce o fi vrând să facă aici, cu noi?

— Oh, dragă, să dea examene, o puteţi împiedica? – răspunse Mita Lumia, surprinsă şi ea, dar nu atât de înverşunată ca celelalte.

— Bine; dar lângă ea – protestă o a patra – nu stau, nici chiar dacă m-ar obliga directorul!

Şi o a cincea îi spuse Mitei Lumia:

— Dar nu ştim nici măcar cum trebuie să-i spunem! Pentàgora? Ajala?

— Oh, Doamne! Numiţi-o Marta, ca altădată! – răspunse Lumia plictisită.

În acelaşi timp, Marta, cu un zâmbet amar, îi spunea Eufemiei:

— Cine ştie ce discută despre mine…

— Lasă-le să ciripească! – răspunse Eufemia.

Năvăliră şi traversară sala patru din stol, iute, fără să arunce ochii spre divan.

Marta, deşi recunoscătoare Eufemiei pentru atenţia pe care i-o acorda, nu putea totuşi să se sustragă unei stări de umilinţă, văzându-se alături de ea; nu din cauza ei, ci din cauza gaiţelor care o vedeau împreună cu fata aceea, care era fata portăresei.

Se ridicară. Veni spre ele Mila Lumia fără nicio grabă.

— Oh, Marta… Ce mai faci?

Şi încercă un zâmbet, întinzând mâna, moale, moale.

— Dragă Mita… – răspunse Marta.

Şi rămaseră câtva timp astfel fără a fi în stare să adauge un cuvânt în plus.

XII

PE DE O PARTE INVIDIA, PE DE alta intrigile înfiripate ici şi colo. Aspiraţiile lor dezamăgite au găsit uşor în calomnie o scuză a înfrângerii lor.

Era limpede!

Marta Ajala ar fi ocupat postul de institutoare suplinitoare la primele clase preparatorii ale colegiului numai pentru că era „protejata” deputatului Alvignani.

Şi în primele zile a fost o adevărată procesiune de părinţi la colegiu: voiau să vorbească cu directorul. Ah, dar era un adevărat scandal! Fetele lor vor refuza să vină la şcoală. Şi niciun părinte nu le-ar putea sili şi pe bună dreptate. Trebuia să se găsească, cu orice preţ şi imediat, o rezolvare.

Bătrânul director îi trimitea pe părinţi la Inspectoratul şcolar, după ce o apărase pe viitoarea suplinitoare cu dovada celor mai bune rezultate la examene. Dacă o altă fată ar fi avut rezultate mai bune, ar fi fost ea invitată să suplinească. Nu era vorba de nicio nedreptate, de nicio părtinire.

— Ba da!

Cavalerul Claudio Torchiara, inspector şcolar, era din târg şi prieten intim al lui Gregorio Alvignani. La el reclamaţiile ajungeau sub altă formă şi sub alt aspect. Voia Alvignani să-şi piardă simpatia lor prin protecţia aceea scandaloasă?

Şi în zadar se străduia Torchiara să protesteze spunând că Alvignani nu avea niciun fel de amestec şi că numirea institutoarei Ajala nu era o numire guvernamentală. Şi fie,

acum! Că ar susţine asta directorul colegiului, *transeat*![4] dar el, Torchiara, care era din târg; hm, hai să lăsăm! Părea că şi-ar fi pierdut memoria scandalurilor recente... Aşadar, numirea aceea a Martei Ajala venise din cer? Şi care, dacă Torchiara ar fi avut o fată, ar fi fost mulţumit s-o trimită la o şcoală, la o profesoară despre care se vorbise atât de rău? Ce podoabă de institutoare pentru fetele din târg!

Dacă Marta, din zi în zi mai oprimată de mizeria crescândă, în timp ce pe furiş, neînţeleasă de ai săi, închisă în camera ei, se pregătea de examen, s-ar fi gândit că va întâmpină, sub alt aspect, aproape aceeaşi laşă şi ofensatoare revoltă populară, poate că la un moment dat ar fi cedat. Dar îi stimulau atunci curajul tineresc pe de o parte o nemaipomenită dorinţă de a înfrânge totul şi de a renaşte, pe de alta mizeria în care se prăbuşeau fără scăpare ea şi familia ei, ca şi conştiinţa propriei valori şi sfinţenia sacrificiului ei pentru mamă şi soră. Atunci se gândea numai să ia examenele; apoi avea să reuşească în intenţiile ei, bucurându-se de rezultatele obţinute.

Acum, acum înţelegea uimirea dureroasă a mamei şi a surorii la vestea însufleţitei ei hotărâri. Şi încă nu-i ajunsese la urechi calomnia cu care oamenii oneşti se înarmau pentru a o doborî, pentru a o arunca din nou în mocirla din care voise cu tot dinadinsul să iasă.

Bătrâna Sabetti venise să o anunţe cu durere că pe locul care i se promisese urma să fie numită domnişoara Breganze, nepoata unui consilier comunal.

Între timp, la vestea neaşteptată că Marta dorea să se dedice învăţământului, mila lui Rocco Pentàgora, pe punctul de a se schimba în remuşcare, umbrită pe neaşteptate, se preschimbase în dispreţ.

El nu văzuse în hotărârea Martei o consecinţă a situaţiei grave, a necesităţii urgente de a scăpa familia de primele nevoi, pe care el însuşi ar fi vrut să le uşureze pe

[4] Fie! (lat.)

ascuns; văzuse numai îndrăzneaţă şi orgolioasa voinţă a ei de a ridica fruntea împotriva întregului târg. Zicând aproape: „Nu am nevoie de nimeni pentru mine însămi şi ai mei; nu-mi pasă de condamnarea voastră”. Şi se simţi dat deoparte; nu numai neluat în seamă, dar chiar dispreţuit şi batjocorit de soţie. Şi o agitaţie furioasă începu să-l obsedeze, manifestându-se mai ales într-o ciudă de neînţeles faţă de profesia pe care ea voia să o exercite:

— Institutoare! Institutoare! Cea care a fost soţia mea, acum vrea să fie institutoare!

Şi nu se putea împăca cu acest gând, ca şi când a fi institutoare însemna o dezonoare pentru numele pe care îl purtase.

Până una-alta, cum s-o împiedice? Cum să-i vorbească direct? Cum să o facă să înţeleagă că nu putea trece peste el, să sfarme lanţul, să se sustragă unei legături, fie şi moarte, căreia ea nu-i fusese credincioasă?

Şi furia lua proporţii... Un nou scandal? O nouă răzbunare? S-ar fi pretat să dea proporţii calomniei legate de pretinsa relaţie dintre Marta şi Alvignani, publicând scrisorile pe care acesta i le scrisese? Nu, nu! Ridicolul ar fi căzut mai mult asupra lui. Oricum, oraşul acum credea versiunea cu relaţia scandaloasă şi a fi participat la calomnie ar fi însemnat să-şi arate propria-i neputinţă împotriva aceleia care demonstra că nu-i păsa nici de el şi nici de oricare altul. Mai bine deci să facă în aşa fel încât calomnia să se risipească. Da... dar cum? Şi iată o ieşire şi apoi o imediată sugrumare a unor planuri contrare, când dictate de ura furibundă împotriva lui Alvignani, când de mânie, sau de amorul propriu rănit, când de generozitate.

Ieşea din casă fără nicio destinaţie precisă. Uneori se trezea pe o stradă din periferie, lângă tăbăcăria lui Francesco Ajala. Oare de ce o fi ajuns până aici? Oh, dacă ar fi putut să o vadă... Iată vechea casă... Acum ea locuia mai jos... după biserică... Şi înainta precaut, privind pe

furiş la rarele balcoane luminate. La primul zgomot de paşi, la distanţă, pe strada singuratică, se întorcea din drum pentru a nu se lăsa zărit de nimeni prin locurile acelea; şi se ducea acasă.

În ziua următoare însă pornea din nou.

Dar de ce dorinţa aceea puternică de a o revedea pe Marta, de a fi revăzut de ea? Nu ştia nici el. Şi-o închipuia îmbrăcată în negru, aşa cum o zărise Niccolino în ziua aceea, în biserică.

— Ştii? E mai frumoasă decât înainte.

Dar ea, cu siguranţă, nu l-ar fi privit; şi-ar fi lăsat imediat ochii în jos, dacă l-ar fi zărit de departe. Să o oprească pe stradă? Să-i vorbească? Ar fi o nebunie! Şi ce-ar zice lumea? Dar el, el ce i-ar spune?

În această stare sufletească, se duse într-o dimineaţă acasă la Anna Veronica.

Apărându-i înainte, palid, tulburat, Anna se opri surprinsă.

— Ce doreşti de la mine?

— Iartă-mi venirea neaşteptată... Stai, stai, te rog. Îmi iau eu un scaun.

Dar toate scaunele erau supraîncărcate de lenjerie, aşa încât Anna trebui să se ridice în picioare pentru a-i libera unul.

— Câte lucruri frumoase! – zise Rocco fâstâcit.

— Sunt ale baronesei Troísi.

— Pentru fata ei?

Anna îl aprobă dând din cap şi Rocco suspină, încreţindu-şi fruntea şi încruntându-se. Îşi aminti de pregătirile pentru nunta lui, de zestrea Martei.

— Iată un scaun, îi spuse Anna, cu vădită bunăvoinţă.

Rocco se aşează, încurcat. Nu ştia de unde să înceapă conversaţia. Rămase o clipă cu sprâncenele încruntate, ochii plecaţi, cu umerii aduşi, aşteptând parcă să-i cadă ceva în cap. Anna Veronica, încă uimită, îi urmărea expresia feţei pe ascuns.

— Dumneata... ştii... îmi închipui, începu el în sfârşit,

apăsând pe fiecare cuvânt, fără a ridica ochii. Ştiu că eşti prietena casei, familiei... ba chiar...

Se întrerupse; nu putea, nu putea continua pe tonul acela, în poziţia aceea. Se scutură, ridică fruntea şi o privi pe Anna în faţă.

— Ascultă, doamnă învăţătoare, eu cred că... da, eu nu cred ceea ce spune lumea împotriva... Mariei, acum, pentru această nouă nebunie a ei.

— Ah, exclamă Anna, dând din cap cu un zâmbet blând şi dureros. Dumneata numeşti aceasta nebunie?

— Mai mult decât nebunie! răspunse Rocco, prompt, iritat. Iartă-mă...

— Nu ştiu ce poate spune lumea, reluă Anna. Dar îmi închipui... Şi dumneata faci bine, domnule Pentàgora, că nu crezi; cu atât mai mult cu cât nimeni nu poate şti mai bine decât dumneata...

— Să nu vorbim de asta! să nu vorbim de asta, te rog doamnă! – sări Rocco, punând mâinile înainte. Nu am venit ca să vorbesc de trecut.

— Şi atunci? Iartă-mă, dar dacă dumneata însuţi spui că nu crezi... încercă să adauge Anna.

— Ce anume? Ştii ce spune lumea? – întrebă el cu voce schimbată. Că toată corespondenţa cu Alvignani continuă... Iată!

— Continuă?

— Da, doamnă. Şi asta pentru ce? Pentru eterna ei manie de a privi de sus... Dar cum... ştii ce apasă pe umerii tăi, ştii ceea ce ai făcut, şi ai curajul să ieşi în piaţă şi să sfidezi clevetirile oamenilor? Lumea vorbeşte... Da! Sunt sigur! Cum a obţinut postul acesta?

— Dar se ştie! – zise Anna cu un dispreţ nespus de amar. Numai aşa se obţin astăzi posturile! Şi tocmai ei, atâţia paznici ai onestităţii din oraşul nostru, ne învaţă cum să ne purtăm şi cum să fim... Faceţi aşa, pentru că, tot una e... fie că o faceţi, fie că nu, tot una e; pentru noi este ca şi când ar fi făcut-o. Proastă Marta, deci, că nu a făcut ca atâţia alţii? Ce i-a folosit? Cine o crede?

— Eu nu cred, ţi-am spus; doamnă, răspunse Rocco, iritându-se tot mai mult. Şi cu toate astea cred că dacă lumea vorbeşte de rău, nu greşeşte chiar întru totul... Ce poţi înţelege din nişte examene luate mai mult sau mai puţin bine? Se gândesc toţi la intrigi? Se gândesc! Eh, dumneata nu vrei să vezi partea asta a lucrurilor... Iată de ce o poţi scuza!

— Nu numai, ştii? – strigă Anna, ridicându-se, dar chiar pot să o şi laud, domnule Pentàgora! Eu o laud pe Marta şi o admir! Pentru că pătrund în conştiinţa acelei biete fete şi, dacă îi văd o remuşcare pentru alţii care suferă pentru ea pe nedrept, la ea nu văd nici pată, nici păcat, în faţa lui Dumnezeu! Văd o mare durere pentru jignirile aduse, pentru ultragiile suferite, şi aud un strigăt: „acum de ajuns!” Dumneata ştii în ce hal au ajuns? Ştii că nu mai au nici bani de mâncare? Cine trebuia să le susţină pe mamă şi pe sora ei? să le ridice puţin din mizerie? Eu ştiu, numai eu ştiu, sacrificiul pe care l-am făcut, şi cât a costat-o pe biata Marta! Ori, poate, crezi că trebuia să moară de foame, pentru a-ţi fi pe plac dumitale şi întregului oraş?

Rocco Pentàgora se ridică şi el, buimăcit, cu faţa numai pete roşii; se învârti nervos prin cameră, pipăind mobilele, agitând mereu degetele; apoi se apropie de Anna, cu ochii întunecaţi şi îi apucă mâinile:

— Ascultă, doamnă... Te rog, spune-i... spune-i să renunţe la ideea de... de a se face profesoară; să... să nu mai dea ocazie lumii să o vorbească de rău... şi... voi avea eu grijă, să spui aşa, de toate nevoile familiei, fără... fără să ştie nimeni... nici măcar tata, se înţelege! O promit pe sfânta memorie a lui Francesco Ajala! Nu o fac din dragoste, crede-mă! o fac pentru demnitate, a ei şi a mea... Spune-i-o...

Anna Veronica promise că-i va transmite totul; şi puţin după aceea, el, repetând recomandările şi făgăduielile, plecă mai răvăşit şi mai neliniştit de cum venise.

— Pentru salvarea demnităţii, nu din iubire... Spune-i-o.

Pentru demnitate! ne-am înţeles...

XIII

ANNA VERONICA SE REPEZI LA familia Ajala imediat după plecarea lui Rocco Pentàgora.

— Unde este Marta? – o întrebă încet pe Maria, punând un deget pe buze.

— În camera ei... De ce?

— Încet! Tăcere!

Făcu semn doamnei Agata să se apropie: privi în jur:

— Lăsaţi-mă să stau... Tremur toată... Ah, dragele mele, dacă aţi şti! ghiciţi cine a venit la mine, adineaori? Soţul Martei!

— Rocco? El? – exclamară împreună pe şoptite Maria şi mama, surprinse.

Anna duse din nou degetul la buze.

— Ca un nebun, adăugă, agitând mâinile prin aer. Ah, ce frică! O iubeşte încă, v-o spun eu! Dacă nu ar fi... Dar ascultaţi: deci a venit la mine. Eu, zicea, nu cred în calomniile lumii...

— Şi atunci? – scăpă mama o întrebare.

— Tocmai aşa: şi atunci? l-am întrebat eu, ca tine. Dar, Marta, spunea – aşteaptă – nu trebuia, spunea, să se expună răutăţii lumii, să devină profesoară, în sfârşit... Este la pământ, disperat... De ajuns: ştiţi, dragele mele, ce mi-a propus? Să o conving pe Marta să renunţe la ideile ei... Va avea el grijă, spunea, de nevoile voastre; aceasta pentru ca lumea să nu mai clevetească.

— Nimic altceva? – suspină doamna Agata. Ah, cu câţiva bani numai, căpătaţi pe furiş, ca o pomană, înţelege el să închidă gura lumii? Şi mâine nu se va spune

că banii ne vin din alte mâini? Oh, prost şi laş ce este!

— Nu! Nu! – reluă Anna – nu spune aşa... Este îndrăgostit, crede-mă. Dar este câinele acela de tată, înţelegi? şi atât timp cât este el... Dacă Marta între timp ar vrea să-i scrie un bilet...

— Cui?

— Lui, soţului ei! să-l înduioşeze; o scrisoare cum numai ea ştie să scrie... Acesta ar fi tocmai momentul! „Tu ştii bine, ar trebui să-i spună, care e adevărul... şi acum vezi cum sunt tratată? Ce se spune despre mine?”

Ah, dacă ar vrea să-i scrie aceste câteva cuvinte... Cu atât mai mult cu cât el însuşi mi-a cerut un răspuns... Ce spuneţi?

— Marta nu o va face! – spuse Maria, dând din cap.

— Să încercăm! – replică Anna. Vreţi să-i vorbesc eu? Unde e?

— Dincolo, arătă doamna. Dar mă tem că nu este momentul...

— Mă duc eu singură, adăugă Anna, ridicându-se.

Marta era întinsă pe pat cu braţele unite sub pernă şi faţa ascunsă; îndată ce auzi uşa deschizându-se, strânse braţele şi îşi înfundă şi mai mult capul.

— Sunt eu, Marta, zise Anna, închizând încet uşa în urma ei.

— Lasă-mă, te rog, Anna! răspunse Marta, fără a ridica deloc capul, şi agitându-se în pat. Nu încerca să mă încurajezi.

— Nu, nu, se grăbi să adauge Anna Veronica, apropiindu-se de pat şi punându-i uşor o mână pe spate. Voiam numai să te văd...

— Nu vreau să văd pe nimeni, nu pot să aud pe nimeni, în acest moment! – reluă Marta neliniştită. Lasă-mă, te rog.

Anna îşi retrase imediat mâna şi spuse:

— Ai dreptate...

Aşteptă o bucată de timp, apoi reluă, suspinând:

— Prea frumos... prea uşor ar fi fost! Îţi închipuiai că

lumea nu te va împiedica să te duci pe drumul pe care l-ai ales prin muncă, cu talent şi curaj... Dar la ce servesc, scumpa mea, aceste lucruri? De protecţii ai nevoie! Le ai? Nu... Numai cu acestea poţi merge înainte; şi fiecare judecă aşa cum gândeşte...

Marta ridică pe neaşteptate capul din pernă şi spuse cu furie:

— Dar dacă mi-au promis mie postul acela!

— Da, replică Anna îndată, şi a fost de ajuns aceasta, această simplă promisiune nerespectată, pentru ca lumea să înceapă să strige că tu ai fost protejată de cineva...

— Eu? — întreba Marta, neînţelegând mai întâi şi privind-o în ochi pe Anna Veronica. Apoi strigă cu putere: — Ah! Eu... Eu... Şi nu putu să spună altceva; îşi înfundă faţa în mâini, apoi izbucni: Eh, da! da... da... aşa trebuia să creadă lumea! Sunt destui desigur care să răspândească această nouă calomnie!

— Ei, nu, ştii? soţul tău, nu, spuse repede Anna, a venit înadins la mine să mi-o spună.

— Rocco? – exclamă Marta năucită, încercând în zadar să încrunte sprâncenele. Rocco a venit la tine?

— Da, da, cu puţin înainte... ca să-mi spună că nu crede!

— La tine? El?

Năucirea împiedica încă ura să găsească o motivare acelei vizite.

— Şi ce vrea?

— Vrea... – răspunse Anna – ar vrea ca tu...

— Ştii ce vrea? – sări Marta cu ochii fulgerători. I-a lipsit curajul; are remuşcări pe de o parte; şi pe de alta... eu am încercat să ridic capul, e adevărat? ei bine, şi el, ar vrea să mi-l plec, jos! jos! jos! în mocirla în care m-a aruncat! Asta vrea! Eu nu trebuie să mai respir; nu trebuie să şterg de pe frunte, de aici, pecetea, pecetea cu care a crezut că mă lasă pentru totdeauna. Asta vrea! Oh, dacă îi dau satisfacţia asta, de a rămâne nemişcată în mlaştină, ca o broască pe care el să o poată turti cu

piciorul, dacă ar pofti; dacă îi dau această satisfacţie, ştii? dar el ar fi în stare chiar să mă întreţină, să-mi dea bani pentru haine, şi pentru mâncare, mie şi alor mei...

Anna o privi surprinsă şi îndurerată.

— Nu vrea asta, spune? – reluă iute Marta. Am ghicit? Vrei să mă faci să-l cunosc eu? Îi citesc pe frunte, ca într-o carte, tot ce îi trece prin cap!

— Dacă toate astea ai vrea să i le scrii... – riscă timid Anna.

— Eu? Lui?

— Pentru că ar vrea un răspuns...

— De la mine? – întrebă Marta, cu dispreţ. Eu, să-i scriu lui? Dar eu... ascultă, mai degrabă... dat fiind că nimic nu a contat pentru ei, acum pentru ca mama şi Maria să trăiască, trebuie să se umilească cu mine la cheremul lui... eu, ascultă, altuia mai degrabă i-aş scrie... la Roma...

— Nu, Marta! – exclamă Anna mâhnită.

— Nu... nu... – se contrazise îndată Marta, aruncându-se din nou pe pat, cu faţa înfundată în perne. Nu... ştiu! mai bine să mor de foame...

Anna Veronica nu mai ştiu ce să-i spună. Mângâie cu ochii plini de milă trupul acela de pe pat, înfloritor, scuturat de hohote de plâns; cu o mână îi aşează pe picioare un colţ al rochiei care i se ridicase pe coapsă.

Suspină şi ieşi din cameră.

Revăzând-o, nici doamna Agata, nici Maria, nu o întrebară nimic. Toate trei au rămas în tăcere multă vreme, cu ochii ficşi în gol.

— Dacă te-ai duce tu la Torchiara? – sugeră Anna, în cele din urmă.

Doamna Agata o privi, ca şi când ar fi vrut să spună:

— Pentru ce?

— E o nedreptate, adăugă Anna. Torchiara îţi va spune ceva. Fie numai ca să auzi ceva... Puteţi rămâne aşa?

Într-adevăr, de două zile Marta nu se mai hrănea cu nimic, trântită pe pat, de neclintit.

— Ce vrei să-mi spună? suspină doamna Agata. Postul a fost dat altcuiva…

— Dar îi fusese promis Martei, la început! – spuse Anna. Îţi va explica… Nu, fără să-ţi faci iluzii, ştiu; dar îţi va spune măcar un cuvânt bun. Ca să trezim puţin pe această fată… Hai, Agata dragă, du-te… Acum chiar!

Ştiu, e un sacrificiu…

— Pentru mine? – întrebă dezolată doamna Agata, ridicându-se şi deschizând braţele.

Totul pentru ea, acum, era egal cu zero. Nu mai avea nicio voinţă. Îşi puse pălăria de văduvă pe părul încărunţit numai în câteva luni şi spuse:

— Cât despre mine, mă duc imediat…

Ca şi cum ar fi avut într-adevăr ceva de care să-i fie ruşine, evita pe drum privirile mulţimii. Erau atâţia, tot târgul era pentru nedreptate, pentru condamnare; şi dispăruse şi soţul ei, omul care nu ceruse niciodată nimic, care nu se plecase în faţa nimănui. Ce era ea? O sărmană femeie, speriată de nedreptatea aceea, năucită de nenorocire; şi se ruşina, da, de mizerie, se ruşina de îmbrăcămintea pe care o avea pe ea. Marta, Marta ar fi trebuit să stea cuminte şi supusă, să aştepte judecata timpului; ar fi lucrat toate trei împreună, în umbră, şi ar fi dus-o aşa, mai departe, fără a mai stârni din nou tot războiul acesta.

Iată casa lui Torchiara. Urcă cu greu scara, abia respirând; în faţa uşii, înainte de a suna, îşi ascunse chipul în mâini.

— Este singur? – întrebă de la început pe servitoare, care veni să-i deschidă.

— Nu, este profesorul Blandino, – îi răspunse aceasta.

— Atunci… aştept aici?

— Cum doriţi… între timp îl anunţ.

Puţin după aceea, *cavalier* Torchiara, dând deoparte cu o mână draperia din dreptul uşii şi ridicându-şi cu cealaltă ochelarii cu lentile puternice de miop care îi micşorau ochii, o pofti:

— Veniţi, vă rog, doamnă!

O luă de mână şi o conduse spre canapeaua de lângă birou.

Doamna Agata, înclinând capul cu un zâmbet trist, se aşeză pe o margine a canapelei.

— Profesorul Blandino, – adăugă Torchiara, prezentându-l.

— Cunosc... cunosc... – întrerupse omul chel şi bărbos, întinzând distrat mâna doamnei care privea încurcată. Văduva lui Francesco Ajala? Om de mare ispravă, soţul dumneavoastră!

Torchiara suspină, ridicându-şi din nou pe nas ochelarii cu o ramă groasă de aur. A urmat un moment de linişte, în timpul căruia doamna Agata îşi stăpâni cu greu lacrimile.

— După cum ştim, – reluă Blandino, cu ochii închişi, şi braţele unite, – cum ştim, conduita noastră este pentru unii dreaptă iar pentru alţii nedreaptă, nu în virtutea naturii sale intrinsece, ci în virtutea unor ordine extrinsece... Cum l-am judecat noi oare pe Francesco Ajala? L-am judecat cu vocabularul de care ne servim de obicei când vorbim de obligaţii şi de datorii, adică fără a pătrunde deloc în codicele particular prescris lui de însăşi natură şi redactat, pentru a spune astfel, de educaţia sa. Din păcate aşa judecăm noi!

Şi se ridică.

— Pleci? – îl întrebă Torchiara.

Blandino nu răspunse: începu să se plimbe prin cameră cu sprâncenele încruntate, cu ochii pe jumătate închişi, neînţelegând deloc, în distracţia lui, cât de inoportună îi era prezenţa pentru doamna Agata şi cât de nedorită.

— Îmi faceţi onoarea acestei vizite pentru fiica dumneavoastră, nu-i aşa, doamnă? – întrebă încet Torchiara, privind-o cu un aer de resemnare şi de scuză pentru prezenţa lui Blandino, ca şi cum ar fi vrut să-i spună: „Fiţi înţelegătoare: aşa e făcut el...”

Lui Torchiara totuşi prezenţa lui Blandino nu-i făcea

rău. Îl reţinuse înadins la auzul vizitei doamnei, pentru a face ca aceasta să nu dureze prea mult şi să nu decurgă mult prea înduioşător pentru sufletul lui bun şi foarte sensibil. Era constrâns să-i ia sărmanei mame ultimele speranţe... Dar era prea curând, iată, pentru o numire, chiar şi temporară, de simplă suplinire... Carieră grea, foarte grea, aceea a învăţământului! Trebuia să mai aştepte puţin. Iată... Oh, viitorul va fi senin, surâzător şi plin de promisiuni pentru tânără profesoară, fără îndoială! Cum? Cum? Breganze? Ah, da... Şi la această întrebare foarte jenantă pentru prea buna lui inimă, cavalier Torchiara se scărpină în cap cu un deget şi îşi ridică pentru a treia oară ochelarii pe nas. Da, Breganze, nepoata consilierului Breganze, prietenul său... Niciun amestec, să nu greşim! Numai o chestiune de precedenţă, numai atât, iată... Nu de valoare! Cât despre Breganze, o foarte bună învăţătoare şi ea, sigur... Dar el ştia bine că valoarea tinerei profesoare Ajala era incomparabil superioară... oh, da, oh, da!

În timp ce se plimba absorbit în gândurile lui, cu mâinile unite la spate, lui Luca Blandino îi ajungeau unele fraze pe jumătate, care îl făceau din când în când să-şi încrunte tot mai mult sprâncenele. Nu înţelese nimic din foarte penibilul dialog: reţinu totuşi expresia de rătăcire totală, de profundă disperare de pe chipul doamnei Ajala când se ridică şi înclină capul în semn de salut.

— Uff! – suflă Torchiara, după ce a însoţit-o pe doamnă până la uşă, reintrând în salon. Nu mai ştiu ce să fac cu această situaţie blestemată! Mi-e milă de ea, biata femeie. Dar ce pot face eu, dacă fata ei... Tu mă înţelegi! Avem nenorocirea să trăim într-un târg mic, în care unele lucruri nu se pot ierta şi nici uita... Nu pot deloc să mă situez, domnul meu, împotriva unui târg întreg, un singur Horaţiu împotriva întregii *Beoţii*!

— Despre ce e vorba? – întrebă Blandino.

— Mizerie, dragul meu, mizerie! Din cele mai cutremurătoare: şi încă mizerie neagră! De pâine e

vorba... Dar ce pot să fac eu, Doamne Dumnezeule? Mă întristez, şi atât.

Şi-i explică lui Blandino motivele vizitei doamnei Ajala.

— Cum? Şi tu ai lăsat-o să plece aşa? – exclamă Blandino, drept răspuns. Oh, oh, oh... m-ai dezamăgit... Cum? Pentru Dumnezeu! Dar pentru treaba asta trebuie să faci ceva, să repari... şi imediat!

Torchiara izbucni în râs.

— Unde vrei să te duci acum?

Blandino, agitat peste măsură, începu să alerge prin cameră.

— Pălăria... Unde am lăsat pălăria?

— Capul! Capul! – exclamă Torchiara, râzând mai departe. Caută-ţi capul mai degrabă.

Îl apucă de un braţ.

— Vezi? Şi apoi te miri că unii spun că eşti nebun! Înainte ai luat partea soţului în duel, acum vrei să o aperi pe soţie!

— Dar eu nu judec ca voi! – îi strigă Blandino. Eu judec după cazuri: nu îmi trag ca voi o linie: până aici e rău, până aici e bine... Lasă-mă să acţionez ca un nebun! Mă duc să scriu o scrisoare de injurii lui Gregorio Alvignani... Ah, el, marele om să scape aşa uşor după ce a aruncat în ruşine şi în mizerie o familie întreagă? Dar ştii că scrisorile i le arunca pe fereastră, ca un copil? Te salut... te salut...

Şi Blandino ieşi, în râsetele forţate ale cavalerului Claudio Torchiara.

XIV

DUPĂ VREO TREI LUNI, MARTEI ÎI sosi pe neaşteptate o invitaţie din partea directorului colegiului.

Bătrâna portăreasă Sabetti, care adusese îndurerată vestea cea rea a suplinirii, acordată tinerei Breganze, intră de data aceasta strigând, exultând toată:

— Domnişoară! Domnişoară! Veţi fi cu noi! Cu noi, domnişoară frumoasă! Ţineţi, citiţi acest bilet…

În întunecata dezolare, ea a fost ca o rază de soare neaşteptată. Marta se îmbujoră ca un jăratec aprins.

— Ce fericire! – continua bătrâna Sabetti, gesticulând cu foc, în faţa ei! Învăţătoarea Flori, din clasa a doua preparatoare, se întoarce în oraşul ei. A obţinut transferul, Dumnezeu fie lăudat! Fetele vor respira uşurate…

— Trebuie să mă duc chiar azi la colegiu… – anunţă Marta cu voce tremurătoare de emoţie, după ce citise invitaţia.

— Da, doamnă! reluă bătrâna portăreasă. Şi veţi vedea că aţi fost chemată pentru asta! Sunt sigură!

— Dar cum? – observă Marta. Flori, transferată?

— Transferată, da! Ce fericire, vă spun, pentru bietele fete… Ce pisăloagă plicticoasă!

— Acum, după ce a început şcoala? – observă Marta, neştiind ce să creadă.

— Torchiara, poate… – îi scăpă doamnei Agata.

Şi-i mărturisi fiicei sale vizita făcută pe ascuns acasă la inspectorul şcolar.

Puţin după aceea, în timp ce se îmbrăca pentru a se duce la colegiu, după ce-i trecuse marea emoţie, Marta intui cui îi datora numirea aceea tardivă: fu cutremurată de un fior, şi simţi că îi lipseşte dintr-odată puterea de a-şi prinde pieptarul în talie.

Războiul reîncepu încă din prima zi de şcoală.

Celelalte învăţătoare ale colegiului, cinstite şi urâte fete bătrâne, au luat-o imediat în primire. Doamne-Doamne! un salut scurt, dimineaţa, cu buzele strânse, şi atât; un rece, uşor salut cu capul, şi era chiar prea mult! O ruşine pentru clasele de învăţătoare. O ruşine pentru institut! Lumea, da, e întortocheată: pentru a reuşi, trebuie să dea din mâini şi din picioare! dar în mod cinstit! oh, chiar în mod *onorabil*...

Şi, pe ascuns, comentau cu acră răutate modul în care directorul şi ceilalţi profesori ai colegiului o trataseră pe Ajala încă din prima zi de şcoală; şi o regretau pe scumpa lor Flori pe care nu aveau s-o mai revadă niciodată. Flori: ce durere!

Devenind zadarnice noile şi cele mai aspre reclamaţii din partea multor familii, fetele (care lipsiseră câteva zile de la şcoală la vestea numirii Martei) au început treptat-treptat să-şi reia lecţiile; dar rele, ranchiunoase, înrăite evident de părinţi împotriva învăţătoarei celei noi.

La nimic nu a folosit afabilitatea cu care le primise Marta pentru a le dezarma de la început; la nimic, prudenţa şi mărinimia. Se eschivau urâcios de la mângâieri, se arătau surde la îndrumările binevoitoare, dădeau din umeri la vreo rară ameninţare; şi cele mai rele, în ora de recreaţie din grădină, o criticau tare încât să fie auzite, sau pentru a-i face în ciudă alergau să înconjoare pe vechile învăţătoare şi să le mângâie, pline de linguşeli şi de atenţii, lăsând-o pe ea să se plimbe singură.

Revenind acasă, după şase ore de suferinţă, Marta trebuia să facă un efort deosebit pentru a-i ascunde mamei şi surorii sufletul ei exasperat.

Dar într-o zi, reîntorcându-se mai repede de la colegiu, aprinsă la faţă, vibrând de mânia cu greu reţinută, îndată ce mama şi Anna Veronica o întrebară ce i se întâmplase, ea, cu pălăriuţa încă pe cap, izbucni într-un plâns convulsiv.

Pierzându-şi în cele din urmă răbdarea, văzând că prin vorbe bune nu reuşea nimic, la sfatul directorului, începuse fără să vrea să le trateze pe fete cu oarecare severitate. De o săptămână era mai prudentă cu una din ele, care era tocmai fata consilierului Breganze, o blondă firavă, supărăcioasă, toată numai nervi, care, instigată de colege, ajunsese să-i răspundă cu multă impertinenţă.

— Şi eu m-am prefăcut că nu aud... Dar azi, la sfârşit, cu puţin înainte de a termina lecţia, nu am mai putut să o tolerez. O admonestez. Ea îmi răspunde râzând şi privindu-mă cu insolenţă. Trebuia să o auziţi!

— Ieşi afară!

— Nu vreau să ies!

— Aha, nu! Cobor de la catedră ca să o dau afară din clasă; dar ca se prinde de bancă şi îmi strigă: — Nu mă atinge! *Nu vreau mâinile dumitale pe mine*!

— Nu le vrei? Atunci, ieşi afară! şi fac gestul de a o smulge de lângă bancă. Ea începe să ţipe, să dea din picioare, să se zbată. Toate fetele se ridică din bănci şi vin în jurul ei; ea, ameninţându-mă, iese din clasă, urmată de colege. S-a dus la director! Acesta nu mă acuză în prezenţa lor; rămaşi singuri, îmi spune că am exagerat puţin; că nu trebuie să ridicăm mâinile, spune, asupra elevelor... Eu, mâinile? Dar nici nu am atins-o! La sfârşit totuşi acceptă motivele mele... Dar, Doamne, Doamne: cum să merg înainte aşa? Nu mai pot!

În ziua următoare, tatăl fetei, consilierul cavaler ofiţer Ippolito Onorio Breganze, se duse să facă o adevărată scenă în cabinetul directorului.

Era furibund.

Obezitatea corpului într-adevăr nu-i permitea să gesticuleze cum ar fi vrut. Scurt în braţe, scurt în picioare,

îşi ducea pântecul rotund încoace şi încolo prin cameră, cu greu, făcând să scârţâie pingelele pantofilor la fiece pas. Să ridice mâna asupra fetei lui? Nici Dumnezeu nu şi-ar fi putut permite! Nici Dumnezeu! El, care era tatăl ei, nu a îndrăznit niciodată să facă aşa ceva! Ne-am întors oare la timpurile „minunate" ale iezuiţilor, când se învăţa cu lovituri de nuia pe palmă sau la spate? Voia o satisfacţie amplă şi imediată! Ah, da pentru Dumnezeu! Dacă doamna Ajala avea protecţii puternice şi preţioase prietenii, el, consilier Breganze, va cere revenire şi dreptate mai sus, mai sus (şi se forţa în zadar să ridice braţul lui cel mic) – da, domnule, mai sus, în numele Moralei călcată în picioare nu numai a institutului, ci a întregului târg.

Şi *scârţ scârţ scârţ* – îi scârţâiau pantofii.

Directorul nu reuşea să-l calmeze. Îi venea aproape să râdă: în târg se spunea că acela nu era cu adevărat tatăl fetei. Dar consilierul Ippolito Onorio Breganze, roşu la faţă, nu se putea mulţumi cu o simplă admonestare făcută învăţătoarei între patru ochi: pretindea, cerea, o pedeapsă severă. Lui nu-i stătea pe inimă numai scumpa lui micuţă, ci însăşi „moralitatea sănătoasă a întregului târg, domnule director, a întregului târg scandalizat!" Nu ştia poate domnul director ce se întâmplase în realitate? Nu ştia cărei femei îi fusese încredinţată educaţia unor minţi fragede, a unor suflete delicate?

— Este o i-mo-ra-li-ta-te! — tună la sfârşit cu o voce răsunătoare, silabisind. Ori remediaţi dumneavoastră, ori remediez eu situaţia. Mă duc să fac o reclamaţie scrisă inspectoratului şcolar. Cu respect!

Şi înfundându-şi gambeta furios pe cap, puhm! vru să iasă. Dar tocmai intra omul de serviciu. Se izbiră unul de altul atât de puternic, încât n-a lipsit mult să se prăbuşească amândoi la pământ.

— Scuzaţi…

— Scuzaţi…

Şi *scârţ scârţ scârţ*…

Două zile după aceea, directorul colegiului a fost chemat de inspectorul şcolar.

De două luni Torchiara înregistra, consternat, dauna gravă pe care numirea învăţătoarei Ajala o producea în târg poziţiei politice încă neconsolidată a lui Alvignani. — „Domnul meu, inima a fost totdeauna marele duşman al capului!” – îşi repetase el de mai multe ori sie însuşi. Pentru *cavalerul* Claudio Torchiara, debitarea aforismelor era o distracţie preferată, intercalând de obicei acel *domnul meu* chiar când le enunţa unei femei sau, în timpul unei plimbări solitare, lui însuşi.

Vizita furioasă a consilierului Breganze îl aruncase de-a dreptul într-o mare confuzie. Deci acum, chiar şi Municipiul se va îndrepta împotriva lui Alvignani? Pentru că promisese lui Breganze o rezolvare şi satisfacţie, acum îl invita la el pe directorul colegiului; apreciind şi trăgând o concluzie din opusele versiuni ale situaţiei, ar fi trebuit să-i scrie lui Alvignani ca să ia el o măsură cum va crede de cuviinţă şi să împace, cum se zice, şi capra şi varza. În ultimă analiză, răbdare pentru capră. Varza, în acest caz, erau voturile cu care Gregorio Alvignani fusese ales deputat.

Directorul colegiului, deşi sătul de plictiselile pe care i le pricinuise involuntar învăţătoarea Marta, îi luă totuşi apărarea în faţa inspectorului, pentru a fi cu conştiinţa împăcată.

— Înţeleg, înţeleg, îi răspunse *cavaler* Torchiara, dar talentul şi dorinţa de a face bine nu ajung; trebuie să privim în viaţa particulară, care, domnul meu, influenţează, are greutate, şi nu putină, asupra consideraţiei pe care trebuie s-o aibă elevele pentru propria lor învăţătoare; e clar?... care...

Dar directorul venise de puţin timp în târgul acela; nu cunoştea întâmplările precedente ale învăţătoarei; admirându-i marea sa valoare, credea că merită toată consideraţia.

— Şi vom ţine cont de aceasta! – exclamă *cavaler*

Torchiara. Cum să nu? vom ţine cont, cu atât mai mult cu cât eu ştiu în ce triste condiţii trăieşte familia ei, care... Nu vă îndoiţi, se va avea grijă, cu un transfer, de exemplu, avantajos pentru învăţătoare... Până una-alta, domnul meu, trebuie să stea în afara şcolii... şi ţinând seama de plângerile publicului, care... Iată, se pare totuşi că doamna învăţătoare, deşi provocată, nu spun că nu, provocată şi într-un fel oarecare scuzabil... se pare că a... spun... exagerat, puţin prea mult... Eh, da! Breganze, domnul meu, personaj de seamă... eh!... şi chiar şi în interesul învăţătoarei, va fi mai bine să-i dăm o oarecare mică satisfacţie, pentru ca întâmplarea să nu iasă din sfere scolastice, e limpede?... Să facem aşa. Sfătuiţi-o pe învăţătoarea Ajala să se dea drept bolnavă pe o perioadă de cincisprezece zile şi între timp chemaţi un suplinitor pentru ca elevele să nu aibă de suferit în desfăşurarea programului, care... Apoi vom ţine seama. E bine aşa?

Şi în aceeaşi zi scrise o lungă scrisoare confidenţială *dragului său Gregorio*, implorându-l să facă tot posibilul pentru a obţine transferul „recomandatei” sale – cauză pentru el de foarte grave consecinţe. Nu ignora dificultăţile; dar lui, lui Alvignani, după strălucitul discurs de la Camera Deputaţilor la discuţia asupra bilanţului Instrucţiei publice (discurs care – nu pentru a-l adula! – îi crease dintr-o dată o puternică poziţie parlamentară, aşa cum vorbeau toate ziarele), nicio dificultate nu trebuia să fie de neînvins. De altfel, pentru anul acela, învăţătoarea Ajala putea să meargă ca suplinitoare la Colegiul Nou din Palermo (post vacant).

În aşteptarea unei atât de grave hotărâri, Marta a fost constrânsă să-şi prelungească „boala” cu alte cincisprezece zile. După circa o lună au sosit două scrisori de la deputatul Alvignani, una pentru Marta şi alta pentru inspectorul Torchiara.

Primind scrisoarea, Marta încercă o emoţie puternică, înjosită din cauza neputinţei de a lupta împotriva nedreptăţii evidente a tuturor; revoltată de pedeapsa ce i

se atribuise fără a o merita, se simţea acum înveninată de ură şi de furie. Scrisoarea aceea îi apăru deci ca o armă pentru răzbunare.

Era conştient reţinută; nicio aluzie, cât de vagă, la trecut, care ar fi putut să o rănească în momentul acela; dar, sub amarele reflecţii asupra vieţii şi asupra oamenilor, intervenea atâta intuiţie a stării sufleteşti în care se afla ea! mai bine, mai bine să se închidă într-un vis continuu, deasupra vulgarităţilor şi a mizeriilor comune ale existenţei cotidiene, deasupra jugului nivelator al legilor, la o palmă deasupra noroiului, reţea protectoare a piticilor, obstacol şi frână a oricărei ascensiuni spre o idealitate!

Îi spunea că aflase cât a trebuit ea să sufere în ultima vreme şi îi anunţa transferul şi numirea, pentru a o libera de mocirla care era în jurul ei. Îşi luase el, spontan, această libertate convins că va interpreta o dorinţă pe care ea nu i-ar fi dezvăluit-o niciodată; şi o ruga să îl lase să acţioneze, să-i admită ca măcar de departe să aibă grijă de ea şi să-şi amintească totdeauna. Din păcate, mijloacele care i se ofereau pentru a-şi manifesta în mod respectuos tot sufletul său erau meschine şi restrânse!

În partea de sus a hârtiei, şi aici, în latină era imprimat moto-ul:

NIHIL – MIHI – CONSCIO[5]

O singură durere pentru Marta, pentru Maria şi pentru mama, odată cu plecarea lor: aceea de a o părăsi pe Anna Veronica.

Sărmana Anna! Le dădea curaj lor, dar în adâncul inimii ei era cea mai neajutorată: ele erau trei; ea rămânea singură, singură, singură, ca o părăsită între duşmani. Şi din nou urmau pentru ea tăcerea, din nou singurătatea, zilele triste, lungi, egale...

— Îmi veţi scrie, totuşi!

[5] N-am nimic pe conştiinţă (lat.)

Spunea că nu vrea să plângă, şi plângea. Buzele silite să zâmbească schiţară o grimasă în locul unui zâmbet.

A ţinut să le însoţească până la gară, la poalele colinei pe care se ridica oraşul. În timpul călătoriei, în trăsură nu schimbară niciun cuvânt. Era o zi umedă, cenuşie, şi vechea trăsură sărea peste pietrele umede ale şoselei înclinate, zguduind continuu geamurile rău fixate ale portierelor, care scoteau un zăngănit iritant.

Apoi când convoiul trenului era gata să pornească, Anna Veronica şi doamna Agata rămaseră îmbrăţişate, sufocându-şi hohotele fiecare pe umerii celeilalte, desprinse aproape cu violenţă de conductor. Locomotiva fluiera şi era gata să se pună în mişcare.

Anna rămase cu faţa scăldată în lacrimi şi braţele întinse şi apoi lăsate jos încet, pe măsură ce trenul se îndepărta; cu ochii ficşi la uşile vagonului în care cele trei prietene se suiseră şi din care încă până departe, până departe, îşi agitau în chip de salut batistele…

— Addio… Addio… – murmura sărmana părăsită aproape pentru sine, fluturându-şi batista.

PARTEA A DOUA

I

O CĂSUŢĂ VESELA PE STRADA Papireto, la ultimul etaj, spaţioasă: patru camere curate, cu podeaua de plăci de Valenza, cu tapetul de pe pereţi puţin decolorat, da, dar fără pete şi de culoare plăcută.

Cea mai mică avea să servească pentru doamna Agata şi pentru Maria, care dormeau împreună; cea de alături pentru Marta; va dormi şi va lucra: va fi bucuroasă datorită terasei care da pe strada Papireto; celelalte două camere, sufragerie şi salon, urmau să fie mobilate cu timpul. Fericirea casei era o terasă a cărei balustradă cu mici pilaştri părea, privind-o din stradă, ca o coroană care înconjura clădirea. Ce de flori avea să cultive acolo Maria!

Marta găsise această casă ghidată de o amintire de demult. Conducând-o la Palermo cu mulţi ani în urmă, tatăl ei voise să-i arate locul unde luptase ca tânăr, chiar în ziua intrării în oraş a lui Garibaldi.

Acolo, la colţul acelei străzi, el, alături de alţi doi voluntari, trăgea spre un nor de fum care pornea de la câteva case îndepărtate din faţă, acolo unde se instalaseră mai mulţi soldaţi burboni. Unul după altul, cei doi tovarăşi căzură: el continua să împroaşte foc, aşteptând parcă să-l nimerească şi pe el un glonţ. La un moment dat, simţi o bătaie pe umăr, şi cineva îi spuse:

— Tinere, ridică-te de aici: eşti prea expus.

S-a întors, şi atunci l-a văzut pe El, pe Garibaldi, plin de praf, calm, cu sprâncenele încruntate, cum îl împingea ceva mai departe, expunându-se astfel el singur, fără să se mai gândească la faptul că el însuşi socotise locul

acela periculos, fie şi pentru un simplu voluntar.

La rândul ei, Marta dorise să-şi ducă mama şi sora pe strada aceea pentru a le arăta locul unde fusese cu tatăl ei. Din întâmplare, ridicând ochii, zărise un afiş cu *se închiriază*, chiar acolo, pe poarta de la coltul străzii. Şi astfel închiriaseră casa aceea, în memoria tatălui, ca şi cum el însuşi le-ar fi condus.

Maria, cu amintirea aceea în suflet, se simţea mai puţin singură şi parcă protejată.

Liniştindu-se, oarecum, după atâta agitaţie, au început toate trei să vadă de primele necesităţi ale noii locuinţe. Cele câteva lucruri salvate de la ruină nu erau suficiente: sărmane, melancolice resturi dintr-un naufragiu, de care totuşi se legau multe amintiri.

Ieşeau din casă împreună pentru unele cumpărături, fără să ştie la început încotro să se îndrepte. Se opreau să privească într-o vitrină sau în alta, evitând tentaţia de a intra în prăvăliile cele mai elegante. Rătăcind pe străzile oraşului acela, printre atâţia oameni necunoscuţi şi în mişcarea şi gălăgia continuă, încercau o oarecare uşurare: nimeni nu le cunoştea; puteau să meargă oriunde, să întârzie, să privească în voie, în libertate, fără a atrage privirile răutăcioase ale mulţimii. Admiraţia pe care o trezea trecătorilor îi provoca Martei o discretă plictiseală. Uneori, pentru a fi mai puţin privită, ieşea din casă fără să-şi aranjeze părul.

— Aşa, aşa... – spunea Mariei, aşezându-şi pălăria pe cap şi potrivindu-şi cât de cât, în grabă, şuviţele de pe frunte.

Dar constata, chiar fără să vrea, că acea dezordine oferea şi mai multă graţie figurii ei: i-o spunea oglinda pe furiş, i-o repetau ochiadele trecătorilor şi vitrinele prăvăliilor.

La Colegiul Nou fusese primită deocamdată cu bunăvoinţă de bătrâna directoare, o adevărată doamnă, cu mult gust şi politicoasă, demnă de a conduce acel regal lăcaş de instrucţie, unde era adunată floarea

aristocraţiei şi a burgheziei.

Manierele şi figura Martei au atras imediat atenţia bătrânei directoare, care nu a vrut să-i ascundă doamnei Agata plăcerea de a avea ca învăţătoare „o fată frumoasă” ca aceea. Totul în viaţă, pe pământ, după părerea bătrânei doamne, dichisită, îngrijită, îmbrăcată cu o aleasă eleganţă, era făcut pentru tineret şi pentru a-i face să suspine pe bieţii bătrâni. Şi spunând acestea, zâmbea: dar cine ştie, din ce adâncime de amărăciune înflorea zâmbetul acela. Ca bătrână, ea nu era urâtă, mai ales pentru că se arăta atât de afabilă şi bună; dar ca tânără nu părea să fi fost frumoasă. Cu atât mai mare merit, aşadar, pentru bunătatea ei.

Îi oferi Martei, cu amabilitate caldă şi simplă care încurajează pe oricine, date despre colegiu, despre celelalte învăţătoare interne, despre trei profesori, despre internate, prezentându-i pe toţi cu multă bucurie; vorbi despre orarul şcolii, vorbi puţin despre toate; şi în sfârşit acordă Martei patru zile de vacanţă.

Marta ieşi din colegiu foarte tulburată de primirea aceea cordială despre care îi vorbi apoi Mariei, lăudând totul; clădirea colegiului, luxul interior, ordinea care părea că domneşte acolo. Şi după prima zi de şcoală se întoarse acasă radiind în plus de primirea pe care i-o făcuseră elevele interne, după prezentarea foarte măgulitoare a directoarei.

Bucuriei Martei îi răspundeau în zilele acelea primele semne pe pământ şi în cer ale primăverii renăscute. Aerul era încă rece, înţepător dimineaţa, când ea se ducea la colegiu; dar cerul era atât de limpede şi de luminos şi atât de curat aerul vremii de atunci, încât ochii erau fericiţi să privească şi pieptul să se deschidă într-o respiraţie amplă. Părea că sufletul lucrurilor, înseninat în sfârşit de vesela promisiune a anotimpului, uitând totul, s-ar fi acordat într-o armonie tainică, delicioasă.

Şi câtă seninătate, ce bună dispoziţie spirituală în zilele acelea şi câtă pace interioară! Se trezea în Marta

impresia de lucid şi vesel pe care şi-o făcuse încă de copilă despre viaţă. Era satisfăcută: învinsese; simţea că face un lucru bun, şi îi plăcea să trăiască. Oh, ce foşnet delicat aveau frunzele noi, la răsăritul soarelui, când ea trecea pe sub copacii din Piazza Vittorio prin faţa palatului normand, şi apoi pe sub aceia de pe corso Calatafimi dincolo de Porta Nuova. Cercul munţilor părea că respiră în albastrul duios al cerului, ca şi când munţii aceia nu ar fi fost din piatră dură.

Şi mergând aşa, fără grabă, Marta se gândea la lecţiile pe care avea să le predea, şi din starea sufletească plăcută, nu numai că ideile îi veneau spontane, dar aproape că-i ţâşneau cuvintele pe care avea să le spună, zâmbetele cu care să le însoţească. Încerca o aprigă nevoie de a fi iubită de eleve, şi totuşi zăbovea în aerul proaspăt al aleii pentru a se bucura apoi şi mai mult de căldura afecţiunii reverenţioase a elevelor, în sala plăcută a şcolii.

Într-adevăr, într-adevăr, zilele lugubre trecuseră şi primăvara se reîntorcea cu adevărat şi pentru ea. Nu numai pământul îşi scutura umbrele iernii; şi ea putea să se sustragă coşmarului tristelor amintiri.

În casă, şi mama şi Maria îi păreau mulţumite Martei şi se bucura în adâncul inimii, cu conştiinţa că ele erau astfel datorită ei. Trăiau toate trei una pentru alta, sustrăgându-se oricărei amintiri din trecut, care le-ar fi purtat din nou cu mintea la oraşul natal, de unde le venea o singură imagine scumpă: aceea a Annei Veronica, despre care vorbeau des, recitind lungile scrisori pe care ea le trimitea. Astfel Anna rămânea singura lor prietenă, unica tovarăşă în despărţirea aceea, aproape instinctivă, de lume.

Cât despre ceilalţi chiriaşi ai casei, au primit o singură vizită care le-a oferit în continuare şi pentru un timp motiv de multe râsete. Îi apăruse din nou Martei dispoziţia de a descoperi şi a reprezenta ridicolul, ascuns puţin în adâncul tuturor lucrurilor şi al tuturor

persoanelor, pe care ea îl imita în gesturile lor şi în voce cu un extraordinar talent de mim. Picioarele lui *don* Fifo Juè, chiriaşul de la etajul al doilea, şi felul lui de a se aşeza, vorbirea comică, şi gesturile romantice ale soţiei lui, au fost redate de ea cu atâta haz, încât mama şi Maria se ţineau de şolduri, de atâta râs.

— De ajuns, Maria, te rog!

Acest *don* Fifo Juè şi soţia lui, care se numea Maria Rosa, s-au prezentat îmbrăcaţi într-un doliu protocolar, cu ochii plecaţi, expresia nespus de înnourată, de parcă s-ar fi întors chiar atunci de la înmormântare.

— Vizită de convenienţă… suntem chiriaşii de la etajul al doilea – spuseră cu o voce înceată Mariei care, deschizând uşa, a rămas perplexă în faţa celor doi necunoscuţi.

Şi scoaseră, cu o jale în gât, un scurt suspin.

Introduşi în „viitorul” salon, *don* Fifo, lung şi slab, se aşează cu picioarele lipite unul de altul, abia atingând podeaua cu vârful pantofilor; braţele încrucişate, ca un elev pedepsit. Pantalonii lui erau atât de strânşi, încât păreau cusuţi direct pe forma picioarelor. *Donna* Maria Rosa, grasă şi rubicondă, îşi ridică pe un umăr vălul de *crèpes de chine* foarte lung şi aproape deloc transparent care îi cădea de pe pălărie pe faţă, şi, aşezându-se, scoase un alt suspin jalnic.

Erau soţ şi soţie de numai trei luni. De un an murise primul soţ al *donnei* Maria Rosa, *don* Isidoro Juè, numit *don* Dorò, frate mai mare al lui *don* Fifo. Şi *donna* Maria Rosa, în timpul acestei lungi vizite, nu vorbi decât de soţul decedat şi de prima ei căsătorie, cu lacrimi în ochi şi în glas, ca şi când *don* Dorò ar fi murit ieri. *Don* Fifo, nemişcat, asculta cu ochii plecaţi şi cu braţele încrucişate nesfârşitul elogiu funebru al fratelui, pentru care el părea sarcofagul şi soţia cenotaful.

Ah, nimeni, nimeni nu ar fi ştiut să redea toate virtuţile lui *don* Dorò (*veltuţile* – spunea *donna* Maria Rosa, ca să vorbească într-o limbă aparte). În timp ce Dorò trăia, ea şi

don Fifo au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a-i arăta îngrijire şi respect. El, Dorò, a fost călăuza lor în viaţă, maestrul lor. Soţ, soţie şi cumnat au trăit împreună, un suflet în trei trupuri.

— În pacea îngerilor, doamna mea!

Şi Dorò însuşi, cu buzele lui, fie-i ţărână uşoară, murind, a bâlbâit pe patul de moarte celor doi nefericiţi rămaşi în viaţă: „— Fifo, zice, ţi-o las în grijă pe Maria Rosa! Consolaţi-vă! Consolaţi-vă! Continuaţi să trăiţi unul pentru altul…”

— Ah, doamna mea! – izbucni atunci *donna* Maria Rosa în culmea emoţiei, amintindu-şi de cuvintele acelea şi ştergându-şi ochii care deveniseră două izvoare de lacrimi, cu o batistă tivită cu negru. Noi de altfel – reluă puţin după aceea, liniştindu-se suficient şi suflându-şi zgomotos nasul, – noi, de altfel, am cerut un sfat, doamna mea, tuturor cunoscuţilor, unul după altul, rugându-i să ne ajute cu experienţa lor, să ne spună cu mâna pe suflet ce ar fi trebuit să facem sărmanii de noi, rămaşi singuri, fără răposatul, fie-i ţărână uşoară. Condiţia noastră era aceasta: cumnaţi… şi trebuia să trăim împreună, sub acelaşi acoperământ… lumea ne-ar fi putut vorbi de rău… Şi toţi, tare buni, trebuie să spun adevărul, ne-au sfătuit să facem acest pas, toţi! Suntem amândoi de o oarecare vârstă, e adevărat, dar, ştiţi, doamna mea, clevetirea cum este? unde nu poate ajunge cu picioarele, se urcă cu scara… Şi apoi în oraşul acesta…

— Oh, peste tot! – suspină doamna Agata.

— Peste tot, peste tot, spuneţi bine, doamna mea… Şi aşa, ne-am căsătorit, de puţin… A trebuit să aşteptăm să treacă nouă luni prescrise de lege, deşi pentru mine, ştiţi, nu exista niciun pericol, după cum voiam să le arăt domnilor de la Municipiu: niciun copil; Dumnezeu nu a vrut să-mi dea această mângâiere; Dorò bolnăvior şi slăbuţ, doamna mea… Ce mai, ne-am căsătorit.

Don Fifo părea lipit tot şi că dacă ar fi început să vorbească, s-ar fi dezlipit tot: buzele, pleoapele şi nările.

Numai picioarele îi rămâneau lipite unul de altul. Dar, în definitiv, nu vorbi mult. La un moment dat, exclamă:

— Ah, dureri, doamnă, dureri! Numai Cristos o ştie!

Şi n-a lipsit mult ca Marta şi Maria să nu le râdă în nas.

II

MARTA AR FI VRUT SĂ REFACĂ atât mamei cât şi Mariei viaţa comodă şi fericită de odinioară, de pe vremea când trăia tatăl şi când tăbăcăria prospera. Şi nu ţinea seama de sacrificii şi de muncă.

Obţinuse de la directoarea colegiului permisiunea de a da lecţii particulare fetelor interne din clasele interioare; şi ceea ce scotea din aceste lecţii şi salariul, lunar, îl dădea neatins mamei, căreia îi interzicea să o plângă de prea marea trudă căreia i se supunea zilnic, fără a se bucura deloc de roade. Dar mama se înşela. Maria nu se bucura? Oare nu erau roade ale muncii sale, renăscuta încredere în viaţă atât a mamei cât şi a surorii, ca şi pacea de acum? nu era un premiu pentru munca sa zâmbetul care revenea acum spontan pe buzele ei? Şi-ar fi dat tot sângele din vene ca să le vadă şi mai mulţumite, ca să se bucure de vederea altor zâmbete pe buzele lor. Şi în adâncul inimii se simţea nespus de încântată de propria generozitate, fiindcă în sinea sa nu se liniştise niciodată pentru ofensa pe care tatăl i-o adusese condamnând-o orbeşte şi aruncând familia în mizerie.

Unica pasiune pentru Maria părea muzica? Ei bine, un pian Mariei aproape nou, de plătit în rate lunare. Existenţa în cămară a unor provizii pentru o lună i-ar da mai multă siguranţă şi satisfacţie mamei? Ei bine, a mulţumit-o şi pe mama; cămara cea mică era totdeauna plină.

Don Fifo Juè şi soţia lui urcau în unele seri să ţină companie celor trei femei, şi defunctul Dorò continua să

contribuie la derularea conversaţiei.

Prin ei, Maria află că doamna Fana, soţia lui Pentàgora, trăia încă în cea mai neagră mizerie.

— Noi avem o casă pe strada Benfratelli, doamna mea, – spuse într-o seară *donna* Maria Rosa, – şi la ultimul etaj, în două camere, locuieşte o biată femeie despărţită de soţul ei. Soţul este un cetăţean din părţile acelea... Poate dumneavoastră îl cunoaşteţi... se numeşte... Spune, Fifo, îţi aminteşti?

— Fana: Stefana, – răspunse Fifo pronunţând numele răspicat.

— Nu, zic el, soţul...

— Ah, da... aşteaptă, Pentàgono!

Maria râse fără voie.

— Pentàgora, – corectă doamna Agata, pentru a scuza râsul fiicei sale.

— Îl cunoaşteţi?

Donna Maria Rosa vru să ştie ce fel de om era, şi vorbi îndelung despre nefericita lui soţie... Nici Marta nici doamna Agata nu au reuşit să o facă să schimbe conversaţia toată seara aceea.

Maria îşi reluase cu pasiune studiul pianului; şi seara, după cină, cânta, în timp ce mama cosea şi Marta, în camera de alături, corecta lucrările de la şcoală.

Aşa, izolată, nevăzută de mamă şi de soră, Marta întrerupea adesea munca ei ingrată şi, cu coatele sprijinite pe măsuţă şi cu capul în mâini, rămânea gânditoare, aproape într-o nelinişte de necunoscută aşteptare sau se înduioşa până la lacrimi de muzica patetică a Mariei. O adâncă melancolie îi sufoca respiraţia. Nu se gândea la nimic, şi plângea. De ce? O vagă, nedesluşită durere, suferinţa unor dorinţe nedefinite. Se simţea puţin obosită, dar nu spiritual, ci trupul îi era obosit... În timp ce mama şi sora îi admirau curajul, o comparau cu tatăl ei ca energie şi ca voinţă; pentru ea, în serile acelea amărăciunea aproape că nu-i mai era permeată de neplăcere, nu mai simţea duioşia

nedefinită care o făcea să plângă şi sfârşeala apăsătoare în timpul căreia îşi lăsa în voie membrele obosite cu o tristă voluptate; în fine, conştiinţa pe care o avea în acele momente îi arăta că e slabă şi femeie... Nu, nu; nu era tare... Şi, de fapt, de ce plângea aşa? Oh, hai, hai: prostii de copilă... Şi căuta batista, scuturându-se; şi îşi relua lucrul, cu o nouă tragere de inimă.

De această stare de spirit a Mariei, nici mama nici Maria nu îşi dădeau seama. Marta se ferea ca ele să observe ceva; căuta chiar cu orice chip să nu le schimbe deloc părerea pe care şi-o făcuseră despre ea. Datoria ei era aceasta, trebuia să fie aceasta. În plus, îi ascunsese mamei o scrisoare a Annei Veronica, în care îi vorbea pe larg despre Rocco, despre furiile acestuia după plecarea lor, de alte ameninţări de noi scandaluri, nebunii...

De ce să o mâhnească cu astfel de veşti? i-a răspuns Annei Veronica, spunându-i că ei nu-i păsa de el şi nu mai voia să audă vorbindu-se de el, odinioară prost, iar acum nebun; rău, şi atunci şi acum.

Între timp îşi vedea mama şi sora reluându-şi vechile obiceiuri, revenind la calmul de odinioară, la viaţa simplă şi liniştită dinainte; şi, mai ales, prin puterea contrastului, se simţea dominată de convingerea că numai ea singură era exclusă, numai ea nu avea să-şi mai găsească locul, orice ar face; pentru ea nu s-ar mai fi întors viaţa de odinioară. Altă viaţă: alt drum... Pacea, fericirea alor săi, studiul, şcoala, elevele... iată ceea ce îi rămânea, iată ţinta noului ei drum... – nimic altceva!

Suferea din cauza asta? Nu: erau momente de tristeţe trecătoare. După iarna întunecată, în timpul căreia durerea timpului se armonizase cu gândurile ei, se redeştepta acum pe calea aceea nouă, la soarele senin de primăvară, din care o rază pătrunsese să cerceteze, să-i răvăşească sedimentarea tulbure a atâtor dureri aşezate în adâncul inimii: şi era tristă din cauza asta; sau era efectul scrisorii Annei Veronica, sau al muzicii cântate de Maria?

Nu mai voia să se preocupe de propria-i persoană. Mama îşi reluase obiceiul de a o pieptăna în fiecare dimineaţă; dar ea nu voia să piardă prea mult timp pentru a se înfrumuseţa.

— De ajuns, mamă, lasă, e bine aşa…

Şi îndepărta oglinjoara suspendată pe care o ţinea pe măsuţă, plictisită parcă de propria-i imagine, de strălucirea intensă a ochilor, de buzele roşii. Dacă apoi mama o constrângea să stea cuminte, în timp ce-o pieptăna, sufla de nerăbdare, devenea neliniştită ca şi când ar fi fost supusă unei torturi. De ce, la ce bun, acum, atâta grijă şi atâta dragoste pentru pieptănătură? Nu înţelegea mama ei că acum nu trebuia să-i mai pese deloc dacă era frumoasă sau mai puţin frumoasă?

Şi într-o zi când mama a vrut să-i încerce cârlionţii pe frunte, în ciuda respingerii ei energice, după ce i-a terminat coafura, Marta plângea.

— Cum? Plângi? De ce? – o întrebă, surprinsă, mama.

Marta făcu un efort să surâdă, ştergându-şi ochii.

— Nu-i nimic… Nu lua în seamă…

— Sfântă creatură, dar de ce? Îţi stau atât de bine…

— Nu, nu vreau:.. Desfă… desfă… Stă mai bine aşa.

Nu era o cruzime inconştientă atitudinea mamei? Şi între timp, ea, ce copil! Să plângă aşa, pentru nimic, în prezenţa mamei…

În timpul zilei, se arătă mai vioaie decât de obicei, pentru a şterge impresia acelor lacrimi.

Încerca o tulburare nouă, o teamă de neînţeles, o nelinişte ciudată, acum, văzându-se singură, fără nimeni alături, pe străzile libere, printre oamenii care o priveau.

Nimeni, într-adevăr, nu o supărase; dar se simţea rănită de atâtea priviri; i se părea că toţi o priveau în aşa fel, încât să o facă să se înroşească; şi mergea jenată, cu capul plecat, în timp ce urechile îi uruiau şi inima îi bătea puternic. De ce? Şi cum oare, deodată, prezenţa ei de spirit se închisese atât de mult în acea spaimă prostească? de ce se temea? nu râsese ea de atâtea ori

de unele fete bătrâne care aveau rezerve să iasă singure prin oraş temându-se la fiecare pas de un atentat la pudoarea lor?

Totuşi, de îndată ce intra în colegiu, se reconforta. Şi prezenţa de spirit îi revenea lângă cei trei profesori, pe care adesea îi găsea în cancelarie şi cu care schimba câteva cuvinte, înainte ca fiecare să se ducă să-şi predea lecţiile în diferite clase.

Constatase că doi din ei înţelegeau să-i facă discret, şi fiecare în felul sau, curte. Şi în loc să se teamă, râdea în sinea ei; se prefăcea că nu vede nimic, şi se bucura în taină de aceste atenţii, notând efectul pe care îl producea atitudinea ei asupra celor doi.

Profesorul Mormoni, Pompeo Emanuele Mormoni, autor a patrusprezece volume in *ottavo* de Istorie siciliană, *cu apendice cuprinzând numele şi faptele cele mai memorabile, cu date şi locuri*, înalt, gras, brun, cu ochii mari negri şi cu un mare barbişon ici şi colo abia încărunţit întocmai ca părul, cu un aer demn, totdeauna, în vestonul său şi cu joben, se umfla de mândrie ca un curcan şi, aşa umflat, părea că-i spune Martei: „Oh, sa ştii dragă, dacă tu nu-mi dai atenţie, nici eu nu-ţi dau: nu îţi face iluzii!” Dar, de fapt, îi păsa de purtarea ei, şi încă cum! În unele momente părea că era gata să explodeze. Pierduse chiar, şezând, atitudinile lui monumentale, în virtutea cărora toate scaunele deveneau aproape tot atâtea piedestale pentru el: „*Sculptaţi-mă aşa*!”

Din când în când Marta auzea scârţâind scaunul, pe care se aşeza Mormoni, şi cu greu îşi stăpânea un zâmbet. De o lună toate scaunele din cancelarie erau încercate: unuia îi sărise eticheta, altuia stinghia.

Attilio Nusco, celălalt învăţător, numit de toţi în colegiul *il professoricchio*[6] era, dimpotrivă, fin de tot, mic, firav, timid, vibrând de sus până jos, încurcat mereu. Bietul Nusco, ca şi cum nu ar fi avut nicio încredere în a-şi găsi un loc în viaţă, părea că voia să acapareze favoarea

[6] Profesoraşul (it.).

celorlalţi cu privirea, cu zâmbetele, cu plecăciunile prompte ale sărmanei lui persoane, pentru a nu fi dat afară. Şi ocupa, şezând, locul cel mai puţin important (*scuzaţi, scuzaţi*); vorbind, vocea îi tremura; nu contrazicea niciodată pe nimeni; era totdeauna stânjenit de excesiva lui politeţe. Ar fi vrut să conteze asupra celorlalţi mai puţin decât un fir de pai. Şi între timp, inima... Ah, Marta aceea: nu-şi dădea seama chiar de nimic?

Bietul de el încerca să iasă treptat-treptat din propria-i timiditate, ca dintr-o vizuină o şopârlă împresurată: mai întâi cu vârful botului cel mic; apoi încă puţin, până la ochi; apoi tot căpşorul, aproape aşteptând să fie luat cu totul.

S-a hazardat până la unele temerarităţi nemaiauzite: până a o întreba pe Marta, transpirând tot: — *Vă e frig în dimineaţa asta*? Aducea la şcoală câte o floare, primele din respectivul anotimp; îi învârtea tija printre degetele lui subţiri şi neliniştite; dar nu îndrăznea să i-o ofere.

Marta înregistra toate acestea, şi râdea.

Într-o zi el a lăsat floarea pe măsuţa din sala de aşteptare: după o oră, a coborât: floarea nu mai era. Ah, în sfârşit! Marta a înţeles şi a luat-o... Dar, coborând în sală, după o altă oră, amăgire cruntă: floarea era la butoniera hainei napoleonice a lui Pompeo Emanuele.

— Te salut, pui de sticlete! Te salut, toporaş violet!

Şi totuşi Nusco nu era un prost: licenţiat în litere, foarte tânăr încă, ocupa, prin concurs, postul de profesor de italiană la liceu şi preda prin suplinire la Colegiul Nou, în plus, scria versuri cu rafinat gust şi subtilitate.

Marta ştia asta; dar ce voiau de la ea, atât Nusco cât şi Mormoni?

Cel de al treilea profesor părea că nu îi remarcase încă prezenta. Se numea Matteo Falcone; preda desenul. Pompeo Emanuele Mormoni îl numea *istrice*[7] şi dacă ar fi fost împărat roman, l-ar fi condamnat *ad purgationem*

[7] Mizantrop (porc spinos = hystrix) (n. t.)

cloacarum.[8]

Era într-adevăr de o urâţenie monstruoasă, şi era conştient de ea, chiar mai rău: era obsedat. Mereu întunecat, încotoşmănat, nu-şi ridica niciodată ochii în faţa cuiva, poate pentru a nu zări în expresia celorlalţi oroarea pe care o trezea figura lui; răspundea cu scurte grohăieli, cu capul în jos şi adus de spate. Trăsăturile chipului păreau strâmbe din cauza furioasei contractări pe care i-o dădea obsesia propriei monstruozităţi. Drept culme a nenorocirii, avea şi picioarele strâmbe, deformate în pantofii adaptaţi după cum se putea pentru ca el să fie în stare să meargă.

Mormoni şi Nusco erau obişnuiţi cu felul lui de a se comporta, mai mult de urs decât de om, şi nu mai făceau caz; Marta, în primele zile, a fost impresionată, în ciuda tuturor prevenirilor directoarei. În fond, în timp ce ea nu dădea atenţie schimonoselilor şi linguşelilor celorlalţi doi, decât pentru a râde pe seama lor, încerca o oarecare mânie în faţa indiferenţei aproape dispreţuitoare a celui de al treilea faţă de ea, total inofensiv.

În timpul scurt când ea rămânea în cancelarie, aşteptând ora fixă de intrare în clasă, Matteo Falcone se cufunda în lectura unui ziar, fără a vedea pe nimeni. Adesea Marta arunca o privire pe furiş spre fruntea lui, mereu contractată, şi apoi începea să-şi închipuie ce fel de gânduri sălăşluiau în capul acelui om aspru: proaste, desigur nu; poate brutale.

O singură dată îi auzise vocea, şi asta a fost într-o dimineaţă, în care, arătându-i Mormoni cu ochii pe mizantropul adâncit ca de obicei în lectura ziarului, ea, pentru a nu împărtăşi ironia care era în semnul acela, şi pentru a-l necăji pe „marele om”, lăsă să-i scape de pe buze fără voie:

— Bună ziua, profesor Falcone.

— Cu respect, – grohăi drept răspuns acela, fără a ridica ochii de pe ziar.

[8] La curăţirea canalelor. (lat.)

Într-o altă dimineaţă, Marta, intrând în cancelarie, a fost foarte surprinsă când a dat peste o dispută foarte aprinsă între Falcone şi Nusco. Acesta, îmbujorat la faţă, cu un zâmbet nervos pe buze şi cu mâinile tremurânde, căuta să dea greutate părerii lui cu mulţi *o fi*, dar... acoperiţi de vocea aspră a lui Falcone, care, fără a da dreptate adversarului, continua să vorbească cu ochii în ziarul desfăcut. Mormoni îl asculta într-una din atitudinile lui monumentale, nebinevoind să răspundă cu niciun cuvânt acelor „nerozii”.

Falcone se dezlănţuise împotriva literaţilor care îşi pipărau versurile şi proza cu o oarecare ironie, în timp ce în fond erau foarte supuşi opiniilor care dominau în societate.

— Opiniile sunt false? Le credeţi nedrepte şi dăunătoare? Revoltaţi-vă pentru Dumnezeu, în loc de a face spirite pe seama lor, de a le pune piedică şi a vă strâmba, camuflându-vă sufletul de paiaţă! Nu: pe de o parte şi plecaţi capul sub jug, şi pe de altă parte luaţi în derâdere supuşenia voastră. Asta este o artă de bieţi bufoni ridicoli.

— O fi, dar... – repeta Nusco. Şi ar fi vrut să spună că şi ridicolul era o armă, şi că Dickens, Heine...

Dar Falcone nu îl lăsa să spună:

— Bieţi bufoni ridicoli! Bieţi bufoni ridicoli!

— Să ascultăm şi părerea doamnei Ajala – propuse Mormoni cu un gest de consimţire demn de măreţia atitudinii lui.

— Femeia prin însăşi natura ei este conservatoare – rosti ca o sentinţă, brusc, Falcone.

— Conservatoare? Nici gând. În ceea ce mă priveşte, putem trece prin foc şi sabie! – exclamă Marta cu o asemenea expresie, încât Falcone îşi ridică ochii să o privească, de altfel pentru prima dată, în faţă.

Marta rămase profund tulburată de ochii aceia care lăsau să se vadă în ei o înfăţişare cu totul nouă, a unei fiare necunoscute, de altfel ochi foarte inteligenţi.

Într-o dimineaţă, la scurt timp după dispută, Falcone intră în cancelarie cu pălăria mototolită rău şi prăfuită, cu borul rupt în faţă, cu nasul zgâriat, foarte palid la faţă şi totuşi cu un surâs amar care i se schimonosea pe buze într-o oribilă strâmbătură; sfâşiată haina pe piept şi prăfuită şi ea.

— Ce vi s-a întâmplat domnule profesor? – exclamă Mormoni, văzându-l în starea aceasta.

Marta şi Nusco se întoarseră să-l privească cu o mirare înfricoşată.

— O discuţie contradictorie?

— Nu, nimic... – răspunse Falcone, cu vocea tremurândă, dar cu rânjetul surâsului mereu pe buze. Mă aflam în trecere prin faţa bisericii Santa Caterina, sprijinită de trei ani cu schele... În dimineaţa aceasta, sfânta mamă biserică mă aştepta tocmai pe mine pentru a prăvăli asupra mea o bucată din cornişa ei.

Marta, Nusco, Mormoni înlemniră.

— Da... – continuă Falcone. Mi s-a întâmplat chiar aşa: să mă turtească, nu altceva. Până una, alta – (adăugă cu un grohăit atroce, arătându-şi picioarele strâmbe, diforme) – admiraţi minunata atotprevăzătoare natură! Dumneata, Nusco, la ora asta nu ai mai fi avut aceste picioare de balerin. În schimb eu, pe ale mele, le am încă, şi mă trudesc s-o duc înainte!

Zicând acestea, porni spre clasă.

I se păru într-adevăr lui Falcone acesta un teribil răspuns al „minunatei naturi atotprevăzătoare” la toate imprecaţiile pe care le rostise în legătură cu propria sa diformitate? A simţit într-adevăr ca o voce care i-ar fi spus: „Laudă-mă pentru picioarele pe care ţi le-am dat”?

— Desigur, din ziua aceea, începu să iasă puţin câte puţin din mohoreala obişnuită. Sau poate că opera acum miracolul prezenţei Martei.

Aceasta era bănuiala lui Mormoni.

— Pentru că, vezi, – spunea lui Nusco, – pe noi doi, este adevărat, ne salută totuşi; dar mormăie ca la început; nu

ne spune: „*Cu respect, domnule Nusco*!” cu aceeaşi voce ca să spun aşa de duminică cu care spune: „*Cu respect, doamnă Ajala*!”. Delicateţe aspră, înţeleg, dar... Şi apoi ai observat? Gulere noi, oh, moderne, costum nou! Pălărie nouă! Trăiască cornişa de la Santa Caterina!

Niciunul, nici celălalt nu aveau motive serioase să fie geloşi pe Falcone, care le provoca chiar milă, să zicem! Dar nici Mormoni nu era gelos pe Nusco, nici acesta pe Mormoni. Pentru Nusco marele Pompeo Emanuele era prea gras, prea prost, şi el avea prea multă stimă pentru inteligenţa Martei, ca sa se teamă de el; Mormoni; în schimb, o stima prea mult pe Marta ca să se teamă de micul Attilio cu sufleţelul lui mereu speriat... Astfel, amândoi se uneau pentru a-l compătimi pe „bietul Falcone” şi în secret se compătimeau unul pe altul.

Între timp descoperirea comportamentului nou al lui Falcone faţă de ea îi produse Martei repulsie şi teamă totodată. Ştia şi simţea că nu putea râde de el, ca de ceilalţi doi. Urâţenia nefericitului acela deşi iritantă, îi inspira milă şi îi provoca oroare în acelaşi timp. Probabil nu iubise niciodată vreo femeie.

La gândul că Falcone, în ciuda faptului că era conştient de propria sa diformitate, putea pretinde dragoste de la ea, Marta se simţea jignită şi indignată; dar pe de altă parte, înţelegea că pasiunea aceea, poate prima înmugurită în inima lui, putea fi atât de puternică, încât să învingă şi să întunece însăşi conştiinţa aceea, oricât de tragic copleşită.

Dar se liniştea la gândul că nu făcuse de fapt nimic, chiar nimic, pentru ca să provoace această afecţiune monstruoasă.

Acum, aproape în fiecare zi, la asfinţit, îl vedea pe Falcone trecând pe strada Papireto. Şi ridicând ochii spre balconul camerei ei. În prima zi a vrut să i-l arate Mariei; nu se aştepta ca el să-şi ridice capul.

— Ia te uită!

Astfel a avut prima dovadă a acelei iubiri, în care în

ciuda atâtor semne mai puţin edificatoare nu a ştiut şi nici nu a vrut să creadă. De atunci nu s-a mai lăsat văzută la geam; dar pe ascuns, ea îl vedea pe Falcone cum trecea în fiecare zi şi cum privea în sus, de două, de trei ori.

După visele din timpul nopţii, încărcate de coşmare şi de viziuni stranii, agitate de continue stări de nelinişte; după lovitura dură avută odată cu redeschiderea ochilor obosiţi la o realitate goală şi monotonă a existenţei ei, în mijlocul reînfloririi fermecătoare a anotimpului; în fiecare dimineaţă nelinişţea de a se simţi singură îi creştea; când mergea, nervii îi vibrau de parcă ar fi fost sub iminenţa unor pericole necunoscute; şi nu mai era în stare să revină la o stare firească nici după ce intra în colegiu.

Cum să se stăpânească în faţa lui Falcone? Să-i arate că şi-a dat seama de toate, nu voia; dar cum să se prefacă, dacă în fiecare dimineaţă era încă sub impresia îngrozitoare a viselor, în care figura lui Falcone îi apărea mereu şi uneori chiar mai puţin monstruoasă decât în realitate? Dacă l-ar fi tratat ca mai înainte, se temea ca nu cumva pasiunea aceea a lui să se nutrească cu vreun cuvânt măgulitor sau cu vreun cuvânt înşelător proferat din compătimire.

Mormoni, nici el, nu o mai distra ca în primele zile. Numai vederea lui îi provoca acum atâta furie, încât l-ar fi pălmuit. În plus, timiditatea îngrijorătoare a lui Nusco o supăra şi o plictisea.

„Dumneata nu mă mai plictisi!” ar fi vrut să-i strige în faţă. Sigură că-l va face să intre cu acele cinci cuvinte o palmă sub pământ, de ruşine.

III

POATE ŞI EL, ATTILO NUSCO, SIMţea în sinea sa sărăcia propriilor lui maniere, şi cât trebuia să pară de compătimitor ridicolă jena sa invincibilă; poate se ruşina şi, nevăzut, se revolta împotriva lui, pentru că, de fapt, nu trebuia să se creadă deloc un prost. Cine ştie pe câţi alţii, în schimb, gândindu-se, îi considera proşti!

Chiar în zilele acelea trimisese spre publicare, într-o revistă literară din oraş, un sonet pentru Marta.

Pompeo Emanuele Mormoni îl descoperise. Sonetul, într-adevăr, avea un titlu misterios: *Ei.*

— Ei?... Cui? Sunt atâtea femei în această lume: mai multe decât muştele! Eu mă prefac că nu am înţeles la cine se referă.

Şi în ziua următoare, profitând de pudoarea lui Nusco, dădu el însuşi revista Martei, sigur că o va înfuria.

— E aici un sonet al lui Nusco: *Ei.*

— Mie? – spuse Marta, surprinsă, înroşindu-se.

— Nu, nu: *Ei*, intitulat aşa... Dar cum v-aţi înroşit!

Sunt lucruri care fac plăcere. Citiţi-l, vi-l las... Fug, pentru că începe să plouă şi sunt fără umbrelă.

Un salut, şi şterge-o, drept înainte.

Marta simţi mai întâi că vrea să arunce revista cât colo; dar apoi o reţinu, o deschise şi citi:

Ei

Spre inima ta, care abia se vru-nălţată
la doruri de iubire, cu vagi înfiorări,
a sorţii mână aspră dezlănţuie deodată

o gloată furibundă de crude întâmplări.

Acei ce osanale-ţi-nălţau în zile bune,
cerşind fără izbândă un semn de-nduiosare,
acum şi-arată colţii, voind să se răzbune
pe vechea ta mândrie acum, în noua-ţi stare.

Dar eu ştiu bine că spre o iubire credincioasă,
ce te-a-nvăţat să-alungi orice dorinţi profane,
poţi trece, neatinsă de fierea odioasă.

Adesea în surâsu-ţi mai tremură un suspin!
Şi doar pentru aceasta, în adâncul inimii, pe Tine,
lovită, dar neînvinsă, te-ador şi te admir.

O rafală de ploaie izbi geamurile cancelariei. Marta ridică ochii de pe revistă şi privi în mod automat fereastra.

Oare versurile acelea îi erau adresate? Cine să-i fi povestit lui Nusco întâmplările din viaţa ei? Şi ce însemna versul: *Dar eu ştiu bine că spre o iubire credincioasă*? Spre ce iubire? Îi veni în minte Alvignani. Nu, nu putea să facă aluzie la el... *Pe Tine lovită, dar neînvinsă, te-ador şi te admir*.

Reflectând astfel asupra sonetului, nu se mai gândea la mişelia lui Mormoni, care i-l dăduse să-l citească.

Intră pe neaşteptate Falcone. Marta tresări. Umbrela? Unde am lăsat-o. Îşi amintea foarte bine că o adusese cu ea de acasă, dimineaţa.

— Ce căutaţi, doamnă? – o întrebă Falcone.

— Poate că am lăsat-o sus... – spuse Marta aproape pentru sine.

Şi chemă femeia de serviciu.

— Luaţi-o pe a mea, – îi propuse Falcone. Nu este nouă, dar vă poate servi la fel de bine.

Spunând astfel, parcă înjura pe cineva. Era mai întunecat şi mai nervos decât de obicei.

Puţin după aceea, femeia de serviciu coborî: nu o găsise, nici în clasă, nici pe coridor. Marta se înfurie, din ce în ce mai neliniştită la insistenţele lui Falcone de a lua umbrela lui. Ploua cu găleata, şi ea nu putea accepta ca Falcone, de dragul ei, să se lase udat până la piele.

— Atunci, dacă îmi permiteţi, aş putea să vă însoţesc. – zise, schimbându-se la faţă, Falcone. Locuiesc acum pe aceeaşi stradă cu dumneavoastră, ceva mai jos – şi adăugă, cu capul plecat, privindu-şi picioarele: Dacă nu vă e ruşine cu…

Marta simţi că se aprinde la faţă; se prefăcu că nu înţelege aluzia, şi spuse:

— Nu, nu mi-a păsat niciodată de lume. Haideţi, să mergem!

— Să nu vă uitaţi revista acolo, pe măsuţă, îi spuse Falcone, adunându-i paginile, şi oferindu-i-o:

— Oh, mulţumesc; dar, acum… în ea este o poezie a lui Nusco.

— Micul imbecil! – şuieră printre dinţi Matteo Falcone.

„Cum voi face – se gândea Marta, rătăcită – să merg cu el alături?”

Simţea bucuria şi jena pe care el le încerca probabil în momentele acelea; şi asta o tulbura şi o făcea să sufere atât de violent, încât, dacă el ar fi atins-o oricât de puţin, chiar şi fără să vrea, fără îndoială că din tot trupul ei fremătând ar fi ieşit un strigăt violent de dezgust.

Înainte de a ieşi în stradă, portăreasa îi întinse o scrisoare.

— Pentru mine? – întrebă Marta, mulţumită că i se oferă prilejul acela pentru a-şi ascunde cât de cât tulburarea. Permiteţi? – adăugă, adresându-se lui Falcone: şi rupse plicul.

Scrisoarea era de la Anna Veronica. Marta începu să citească, îndreptându-se încet spre ieşire. Falcone o spiona pieziş, ascuns. Observă la un moment dat o schimbare neaşteptată pe chipul Martei, o paloare umbrită, o încruntare arogantă a sprâncenelor.

Ajunseseră la poartă. Marta nu mai citea; privea ploaia care sălta pe noroiul străzii.

— Mergem? – o întrebă cu o expresie întunecată a feţei deschizând umbrela.

Marta se scutură; îndoi scrisoarea şi intră sub umbrelă.

— Ah, da, desigur… scuzaţi!

Nu mai ţinea seamă de contactul, de altfel inevitabil, al braţului ei cu cel al lui Falcone, nici nu înregistra efortul penibil al acestuia de a merge cât mai sprinten lângă ea. Ar fi vrut să fugă, nu pentru el (şi Falcone intuia acest lucru), ci pentru vestea din scrisoare. Ros de gelozie, acum nu se mai îngrijea de picioare care, mergând atât de repede, se împiedicau călcându-se unul pe altul, mult mai comic decât de obicei. Ar fi vrut să strige la Marta, să afle de la cine era scrisoarea aceea, ce conţinea; şi până una-alta o lăsa să se ude şi să se stropească, temându-se că rugămintea lui ca ea să meargă mai prudent ar putea să fie interpretată ca o penibilă atragere a atenţiei asupra picioarelor lui care, într-adevăr, nu puteau să o urmeze în cursa aceea şi stropeau oribil. Sufla greu, şi Marta nu-l auzea. De ce, de ce fugea aşa?

Deodată Marta a avut ca un fior şi s-a stăpânit, s-a oprit pentru o clipă, aproape ca să-şi sufoce un strigăt.

— Ce aveţi? Ce s-a întâmplat? – o întrebă Falcone, oprindu-se.

— Nimic! să mergem, să mergem… – îi spuse Marta, încet, cu capul plecat, continuând drumul.

Falcone se întoarse şi văzu cu puţin înaintea lor, pe trotuar, la dreapta, doi domni sub o umbrelă, care îi priveau: unul negru la chip şi cu expresia întunecată, celălalt înalt, slab, străin după înfăţişare şi cu o expresie stupid zeflemitoare în ochii săi de culoare deschisă.

Erau Rocco Pentàgora şi domnul Madden.

Falcone, în ciuda interzicerii Martei, fixă asupra lor doi ochi de fiară.

— Nu priviţi! nu vă întoarceţi! – îi porunci, cu o furie sufocată, Marta.

— Spuneţi-mi cine sunt cei doi! – întrebă el, aproape tare, voind parcă să se oprească din nou.

— Fiţi cuminte, şi veniţi cu mine! – reluă Marta, cu acelaşi accent. Ce drept aveţi dumneavoastră să ştiţi?

— Niciun drept, dar eu... dumneavoastră nu ştiţi... – continuă Falcone cu o voce care nu mai părea a fi a sa, ca şi cum ar fi plâns, gâfâind, întrerupându-se sugrumat de emoţie, şi continuând să alerge aproape în urma Martei, sub aversa de ploaie.

Îi mărturisea iubirea, implorând mila.

Marta, cu sufletul sufocat, şi buimăcită de violenţa ploii, vedea fugindu-i sub picioare vertiginos strada pe jumătate inundată. Alerga fără a asculta nimic, auzind numai confuz, cu o nelinişte insuportabilă, cuvintele gâfâite şi întrerupte ale lui Falcone. În sfârşit ajunse la poarta casei.

Acolo Falcone încercă să o reţină de braţ, implorând-o să-i dea un răspuns.

— Lăsaţi-mă! – îi strigă Marta, zbătându-se cu o smucitură; şi fugi repede pe scară.

Veni să-i deschidă Maria.

— Udă toată?

— Da, mă duc să mă schimb!

Se închise cu cheia. Se lăsă pe un scaun, apăsându-şi tâmplele tare, tare, cu mâinile, plângând încet, cu ochii închişi:

— Oh, Doamne! oh, Doamne!

Era în prada ameţelii: nu cambra, ci însăşi strada i se învârtea pe dinaintea ochilor: simţea în urechi clipocitul ploii; cuvintele monstrului acela necăjit care îi plângea în urmă.

Şi cei doi opriţi pe trotuar, la un pas! Dar ce voiau de la ea? Drept cine o luau? Şi ceilalţi doi, până şi ceilalţi doi, imbecilul acela gras şi celălalt, mic, care îi adresa în mod public versuri?

Ah, şi scrisoarea Annei? O căută, o reciti, sărind ceea ce nu o interesa în clipa aceea.

„Tu ştii, dragă Marta, cum eu... Dar pe la mine nu a mai venit, după vizita aceea *furioasă*, despre care... De la familia Miracoli, totuşi la care se duce adesea fratele lui, Niccolino (va lua în căsătorie pe Tina Miracoli, se spune), am aflat că el azi-dimineaţă a plecat acolo. Vrea să descopere, a spus Niccolino logodnicii lui, ce faci tu la Palermo, convins că trebuie să existe *un motiv serios, o piedică serioasă* pentru întoarcerea ta aici. Tina, deşi, ca oricare fată fricoasă, trebuie să se arate că nu pricepe nimic, totuşi, după tonul misterios cu care mi-a încredinţat această veste, mi-a dat mie de înţeles, în schimb, ce-ar fi trebuit să înţeleg prin motiv serios, o piedică serioasă. Închipuie-ţi cum am tratat-o şi ceea ce i-am răspuns! Dar ea spune că nu ştie nimic, că nu crede deloc în aceste lucruri, şi că vorbeşte numai, zicea ea, prin gura fraţilor Pentàgora. Înainte, tu ştii bine, când răposatul tău tată trăia, şi voi eraţi bogate, doamna Miracoli era cea mai bună prietenă a mamei tale; acum, cu această propunere de căsătorie între Tina şi Niccolino ea este trup şi suflet cu Antonio Pentàgora care, între noi fie spus, pare că nu vrea să audă de căsătorie. Ca să revin la soţul tău, dacă el (zice tot Nicola) va descoperi ceva, va recurge la tribunal pentru a obţine divorţul. Dar sunt vorbe, spuse de un băiat lăudăros în prezenţa iubitei lui.”

Un alt pumn de noroi. Iarăşi persecuţie, de departe. Iarăşi calomnii şi mojicii.

Marta se ridică de pe scaun, tremurând de mânie şi de dispreţ, cu ochii fulgerând de ură.

Nevinovată, deoarece s-a apărat cu lipsa ei de experienţă de o ispită, în ciuda dovezii infidelităţii ei: drept răsplată, infamia; drept răsplată, condamnarea oarbă din partea tatălui! şi toate consecinţele acesteia considerate apoi drept o vină a ei: dezechilibrul material, ruina, mizeria, viitorul distrus al surorii: şi apoi din nou infamia, ultragiul public al unei mulţimi întregi lipsită de milă, faţă de o femeie singură, bolnavă, îmbrăcată în

negru, vroise să se răzbune cu demnitate, să iasă din ruşinea nedreaptă prin propria ei inteligenţă, prin studiu, prin muncă? Ei bine, nu! Comportându-se cu umilinţă, a fost ultragiată; cu mândrie, insultată cu calomnii. Şi aceasta, ca răsplată a victoriei! Şi amărăciuni, nedreptăţi şi existenţa aceea goală pentru ea, expusă la poftele oribile ale unui monstru, la delicatele, timidele dorinţe ale unui sărman spirit, la semeţele laşităţi ale celuilalt: pietre, spini pretutindeni, pe drumul acela departe de viaţă.

A fost brusc trezită de două bătăi în uşă. Şi vocea Mariei:

— La masă, Marta.

Cina, chiar acum?

Încă nu se dezbrăcase. Cum să ia masa acum, şi cum să se ascundă de mama ei, de soră? Se dezbrăcă repede, repede. Intrând, nu-şi scoase de pe cap nici pălăria. Se spălă pentru a-şi răcori ochii şi faţa înroşită.

— O bunătate! – spunea Maria, aşezată la masă, în aburul plăcut care-i venea din castron.

Şi mama începu să-i depene tot ceea ce făcuse ea şi Maria, în timpul acelei ploi neaşteptate, sus, pe terasă, pentru a salva florile.

IV

„VA CREDE ACUM CĂ MONSTRUL acela este amantul meu!” E capabil, se gândea Marta, după cină, închisă în camera ei.

Şi îşi spunea sieşi chiar aşa: *amantul meu*, deoarece tot astfel soţul îi inventase pe un altul, pe celălalt! Dar cât de dezonorantă i se părea acum această vorbă, referită la Falcone!

Voia deci să înceapă o nouă răzbunare, exasperat de dispreţul ei? Ameninţarea era limpede în scrisoarea Annei Veronica.

Un nou scandal... Dar dovezile? Oh, Dumnezeule, monstrul acela... Era probabil să i le fi oferit monstrul acela, probele, dacă s-ar fi întâlnit o altă dată pe stradă... Câteva scene... şi numele ei în toate ziarele alături de acela al lui Falcone.

Marta îşi tortura mâinile de spaimă, de silă, chinuindu-se fără linişte; şi Mariei care, între timp, în camera de alături, descifra la pian câteva bucăţi de veche şi plăcută muzică, bucuria mamei, ar fi vrut să-i strige furioasă să înceteze.

Ah, liniştea mamei, a surorii, liniştea casei, muzica, discuţiile de tot felul, cât o făceau să sufere, în momentul acela!

Da, opera sa; dar nimeni deci nu înţelegea, nimeni nu ghicea cu preţul căror suferinţe? Punând o cruce pe trecut, nu trebuia oare să nu se mai vorbească deloc? Mama şi sora ieşiseră din el: şi iată că o viaţă nouă, calmă şi modestă începuse pentru ele. Dar ea? viaţa ei,

tinereţea trebuiau să rămână înmormântate, acolo, în trecut? Nu trebuia să se mai vorbească de asta? Ceea ce a fost, a fost! Totul a murit, pentru ea? E vie numai ca să-i facă vii pe ceilalţi? Da, da, ar fi fost mai mulţumită dacă, exclusă astfel din viaţă, i-ar fi îngăduit să se bucure în pace de spectacolul dulce şi liniştit al acelei căsuţe care părea clădită pe mormântul ei... Dar să se fi vorbit cel puţin despre tinereţea ei moartă, despre viaţa ei distrusă! A fost o crimă totuşi să i se distrugă viaţa astfel! fără motiv, să i se sugrume astfel tinereţea! Nu trebuia să se mai vorbească de asta?

O umbră, şi încă combătută! încă persecutată! În ziua următoare, desigur, şi-ar fi revăzut soţul acolo la poştă; şi apoi ar fi revăzut pe Falcone la colegiu.

„Dacă mai continuă să mă inoportuneze, îi voi vorbi directoarei”, se gândi pe neaşteptate Marta, într-o trezire impetuoasă de energie, şi începu să se dezbrace cu degetele nervoase, pentru a intra în pat.

„Iar cei doi, dacă nu termină, îi pun eu la punct! Şi tu, aşteaptă,” – spuse apoi mai mult cu respiraţia decât cu vocea, făcând aluzie la soţul ei. Se înveli cu pătura şi stinse lumina.

În întuneric, ghemuită sub pătură, voi să-şi adune ideile, dar nu reuşi să-şi precizeze niciuna împotriva soţului. Îşi spunea: „Da, asta pentru Falcone, dacă va continua... Directoarea nu-l poate suferi, caută un motiv, oarecare, pentru a-l îndepărta; i-l voi oferi eu...” Şi repetând mecanic această frază, căuta ceea ce ar fi putut face împotriva soţului. Nimic, deci? Niciun singur mijloc de răzbunare? Şi, neputincioasă, simţea ura fermentându-i într-o mânie crescândă. Apoi (deşi nu simţea suferinţa fizică a unei tensiuni prea mari şi zadarnice) creierul, ca într-un cerc de tortură, neştiind să-i sugereze gândul pe care îl căuta, începu în schimb să îi prezinte, confuz, alte gânduri care să o distragă. Marta, totuşi încăpăţânată să găsească ceea ce căuta, le alunga îndată ce apăreau. În cele din urmă unul reuşi să o sustragă: umbrela ei – da –

acum îşi amintea cu precizie – o sprijinise de uşa clasei, pe coridor, pentru a-şi aşeza mai bine pălăria; da, apoi o uitase sus... Ah, fără îndoială, Falcone, trecând pe coridor, o recunoscuse şi o ascunsese, da, pentru a i-o putea oferi pe a lui, având motiv astfel s-o însoţească... el, da, fără îndoială! De asta era atât de neliniştit, jos în cancelarie... Unde o fi ascuns-o?

Puţin după aceea Marta adormi.

Se trezi la timp, dar cu o puternică durere de cap, în schimb cu sufletul întărit de o energie nervoasă, care nu mai era forţa derivată mai înainte din siguranţa de sine. Nu vedea ieşirea din drumul acela; dar va merge până la capăt, cu orice risc; era în aşteptare şi pregătită să se arunce împotriva oricărui obstacol nou care ar fi vrut să o distrugă.

Nu era deloc îngrijorată în ziua aceea când plecă singură de acasă. După ploaia din ziua anterioară, verdele copacilor se împrospătase, căpătând aproape un aer de sărbătoare, şi un aspect festiv păreau că au şi casele şi străzile în limpedea seninătate a aerului de dimineaţă.

În timp ce mergea, căuta cu ochii, înainte, să vadă dacă soţul ei era la poştă; simţea că ar fi avut curajul să treacă cu capul sus prin faţa lui.

„Dar la ora asta doarme” se gândi deodată, şi un zâmbet batjocoritor îi veni pe buze, mergând mai departe. „Nu a văzut niciodată în viaţa lui răsărind soarele...”

Îl revăzu în gând, în pat, lângă ea, palid, cu mustaţa blondă rară, răsfirată pe buzele uscate, deschise.

Îndepărtă din minte acea imagine şi deoarece se îndrepta spre colegiu, ţintă imediată a ciudei sale deveni Falcone. Nu se mai gândea, nu mai băga în seamă propria suferinţă.

Ce va face, ce va spune, dacă el va risca să facă o cât de mică aluzie la ziua de ieri?

Nu ştia încă. Vedea numai cu o extraordinară luciditate cancelaria colegiului, în care urma să intre peste puţin

timp: deocamdată intra cu gândul; îi vedea pe Nusco şi pe Mormoni ca spectatori ai scenei pe care şi-o reprezenta în minte; şi pe Falcone care o aştepta mai întunecat ca de obicei.

Se afla la poarta cea mare a colegiului; coborî cele câteva trepte: intră.

În cancelarie, nimeni.

V

ÎN DIMINEAŢA ACEEA MATTEO Falcone nu venise la Colegiu.

Dacă cu o zi înainte Marta s-ar fi întors înapoi să privească, ar fi simţit poate milă faţă de el, văzându-l cum rămăsese la intrare ca împietrit. Desigur, sperase ca ea, urcând, să-i adreseze cel puţin o privire; apoi s-a dus în ploaie, aproape clătinându-se, atrăgând atenţia trecătorilor.

Nu simţise niciodată atât de multă şi atât de feroce ură împotriva lui însuşi. Mormăia cu putere şi scutura umbrela de parcă ar fi vrut s-o rupă, bombănind: „— Eu, îndrăgostit! îndrăgostit!" – şi alte cuvinte de neînţeles. Şi apoi tare, în mijlocul străzii, cu chipul contractat şi cu ochii ficşi, piezişi, spre oricine trecea pe acolo:

— Cel puţin bine că nu a râs de mine!

Râdea el, în schimb, oribil; şi oamenii se întorceau să-i privească uimiţi, aşa cum se priveşte un nebun.

A ajuns acasă ud leoarcă.

Locuia cu mama lui şi cu o mătuşă, bătrâne rău şi amândouă căzute în mintea copiilor, într-o veche şi vastă casă plină toată cu boarfe fără nicio valoare, aliniate de-a lungul pereţilor, unele chiar îngrămădite, ca într-un depozit de mobile: dulapuri enorme de lemn pictat, măsuţe de toate formele şi dimensiunile, scrinuri, canapele, console, cuiere, scaune de paie şi capitonate, cu o stofă de culoare închisă şi apoi alte canapele de formă veche cu două rulouri la baza căpătâiului.

Cele două surori, trăind împreună în aceeaşi casă, după

moartea soţilor lor, nu au vrut să se lipsească de nicio mobilă: de unde acea inutilă abundenţă: mai degrabă obstacol decât bogăţie.

Cele două bătrâne căzute în mintea copiilor nici nu-şi mai aminteau că ar fi avut vreodată un soţ, şi fiecare aştepta moartea celeilalte pentru a se căsători cu un soţ închipuit.

— De ce nu mori? – se întrebau în acelaşi timp în faţă, ori de câte ori se întâlneau, sprijinindu-se fiecare de speteaza scaunului, cu care se plimbau, târându-se cu greu prin camere.

Trăiau separat una de alta, în capetele opuse ale casei. Şi din când în când, în timpul zilei şi adesea chiar şi noaptea, una o întreba pe cealaltă, lungind cuvintele, pe un ton jalnic.

— *Cât este ceasul*?

Şi cealaltă, mereu în acelaşi fel, răspundea cu o voce tărăgănată şi sumbră:

— *Orele şaaapte*!

Mereu orele şapte!

Câte unei vecine care le venea prin casă pentru a râde apoi pe seama lor, cele două bătrâne îi spuneau, ridicând braţele şi bătând în aer mâinile uscate:

— Măritaţi-vă! Măritaţi-vă!

Se părea că nu ar fi existat altă cale pentru ele, altă salvare în viaţă. Dar cealaltă, vai, cealaltă nu voia să moară! Până una-alta se găteau, împodobite de vecinele lor cu rochiile purtate în timpurile tinereţii lor; şi vecinele alegeau înadins pe acelea din stofă deschisă, cele mai caraghioase, cele mai vechi şi mai stridente faţă de bătrâneţea celor două biete inconştiente; şi fiindcă rochiile le erau acum prea largi, legau la şoldurile uneia un *boa* jumulit de toate penele de struţ şi celeilalte o panglică lungă: şi le puneau pe cap flori de hârtie şi frunze de varză şi de lăptucă şi meşe falsă, şi apoi le pudrau faţa sau le împurpurau cu stafide obrajii descărnaţi, căzuţi.

— Aşa! aşa păreţi chiar o fetiţă de patrusprezece ani!

— Da, da... – răspundea bătrâna gungurind, râzând cu gura fără dinţi în faţa oglinzii şi străduindu-se să ţină capul drept, pentru ca să nu se prăbuşească edificiul coafurii. Da, da, dar închide repede uşa! Acum *el* va veni, şi nu aş vrea ca aceea să-i vadă intrând... Închide! Închide!

Când se întorcea acasă, Matteo Falcone le găsea ca pe două caraghioase, mascate astfel şi înţepenite sub povara enormei coafuri.

— Oh, mamă!

— Du-te dincolo, du-te dincolo! mama ta e dincolo! – îi răspundea mânioasă mama mascată. Eu nu am copii! Am douăzeci şi opt de ani... Nu sunt măritată...

Şi tot astfel îi răspundea şi mătuşa, pentru care el avea chiar un oarecare respect şi compătimire filială.

— Douăzeci şi opt de ani... Nu sunt măritată!

Mătuşa simţea şi de multa ori era obsedată chiar de bănuiala că poate Matteo era fiul ei; deoarece uneori în memoria înceţoşată i se trezea un simţ vag al durerii simţită cu mulţi ani în urmă pentru pierderea unicului ei fiu.

— Dar cum! – îi spuneau vecinele. Dacă dumneata nu ai fost niciodată măritată...

— Da, şi totuşi... şi totuşi Matteo *poate* este copilul meu, răspundea bătrâna zâmbind maliţios cu un aer misterios. *Poate*!

— Dar cum?

Atunci bătrâna o trăgea de braţ pe vecină şi îi spunea la ureche

— Prin puterea Duhului Sfânt!

Şi râdea cât o ţinea gura.

Cât contribuise, dincolo de conştiinţa propriei urâţenii, acel continuu spectacol din casă, la formarea oribilei concepţii pe care Falcone o avea despre viaţă şi natură?

Nu ajungea să înţeleagă nefericirea pe care sufletul obişnuieşte să şi-o creeze ori cu îndoielile ori cu febra

cunoaşterii; sărăcia era pentru el greu de suportat, dar reparabilă; două singure nefericiri adevărate aveau viaţa pentru aceia asupra cărora natura îşi exercită cruda ei nedreptate; urâţenia şi bătrâneţea, supuse dispreţului şi batjocurii frumuseţii şi tinereţii.

Mama şi mătuşa lui nu continuau oare să trăiască pentru a servi de distracţie vecinelor lor? Şi el, de ce s-a născut? De ce să-i iei raţiunea şi să-i laşi viaţa cuiva care este pregătit pentru moarte?

Era obsedat şi revoltat atât de profund de această idee, încât de multe ori se simţea îmboldit din toată fiinţa sa de a răzbuna victimele unei atât de mari nedreptăţi: să pocească frumuseţea, să sustragă bătrâneţea agoniei vieţii. Şi trebuia în unele momente să se chinuie pe sine însuşi pentru a rezista impulsului crimei, în timp ce spiritul lucid peste măsură i-o reprezenta foarte vizibil, ca şi când ar comite-o chiar atunci. Crimă? Remedierea naturii!

Şi de câte ori, desprinzându-se cu un efort brusc de această obsesie criminală, şi ducându-se la mama lui, ca pentru a o recompensa cu exagerate îngrijiri pentru condamnabila intenţie nutrită pentru o clipă împotriva ei, nu i se întâmpla să se vadă primit de râsetele inconştientei care îi spunea:

— Îndreaptă-ţi cum trebuie picioarele!

Bătrânica lui credea că el îşi ţinea picioarele în poziţia aceea dintr-un capriciu sau ca să o facă să râdă. Şi insista râzând:

— Îndreaptă-ţi cum trebuie picioarele!

Atunci râdea şi el. Oh, să înnebuneşti din cauza prostirii propriei tale mame!

— Da, mamă, uite: acum mi le îndrept.

Şi bătrâna, privind, râdea acum de eforturile lui de a-şi îndrepta picioarele, sprijinindu-se de perete.

În ziua ucigătoarei respingeri a Martei, nu s-a dus să le viziteze în camerele lor, aşa cum obişnuia, la întoarcere; nu mâncă nimic, nu se duse la culcare şi nu îşi lepădă de

pe el nici hainele ude de ploaie. Odată cu răsăritul soarelui o porni într-una din lungile lui plimbări în care, după crizele cele mai puternice, îşi tortura picioarele şi pe sine însuşi. Ţinta era Montecuccio, cel mai înalt munte din Conca d'oro. Când ajungea sus, arunca din adâncul sufletului un scuipat în direcţia oraşului:

— Eu sunt vierme, tu eşti un loc plin de viermi!

În ziua aceea, coborî de pe munte sfârşit, sleit, dar aproape calm. Era târziu: la ora aceea, lecţiile la colegiu trebuie să se fi terminat. Socoti totuşi prudent să se ducă, pentru a-şi scuza absenţa. În realitate, se ducea cu speranţa că o va întâlni pe Marta pe drum.

Şi într-adevăr o întâlni la câţiva paşi de poarta mare a colegiului. Mergea încet, citind o scrisoare: o altă scrisoare... Cine îi scria în fiecare zi? Şi ce aprinsă era la faţă! Fără îndoială, era o scrisoare de dragoste!

Falcone era atât de sigur ca şi cum i-ar fi smuls-o din mână şi ar fi citit-o.

Acesta fusese primul impuls când a văzut-o; dar s-a abţinut, a lăsat-o să treacă prin faţa lui încet, pe drumul său, absorbită în lectură.

„Nu m-a văzut"... – îşi spuse. Şi porni pe altă stradă, fără a se mai gândi să se scuze la colegiu pentru absenţă.

VI

INTRÂND PE PORTIŢA CASEI, Marta, mai înainte de a începe să urce scara, sfâşie şi împrăştie; în mii de bucăţi scrisoarea văzută de Falcone. Odată cu scrisoarea sosise şi o invitaţie tipărită; apoi îşi trecu mâna peste ochi şi peste obrajii înroşiţi şi rămase puţin perplexă ca şi cum ar fi vrut să-şi amintească ceva.

Îşi simţea pulsând toate venele, şi în nehotărârea aceea momentană, tulburarea interioară îi creştea şi îi întuneca creierul, aproape ameţind-o. Era ca beată, şi zâmbi inconştient cu chipul aprins şi cu ochii fulgerători, la capătul scării.

Ce aştepta ca să urce?

Calmul exterior, cel puţin, pentru ca mama şi sora să nu-şi dea seama de nimic!

Urcă în grabă, ca şi când spera să scape prin fuga aceea de gândul care o tulbura. Ar fi minţit în prezenţa mamei şi a surorii, în orice caz, fără să-şi pregătească minciuna: nu minţea oare în fiecare zi pentru a-şi ascunde amărăciunile?

Distrusese scrisoarea: dar cuvintele conţinute în ea, ca şi cum s-ar fi recompus din bucăţelele de hârtie împrăştiate, o urmăreau pe scară, aproape zburându-i în jurul capului şi bâzâindu-i în urechi. Le auzea confuz, nu cu vocea celui care le scrisese, ci cu aceea pe care le-o dădea ea, în acel moment: nici dulce, nici duioasă: voce de revoltă pentru tot ceea ce-i fusese dat să sufere până atunci.

Îndată ce intră în cameră, simţi şi mai mult cât de

supărătoare era pentru ea continua minciună la care era constrânsă în propria ei casă; şi totodată simţi detaşarea ei faţă de mamă şi soră mai profundă ca niciodată. Atât una cât şi cealaltă, cu rezervata umilinţă de convenienţă, cu grija temătoare şi neliniştea constantă de a nu atrage niciodată privirea lumii, reintraseră în societatea din care ea fusese expulzată şi condamnată fără scăpare.

O încreţitură nouă îi brăzdă fruntea la acea nouă mişcare hotărâtă a sufletului împotriva alor ei. Încercă să o stăvilească, apoi căută să împiedice ca dezordinea din propriul ei spirit să se concentreze; într-un sentiment de ură, care îi apărea spontan şi puternic, pentru a domina, pentru a sufoca neliniştea vechii ei conştiinţe.

Dar de ce trebuia să fie o victimă, ea? ea care învinsese? O fiinţă moartă, tocmai ea care dădea altora viaţă? Ce făcuse, ea, pentru a pierde dreptul la viaţă? Nimic, nimic... Şi de ce să sufere, deci, din cauza nedreptăţii vădite pe care i-o făceau toţi? Nu numai nedreptatea lor, ci ultragiul şi calomniile tuturor. Şi condamnarea nedreaptă nu era reparabilă. Într-adevăr, cine ar mai fi crezut în nevinovăţia ei după ceea ce au făcut soţul şi propriul ei tată? Nicio răsplată deci pentru războiul dus şi suferit până acum: era pierdută pentru totdeauna. Nevinovăţia, însăşi nevinovăţia sa o ardea. Îi cerea răzbunare. Şi răzbunătorul venise.

Gregorio Alvignani venise. Era la Palermo: îi scrisese, adăugând la scrisoare o invitaţie la conferinţa pe care urma să o ţină în ziua următoare la Universitate în cursul dimineţii. — „Vino, Marta!” – spunea la un moment dat scrisoarea, pe care o reţinea pe dinafară, aproape cuvânt cu cuvânt: – „Vino, vino împreună cu directoarea colegiului. Vei vedea cât de mult se vor lumina cuvintele mele, ştiind că dumneata vei veni acolo să le asculţi.”

Nu. Nu. Cum să se ducă? De altfel aruncase invitaţia. Şi apoi...

Dar îl putea vedea totuşi în ziua următoare. El îi spunea că avea să se ducă la colegiu pentru a auzi din gura ei

dacă era mulţumită. Ştia că ea nu-i va scrie niciodată şi nu-i va mărturisi nicio dorinţă; şi regreta mult în scrisoare: şi din acest motiv mai ales venea s-o întâlnească.

De ce tremura acum aşa? Se ridică în picioare şi îşi potrivi cu un aer semeţ părul pe frunte. Avea faţa înflăcărată, era agitată, ca şi cum o năvală de sânge nou i-ar fi ţâşnit prin vene. Deschise balconul şi privi cerul înroşit cu putere de asfinţitul soarelui.

Să rămână în afara vieţii pentru totdeauna? Să umple cu umbră şi cu neguri lumina aceea? Să-şi sufoce, sentimentele care de o bucată de vreme începeau să i se trezească în mod confuz, febril, ca o anxioasă aspiraţie către albastrul acela, către soarele acela de primăvară, către zborul acela de rândunele şi de flori; rândunelele care îşi făcuseră cuibul la un capăt al balconului; florile pe care mama le răspândise aproape peste tot în casă? Nu venise oare şi pentru ea timpul de a-şi trăi din nou viaţa?

„Să trăieşti! Să trăieşti!” – spunea scrisoarea lui Alvignani. „Iată strigătul care mi-a ţâşnit din inimă printre atâtea alte griji inutile şi zadarnice şi intrigile şi plictiselile, manevrele neplăcute ale prefăcătoriei şi falsitatea din infernul Capitalei. Să trăieşti! Să trăieşti! Şi am fugit...”

Marta se simţise zdrobită de scrisoarea aceea neaşteptată, deşi era toată aproape un imn înălţat vieţii. Cuprinsă pe neaşteptate de o dorinţă disperată de a plânge, s-a retras imediat de la fereastră cu ochii plini de lacrimi şi s-a aşezat, ascunzându-şi faţa în mâini.

VII

SCRISOAREA LUI GREGORIO Alvignani era, ca orice manifestare a sentimentelor lui, sinceră în parte.

Într-adevăr, la Roma simţise ceea ce în scrisoare numea „vocea sinceră a naturii noastre…”

Prea multă muncă sedentară, activitatea mintală continuă, persistenţa prelungită, neîntreruptă a eforturilor la care era constrâns nu numai pentru a-şi susţine viaţa aceea înstărită pe care era obişnuit să o ducă ci şi pentru a hrăni, a justifica şi a impune altora prompta sa ambiţie la puterea politică; necompensat de somnul necesar, de necesara odihnă intermitentă, în cele din urmă efortul l-a doborât provocându-i o puternică disfuncţiune nervoasă.

Şi într-o dimineaţă în faţa oglinzii i-a fost dat să constate paloarea chipului aproape de nerecunoscut, ridurile la colţurile ochilor, o expresie tristă a buzelor, părul foarte rărit, şi toate astea l-au speriat şi l-au amărât. Intrând apoi în birou şi aşezându-se la masa de scris, plină toată de teancuri de hârtie dispuse în ordine, nu mai reuşise să se concentreze asupra nici unei lucrări începute. Astfel dintr-odată avu conştiinţa incapacităţii sale de a mai acţiona, şi se gândise că o odihnă mai lungă îi era chiar indispensabilă.

În plus, în zilele acelea era dezgustat de războiul josnic şi neloial pe care câţiva colegi din opoziţie îl duceau contra lui, fie în aula Parlamentului, fie în ziare, la Minister. Atacul celor câţiva ameninţa să implice întreaga opoziţie în dezgustul şi în scandalul opiniei publice. A

prevăzut că însăşi Camera se va închide în curând prin prorogarea sesiunii parlamentare. Şi într-adevăr închiderea urma să aibă loc la puţine zile după aceea.

Se hotărî atunci să plece cât mai departe de Roma, ca să-şi refacă prin odihnă forţele şi să se pregătească astfel pentru luptele care urmau. Şi oglinda îi dezvălui sentimentele chinuitoare care îl tulburau. Ajunsese pe versantul celălalt al vieţii: începuse să coboare: se temea că se va prăbuşi în curând; simţea nevoia să se prindă de ceva.

În scurta carieră parlamentară fusese foarte norocos. Se afirmase imediat; stârnise invidii şi simpatii, şi trezise speranţe serioase; câştigase în plus prietenii preţioase. După ce obţinuse astfel prea uşor victoria, nelipsitele amărăciuni ale politicii, multele deziluzii îl mâhniră cu atât mai mult cu cât nimeni din jurul lui nu se bucurase sincer de triumfurile lui, aşa cum nimeni acum nu-l consola în amărăciuni. Era singur.

După ce-şi făcuse în grabă pregătirile pentru plecare, de îndată ce o pornise la drum, încercase o uşurare neaşteptată şi aproape nesperată ca şi cum ceaţa de deasupra lui s-ar fi risipit toată în jur. Iată soarele! Iată verdele proaspăt al câmpiei. Şi trenul zbura. Înghiţind cu sorbituri largi aerul agitat, şuierător, de la fereastra trenului, îşi strigase lui însuşi, mai înainte de a striga Martei: „Să trăieşti! Să trăieşti!” Şi exaltarea îi crescuse mereu, pe tot parcursul călătoriei. I se păruse că vede lumea, viaţa, aproape sub un alt aspect: fără legătură, sub soare, în beatitudinea imensă, albastră şi verde a cerului, a mării, a ogoarelor.

La câteva zile după sosirea la Palermo, găsi casa care îi convenea în momentul acela pe o stradă pustie, dincolo de Porta Nuova: în via Cuba, departe de centrul oraşului, aproape la ţară.

Era o clădire fără etaj, cu un aspect elegant, un balcon în mijloc şi câte două ferestre pe fiecare parte.

— Un paradis! Nu se poate muri aici... – îi spuse

portarul, deschizându-i portiţa de sub balcon.

După ce a trecut gangul, Gregorio Alvignani, punând piciorul pe prima din cele trei trepte care duceau într-un fel de curte largă, pietruită, înconjurată cu ziduri şi descoperită, tresări deodată din cauza unui gălăgios zbor de porumbei, care se duceau să se alinieze la capătul zidului, gângurind.

— Câţi porumbei!

— Da, domnule. Sunt ai stăpânului casei. Îi am eu în pază... Dacă nu-i vreţi, îi gonesc de aici.

— Nu, cât despre mine, lasă-i; nu mă supără.

— Cum doriţi. Vin şi eu să le dau de mâncare, de două ori pe zi, şi le fac şi curăţenie.

Şi bătrânul portar îi chemă cu un strigăt anume şi cu o plesnitură a degetelor. Mai întâi unul. Apoi doi împreună, apoi trei. Apoi toţi ceilalţi au coborât în curtea interioară la strigătul cunoscut, gângurind, lungindu-şi gâtul, mişcându-şi căpşoarele pentru a privi pieziş.

La stânga, sprijinită de zid, în afară, se ridica scara în două rampe scurte, foarte uşor de urcat. Scara aceasta în spirală, în curtea aceea, cu porumbei, dădea casei aerul unei locuinţe foarte modeste şi vesele.

— Nu vă va supăra nimeni. Puteţi privi tot ce vă place în jurul casei. Dar niciun ochi nu pătrunde aici: numai Dumnezeu şi creaturile cerului – explică bătrânul portar.

Au urcat pentru a vizita casa şi în interior. Erau opt camere mobilate cu o oarecare pretenţie de eleganţă. Alvignani a fost mulţumit.

— Domnişorul are familie?

— Nu, sunt singur.

— Ah, bine. Atunci, dacă vreţi să schimb acest pat pentru două persoane, cu unul mic... Stăpânii locuiesc aici la doi paşi. Pe corso Calatafimi. Dacă vreţi să mâncaţi acasă, servesc şi pensiune. Puteţi avea tot ce doriţi.

— Da, da, ne vom înţelege... spuse Alvignani.

— Aşteptaţi: terasa! Trebuie să o vedeţi: o încântare. Munţii, domnule dragă, îi puteţi atinge cu mâna.

Ah da, da: acela era refugiul care îi trebuia: acolo, alături de munţi, şi de un câmp întins.

După două zile se instală.

— Aici mă voi odihni.

Coborând în fiecare dimineaţă în oraş pe corso Calatafimi, trecea prin faţa Colegiului Nou; privea poarta, ferestrele vastului edificiu; se gândea că Marta era acolo, şi era sigur că o va vedea, măcar din curiozitate. Dar trebuia să găsească o ocazie. Se gândea: „Aş putea intra, chiar acum; să mă anunţ, să o văd şi să-i vorbesc. Nu. Aşa pe neaşteptate, nu. Va fi mai bine să o previn. Nu ştie nici măcar că sunt aici, atât de aproape de ea. Cine ştie cum o voi regăsi? Poate nu va fi ca înainte…”

Trecea mai departe, fericit că mai are o bucată de drum în faţa lui, înainte de a intra în oraş, unde ar fi întâlnit desigur atâţia pisălogi.

Era profund conştient de valoarea, de importanţa lui; dar, până una-alta, aerul sprinten puţin impertinent cu care se avânta departe de Roma şi de afaceri modifica în ochii altora plăcut tot ceea ce era absolut în convingerea aceea.

Nu ştia încă precis în ce fel şi-ar fi ocupat timpul şederii lui la Palermo. În trândăvie, nu: trândăvie şi plictiseală erau pentru el sinonime. Şi trândăvia i-ar fi dăunat foarte mult. Şi aşa, de când sosise, nu avusese decât un singur gând, sau (cum spunea) o singură curiozitate: să o vadă pe Marta.

„Voi cumpăra câteva cărţi de literatură. Voi citi. Voi continua apoi, dacă voi avea chef, însemnările asupra *Eticii relative*. Destul, voi vedea eu.”

Nu voia să se oprească prea mult asupra nici unui gând. Mintea lui dormita într-o bună dispoziţie şi se reconforta.

„Nu trebuie să mor, cu siguranţă! Chiar când creierul este întunecat de gânduri, trupul găseşte suficientă raţiune ca să se bucure: în atmosfera blândă a anotimpului; într-o baie bună, vara; lângă un foc bun,

iarna; dormind, desenând, plimbându-se. Se bucură, şi nu ne-o spune. Când vorbim noi? când reflectăm? Numai când suntem constrânşi din cauze potrivnice; în timp ce în acelea care ne dau plăcere mintea noastră se repauzează şi tace. Pare astfel că lumea este plină numai de rele. O oră scurtă de durere ne impresionează multă vreme; o zi senină trece şi nu lasă urme…”

Această reflecţie îi părea justă şi originală, şi îl făcu să zâmbească de plăcere. Dar cum să găsească prilejul, mijlocul de a o putea vedea pe Marta? Oricât încerca să se distreze, revenea la acelaşi gând; şi totdeauna se trezea pregătit să născocească modul de a reuşi să obţină întâlnirea, fără a compromite pe nimeni.

Ieşea din casă. Şi umblând, se gândea: „Dacă aş putea-o vedea cel puţin pe stradă mai întâi, fără ca ea să mă vadă. Dar dacă mă vede? De prima întâlnire depinde totul…”

Ocazia i se oferi dintr-odată, şi i se păru foarte propice. A fost invitat să ţină o conferinţă despre o temă la alegere în aula mare a Universităţii. Deşi nu avea cu el decât câteva cărţi şi era cu totul nepregătit, acceptă, după ce s-a lăsat mult rugat. Un vast, elocvent examen al ştiinţei moderne l-a tentat totdeauna: avea cu el însemnările pentru un studiu început şi întrerupt despre *Schimbările viitoare ale ideii morale*: putea profita. De la examenul conştiinţei înţelegea să treacă la examenul diferitelor manifestări ale vieţii, şi mai ales al celei artistice. *Artă şi conştiinţă azi* iată titlul conferinţei.

„Îi voi scrie. O voi invita să asiste la conferinţă… Astfel o voi vedea. O voi avea în faţa mea, în timp ce voi vorbi.”

Era sigur de succesul care nu-i lipsise niciodată şi îl mângâia mult gândul că Marta îl va revedea acolo, printre aplauzele unui auditoriu numeros.

Îşi schiţă schema conferinţei, o gândi punct cu punct, deoarece avea să vorbească şi nu să citească; şi când a avut limpede linia şi întreg conceptul, satisfăcut de sine, scrise Mariei scrisoarea de invitaţie.

Triumful oratoric al conferinţei a răspuns în ziua aceea întocmai şi poate chiar mai mult decât se aşteptase Alvignani însuşi; dar Marta n-a răspuns. A căutat-o cu ochii în sala imensă plină până la refuz; a zărit-o pe directoarea colegiului, singură: Marta nu venise. Şi ca şi cum nu ar fi auzit, uită să răspundă la aplauzele cu care numerosul auditoriu l-a primii la intrare.

VIII

— VENIŢI... DOI PAŞI... VĂ VA trece durerea de cap. Vedeţi, ce zi frumoasă? Doi paşi...

— Aţi făcut rău că aţi venit...

— De ce?

— Aş fi vrut să vă anunţ dinainte... Dar unde?

— De ce? – insistă Alvignani.

Era foarte tulburat şi el. Nu se aştepta să o regăsească pe Marta în atâta strălucire de frumuseţe şi atât de fâstâcită şi pierdută în faţa lui. Nu ştia cum să-şi explice uşurinţa cu care ea părea că se lasă condusă; şi era aproape speriat; se temea că se înşală, se străduia să se îndoiască şi se temea să creadă; se temea că un gest, un cuvânt, un surâs imprudent ar fi putut să destrame vraja într-o clipă.

Marta mergea cu capul plecat, cu obrajii înflăcăraţi. Neştiind, şi nici crezând cu putinţă să se despartă de el în pragul colegiului, şi acceptând invitaţia de a face doi paşi împreună, a pornit-o în sus, pe acolo pe unde Corso devenea tot mai pustiu. Nu s-ar fi îndreptat desigur cu el către oraş, înspre lumea de acolo.

Părăsea colegiul cu două ore mai devreme ca de obicei; nici soţul ei nu putea fi la poştă, şi nici Matteo Falcone nu o putea vedea. Totuşi tremura; i se părea că toţi vor observa imprudenţa ei, sau îşi vor da seama de temeritatea lui şi de extrema agitaţie cu care ea îl urma, târâtă în urma lui de parcă ar fi fost oarbă. Deşi nu pătrundea sensul cuvintelor pe care el i le spunea cu vocea tremurând ea le auzea. Erau multe cuvinte şi

aprinse, care îi provocau în acelaşi timp ruşine şi spaimă, dar şi o plăcere nedefinită.

Îi spunea că de departe s-a gândit mereu la ea...

Şi ea repetă involuntar, cu un aer incredul:

— Mereu...

— Da, mereu!

Ce spunea acum? Că nu-i răspunsese? Când? La care scrisoare? Era gata să ridice ochii pentru a-l privi, dar repede lăsă din nou capul în jos. Da, era adevărat: nu i-a răspuns. Dar cum ar fi putut să-i răspundă atunci?

Gânduri incoerente îi scăpărau acum prin creier; cele două fete cărora obişnuia să le dea în ziua aceea lecţia particulară; ultima ameninţare a soţului în scrisoarea Annei Veronica; iubirea monstruoasă şi gelozia lui Matteo Falcone... Dar niciunul din gândurile acelea nu reuşeau să se reflecte în conştiinţa ei extrem de tulburată, în anxietatea copleşitoare a simţurilor.

Simţea că aparţinea omului acela elegant, îndrăzneţ, care mergea alături de ea şi care venise pe neaşteptate să o ia cu el; şi îl urma, ca şi cum ar fi avut un drept firesc asupra ei şi ea datoria de a-l urma.

Valuri de sânge îi pulsau în cap; apoi o subită oboseală îi îngreuna membrele. Îşi pierduse cu totul conştiinţa de sine; şi mergea înainte fără voinţă şi fără speranţa de a mai putea să se despartă de omul acela care o învăluia cu cuvântul lui cuceritor.

Şi el, cuprins şi învins de irezistibilul farmec afectuos, vorbea, vorbea fără a şti bine ce spune, dar simţind că fiecare cuvânt, sunetul, expresia acestuia erau în perfectă armonie şi aveau virtutea spontană a infailibilei convingeri. Nici el nu mai gândea; nu ştia decât un singur lucru: că era aproape de ea, că nu o va mai părăsi niciodată.

Aerul parcă se aprinsese în jurul trupurilor lor, învăluindu-i pe amândoi şi oprind orice percepţie a vieţii înconjurătoare; ochii lor nu mai zăreau niciun obiect, urechile nu mai auzeau niciun sunet.

El ajunsese să-i spună pe nume, ca în ultima scrisoare, în aceea descoperită de soţ; şi ea de data asta a primit acest lucru aproape fără să-l observe.

Drumul devenise de mult timp pustiu; lumina soarelui stârnea pe galbenul prafului o fervoare de nenumărate scântei care orbeau, şi din cauza lor părea că sub picioarele lor era aprins până şi pământul. Cerul era de un albastru intens, imaculat.

La un moment dat s-au oprit. El s-a oprit primul. Marta a privit în jur, rătăcită. Unde erau? De când erau împreună?

— Nu ai ajuns niciodată până aici?

— Nu... niciodată... – răspunse ea timid, continuând să privească de parcă ieşea dintr-un vis.

— Pe aici... – îi spuse Alvignani, luându-i fără multă greutate mâna şi arătându-i o străduţă laterală, la stânga.

— Unde? – întrebă ea, forţându-se să-i privească şi retrăgând puţin braţul pe care el nu-l lăsa.

— Pe aici, vino... – insistă el, atrăgând-o cu blândeţe, cu un uşor, tremurat surâs pe buzele lui uscate, palid la chip.

— Dar nu... eu acum... – încercă ea să se elibereze, încurcată şi speriată mai mult ca niciodată, simţind tremurul din mâna lui, surâsul nervos, paloarea de pe chip şi expresia agresivă a ochilor lui întunecaţi şi micşoraţi.

— Numai o clipă... pe aici... Uite, nu e nimeni...

— Dar unde? nu...

— De ce nu? Vei vedea lanţul munţilor... Morreale acolo sus... apoi câmpul înflorit... şi dincoace marea. Monte Pellegrino... şi tot oraşul sub ochii tăi. Uite, poarta e aici. Vino!

— Nu, nu! – negă mai hotărât Marta, privind poarta, aproape neînţelegând că el locuia acolo şi negăsind totuşi puterea de a-şi libera încheietura mâinii din mâna lui.

Dar el o atrase. Odată trecut pragul, Marta respiră profund; simţi între zidurile scurtului şi îngustului gang de la intrare o uşurare momentană, ca după o băutură

răcoroasă.

— Priveşte, priveşte... – îi spuse Gregorio, arătând porumbeii care gângureau împreună, când înaintând trufaşi ca şi când şi-ar fi apărat terenul lor, când îndepărtându-se speriaţi de vocea Mariei care se aplecase să-i cheme:

— Ce frumoşi sunt... Oh, câţi sunt...

Gregorio o privea astfel aplecată, cu dorinţa irezistibilă de a o lua în braţe, de a o strânge cu putere şi de a nu o mai lăsa, de a nu o mai lăsa niciodată. I se părea că o dorise mereu aşa, încă din prima zi când o văzuse.

— Acum priveşte: două trepte... Vom merge sus pe terasă...

— Nu, nu, acum plec... – răspunse Marta, trezindu-se brusc.

— Cum! Acum că ai intrat? Sunt două trepte...

Trebuie să vezi terasa... Acum eşti aici...

Marta se lăsă din nou atrasă; dar după ce a pus piciorul în interiorul casei s-a simţit parcă descătuşată de vraja care o adusese până acolo; i se întunecă vederea; o ameţitoare rătăcire o cuprinse. Era pierdută! Şi, ca într-un coşmar, simţi neputinţa de a se sustrage pericolului iminent.

— Terasa? Unde e terasa?

— Iată... vom merge acolo... – îi răspunse Gregorio, luându-i o mână şi punând-o pe inimă. Dar mai întâi...

Ea ridică spre el ochii plini de nelinişte, rugători.

— Unde este? – repetă, retrăgându-şi mâna.

Acum nu mai vedea altă scăpare.

Gregorio o conduse prin mai multe camere; apoi urcară pe o scară îngustă de lemn.

Acolo sus Marta simţi că inima i se linişteşte.

Spectacolul era într-adevăr încântător. Lanţul imens al munţilor se impunea maiestuos şi sumbru sub cerul foarte aprins. Spinările lor puternice se profilau cu linii de umbră, nete. Şi Morreale părea acolo o turmă albă păscând pe la jumătatea coastei munţilor, iar la poalele

lui câmpia, pe care vedeai ici-colo căsuţe albe, se întindea întunecată de umbra munţilor.

— Acum pe aici! – spuse el.

Pe cât de iminent şi întunecat era spectacolul dinspre munţi, pe atât de vast şi luminos se deschidea în partea opusă. Tot oraşul o întindere imensă de acoperişuri, de cupole, de clopotniţe şi printre ele, uriaşa clădire a Teatrului Massimo, se oferea ochilor Martei, iar marea infinită, acolo departe, strălucea în soare, sub ale cărui raze Monte Pellegrino roşu părea tolănit în stare de beatitudine.

Pentru o clipă Marta uită de ea în contemplarea spectacolului vast dinaintea ei. Apoi căută cu ochii campanila Domului, în spatele căruia se afla casa ei; şi îndată, la gândul că mama şi sora ei o aşteptau acolo, simţi şi mai vie tulburarea, mai ascuţită remuşcarea şi o neîncredere profundă şi disperată în sine, îşi scoase batista şi îşi ascunse faţa.

— Plângi? De ce, Marta? De ce? – o întrebă cu o atenţie afectuoasă Gregorio, apropiindu-se de ea. Vino, să coborâm…

— Acum vei putea pleca…

— Da, da… îndată… – zise ea, străduindu-se să se stăpânească. Nu trebuia… nu trebuia să vin…

— Dar de ce? – repetă Gregorio, mâhnit, ca rănit de cuvintele ei, ajutând-o să coboare. De ce vorbeşti aşa, Marta? Marta mea… Aşteaptă, aşteaptă… Aşa! nu plânge… Linişteşte-te.

Şi ştergându-i ochii, o mângâie, tremurând tot.

— Nu… nu… – căuta să se apere Marta, părăsită de forţe.

Când el o îmbrăţişă, ea simţi un fior prin tot corpul, un hohot de plâns ca o durere a cuiva care cedează fără să vrea.

IX

— CÂND, CÂND VEI MAI VENI? –
o întrebă cu pasiune Alvignani, strângând-o cu putere în braţe, pe scară.

Se lăsă strânsă, fără a răspunde: inertă, parcă fără simţire. Dacă ar fi vrut să vorbească, nu ar fi avut vocea necesară. Să revină? Dar ea nici nu ar fi vrut să plece; nu atât pentru a nu se desprinde din braţele acelea, ci pentru că acolo se simţea acum ajunsă la ţinta ei, căzută în adâncul ei, acolo unde toţi, toţi au împins-o, aproape pe la spate, şi s-a afundat. Cum să se mai întoarcă de unde a venit? Cum să se mai ducă acolo? Cum să mai reia lupta? Era sfârşită! A ajuns acolo unde toţi au vrut ca ea să ajungă. Şi el care o aştepta, a luat-o cu totul; venise să şi-o ia, aşa, simplu, ca şi cum toate nedreptăţile pătimite de ea i-ar fi dat acest drept asupra ei. Iată de ce încă de când l-a văzut nu putuse să-i reziste şi se trezise în faţa lui, atât de sigur pe el. Fără voinţă! Aceasta era cea mai puternică impresie a ei.

— A mea... a mea... a mea... – insista Alvignani, strângând-o tot mai puternic.

Da; a lui! Ceva al lui. Ceva ce îi aparţinea.

Neînţelegând abandonarea aceea în braţele lui, sau mai curând interpretând-o altfel, el, ca beat, se aplecă să-i şoptească la ureche să mai rămână, să mai rămână încă puţin...

— Nu, trebuie să plec... – spuse ea, smulgându-se brusc şi aproape alunecându-i din braţe.

El îi luă o mână:

— Când vei mai veni?

— Îţi voi scrie...

Şi ieşi. Când ajunse singură pe aceeaşi stradă pe care fusese cu o oră înainte alături de el, se simţi ca asaltată de propriile-i sentimente, rătăcite pe drum, ca şi când ar fi stat la pândă aşteptând reîntoarcerea ei pe urma propriilor paşi.

Se întoarse să privească, speriată, străduţa din care ieşise; apoi începu să coboare, grăbită, cu mintea confuză. Mergând, invoca motive şi scuze care să-i apere propria-i onestitate, vrând parcă să apară puternică faţă de acela care atât de neaşteptat i-o luase, şi să se sustragă în acelaşi timp ideii care o umilea şi o zdrobea, de a fi fost târâtă, adică, aproape pasiv, la aceeaşi vină, de care – nevinovată – fusese acuzată. S-a silit chiar să vadă, să simtă, să guste în căderea aceea neaşteptată, care o ameţea, o răzbunare voită de ea, răzbunarea vechii ei nevinovăţii, împotriva tuturor.

La vederea colegiului, la dreapta ei, reuşi, formându-se, să-şi ridice moralul. Reintra acum pe porţiunea de stradă pe care obişnuia să treacă în fiecare zi. Încetini pasul, continuă să meargă mai calmă şi mai sigură ca şi când într-adevăr şi-ar fi lăsat în urmă vina, numai pentru că lumea, văzând-o acum, putea să se gândească: „Se întoarce de la colegiu”. Totuşi simţea ceva neprecis care ar fi putut să o trădeze dacă cinema s-ar fi apropiat de ea, privind-o şi vorbindu-i. Încercă să se sustragă acestei senzaţii obsesive, privind cunoscutele firme ale prăvăliilor, chipurile cunoscute ale celor pe care obişnuia să-i întâlnească în fiecare zi. O surprinse deodată teama că, vorbind, i-ar fi tremurat vocea; şi îndată îi veni pe buze acest suspin: — „Ah, ce oboseală!” Pronunţă cuvintele rămânând foarte atentă în ascultarea lor, dar ca şi cum acestea ar fi exprimat cu adevărat ceea ce simţea ea. Şi nu ar fi fost o dovadă imediată, sugerată de teama apărută brusc. Era vocea ei de totdeauna, da; dar i s-a părut străină de a ei, sau parcă ea însăşi şi-ar fi imitat

propria voce.

Observă cu uşurare că nu se întâmplase nimic nou pe strada de totdeauna, că, în sfârşit, totul era ca înainte, şi vru să-şi impună să se acorde şi ea cu uniformitatea obişnuită a întâmplărilor comune cotidiene. Iată, trecea acum pe sub Porta Nuova, ca ieri, ca alaltăieri. Şi pe măsură ce se apropia de casă, simţea că, datorită reflecţiei şi voinţei, devine mai calmă.

Maria era pe terasă şi privind printre vasele de flori fixate pe balustradă o zări în stradă pe sora ei. Marta îi făcu semn cu mâna, şi Maria îi zâmbi. Nimic nou, nici în casă.

— Cum… azi ai venit mai devreme? o întrebă mama.

— Mai devreme? Da!… am amânat lecţia particulară… M-a durut puţin capul.

Era adevărat. Avea vocea calmă. Îşi amintea de durerea de cap dinainte. Zâmbi mamei şi adăugă:

— Mă duc să mă dezbrac. Maria e pe terasă… Am văzut-o din stradă.

Singură, în cameră, era uimită de propria-i linişte, ca şi când nu şi-ar fi impus-o ea însăşi, forţat; era uimită că ştie să se prefacă atât de bine; şi uimirea îi era aproape o satisfacţie. În ziua aceea se arătă bine dispusă, aşa cum mama şi sora ei nu o văzuseră de multă vreme.

Odată cu venirea serii, îşi dădu seama totuşi că nu atât pentru alţii avea nevoie să se prefacă, cât pentru ea însăşi. Îndată, pentru a nu mai da atenţie neliniştii acaparatoare, şi pentru a nu rămâne singură, scoase din sertare lucrările de şcoală de corectat, aşa cum obişnuia să facă în fiecare seară, luă în mână creionul pentru a nota greşelile, şi începu să citească, concentrându-se pe prima temă cu toată atenţia. Efortul i-a fost zadarnic: o mare confuzie i se produse în cap. Neputând să rămână pe scaun, se duse să-şi sprijine fruntea care îi ardea pe fereastra rece a uşii de la terasă.

Acolo, cu ochii închişi, voi să-şi revadă cu luciditate cele mai mici amănunte din timpul zilei. Dar luciditatea minţii i

se tulbura şi acum, amintindu-şi de plimbarea cu Alvignani până acasă la el. El locuia acolo sus, unde a atras-o! Ar fi putut să se despartă de el odată ajunsă la colţul străzii; Dar cum? De ce nu a putut rosti niciun cuvânt? Revăzu curtea plină de porumbei; scara descoperită. Iată: dacă scara nu ar fi fost descoperită poate nu s-ar fi urcat... Ah, da: sigur! I se înfăţişă în minte spectacolul uriaşei prezenţe a munţilor. Apoi încercă o ciudată impresie, provocată de amintirea de a fi căutat cu ochii, de pe terasa lui Alvignani, acoperişul propriei case de lângă Dom; i se păru că priveşte încă de pe terasa aceea şi că se vede cum era acum, acolo, în cameră, cu fruntea lipită de fereastra de la uşa terasei ei.

„Toţi au vrut-o... – murmură în sine, dur, pentru a izgoni emoţia care începuse s-o persecute. Îi voi scrie, – adăugă, încruntând sprâncenele apoi cu o iute schimbare de emoţie, scuturând din umeri, termină: Acum! Aşa trebuia să se sfârşească...”

Şi scrise o lungă scrisoare care se concentra obsedant asupra acestor două fraze: „Ce am făcut?” şi „Ce voi face?” Remuşcarea căderii spontane se demonstra acolo într-un elan agresiv de pasiune, în fraza înadins repetată şi subliniată: „*Acum sunt a ta*!” aproape pentru a-l înfricoşa.

„Mergând cu tine, lângă tine, eu nu bănuiam... Ar fi trebuit să mi-o spui: nu aş fi venit. Cât, cât ar fi fost mai bine pentru mine şi pentru tine! Dacă ai şti cât am suferit la întoarcere, singură; cum sufăr acum, aici, între mama şi sora mea. Şi mâine. Mă simt aruncată dincolo de orice fel de viaţă şi nu ştiu ce voi face, ce se va întâmpla cu mine. Sunt sprijinul unic al celor două biete femei; şi eu însămi sunt fără sprijin, pierdută... Simţi ce amar este rodul iubirii noastre? Atâtea şi atâtea gânduri infiltrează aceasta otravă. Dar cum e posibil să nu te gândeşti, în situaţia mea? Tu eşti liber: eu nu! Libertatea sufletelor, de care vorbeşti şi tu, se reduce la un adevărat supliciu pentru un trup înlănţuit...”

Scrisoarea se termina pe neaşteptate, aproape gâtuită de lipsa de spaţiu, la baza paginii. „Trebuie să ne revedem. Te voi înştiinţa când anume… Adio.”

X

— OH, DRAGA MEA, CÂND SPUN „Conştiinţa nu mi-o permite”, spun: „Ceilalţi nu mi-o permit, lumea nu mi-o permite.” Conştiinţa mea! Ce crezi că este această conştiinţă? Este lumea în mine, draga mea! Ea îmi repetă ceea ce alţii îi spun. Or, ascultă: foarte cinstit conştiinţa îmi permite să te iubesc. Tu întreab-o pe a ta, vei vedea că ceilalţi ţi-au permis să mă iubeşti, da, aşa cum tu însăţi ai spus, pentru tot ce te-au făcut să suferi pe nedrept.

Astfel raţiona Alvignani pentru a îmblânzi scrupulele, remuşcările şi spaima Martei, şi adesea repeta sub o altă formă acest raţionament, pentru ca să-i apară mai limpede şi mai convingător chiar şi lui şi ca avântul crescând al cuvintelor lui să sperie şi scrupulele, remuşcările şi spaima lui pe care nu şi le mărturisea nici deschis şi nici în secret.

Marta îl asculta în tăcere, îl asculta cu toată atenţia, se lăsa fermecată de limbajul acela cald şi colorat, în persuasiunea că trebuie să creadă tot, nefiind însă convinsă. Din păcate, ştia cât o costa venirea pe furiş în casa lui, şi de aici ce tortură la colegiu, şi ce obsesie, ce nelinişte, nopţile! Desigur rătăcirea aceea, în care i se agitau învolburate toate gândurile, toate sentimentele, avea să o trădeze într-o zi sau alta. Ar fi vrut să fie sigură de ziua de mâine. Sigură de ce anume? Nu ştia nici ea; dar simţea că nu putea dura mult starea aceea, că nu-şi putea continua astfel existenţa. Nu găsea niciun loc în care să poată să stea în pace o clipă: în propria casă,

minciună; în colegiu, tortură; în casa lui, remuşcarea şi spaima. Unde să fugă? Ce să facă?

Se ducea la Alvignani numai pentru a-l asculta vorbind, pentru a auzi spunându-i-se ceea ce în sinea ei ar fi vrut să creadă: că ea nu fusese învinsă; că omul acela nu pusese stăpânire pe ea datorită violenţei altuia; ci că ea îl voise, şi că de acum încolo, trebuia să i se supună, deoarece i se oferise. Sufletul ei suferea, obsedat, şi numai în cuvintele lui găsea linişte.

— Dacă tu ai iubi mai mult, ai gândi mai puţin, îi spunea el. În iubire trebuie să uiţi totul.

— Dar eu nu aş vrea să mă gândesc la nimic! – îi spunea Marta supărată.

— Vezi, eu mă gândesc numai la asta: că tu eşti a mea şi că noi trebuie să ne iubim. Priveşte-mă în ochi; mă iubeşti?

Marta îl privea o clipă, apoi îşi pleca ochii; obrajii i se înroşeau puţin şi răspundea:

— Nu aş fi aici...

— Şi atunci? – o întreba el şi îi lua mâna şi o atrăgea la sine.

Nu acţiona; se lăsa în voia lui; ruşinoasă şi tremurând de emoţia mângâierii; apoi fugea, crezând, când se trezea din uitarea momentană, că rămăsese prea mult lângă el.

El nu mai întârzia pe ultima treaptă a scării, până acolo unde o însoţea de obicei, nesatisfăcut şi fermecat, ca în prima zi. Acum, îndată ce trecea dincolo de intrare, trimiţându-i cu mâna un ultim trist salut, scotea spontan un suspin, ca şi cum ar fi simţit o uşurare, sau poate milă faţă de ea, şi urca scara încet, pe gânduri.

Şi destrăma astfel puţin câte puţin primul moment de încântare minunată ca de vis, prima tulburare provocată de vederea Martei şi de nesperata uşurinţă cu care se realizase neaşteptata lui puternică dorinţă. Acum îşi dădea seama de motivul şi de felul în care reuşise, aşa, dintr-odată, să o aibă; îşi dădea seama de sentimentele Martei pentru el. Nu; ea nu-l iubea; nu i se oferise dintr-o

dragoste profundă. Poate în alte condiţii, da, l-ar fi iubit; nu acum când, în zăpăceala căderii neaşteptate, se prindea de el aşa cum un naufragiat se prinde de un altul, fără posibilitatea unei salvări, cu disperare.

Cum să iasă din această situaţie?

„Oare va vrea să vină cu mine la Roma?” se gândea Alvignani.

El, desigur, era mulţumit. Dar, şi mama? sora? împreună cu ea? Nicio dificultate din partea lui. Dar cum să i-o propună? Ea se arăta atât de trufaşă... şi desigur nu ar fi acceptat o condiţie pe care i-ar fi putut-o oferi el. Aceasta, şi nu alta. Ce ar fi putut oare face pentru ea? Era pregătit pentru toate. Aştepta un semn.

Gândind astfel, Alvignani credea chiar că nu are niciun motiv să-şi reproşeze ceva.

— Te obosesc? Aşa e? – îl întreba ea cu amărăciune. Tu te gândeşti că trebuie să pleci...

— Dar tu, Marta! Ce te face să crezi acest lucru? Mă judeci greşit... Numai dacă nu vrei să vii cu mine...

— Cu tine? Dacă aş fi singură! Vezi deci că te gândeşti să pleci?

Gregorio ridica din umeri. Suspina.

— Dacă nu vrei să înţelegi ce-ţi spun! Sunt aici, cu tine, până când vei lua o hotărâre pentru viitorul nostru. Aş vrea numai să te fac fericită. Nu mă gândesc la altceva...

— Şi cum? Cum? Dacă aş şti!

— Ştiu; te înţeleg. Dar nu vezi că pentru mine tu contezi?

Da, şi Marta trebuia să recunoască. Dar ce putea să vrea, ea? Fiecare avea o viaţă înaintea lui, tristă sau fericită; ea însă, nu; nici ea nu ştia ceea ce îi rămânea de făcut.

Oricum, relaţia lor se prelungea astfel de aproape două luni, întristată, întunecată de umbra culpei pe care conştiinţa ei i-o proiecta continuu. În zadar încercase el să i-o îndepărteze, să anuleze umbra aceasta prin cuvinte pătimaşe. Acum suferea în tăcere opresiunea, crescând

povara tristeţii atât a lui cât şi a ei prin forţa inerţiei, în cele din urmă, devenindu-le amândurora insuportabilă.

— Numai tu hotărăşti. Eu ţi-am spus: sunt dispus la orice.

Să plece de acolo, să se întoarcă la Roma, formulând printr-o scrisoare o scuză oarecare: o chemare neaşteptată pentru o treabă urgentă profesională? Astfel ea şi-ar fi găsit puţină linişte: şi, în linişte, ar fi putut lua o hotărâre. Nu; după o matură gândire, a exclus această posibilitate, considerând-o prea violentă. Ar fi fost mai bine poate să-i propună deschis să termine totul: nu pentru el: ci pentru ea care suferea şi aşa prea mult. Dar şi această soluţie a fost respinsă de Gregorio Alvignani, prevăzând vreo scenă neplăcută. Mai bine să aştepte ca la această situaţie să ajungă ea, ca de la sine.

Sosi între timp o veste neaşteptată care tulbură într-un mod diferit pe Marta şi pe Alvignani. Anna Veronica anunţă într-o scrisoare că Rocco Pentàgora, grav bolnav de tifos, se afla, după părerea medicilor, la un pas de moarte.

Marta păli când citi această scrisoare care îi venea acum ca un imediat, odios răspuns la agitaţiile disperate din nopţile nedormite, agitaţii sufleteşti pe care conştiinţa ei intimă le dezaproba, deoarece acum nu-şi mai recunoştea niciun drept de a spera moartea soţului ei.

Şi totuşi, de câte ori, zvârcolindu-se în pat, nu s-a rugat:

— Doamne, de-ar muri!

Iată, murea. Era la un pas de moarte.

În prada unei vii tulburări, se duse să comunice vestea lui Alvignani.

Acesta rămase perplex privind-o pe Marta care îl spiona cu atenţie. Se priviră o clipă, şi el avu aproape impresia că liniştea camerei aştepta un cuvânt al său, ca şi cum moartea ar fi intrat acolo şi ar fi provocat dragostea lor să vorbească.

XI

LA PALERMO? DAR CUM!

Şi Gregorio Alvignani se opri în faţa profesorului Luca Blandino care mergea ca de obicei cu ochii pe jumătate închişi, absorbit în gândurile lui, cu bastonul sub braţ, mâinile la spate şi trabucul lung adormit pe barbă.

— Oh, stimabile! – zise Blandino, privindu-l pe Alvignani fără nicio surpriză, ca şi cum ar fi fost în compania lui de o oră. Ridică, ridică puţin capul: aşa... Cât?

— Ce anume? – întrebă râzând Gregorio.

— Aceste gulere, la ce preţ? Prea înalte pentru mine... De ce râzi, ştrengarule? Mă iei peste picior? Vreau să-mi cumpăr trei. Vino cu mine, ajută-mă. Trebuie să fac o vizită, şi aşa cum sunt nu aş putea să ma prezint acolo. Chiar acum...

Luă de braţ pe Alvignani care râdea încă şi porni alături de el.

— Oh, apropo! Şi tu ce faci aici?

— Apropo de ce anume? – îl întrebă Gregorio Alvignani începând din nou să râdă.

— Nimic, nimic... ca să ştiu, răspunse Blandino, devenind dintr-odată serios şi încruntând sprâncenele.

— Camera e închisă... – spuse Alvignani.

— Ştiu... Şi tu de ce eşti aici? Nu aş vrea să fac o altă gafă. Spune-mi adevărul.

— Ce gafă? – întrebă Gregorio, devenind serios şi el şi străduindu-se să înţeleagă.

— Acum îţi voi spune... Să intrăm aici, răspunse Blandino, intrând într-un magazin de lenjerie. Cumpăr

gulere.

— Am ţinut o conferinţă la Universitate... Peste câteva zile plec.

— La Roma?

— La Roma.

— Gulere, ceru Blandino tânărului vânzător din magazin. Aşa, priveşte... ca acestea ale prietenului meu, puţin mai joase.

După ce au terminat totul, Gregorio Alvignani propuse lui Blandino să meargă la el – (Marta în ziua aceea nu venea) – şi au luat o trăsură.

— Explică-mi acum gafa de care vorbeai.

— Ah, da! Deci, o conferinţă? Şi pleci imediat?

— Sper...

— Aş fi preferat să nu te găsesc aici.

— De ce?

Alvignani crezu că înţelege; totuşi simulă un aer dezorientat şi de surpriză. Un zâmbet uşor i se imprimă pe faţă.

Dacă ar fi fost un observator mai atent, Blandino şi-ar fi dat seama din acest zâmbet că Alvignani se şi pusese în gardă.

— De ce? Pentru că prezenţa ta mă face să bănuiesc ceva.

— Oh, nu cumva trebuie să văd în asta că nu trebuie să vin la Palermo? Şi tu de ce ai venit? Şi, mă rog, ce bănuieşti?

— Nu m-ai înţeles? – întrebă Blandino, privindu-l atent.

— Nu te-am înţeles... adică presupun că tu nu vrei să faci aluzie la... Da? Ah da? încă? Dragul meu: *tempi passati*.

— Pe cuvânt de onoare?

Gregorio Alvignani izbucni în râs, apoi zise:

— Ştii ceva? Tu devii tot mai prostănac, pe zi ce trece.

— Ai dreptate! – confirmă cu multă seriozitate Blandino, scuturând din cap şi închizând ochii. Azi mai uituc şi mai neghiob decât ieri. Nu mai pot să predau: nu

mai am ţinere de minte... Optzeci, optzeci şi optzeci: două lire şi patruzeci, e adevărat? Aşteaptă, cred că este o greşeală. Trei gulere, aşa? Două lire şi patruzeci... hoţii! Cât mi-au restituit? Nu, nu – e drept: patruzeci şi şaizeci, o sută – trei lire în cap. Foarte bine. Deci, ce spuneam?

— Câţi ani de slujbă mai ai pentru a putea ieşi la pensie? îl întrebă Gregorio Alvignani.

— Mulţi. Să nu mai vorbim, te rog, răspunse Blandino. Acum este vorba să împăcăm pe Rocco Pentàgora cu soţia lui.

Gregorio Alvignani crezu la început că nu a înţeles bine şi păli. Zâmbetul discret de pe buze îi rămase totuşi vizibil.

— Ah, da? Dar cum? După...

Se întrerupse: constată că vocea nu-i mai era sigură.

— Pentru asta am venit, adăugă Blandino, studiindu-l. De aceea îţi spuneam că aş fi preferat să nu te găsesc aici.

— Şi ce amestec am eu? – îl întrebă Alvignani cu un aer mirat.

— Fii cuminte, fii cuminte, că ai... exclamă suspinând Blandino. Dar să nu mai vorbim de asta... acum trebuie să ne gândim la reconciliere.

— Eşti sigur că se va face? – întrebă Alvignani, simulând o perfectă ingenuitate.

— Sperăm... De ce nu? Soţul ei o vrea iar.

— S-a hotărât, în sfârşit? – adăugă Gregorio Alvignani cu indiferenţă.

Continuară apoi drumul în tăcere.

— Pe aici; via Cuba, la prima poartă, spuse apoi Alvignani unui vizitiu.

Puţin după aceea, intrând în camera cea mare de unde se deschidea terasa cu balustrada fixată pe micii pilaştri, reluară conversaţia.

— Eşti, într-adevăr, incorigibil! – exclamă râzând Gregorio. Vrei chiar să iei asupra ta toate grijile omenirii?

— Eh, ştiu! Dar ce vrei să fac? Ăsta e destinul meu. Toţi

aleargă la mine. Nu ştiu să refuz, şi... De data aceasta totuşi... Ştii că bietul băiat a fost bolnav? Şi chiar pe moarte.

— Pentàgora? Adevărat?

— El, Rocco; eh, bine, de tifos... Eu locuiesc, nu ştiu dacă ştii, chiar în casa lui. M-a chemat... Bietul de el, e numai piele şi oase: de nu-l mai recunoşti. „Domnule profesor, zice, trebuie să mă ajutaţi... Scrisorile nu servesc la nimic... Trebuie să vă duceţi la mama Martei; spuneţi-i cum m-aţi văzut. Eu o vreau înapoi pe Marta, o vreau înapoi!...” Şi aşa, iată-mă aici, scumpul meu Gregorio. Să sperăm că putem pune capăt acestei poveşti nefericite pentru toţi.

— Da, da... – afirmă Alvignani, plimbându-se prin cameră. Este lucrul cel mai bun ce se poate face, fără îndoială.

— Nu-i aşa?

— Da. Ar fi fost mai bine să nu se fi întâmplat nimic, aşa cum nu trebuia să se întâmple nimic, ţi-am mai spus-o odată, îţi aminteşti? Atunci când ai avut curajul să-mi apari înainte ca martor al lui Pentàgora. El a acţionat atunci chiar ca un copil; a vrut să mă provoace; eu nu am mai putut evita cel de al doilea scandal al duelului. Prevedeam încă de atunci soluţia aceasta. A avut nevoie poate de prea mult timp. Destul: el vrea acum să repare totul; face bine.

— Dar ştii că el, soţul, spuse Blandino, a mai încercat şi altădată, după moartea lui Francesco Ajala, să se împace? Dar ea nici nu a vrut să audă.

— Prea târziu ori poate prea curând – observă Alvignani. Pentru că trebuie să o înţelegem şi pe soţie, mi se pare! Nu ar trebui să o spun eu; dar să rămână între noi; şi aşa totul s-a sfârşit, ori se va sfârşi peste puţin. Au batjocorit-o peste măsură! Dacă o vină... adică vină... să nu zicem vină, greşeală, foarte uşoară greşeală a fost, pe aceasta am comis-o eu, şi m-am căit amar; şi mă căiesc şi acum. Un moment de rătăcire, o mărturisesc; apropierea,

simpatia puternică... viaţa mea închisă, cufundată în lucru... un moment, în sfârşit, de cordială, irezistibilă expansiune, iată! Mi-aş fi revenit, mulţumită onestităţii ei, dacă dintr-odată, cu o uşurinţă incredibilă din partea soţului, nu s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat. Ah! nu trebuie să visezi atâta, dragul meu, pentru ca lovitura realităţii să survină. De câte ori nu mi-am spus-o... Aceasta pentru a-ţi demonstra că dacă din nefericire, el, soţul ar fi murit, aş fi remediat eu nenorocirea care s-a abătut din toate părţile asupra sărmanei femei. Mă cunoşti: nu sunt om aventuros! Tu însuţi mi-ai scris odată pentru ea o scrisoare, puţin cam tare, îţi aminteşti? Nu m-am supărat. Am făcut pe loc pentru doamna atât cât mi-a fost cu putinţă: puţin, din păcate, faţă de chinul ei, dar am făcut tot posibilul. Acum îmi spui ceva ce mă consolează. I se va face dreptate în totul în faţa lumii. Iată ce va trebui să o facă să înţeleagă... Da, pentru că ea, îmi închipui, nu va fi prea dispusă să primească regretul soţului. Să fim drepţi! A suferit prea mult, sărmana. Propunerea, vezi, eu cred că tu trebuie să i-o prezinţi din acest punct de vedere, ca să ai şanse de reuşită! Şi e nevoie de eficacitate, de căldură... şi ţie nu-ţi va lipsi! Este tocmai calea de ieşire, repararea adevărată pentru ea, proba, recunoaşterea nevinovăţiei ei din partea aceluia care a acuzat-o şi condamnat-o cu ochii închişi! Nu crezi? Asta, asta trebuie s-o susţii în faţa ei!

— Da, da... – aprobă distrat Blandino. Voi face totul...

— Nu crezi? – repetă Alvignani absorbit încă, în raţionamentul lui, ca şi cum ar fi vrut să se convingă el însuşi. Este tocmai sfârşitul dorit, adevăratul sfârşit, just, cel mai natural, de altfel, al acestei atât de triste întâmplări. Nu poţi să crezi, scumpe prietene, cât sunt de mulţumit... Tu mă înţelegi: mă apăsa pe conştiinţă enorm această stare de lucruri provocată din cauza mea unei femei, fără motiv. A o şti pe sărmana doamnă, atât de disperată, încă tânără, frumoasă, expusă răutăţii lumii... era, crede-mă, o remuşcare continuă... Pleci?

— Da, plec, răspunse Blandino, care între timp se şi ridicase:

— Să ne vedem astă-seară... aş vrea să ştiu... Vom lua masa împreună?

Îşi dădură întâlnire, şi Luca Blandino ieşi. Puţin după aceea, Gregorio Alvignani, deschizând uşa dormitorului aproape pe întuneric, îşi simţi pe obraji aceste două cuvinte, ca două palme:

— Laş! laş!

Făcu un pas înapoi:

— Tu aici, Marta!

Şi închise uşa repede.

XII

— AICI. AM AUZIT TOTUL, RELUĂ Marta, tremurând de indignare.

— Şi ce am spus? – se bâlbâi Gregorio Alvignani aproape numai pentru sine.

— M-am stăpânit să nu deschid, pentru a nu te demasca în faţa imbecilului aceluia! De aici, chiar de aici aş fi vrut să strig: „Nu-l crede! Eu sunt aici, în casa lui!”

— Marta, ai înnebunit? – strigă Gregorio. Ce voiai să spun? Sunt eu vinovat, oare, că el a venit să-mi vorbească de soţul tău?

— Şi ţi-a cerut poate să-i arăţi cum să mă prindă mai bine în laţ, şi să-mi prezinte propunerea? Ah, eşti mulţumit? Cu adevărat?

— Eu? Ei bine, da: pentru tine!

— Pentru mine? Şi ce altă laşitate ai vrea să mă faci să comit acum? Pentru mine, spui? Şi ce am devenit eu? Acum că ai obosit, spune, ai vrea să mă împingi din nou în braţele soţului meu?

— Nu, nu! Dacă tu nu vrei! – negă puternic Gregorio.

— Vrând sau nevrând: e poate mai posibil acum, după ceea ce s-a întâmplat între mine şi tine? Ai putut să speri acest lucru, să te bucuri? Doamne!... Ce au făcut din mine... Ce am devenit? M-ai aşteptat; am venit, aici, în casa ta, cu picioarele mele; şi acum că m-ai avut, pot să mă duc la celălalt?

— Ce hidos mă vezi! – exclamă Alvignani umilit.

— Ah, eu pe tine? Şi tu ce crezi despre mine, dacă ai putut spera că... Dar nu ştii ceea ce e mai rău! Ah,

capul... bietul meu cap...

Şi Marta se apăsă pe tâmple cu mâinile care îi tremurau.

— Mai rău?

— Da, da: pentru mine nu mai există nicio salvare; află! Numai moartea!

— Ce spui?

— Sunt pierdută! M-ai pierdut... Am venit să ţi-o spun!

— Pierdută? Ce vorbă e asta? Explică-te!

— Pierdută: nu înţelegi? – strigă Marta.

— Pierdută... pierdută...

Gregorio Alvignani rămase ca sfârşit, privind-o fix, îngrozit, pe Marta, şi bolborosi:

— Eşti sigură?

— Sigură, sigură... Cum să mă înşel? – răspunse Marta, lăsându-se să cadă pe un scaun. Am venit să-ţi spun tocmai asta. Cum să ascund mamei mele, surorii mele, starea mea? Vor vedea... Nu, nu; mai bine să mor! Vrând-nevrând eu trebuie să mor. Nu-mi rămâne altceva de făcut.

— Ce haos! murmură Alvignani anulat, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Ce scăpare? Ce remediu? – întrebă Marta cu disperare, printre lacrimi.

— Nu plânge aşa! Să căutăm împreună...

— Ah, tu, pentru tine, ştiu: pentru tine ai găsit calea de ieşire!

— Pentru mine? Cum? Nu... nu... nu-mi reproşa încă... Cum puteam bănui? Iartă-mă! Ascultă: alerg după Blandino. Îi voi spune că... adevărul! Să nu se mai ocupe...

— Cum! Şi apoi?

— Tu vei veni cu mine...

— O luăm de la cap? Vrei să-mi sfâşii sufletul inutil? Sau mi-o spui fiindcă ştii că nu pot să vreau acest lucru?

— Şi termină cu neîncrederea! Marta, pentru Dumnezeu, nu vezi că durerea mea este sinceră? Nu poţi

să vrei: dar tu trebuie să vrei, acum! Ce vrei să faci?

— Nu ştiu... nu ştiu... Să vin cu tine, da, eu da, aş putea: tot sunt pierdută... Dar mama? sora? Ştii că trăiesc din ce le dau eu. Pot să le atrag în oprobriu? Nu înţelegi asta? Nu ştii cine este mama?

— Şi atunci? – întrebă Gregorio cu o voce iritată, căutând să se ridice din umilinţă cu puterea raţiunii. Nu înţelegi că nu există o altă scăpare? Ori cu mine, ori cu soţul tău!

Marta se ridică, la rândul ei, cu capul sus.

— Nu – zise. Această ultimă laşitate, nu! nu o voi comite niciodată!

— Şi atunci? – repetă Gregorio.

După un moment de tăcere, reluă:

— Cu mine, nu; cu el, nici atât; în timp ce el îţi oferă ocazia, providenţial... Lasă-mă să-ţi spun! Gândeşte-te: Nu ai curajul să vii cu mine... pentru mama ta şi sora ta, este adevărat? Bine. Cum repari atunci totul? Ori te sacrifici tu pentru ele, reunindu-te cu soţul tău, ori se sacrifică ele pentru tine, şi tu vii cu mine. Dar spune-mi: ai căutat oare tu scăparea care ţi se oferă? Nu. El, soţul tău, vine să ţi-o ofere spontan.

— Da. Dar de ce? Pentru că mă ştie fără vină, cum eram înainte, şi pentru că se căieşte că m-a pedepsit pe nedrept.

— Şi nu te-a pedepsit, într-adevăr, pe nedrept?

— Da.

— Şi atunci? De ce ai aproape aerul că-l aperi acum?

— Eu? Cine îl apără? – strigă Marta. Dar nici nu-l pot acuza acum, înţelegi?

— În schimb acum mă acuzi pe mine.

— Pe tine, pe mine însămi, soarta mea infamă... – continuă Marta.

Gregorio Alvignani se strânse în umeri.

— Îţi întind mâna... o respingi... Ai mai ascultat şi ceea ce am spus dincolo lui Blandino. Dacă soţul tău ar fi murit, aş fi făcut totul ca să fii a mea... Ce altă probă aş

putea să-ţi dau de onestitatea intenţiilor mele? Dar tu ai vrea să vezi în mine pe unul... pe unul care a profitat de nenorocirea ta! Ei bine, nu! Eu nu sunt acela pe care îl crezi. Sunt gata, acum ca totdeauna, să fac pentru tine tot ce vrei... Ce altceva îţi pot spune? De ce mă acuzi?

— Pe mine mă acuz, – spuse Marta, întunecată. Pe mine, numai pe mine, că am devenit amanta ta...

Auzind acest cuvânt Alvignani sări brusc; se apropie de Marta şi o luă în braţe.

— Amanta mea? Nu, scumpo! Ah, dacă eu aş vedea în tine, în ochii tăi puţină iubire! M-aş duce la soţul tău şi i-aş spune: „Tu ai izgonit-o fără vină, ai batjocorit-o fără motiv, ai ruinat-o, pentru că eu o iubeam? acum că ea mă iubeşte, tu ai vrea-o? Ei bine, nu, acum este a mea, a mea pentru totdeauna, toată a mea: unul din noi este în plus!” Dar tu mă iubeşti? Nu... Amanta mea, nu! Ei bine, pentru asta am putut accepta cu plăcere propunerea neaşteptată a unei împăcări cu soţul tău. M-am gândit că tu nu ai mai putea rezista în condiţiile pe care ţi le-am creat, insuportabile pentru tine care nu mă iubeai, nu pentru mine care te iubesc, înţelegi? Tu nu m-ai iubit niciodată: nu ai iubit pe nimeni, niciodată! ori pentru că nu ai putut tu, ori din vina altora; nu ştiu. Tu însăţi ai spus-o: te-ai simţit împinsă de toţi în braţele mele... Şi acum, vezi, ar fi aceasta adevărata răzbunare, aceasta; dacă eu aş fi în locul tău, nu aş ezita un singur minut! Gândeşte-te! Nevinovată, te-au pedepsit, izgonit, hulit; şi acum când împinsă de toţi, persecutată, nu din patimă, nici din voinţă, ai comis o greşeală – pentru tine este aşa! – greşeala pentru care te-au acuzat când erai nevinovată, acum te iau din nou lângă ei, te vor din nou! Du-te! Îi poţi pedepsi astfel pe toţi, aşa cum merită!

Mânia elocventă, impetuoasă a oratorului o uimi pe Marta. Rămase puţin privindu-l, apoi ochii îi fugiră la fereastra camerei şi văzură îndată întunericul de afară.

Se ridică.

— S-a înserat? Cum fac acum? S-a întunecat... Oh,

Doamne, şi ce voi spune acasă? Ce scuză voi găsi?

— Ceea ce trebuie să găseşti este remediul, – spuse Alvignani, încruntat, nebăgând în seamă consternarea Martei pentru ora târzie. Gândeşte-te, gândeşte-te la ceea ce ţi-am spus!

— Tu gândeşti, – suspină Marta, – tu poţi gândi... eu... Lasă-mă, lasă-mă să plec acum... trebuie să plec... e noapte...

— Te aştept aici, mâine – spuse Alvignani. Orice hotărâre ai lua, să ştii: sunt gata de orice. Adio! Aşteaptă... Părul... aşează-ţi puţin părul măcar...

— Nu, nu... lasă aşa... Adio!

Marta fugi, frecându-şi ochii, aranjându-şi părul, gândindu-se de pe acum la scuză pentru lunga întârziere cu care se întorcea acasă.

La colţul străzii, în semiobscuritate, se trezi pe neaşteptate în faţa lui Matteo Falcone.

— De unde vii? – repetă Falcone, aproape în faţa ei.

— Dumneata? Ce vrei de la mine?

— De unde vii? – repetă Falcone.

— Lasă-mă să trec! Cine îţi dă dreptul să fii mojic cu lumea de pe stradă? Mă spionezi?

— Eu te fac de ruşine! – rânji printre dinţi Falcone.

— Mojicule! Profiţi de o femeie singură?

— De unde vii? – o întrebă din nou Falcone, scos din minţi de gelozie, încercând s-o apuce pe Marta de braţ.

— Lasă-mă, bădăranule! Sau strig!

— Strigă, fă-l să vină jos! Sunt aşa, dar am putere, pentru Dumnezeu, ca să-i sucesc gâtul ca unui cocoşel! Este blondul ăla subţirel de data trecută?

— Da, soţul meu! – zise Marta. Du-te la el!

— Soţul dumitale? Cum!? Acela este soţul dumitale? – exclamă Falcone, uimit, prostit.

— Lasă-mă să trec... Nu trebuie să-ţi dau socoteală dumitale...

Marta începu apoi să fugă, urmată de Falcone.

— Este soţul dumitale? Ascultă! Ascultă... Iartă-mă...

— Vrei să mă scoţi din minţi? – îi strigă Marta, întorcându-se şi oprindu-se o clipă.

— Nu te speria... Sunt disperat! Iartă-mă, fie-ţi milă de mine... merit milă, nu dispreţ... Nu sunt un monstru... lumea este un monstru, monstru nebun care te-a făcut pe dumneata atât de frumoasă şi pe mine aşa... Lasă-mă să mă răzbun! Fă-o dumneata care urăşti această lume! Răzbună-mă dumneata! E o răzbunare... e o răzbunare...

Marta tremura toată, de indignare, de teamă, alergând: îl lăsase cu mult în urmă pe Falcone, care striga gesticulând pe strada pustie:

— Răzbunare! Răzbunare!

Ferestrele se deschideau, lumea ieşea din casele de la parter; curând Falcone fu înconjurat.

— Un nebun! – s-a auzit de la ferestre.

Marta se întoarse un moment şi văzu în umbră ceva ca o învălmăşeală. Falcone hulea pe cei ce voiau să-l prindă, strigând tare; urla, zbătându-se. Strada se însufleţi cu cei ce veneau unul după altul. Marta o porni la fugă în jos, spre casă, în timp ce în suprema agitaţie un gând prostesc, pueril, îi sugera: „voi spune că m-am simţit rău la colegiu...”

Când a avut impresia că este departe de toţi, acum lângă Porta Nuova, s-a oprit puţin, ca şi cum teama i-ar fi imprimat trupului ei o frână violentă. Oare Falcone, în nebunia lui, nu i-o fi pronunţat numele?

XIII

INTRÂND, ÎN ZIUA URMĂTOARE, neliniştită în cancelaria colegiului, Marta găsi acolo pe bătrâna, dichisita, directoare care discuta cu Mormoni şi cu Nusco.

— Aţi aflat, doamnă?

— Ce anume? – se bâlbâi Marta.

— Bietul profesor Falcone!

— Falcone... Doamna ştie: ne puteam aştepta! – exclamă Pompeo Mormoni, schiţând în aer unul din gesturile sale obişnuite.

— A înnebunit! – reluă directoarea. Sau cel puţin a dat semne de alienare mintală, pe o stradă publică, ieri seară.

Marta privea în ochi, când pe directoare, când pe Mormoni, când pe Nusco.

— S-a apucat să urle, – adăugă acesta, zâmbind nervos. Apoi s-a repezit, se spune, la lumea care a vrut să-l calmeze...

— Unde se află acum? – îl întrebă directoarea pe Mormoni.

— Poate la spitalul de nebuni, sau cel puţin... Ieri seara, la început, l-au dus la comisariat. Beat nu era; nu bea vin; se întorcea de pe Montecuccio, pentru că el... da! cu picioarele lui... obişnuieşte să facă aceste plăcute ascensiuni: soarele îl va fi lovit în cap sau cine ştie ce greiere i se va fi urcat la creier: cerea răzbunare.

— Să sperăm că la ora aceasta, – îşi dorea micul Nusco – şi-o fi revenit la normal, bietul de el!

— Da, – zise directoarea – şi până una-alta? să fim drepţi: vă mărturisesc că acum mi-ar fi teamă, dacă ar

trebui să se întoarcă aici printre elevele mele. Vreau să sper că-l vor trimite în altă parte, când îşi va reveni, aşa cum i-o doresc sincer.

„Va pierde postul!” se gândea Marta, ascultând. „Şi eu voi pierde postul…”

Şi în ziua aceea predă lecţiile aproape automat, cu sufletul din când în când lovit, chinuit, târât de gândurile violente în care se zbătuse neliniştită toată noaptea.

Ideea morţii, apărută între cele două posibilităţi odioase propuse de Alvignani, o stăpânise toată noaptea aceea, şi continua să o stăpânească. Dar imaginea înfăptuirii o umplea de groază, îi dădea o ameţeală puternică. Împotriva întunericului oprimant, tremura încă în ea o lumină de speranţă: că ea nu ar fi fost în starea în care, prin atâtea semne, avea totuşi motiv să se teamă că ar fi. Această lumină de speranţă deschidea în întunericul îngrozitor o palidă cale de ieşire, singura. Ah, cu ce avânt ar fi vrut să se arunce într-acolo. Reţinută, ca sub un coşmar, forţa ochii ca să scruteze această cale, singură, departe de Alvignani, departe de soţ; şi căuta disperată, spiona în acelaşi timp în sine, în trupul său, un semn care să-i dea motiv de speranţă.

Revenind acasă, după lecţii, găsi în vizită pe soţii Juè, chiriaşii de la etajul al doilea.

Îndată, ghici din privirile mamei şi ale surorii că Blandino fusese la ele. Ochii mamei străluceau; chipul aprins, la vederea ei, i se lumină deodată, reţinând cu greu bucuria în faţa celor doi musafiri inoportuni.

Marta spunând doamnei Juè că nu s-a simţit bine şi că nu se simte bine, nici acum, aceasta exclamă, adresându-se doamnei Agata:

— Tulburările provocate de anotimp, tulburări de anotimp, doamna mea; dar nu daţi importanţă. Jumătate din oraş suferă… Noi avem în familie, pe via Benfratelli, pe doamna aceea despre care v-am vorbit odată, vă amintiţi? aceea, sărmana, despărţită de soţ. Ei bine, la pat şi ea! Alaltăieri Fifo s-a dus să ia chiria aceea puţină

pe care ne-o plăteşte (o mizerie) şi, se ştie... a trebuit să se întoarcă acasă cu mâinile goale... Ah, dacă aţi şti, doamna mea, cât suferim din cauza acestei afurisite de case... Spune tu, Fifo...

Juè, aşezat cu picioarele lipite şi braţele încrucişate la piept, se străduí să repete fraza sa favorită:

— Cristos singur o ştie!

Puţin după aceea, soţ şi soţie „se scuzară de deranj”, îndată ce au plecat, doamna Agata şi-a aruncat braţele de gâtul Martei şi a strâns-o tare, tare la piept, sărutând-o de mai multe ori pe frunte:

— Fata mea, fata mea; Bucură-te! Iată răsplata! Ţi se face dreptate, în sfârşit!

Ochii i se umplură de lacrimi şi continuă:

— Tatălui tău, răposatul, în seara aceea, nu i-am spus? Se va face lumină odată; nevinovăţia fetei tale va fi recunoscută! Aşteaptă, aşteaptă... Ah, dacă el ar trăi încă! Nu plânge, nu plânge, fata mea... Ce ai? Oh, Doamne, Marta, ce ai?

Marta s-a lăsat să cadă pe un scaun, palidă, tremurând toată.

— Ştii că mă simt rău... – murmură.

— Dar, dar acum nu trebuie să mai plângi! – reluă mama ei. Ştii cine a fost la noi în dimineaţa aceasta? Tu poate nu îl cunoşti: Blandino... profesorul Blandino. Şi ştii de ce a venit? Cine l-a trimis? Soţul tău! Ştii că a fost pe moarte?

— Ştiu, – spuse Marta cu sprâncenele încruntate.

— Ştii? De unde ştii?

— Mi-a scris Anna Veronica.

— Ah, pe ascuns?

— Da, am rugat-o eu, să nu vorbească niciodată de el în scrisorile ei către voi.

— Da, da, dar acum... Spune, poate ştii totuşi...?

Marta, ridicându-se cu greu, abătută:

— Vrea să se împace, este adevărat? – spuse.

— Da, da, afirmă bucuroasă mama.

Dar îi dispăru îndată bucuria aceea văzând chipul întunecat al Martei.

— Ţi se mai pare posibil acest lucru? – întrebă aceasta, lăsând să-i cadă cuvintele şi privind-o pe mama ei în ochi.

— Cum? De ce? – exclamă mama mirată.

— De ce? El mă vrea: dar eu nu-l mai vreau.

— Cum! şi nu te gândeşti... dar cum? – se bâlbâi mama. Dacă asta este pentru repararea situaţiei! Nu vezi că ţi se face dreptate în faţa lumii întregi? Şi vrei să refuzi? Cum?

— Dreptate... reparare... – o întrerupse Marta. Tu crezi în asta, mamă?

— Cum să nu? Dacă Blandino a venit aici...

— Ah, că Blandino a venit, ştiu... Mamă, este fără rost! Eu zic: crezi tu că ceea ce mi-au făcut, mai întâi el, Rocco, apoi tatăl lui, mai poate fi reparabil? Nu, mamă, nu: nu se repară... Eu voi rămâne, fii sigură, aceea care sunt, nici mai mult nici mai puţin, în ochii lumii. Ştii ce se va spune? Se va spune că el m-a iertat; nimic altceva! şi vor râde de el, ca de un imbecil... Eu voi fi mereu vinovată... Şi cum să nu? „Dacă ar fi fost cu adevărat nevinovată – vor spune ei – de ce s-ar fi închis tatăl ei de ruşine luni întregi în întuneric, într-o cameră, până când a murit? Şi de ce a gonit-o soţul ei?” Dar, gândeşte-te reparare, fie, însă pe tata, cine vi-l mai dă înapoi ţie şi Mariei? Şi tot ce am suferit, cine ne mai poate lua povara din inimă? Dar, la drept vorbind, credeţi că astea sunt rupturi, care se mai pot cârpi la loc? Nu, mamă. Eu nu trebuie, nici nu pot accepta căinţa lui.

— Dar dacă el îşi recunoaşte public greşeala?

— Nu-l va crede nimeni.

— Nimeni? Ba toţi, fata mea! Cine va mai putea să vorbească, dacă el îţi face dreptate? Oh, fata mea, şi crezi că lumea nu ştie că tu eşti nevinovată?

Simţind că îşi pierde cunoştinţa sub privirea mamei şi a surorii, Marta rămase mută, în timp ce asculta.

— Da... da... – zise. Mă voi mai gândi; lasă-mă să mă

mai gândesc. Acum nu-ţi pot spune nimic...

— Gândeşte-te, gândeşte-te, Marta, te rog! Vei vedea că aşa e bine şi vei consimţi... sunt sigură! Dar, spune-mi, ce răspuns să-i dau lui Blandino?

— Niciun răspuns, deocamdată. Spune-i... spune-i că am nevoie de timp ca să reflectez, iată... Să mi se dea timp, voi reflecta.

Dar ce să reflecteze? Să aştepte ca lumina aceea de speranţă să se stângă din zi în zi, bezna şi golul să se adâncească tot mai mult, în ea şi în jurul ei?

Curând recunoscu că nu mai era posibilă nicio iluzie. Şi astfel în faţa ororii pe care i-o dădea ideea morţii, se văzu silită să decidă.

Nicio distracţie, nici măcar de moment. Din toate părţile se vedea strânsă, împinsă. Existenţa ei nu putea, nu trebuia să mai continue decât câteva zile; una, două, trei zile încă... şi apoi? Sângele îi îngheţa în vene. Se retrăgea de la balustrada terasei de teamă ca o tentaţie neaşteptată să nu o împingă să trunchieze pe loc agonia aceea. Oh, nu, nu: moartea aceea nu! Dar arme, în casa, nu erau. O otravă? Mai bine să moară de otravă. Dar cum să şi-o procure?

Delira, şi ultimele energii vitale se prindeau de aceste dificultăţi materiale; le amplificau. Îşi auzea mama şi sora vorbind în celelalte camere şi se întreba: „Cum va face? Vor avea milă de ea, şi de Maria, când eu nu voi mai fi?” Dar de ce mama lua drept răsplată şi compensare pentru nenorociri căinţa soţului, propunerea de împăcare? Ar fi vrut să strige: „O numeşti dreptate, tu? Mă crezi nevinovată, şi numeşti dreptate căinţa celui ce m-a batjocorit fără motiv? Şi dacă eu aş mai fi cu adevărat aşa cum mă crezi tu, cu ce mi-ai compensa această căinţă? Ah, ţi se pare că-mi poate surâde ideea de a mă întoarce să trăiesc alături de un om care mi-a făcut atâta rău şi care nu mă înţelege nici acum, pe care eu nu-l stimez şi nu-l iubesc? Ar putea fi aceasta, oare, răsplata nevinovăţiei mele?”

Voi să se ducă pentru ultima oară la Alvignani. Nu îşi făcea iluzii: dar... cine ştie! poate că el, gândindu-se mai bine, vorbind cu Blandino, o fi găsit vreo soluţie salvatoare.

— Mă pregăteam să-ţi scriu! – îi spuse Gregorio, văzând-o intrând. Iată scrisoarea:..

Marta întinse mâna pentru a o lua.

— Nu, e inutil, acum... O rup: nebunii! Nu ai mai venit...

O privi; îi citi pe chip disperarea, şi adăugă:

— Biata Marta!

Apoi o întrebă, dar aproape fără speranţă de răspuns:

— Te-ai hotărât?

Marta suspină, deschizând mâinile într-un gest uşor dezolat, şi se aşeză.

El o privi din nou, şi simţi toată greutatea, enormă, a situaţiei lor. Îl frapă liniştea aceea a ei, inerta şi copleşitoarea neputinţă de a raţiona. Pentru a o scoate din apatie îi spuse:

— Vei veni cu mine?

Dar ea se întoarse numai pentru a-l privi. Apoi închise ochii şi dădu capul pe spate, cu o oboseală disperată.

— Nimic, deci, nimic, – spuse, – nu ai găsit nimic?

— Dar ce vrei se găsesc? se grăbi să-i răspundă, patetic. – Zi şi noapte m-am gândit la tine; am aşteptat să vii... E inutil să caut, Marta! Priveşte, îţi scriam chiar acest lucru: „Hotărăşte-te, hotărăşte-te repede: nu e timp de pierdut; ai pierdut şi aşa prea mult... Dă-i un răspuns lui Blandino, spune-i pe loc ori da ori nu, şi dacă nu...” Priveşte, şi aici îţi propuneam... Vrei să citeşti tu?... Citeşte, citeşte...

Marta luă hârtia pe care el i-o întindea, indicându-i punctul de unde trebuia să înceapă lectura; dar după câteva rânduri abandonă mâna pe genunchi.

— Citeşte până la capăt! – o îndemnă el.

Marta îşi duse din nou scrisoarea la ochi. Deşi prevenită, citind, exprimă pe chip neliniştea cu care căuta pe foaia aceea un cuvânt care să-l facă să apară un gând

încă neapărut; neliniştea cu care un trecător gata să moară de sete caută în albia pietroasă a unui torent un fir de apă, o picătură. Şi erau toate secătuite, grele, pentru ea, cuvintele acelea ale lui Alvignani: le tot mişca fără a găsi nimic dedesubt; şi făcu dezolată un nu, nu, cu capul.

Terminând scrisoarea, se ridică în picioare suspinând, fără a scoate un cuvânt.

— Ce crezi? – o întrebă el.

Marta ridică din umeri, şi restitui scrisoarea exclamând:

— Să nu mai reluăm discuţia inutilă de ultima oară, te rog. Ori creierul meu…

— Dar ce vrei să faci?

— Nu vezi? Ce altceva îmi rămâne de făcut?

— Eşti nebună!

— Nebună? Ar fi trebuit să o fac cu mult înainte, când trăia încă tata… Şi atunci… atunci nu ar fi fost urât ca acum! Acum sunt la zid.

— Tu te pui la zid! – ripostă dur Alvignani.

Îi luă ambele mâini şi continuă:

— Dar judecă, aşa cum fac eu. Cine trebuie să fie pedepsit? Trebuie să fii pedepsită tu? El, el, el!

— Şi cum anume? – zise Marta. Prin trădarea mea? Nu ar mai fi pentru el o pedeapsă; ar fi pentru mine! Nu vezi, nu simţi că mă îngrozeşte? Pentru mine, pentru mine e groaznic! Nu înţelegi? Dacă aş fi un lucru inert… Dar eu gândesc, eu ştiu că am fost cu tine, ştiu că sunt… şi nu pot, nu pot: mă îngrozesc!

— Nu e cu putinţă, ascultă, îi spuse atunci Alvignani, ridicându-se cu hotărâre, nu e cu putinţă să te las să comiţi, aşa, cu bună ştiinţă o dublă crimă. Deci nu te gândeşti nici la mama, nici la sora ta! îi voi scrie eu!

— Cui? – întrebă Marta, scuturându-se.

— Lui, soţului tău, răspunse Alvignani. Nu pot să le las singură, să te las în voia ta, în prada disperării…

— Eşti nebun? – îl întrerupse Marta. Ce-ai vrea să-i scrii?

— Nu ştiu. Îmi va dicta conştiinţa. Ştiu numai că nu tu

eşti cea vinovată. Ori asupra mea ori asupra lui trebuie să cadă pedeapsa, şi cine dintre noi rămâne, să plătească!

— Nebunie! – exclamă Marta. Nu!... Ascultă... ascultă...

Se întrerupse: o idee îi fulgeră prin minte, şi pe loc chipul i se lumină, aproape zâmbi.

— Nu-i scrie tu, reluă. Îi voi scrie eu... Lasă să-i scriu eu... Am găsit! Am găsit!

— Ce anume? – întrebă nerăbdător Gregorio. Ce îi vei scrie?

— Am găsit! – repetă Marta, bucuroasă. Da, aşa se vor linişti toate... Vei vedea! apoi îţi voi spune... Acum lasă-mă să plec...

— Nu, spune-mi înainte...

— După, după... – zise Marta. Totul se va termina cu bine, îţi promit... Lasă-mă să plec... Ţi-o voi spune după... Promite-mi că nu-i vei scrie!

— Dar aş vrea să ştiu, se opuse, nedumerit, Alvignani.

— Nu trebuie să ştii nimic. Lasă-mă pe mine... Promite-mi...

— Bine: promit... Când mai vii?

— Curând. Nu te îndoi: voi veni. Acum, adio!

— Adio! Pe curând!

Marta plecă; şi mergând spre casă, ideea care îi fulgerase în minte căpătă treptat-treptat o formă concretă, precisă. În starea de exaltare, aproape de delir, în care se afla, nu vedea absurditatea remediului conceput dintr-odată. Şi îşi spunea: „Eu nu accept iertarea lui, iertarea cui ar fi trebuit în schimb să se căiască... Nu o accept. Merit o pedeapsă. Bine! Mi-o voi da. Dar o reparare pentru tot răul pe care mi l-a făcut la început, pe nedrept... o reparare desigur că mi-o datorează... Bine: eu mă retrag şi când mă voi retrage definitiv, nu ar putea să o ia de soţie pe sora mea? Maria e deşteaptă... Maria e bună... o va face pentru mama... vor face o familie singură cu mama... Şi astfel totul se va încheia cu bine...”

Mergea repede, vorbind singură; se simţea uşurată ca

de o greutate enormă; privea în jurul ei cu ochii aprinşi şi aproape râdea cu adevărat pentru orice lucru pe care-l întâlnea cu privirea. I se părea că un calm perfect îi pătrunsese în spirit.

Şi în asemenea stare sufletească se întoarse acasă.

— Te-ai decis, Marta? – riscă o întrebare mama.

— Acum, mamă, îi răspunse. M-am gândit mult. Trebuie să-i scriu. Nu te îndoi: astă-seară sau mâine îi voi scrie. Mă gândesc la voi!

— La noi? Dar trebuie să te gândeşti la tine, fata mea… Uite cum ai ajuns!

— La mine şi la voi… – spuse Marta. Nu te îndoi.

XIV

A ADORMIT ÎN ZORI. ÎN TIMPUL nopţii, a conceput scrisoarea pentru soţul ei, cântărind fiecare cuvânt, excluzând orice frază de duioşie referitoare la ea, şi de recriminare faţă de el. Şi-a închipuit apoi viaţa altora fără ea, amănunt cu amănunt; plânsul, disperarea mamei şi a surorii; liniştea pe care el, soţul, o va avea după aceea; regretul, uimirea cunoscuţilor; compătimirea, durerea... apoi, cu timpul, calmul dezolat în care durerea supremă ia sfârşit; şi treptat-treptat straniile mici surprize văzând şi simţind că viaţa îşi reia mersul firesc de odinioară, continuând mai departe, şi noi... noi cu ea. Morţii? Morţii sunt departe...

Abia după două ore de somn se trezi liniştită, ca şi cum sufletul ar fi exclus, în timpul scurtei odihne, determinarea violentă. Nu s-a mirat nici de acest calm; s-a gândit îndelung, a discutat îndelung şi s-a gândit mai ales la ai săi: nicio remuşcare deci; era pregătită, absolut pregătită. După masă va transcrie pe curat scrisoarea, iar spre seară, va ieşi pentru a o pune la cutie cu propriile ei mâini; şi apoi... apoi nu se va mai întoarce acasă. Acum orice dificultate cu privire la felul în care îşi va lua zilele îi apărea ceva pueril: se va duce în apropiere de gară, şi jos, cu capul înainte între roţile unui tren; sau pe plajă, pentru a se îneca în vreun loc pustiu.

— Ce timp frumos! – spuse Mariei, ieşind din cameră. Am lăsat obloanele depărtate ca să mă scol odată cu răsăritul soarelui... aşteaptă, aşteaptă: soarele nu mai răsărea...

Cerul era într-adevăr acoperit şi ameninţător, pentru prima dată, după un întreg anotimp senin.

În ziua aceea Marta a fost foarte drăgăstoasă cu mama şi cu sora ei, cu fiecare cuvânt spus, cu fiecare privire. A fost aproape veselă la masă. După ce a terminat masa, şi-a anunţat mama că avea de gând să-i scrie soţului ei.

— Bine, fata mea... Să-ţi ajute Dumnezeu!

Mama era sigură că Marta accepta împăcarea: şi împreună cu Maria se ocupă liniştită de treburile casei.

După-amiază cerul se întunecă: nori grei de furtună se îngrămădiră asupra oraşului şi se porni un vânt puternic. La fiecare rafală geamurile ferestrelor, izbite cu violenţă, păreau că se vor sparge cu furie; şi sus, uşa de la terasă se lovea când şi când. Ţâşni deodată, în întuneric, un fulger viu, şi aproape în acelaşi timp, tunetul bubui făcând să răsune văzduhul cu un zgomot formidabil. Marta scoase un strigăt fugind din cameră, şi se duse să se lipească de mama ei, tremurând ca varga, convulsionată.

— Ţi-a fost frică? – îi spuse mama, mângâind-o pe păr. Vezi cât eşti de nervoasă? Ce copil eşti!

— Da, da... – zise Marta, cutremurată de fiorii care deveniră hohote de plâns. Nu e cu putinţă să-i scriu azi... Voi scrie mâine... Tremur toată.

— Stai aici cu noi, o sfătui Maria.

Să stea acolo cu ele, în bucătărioara aceea intimă, bucurându-se de viaţa de familie, închisă, mică şi sfântă, viaţă care nu mai era pentru ea.

Rupsese atâtea şi atâtea foi de hârtie: scrisoarea formulată cu uşurinţă în exaltarea delirantă a nopţii i se păruse, în momentul când a vrut să o transcrie, aproape inconsistentă. Căutase să se concentreze, vrând să găsească o formulă potrivită; în zadar! spiritul îi rămânea buimac; creierul uscat; şi între timp trupul i se agita în ciuda voinţei ei. Simţea în trup insistenta ameninţare a timpului, electricitatea vibrantă din atmosferă, violenţa vântului, şi privi afară. Se văzuse atunci în prada vântului,

de-a lungul plajei pustii, cu marea agitată, înfuriată, care-i vuia sub ochi; se văzuse în căutarea unui loc ascuns, potrivit, unde să se arunce în valurile acelea tulburi, îngrozitoare, în adânc; şi în timp ce cu sufletul la gură îşi urmărea proprii paşi până la cel din urmă, până la punctul de unde avea să facă saltul în gol, ţâşnise un fulger, bubuise un tunet.

O clipă după aceea, râdea instinctiv la cuvintele mamei şi ale surorii, care o calmau, glumind pe seama fricii ei.

Seara se lăsă înspăimântătoare asupra oraşului. Marta, mama şi Maria stăteau împreună la masă, când soneria se auzi atât de puternic, încât le-a făcut să exclame:

— Cine poate fi la ora asta?

Era *donna* Maria Rosa Juè, care intră cu mâinile ridicate, clătinând din cap şi strigând:

— Doamna mea! Doamna mea! Ce am să-ţi spun! Mie mi se întâmplă toate! Şi ce ţi-am făcut eu, Doamne! Ce ţi-am făcut! Nefericita aceea, chiriaşa mea din Benfratelli... doamna mea, e pe moarte... Isuse, Isuse, Isuse! Moare acolo, ca un câine, fără sfânta împărtăşanie... I-am trimis doctorul pe cheltuiala mea; i-am cumpărat medicamente: paliative, doamna mea, paliative care nu servesc la nimic, numai să nu se spună că nu am făcut nimic pentru ea şi că a murit din cauza noastră. Nu ne-a plătit chiria... Destul... Acum spun: vreo rudă, nefericita aceasta trebuie să aibă undeva, în satul ei... Nu vorbesc pentru plata chiriei, a doctorului şi a medicamentelor... ci pentru înmormântare, doamna mea, cine trebuie să o ducă la cimitir? Eu şi Fifo am făcut şi aşa prea mult, mă rog, pentru aproapele nostru. Cu vremea de afară, apoi! Vânt, doamna mea, care ia cu el şi casele... Ne-am întors o clipă ca să luăm ceva în gură... acum plecăm din nou pentru a veghea lângă ea toată noaptea... Cum să facem? Suntem creştini! Ah, soţii, soţii! Nu vorbesc de al meu: eu, din fericire, fără jenă, doi, doamna mea, unul mai bun decât altul: răposatul, fie-i ţărână uşoară, şi acesta care este portretul fratelui său, ca două picături,

aceeaşi inimă. Ne ruinăm, doamna mea, de prea multă bunătate... Puteţi scrie dumneavoastră cuiva, dacă cunoaşteţi pe cineva din familie acolo în sat?

— Da, fiul ei... – răspunse doamna Agata, buimacă de furia cu care doamna Juè îi vorbise şi îi anunţase vestea.

— Cum? – exclamă *donna* Maria Rosa. Nefericita aceea are un fiu? Şi fiul ei o lasă să moară aşa, ca un câine? Ah, copiii, copiii, mai rău decât soţii! Scrieţi-i, vă rog; scrieţi-i că e pe moarte! Chiar în seara aceasta îi dăm sfânta împărtăşanie. Suntem creştini, da sau nu? E o fiinţă nebotezată, nu!?

— Vin cu dumneata, zise Marta, ridicându-se de pe scaun.

Mama şi Maria îşi rotiră ochii spre ea să o privească.

— Vrei să te duci tu? – întrebă mama. Te simţi atât de rău, Marta, şi pe timpul ăsta mizerabil...

— Lasă-mă să mă duc... – insistă Marta, îndreptându-se spre camera ei.

Doamna Agata nu se mai opuse; îşi admiră fata care răspundea astfel, cu un act de generozitate, răului pe care i-l făcuse soţul. Şi i se păru că prin vizita aceea la soacra muribundă, Marta voia să răspundă căinţei soţului ei şi să pecetluiască pacea.

Marta, în schimb, căutându-şi pălăria şi şalul în cameră pe întuneric, se gândea. „O fi o victimă şi ea. Vreau să o văd şi să o cunosc...

— Iată-mă! Sunt gata!

— Puneţi-vă bine pălăria, ba chiar e mai bine să o lăsaţi acasă, ascultaţi-mă pe mine – îi sugeră *donna* Maria Rosa. Puneţi şalul pe cap, cum am făcut eu.

Don Fifo aştepta pe palierul de la etajul doi, mort de frig, cu mâinile în buzunar şi gulerul ridicat.

Îndată ce ajunse afară, Marta simţi extraordinara furie a vântului care mugea pe străzi, de parcă ar fi vrut să ia cu el toate casele. Privi cerul răvăşit, agitat de uriaşi nori sfârtecaţi, printre care luna, descoperindu-se din când în când, părea că fuge înfricoşată, în graba mare. Strada era

cufundată toată în întuneric: câteva felinare fuseseră stinse de vântul care pe drumul ridicat al străzii Papireto rupsese şi un copac, iar pe alţii îi agita, îi tortura. Veşmintele le împiedicau pe cele două femei, aplecate împotriva furiei naturii dezlănţuite, să înainteze uşor. *Don* Fifo ţinea cu ambele mâini borurile pălăriei înfundată pe cap până la ceafă.

La cotitura spre Dom, pe Corso, un spectacol nemaivăzut până atunci: un torent huruitor, în creştere, de frunze uscate, se prăvălea la vale mânios, ca şi cum vântul ar fi smuls toate frunzele de pe câmpuri şi repede cu o avalanşă furioasă, într-un vehement exces de distrugere le ducea de la Porta Nuova, târându-le jos, jos, până la mare, în adânc.

Cele două femei şi *don* Fifo au fost luaţi de vijelie de la spate şi împinşi, aproape luaţi pe sus întocmai ca frunzele. La un moment dat *don* Fifo scoase un strigăt şi Marta îl văzu sărind ca un greier şi fugind după pălăria dispărută într-o clipă printre frunze, în furia torentului.

— Las-o, Fifo! – îi strigă soţia.

Dar şi *don* Fifo dispăru în valul cu frunze, în beznă.

— Pe aici, pe-aici! – spuse doamna Juè Martei, luând-o pe via Protonotaro, care era mai ferită de vânt şi în care se refugiase o mulţime de frunze. S-o fi ducând să-şi ajungă pălăria din urmă la Porta Felice, dacă o reuşi! Asta ne mai lipsea! Asta ne mai lipsea! Pălăria nouă!

Au traversat piaţeta dell’Origlione şi în curând au ajuns în via Benfratelli.

— Iată, poftiţi, este aici, – reluă doamna Juè, intrând pe o portiţă.

Urcară o scară dreaptă şi îngustă pe întuneric, până la ultimul etaj. Doamna Juè scoase din buzunar o cheie mare, căută pipăind broasca şi deschise uşa. De îndată ce deschise, strigă:

— Doamne, Dumnezeule! Ferestrele!

Cele trei camere care compuneau mizerabila locuinţă a muribundei erau bătute de vântul care forţase obloanele

şi spărsese geamurile. Lumânarea din dormitor se stinsese şi în beznă horcăia speriată Fana Pentàgora.

— Geamurile! până şi geamurile!... toate sparte! Ţie ţi le ofer, Doamne, drept penitenţă pentru păcatele mele! – exclama doamna Juè, punând în braţele ei toată puterea pentru a închide la loc obloanele împotriva vântului.

Marta rămăsese în prag înspăimântată, cu urechile atente la gâfâiala mortală a muribundei.

După ce închiseseră obloanele, horcăiala Fanei devenise, în linişte, aproape insuportabilă.

— Şi chibriturile! – exclamă *donna* Maria Rosa. Le are Fifo care aleargă după pălărie şi pe noi ne lasă aici pe întuneric în încurcătură. Ah, ce om! Cu totul opus, de multe ori, fratelui său, fie-i ţărână uşoară! Mă duc să caut în bucătărie...

Marta se apropie de pat, pe pipăite, aproape atrasă de gâfâitul muribundei. Voi să-şi sprijine mâinile pe pat şi le retrase imediat, cu o mare oroare: îi atinsese trupul bolnavei: se aplecă asupra ei şi o chemă încet:

— Mamă... mamă...

Numai respiraţia greoaie îi răspunse.

— Sunt soţia lui Rocco... – reluă Marta.

— Rocco... – i se păru Mariei că aude bâlbâitul muribundei, în horcăit.

— Soţia lui Rocco... – repetă. Nu te speria: acum sunt eu aici.

— Rocco, rosti de data aceasta cu adevărat muribunda, întrerupându-şi horcăitul.

Liniştea deveni înfricoşătoare.

— Taci! Taci! – reluă Marta pe un ton de îndemn călduros. Este aici stăpâna casei.

Un chibrit aprins, cu mâna pavăză ca să nu se stingă, pâlpâia în întuneric, ca un foc efemer, o iluzie deşartă.

— Unde este lumânarea? Iat-o!

Donna Maria Rosa, după ce aprinse lumânarea, rămase cu cele zece degete ale mâinilor deschise în aer.

— Doamne, ce mizerie! M-am mânjit toată în

bucătărie... Priviţi, priviţi ce babilonie e aici!

Cioburile de sticlă de la ferestre săriseră până în mijlocul camerei.

Între timp Marta observa cu oroare pe bolnavă care mişca încet capul înfundat în perne, căutând cu ochii sfârşiţi, miraţi, în cameră, ca uimită de lumină, şi de tăcere, după întuneric şi urletul vântului. Avea o pată rotundă în lumina ochiului drept, şi toată pielea feţei şi mai ales nasul punctat cu pete negre, care se pronunţau în extrema paloare, umedă, opacă a chipului. Părul cărunt, aspru, încreţit, bogat, era răvăşit pe perna îngălbenită. Ochii Martei s-au oprit pe mâinile enorme, de bărbat, pe care muribunda le ţinea abandonate pe cearşaf, mai murdar decât cămaşa deschisă pe pieptul uscat, osos, oribil la vedere.

— Rocco... – murmură încă o dată muribunda, fixându-şi lung ochii pe chipul Martei, ca însetată.

— Ce spune? – întrebă doamna Juè aplecată, cu haina ridicată până deasupra genunchiului în timp ce trăgea pe piciorul bondoc şi gras ciorapul căzut până la glezne.

— Îşi cheamă fiul... – răspunse Marta, apropiindu-se de bolnavă pentru a-i spune: — Va veni, nu te îndoi... Acum îi scriu să vină repede...

Dar muribunda nu înţelese şi repetă cu o voce stinsă, căutând cu ochii în jur prin cameră:

— Rocco...

— O telegramă, aşa e? – zise doamna Juè. Se va duce Fifo la telegraf... Nu e timp de pierdut. Iată, aici în sertar trebuie să fie hârtie şi tot ce trebuie de scris... Doamne, ce miros... simţiţi? Ce miroase atât de tare în camera asta?

Era pe măsuţă, lângă fereastră, un pahar pe jumătate plin cu un amestec verzui, care exala un miros pestilenţial.

— Ah, tu? – exclamă doamna Juè, arătând cu degetul bondoc paharul – acum te arunc de nu te vezi!

Marta alergă:

— Nu, ce este?

— O fi otravă, zise *donna* Maria Rosa, văzând neliniştea Martei.

— Poate servi…

— La ce vrei să mai servească, dragă… Ne va împuţi toată noaptea inutil…

Şi se duse să o arunce în bucătărie.

Marta se apropie de măsuţă pentru a scrie telegrama. Scrise numai atât, aproape fără să se gândească: „Mama ta e grav bolnavă. Vino îndată. Marta”.

— Ah, îl cunoaşteţi de aproape? – observă doamna Juè, citind telegrama. Sunteţi poate rude?

Marta se înroşi, confuză, şi plecă de mai multe ori capul în sens afirmativ. *Donna* Maria Rosa înregistră confuzia neaşteptată ca şi înroşirea şi bănui că la mijloc trebuie să fie ceva..

— Ei da… din acelaşi târg… – zise. Şi aproape vrând să şteargă întrebarea indiscretă, adăugă: De-ar veni repede, cel puţin…

Auziră bătăi în uşă.

— Iată-l pe Fifo!

Don Fifo intră cu capul descoperit, părul în dezordine, exclamând exasperat, cu gesturi largi de braţe:

— Nu era pălărie, era un diavol!

— Da. Bine… – îi zise soţia. Şi acum fugi la poştă! Sunt şi cioburi de geam aici!

Don Fifo sări un pas înapoi.

— Eu? La poştă? Acum? Nici de m-ar face papă!

— Prostule! Fii atent, că sunt peste tot cioburi de geam spart! – reluă, înfuriindu-se *donna* Maria Rosa. Fugi la poştă!

— Oh, Cristoase! – exclamă *don* Fifo. Afară sunt toţi dracii din iad înnebuniţi… Unde vrei să mă duc? Pot să mă duc fără pălărie?

— O să pui pe cap şalul meu…

Don Fifo o privi pe Marta şi deschise gura într-un zâmbet de cretin.

— Ei da, şalul... ca să râdă lumea de mine...

— Cine vrei să te vadă la ora asta, pe vremea asta? Hai, hai!

Şi îi aruncă şalul pe cap, adăugând:

— Apoi te duci acasă să te culci.

— Singur? – întrebă *don* Fifo, potrivindu-şi şalul pe cap.

— Ţi-e frică?

— Frică mie? Nu ştiu ce vrei să spui... Dar tu aici, eu acolo... nimic, mai bine, uite, voi rămâne în colţul de colo... Fii bună: mă duc şi mă întorc.

Fugi. Se întoarse după aproape o jumătate de oră. Marta spiona atent pe muribundă, care se cufundase din nou în letargie. Doamna Juè, la cealaltă margine a patului, ţanţoşă, cu pieptul ei impunător, aţipise. *Don* Fifo o privi o clipă, apoi se întoarse către Marta şi îi spuse încet:

— Cu voia Domnului acum începe să sforăie...

Ridică braţele cu pumnii închişi, şi adăugă:

— Tremură toată casa!

Nici n-a terminat bine de spus, şi *donna* Maria Rosa a scos primul sforăit, deschizând gura mare. *Don* Fifo se repezi la ea şi o chemă, scuturând-o uşor:

— Mararrò... Mararrò...

— Ah... ce e?... ce vrei?... Ai expediat tele-... Bine...

— Nu... zic... – observă timid *don* Fifo. Mai încet... uite, bolnava...

— Nu mă plictisi, Fifo! – îl întrerupse *donna* Maria Rosa, pregătindu-se să adoarmă din nou.

Don Fifo îşi ridică umerii şi-şi înălţă ochii spre plafon, suspinând.

Puţin după aceea, dormea şi el, lângă soţia care sforăia formidabil; şi puţin câte puţin începu şi el să sforăie, dar cu o slabă, timidă sforăială însoţită de un delicat şuierat al nasului. Soţ şi soţie păreau, ea un oboi mai mare, el o vioară cu surdină.

Marta rămase absorbită în contemplarea muribundei; oribilă imagine a iminentului ei destin.

„Mâine el va veni aici”, se gândea. „Mă va vedea aici,

va crede că eu vreau şi îi pot accepta propunerea. Nu m-am gândit la el, venind; dar el poate, când va afla totul, va bănui că am venit înadins pentru a-l înduioşa. Nu, nu, mâine dimineaţă, înainte de sosirea lui, voi pleca... ca să nu mă vadă... Voi pleca...".

Se ridica de pe scaun; se apropia în vârful picioarelor de bolnavă care părea acum moartă; se apleca cu urechea deasupra ei ca să se asigure dacă mai respiră, şi revenea pe scaun, copleşită de gânduri:

„Cât e de calmă! Şi moare... Moartea sălăşluieşte de pe acum în ea, în trupul ei care doarme acum... Să plec? Nu, nu pot pleca... trebuie mai întâi să-i vorbesc... cu orice preţ... Cu sacrificiul meu trebuie să obţin ca el să-şi facă datoria: să-mi ajute mama. Deci, să mă găsească aici lângă a lui! Îi voi spune tot... tot..."

Lampa se stingea pe măsuţa de alături. Umbrele celor doi soţi adormiţi luau proporţii şi palpitau la pâlpâitul flăcării profilată pe perete. Marta se înfricoşă de întunericul iminent şi se ridică să o trezească pe doamna Juè.

— Se stinge lumina...

— Ce face? Ah, se stinge?... Să facem aşa...

Se ridică, se duse, clătinându-se, la măsuţă şi suflă în lampă adăugând:

— Miroase... Nu mai e gaz... Unde mi-e scaunul?

— Ahi! – strigă *don* Fifo. Mi-ai asasinat un picior!

— Scaunul meu... Iată-l! Răbdare, Fifo dragă: mâine seară să sperăm să dormim în patul nostru... Uite, în curând se va crăpa de ziuă...

Într-adevăr, un cocoş cântă puţin după aceea în linişte. Marta, învăluită în beznă, ascultă cu atenţie. Un alt cocoş răspunse de departe, la apel; apoi un al treilea, şi aşa mai de departe. Dar nu apărea niciun fir de lumină prin crăpăturile obloanelor.

În sfârşit se făcu ziuă. Doamna Juè se trezi, întinzându-se şi aproape nechezând; apoi îi ceru Martei veşti despre muribundă. *Don* Fifo, într-un colţ, cu capul plecat pe

piept, cu braţele încrucişate, picioarele unite, bietul de el, rămase să tragă singur, neînsoţit, timidul sforăit cu şuieratul la sfârşit.

— E rece! e rece! – exclamă doamna Juè, încă somnoroasă, cu o mână pe fruntea muribundei. Trebuie să chemăm iute un preot... Fifo! Fifo, scoală-te!

Don Fifo se sculă.

— Fugi repede la biserica Santa Chiara... ori nefericita asta moare fără împărtăşanie... Mă auzi, Fifo?

Don Fifo se ridicase în picioare şi o pornise prin cameră cu ochii adormiţi.

— Ce cauţi?

— Caut... Ah, da! fără pălărie, Dumnezeule! De aş avea cel puţin o beretă... Să mă duc aşa?

— Du-te! Du-te, fugi... Nu e timp de pierdut, – îi strigă *donna* Maria Rosa, şi adăugă, adresându-se Martei — Noi între timp să punem în ordine, puţin, camera: o să vină aici Domnul!

Marta privi pe doamna Juè ca ameţită. Domnul? Îi apăru în faţă Anna Veronica, şi aproape o căută în camera aceea şi o văzu realmente, în momentul acela suprem. Să îngenuncheze pentru toată vina şi pudoarea ei pentru a obţine iertare de la Dumnezeu, aşa cum făcuse odată Anna? Ah, nu! nu! Deoarece Domnul va veni acolo peste puţin timp, ea, în genunchi, l-ar fi rugat pentru mântuirea sufletului.

În timp ce doamna Juè îi potrivea patul, muribunda deschise ochii care păreau că nu văd. Marta îi observă ochii şi chipul acela luminat de o seninătate supraomenească: în patul acela era numai un trup vlăguit, care nu mai putea percepe mizeria din jur: un trup fără durere, fără memorie.

Veni, în sfârşit, fără ştirea muribundei, preotul. Fana Pentàgora îl privi pe preot cu aceiaşi ochi cu care privise până atunci tavanul camerei şi nu răspunse nimic la întrebările lui. Cei de faţă îngenunchează în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni: Marta plângea cu faţa

ascunsă.

Puţin după aceea, slujba era terminată. Marta îşi ridică faţa scăldată în lacrimi şi privi în jur dezamăgită, aproape îngreţoşată, ca şi cum ar fi asistat la o neconcludentă, foarte vulgară, scenă. Aceea să fi fost oare vizita Domnului? Un preot blond, rece, indiferent, îmbrăcat în veşminte comice. Şi ea fie şi pentru o clipă s-a putut gândi să se arunce în genunchi şi să invoce milă...

— Mi-e teamă că nu va ajunge la timp... – suspină doamna Juè, făcând aluzie la fiul bolnavei.

Don Fifo ieşise şi el din cameră după plecarea preotului şi se plimba în săliţă, consternat, cu braţele încrucişate, respirând cu putere din când în când şi aşteptând ca soţia să vină să-i anunţe moartea chiriaşei. Nerăbdător, îşi lungea din prag faţa slabă spre pat, şi cu un semn din cap întrebă: — Mai trăieşte?

Donna Maria Rosa explică Martei:

— După moartea lui Dorò, fie-i ţărână uşoară, omul acesta nu mai poate vedea murind pe nimeni...

XV

PE MĂSURĂ CE ORELE SE scurgeau, nespus de încet, neliniştea Martei creştea. Aşteptarea devenea tot mai insuportabilă.

În sfârşit, în primele ore ale după-amiezii sosi Rocco Pentàgora. Se prezentă gâfâind, aproape rătăcit, în prag.

Martei i se păru mai înalt, în slăbiciunea de după boală, în timpul căreia îi căzuse părul care îi creştea din nou acum, cu fire foarte subţiri, fin de tot şi puţin creţ; şi fruntea i se lărgise, şi pielea i se mai albise, deşi era încă foarte palid. În ochi avea o expresie nouă, senină, aproape infantilă.

— Marta! – exclamă, zărind-o, alergând spre ea.

Tulburată de vederea soţului, atât de transfigurat şi înnobilat de boală, Marta îl reţinu fără să vrea cu un semn confidenţial de tăcere şi îi arătă patul şi pe mama lui în agonie.

Atunci fiul se îndreptă spre pat, se aplecă asupra mamei, chemând-o:

— Mamă! mamă! Nu mă auzi, mamă? Priveşte-mă... am venit!

Muribunda deschise ochii şi îl privi buimăcită, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

El adăugă:

— Nu mă vezi? Sunt eu... am venit... Acum te vei face bine.

O sărută încet pe frunte, şi îşi şterse cu un gest discret lacrimile.

Mama muribundă continuă să-l privească, fix, închizând

din când în când, cu o greutate lentă, pleoapele, ca şi cum trupul ei nu ar mai fi avut puterea de a mai da niciun semn de viaţă. Ori era un semn final, ca de departe, al spiritului plecat în moarte, mişcarea aceea lentă a pleoapelor?

Marta îşi stăpânea cu greu lacrimile de ruşine în faţa doamnei Juè, care se prefăcea că plânge forţat.

Treptat-treptat ochii muribundei se însufleţiră, se însufleţiră întrucâtva, de parcă de acolo, din adâncul morţii, o ultimă rămăşiţă de viaţă ar fi revenit la suprafaţă. Deschise şi mişcă buzele.

— Ce spui? – întrebă cu vie curiozitate fiul ei, aplecându-se mai mult asupra ei.

— Mor... şopti mama, aproape imperceptibil.

— Nu, nu... – o încurajă el. Dacă acum eşti mai bine... Sunt eu aici... Şi este şi Marta... Nu ai văzut-o? Marta, aici... vino aici...

Marta s-a dus la marginea cealaltă a patului şi muribunda s-a întors să o privească, aşa cum mai înainte îşi privise fiul.

— Iat-o... O vezi? – adăugă el. Iată pe Marta... Este aceasta... îţi aminteşti cât ţi-am vorbit de ea ultima oară?

Muribunda scoase un suspin, cu greu. Părea că nu înţelege, şi privea cu ochii rătăciţi. Apoi obrajii de ceară i se colorară puţin şi mişcă o mână pe sub pătură. Atunci Marta i le ridică pe amândouă, şi îşi puse o mână în mâna ei, care o agită pe cealaltă, privindu-l pe fiul ei. Acesta urmă exemplul Martei şi mama atunci le uni cu un efort vizibil mâinile, scoţând un alt suspin.

— Da, da... – i se adresă mişcat Rocco mamei, strângând cu putere mâna Martei, care nu-şi mai putu stăpâni lacrimile.

Cei doi Juè priveau încremeniţi de pe marginea patului când pe Marta când pe Rocco.

Puţin după aceea, muribunda închise ochii din nou, intrând acum în adâncurile misterioase, unde o aştepta moartea.

Marta îşi retrase timid mâna din mâna soţului.

— Se odihneşte din nou, zise încet doamna Juè. Să o lăsăm să se liniştească... Ascultaţi, doamnă Marta, eu şi Fifo profităm de acest moment de calm ca să dăm o fugă până acasă. Trebuie să ne gândim la toate. Nu o fac să mă laud, dar în aceste ocazii ştiu ce trebuie... Fifo, spune şi tu... Durerea există, se înţelege; dar cum se zice? sacul gol nu stă în picioare... Bietul domn Rocco, după atâtea ore de drum cu trenul, va avea nevoie de o refacere...

— Nu... nu... eu nu...

— Lăsaţi-mă pe mine... îl întrerupse doamna Juè.

— Mai degrabă Marta, spuse Rocco.

— Lăsaţi-mă pe mine! – repetă *donna* Maria Rosa.

Văd eu de toate. Şi mă voi gândi puţin şi la mine şi la sufletul acesta de lângă mine... Nu am pus în gură nicio picătură de apă, de azi-noapte. Dar, ce să-i faci? Trebuie să ai răbdare în toate... La revedere, la revedere... Şi fiţi tare!

Cei doi soţi Juè plecară. Pe de o parte Marta ar fi vrut să-i mai reţină cu forţa, pentru a nu rămâne singură cu soţul ei; pe de alta, oricâtă agitaţie i-ar fi cauzat gândul la ultima spovedanie, considerând-o oricum inevitabilă, dorea să se întâmple cât mai curând.

— Oh, Marta! Marta scumpă! – exclamă Rocco, deschizând larg braţele şi chemând-o la el.

Marta se ridică în prada unui tremur convulsiv, şi îi spuse:

— Dincolo... dincolo... Nu... aşteaptă... Vreau să-ţi spun acum totul... Vino...

— Cum? Nu mă ierţi? – o întrebă el, urmând-o în cealaltă cameră, aproape în întuneric.

— Aşteaptă... – repetă Marta, fără să-l privească. Eu, eu nu am nimic să-ţi iert, dacă tu...

Se întrerupse; i se contractă toată faţa, închizând ochii, ca pentru un spasm interior insuportabil. Apoi îndreptă o privire de mâhnire spre soţ, şi reluă, hotărât:

— Ascultă, Rocco: tu ştiai...

Se întrerupse din nou, deodată, văzând pe chipul lui Rocco cicatricea rămasă de la rana căpătată în urma duelului cu Alvignani. Simţi că se pierde, şi îşi apăsă obrajii, tare, tare, cu ambele mâini.

— Iartă-mă! Iartă-mă! – insistă, se rugă el, punându-i cu dragoste mâinile pe braţe.

— Nu, Rocco! Ascultă: eu nu-ţi cer nimic pentru mine... – reluă Marta, descoperindu-şi faţa. Vreau să-ţi spun numai atât: gândeşte-te că tata ne-a lăsat în mizerie: pe mama, pe Maria... fără vină... din cauza ta... Singure... trei sărmane femei, în mijlocul străzii. În iadul lumii întregi.

— Aşadar, nu mă ierţi? Nu vrei? Vei vedea, vei vedea, Marta, cum te voi răsplăti... Maică-ta, Maria, vor veni cu noi, în casa noastră. Nu ai înţeles aşa? Trebuie s-o mai spun? Cu noi, pentru totdeauna! Voiai să-mi spui asta? Hai, Marta, să nu mai revenim asupra trecutului... Plângi? De ce?

Marta, cu faţa ascunsă din nou între mâini, tremura, plângând şi în zadar insista Rocco să-i spună motivul plânsului şi al negării tăcute.

— Ah, pentru mama... pentru Maria... – izbuti să spună în sfârşit, liberându-şi din nou faţa, scăldată în lacrimi. Ascultă, Rocco.

— Încă? – întrebă el, perplex, rătăcit, mâhnit.

— Da: eu te las liber, liber, chiar din seara asta... Nu poţi pretinde mai mult de la mine...

— Cum?

— Te las, da... Îţi las drumul liber, pentru ca să poţi face ce trebuie pentru mama şi pentru sora mea, ca un om cinstit... Nu cer nimic pentru mine! Înţelege-mă... Înţelege-mă...

— Nu te înţeleg! Ce vrei de la mine? Mă laşi liber? Nu înţeleg... Dar porunceşte, voi face tot ce vrei... Nu plânge! Ar trebui să plâng eu... Iartă-mă cu orice condiţie; accept totul, numai să mă ierţi...

— Oh, Doamne! Acum nu, Rocco, acum nu... înainte

trebuia să-mi ceri iertare, cu această voce, şi nu ţi-aş fi negat-o... Acum nu, eu nu mai pot acorda nimic!

— De ce?

— Trebuie să mor... Da... Şi voi muri. Dar... Doamne! Dacă nu am putut să mă apăr... şi mânia mi-a rămas în inimă... Ce sunt eu acum? Mă vezi? Ce sunt? Sunt ceea ce lumea, din cauza ta, m-a crezut şi mă crede încă şi m-ar crede mereu, chiar dacă aş accepta căinţa ta. E prea târziu: înţelegi? Sunt pierdută! Vezi ce ai făcut din mine? Eram singură... m-aţi persecutat... eram singură şi fără ajutor... Acum sunt pierdută!

El rămase privind-o încremenit, aproape temându-se că înţelege, că a înţeles.

— Marta! Ei cum... tu... Ah, Doamne!... Tu...

Marta îşi cuprinse faţa cu mâinile şi înclină de mai multe ori capul printre hohote.

Rocco îi strânse atunci braţele vrând să-i tragă mâinile de pe faţă, şi o scutură, încă uimit, încă nereuşind să creadă ceea ce auzea.

— Tu deci... deci, după... cu el? Vorbeşte! Spune! Ah, deci e adevărat? e adevărat? Vorbeşte! Priveşte-mă în faţă! Mizerabilul ăla! Nu spui nimic? Ah, mizerabilul, izbucni atunci. Este adevărat! Şi eu am putut crede... şi eu am venit aici să-ţi cer iertare... Şi acum... spune, poate şi înainte... spune, cu el?

— Nu! – strigă Marta, intrigată la culme. Nu înţelegi că tu, chiar tu, cu mâinile tale, şi toţi, toţi împreună cu tine, m-aţi adus până aici ca să primesc ajutor de la el: aţi făcut în aşa fel, încât numai de la el să vină în viaţa mea, între amărăciuni şi nedreptăţi, un cuvânt de mângâiere, un act de dreptate? Ah, tu nu, tu nu-mi poţi reproşa nimic! Ştiu bine ce-mi rămâne de făcut: am căzut din cauza voastră, nu-mi pasă! Tu ştii că din cauza ta, mama şi sora au ajuns să trăiască cu ce le-am dat eu? Ce se va întâmpla cu ele? Cum vor trăi? Asta vreau să ştiu mai întâi... Pentru asta ţi-am mărturisit tot. Puteam să tac, să te înşel. Mulţumeşte-mi cel puţin pentru asta... şi, în

schimb, ajută-mi familia, pentru că nu eu, ci tu ai adus-o în starea în care se află.

Rocco se aşezase cu coatele sprijinite pe genunchi şi cu faţa între mâini, repetând încet în sinea lui fără expresie, ca şi cum creierul nu-i mai judeca:

— Mizerabilul... mizerabilul...

În liniştea intervenită pe neaşteptate, Marta auzi din camera de alături ceva ca un horcăit adânc, şi ieşi din cameră pentru a alerga la patul muribundei.

El o urmă şi acolo, uitând cu totul de mama care era pe moarte, întrebă sub ochii ei, furibund:

— Spune-mi, spune-mi totul! Vreau să ştiu... vreau să ştiu totul! Spune-mi...

— Nu! – răspunse Marta cu fermă mândrie. Dacă trebuie să mor...

Şi se aplecă să potrivească perna sub capul bătrânei care continua să scoată, din adâncul stării de comă în care căzuse, surdul horcăit mortal.

— Să mori? – întrebă el batjocoritor. Şi de ce? Pentru că nu te mai dud la el? Te-a ajutat? Să continue să te ajute...

Marta nu răspunse la insulta amară; închise numai ochii încet, apoi şterse cu o batistă sudoarea de gheaţă de pe fruntea muribundei.

Rocco continuă:

— Iată un drum pentru tine! Du-te la Roma! De ce să mori?

— Oh, Rocco! – exclamă Marta. Mama ta este încă aici... Fă-o pentru ea...

El tăcu, păli, contemplându-şi mama. Ideea morţii, exprimată de Marta, căpătă atunci, pe loc, în el, o imagine teribilă. Apucându-şi tâmplele cu mâinile, ieşi din cameră.

Se înserase. În umbra care se lăsa, Marta privi automat lampa stinsă de pe masă: cine îşi putea închipui că agonia va continua atât de mult? Se aşeză pe marginea patului cu ochii îndreptaţi în întuneric spre chipul agonizant, aşteptând parcă din planul meditat îndelung şi

devenit ferm în mintea ei, impulsul de a se ridica şi a pleca. Mai mult decât horcăitul muribundei simţea sunetul cadenţat al paşilor soţului ei în cealaltă cameră, şi aştepta, ca şi cum sunetul acelor paşi i-ar fi indicat gândurile lui. Intuia, simţea că în momentul acela el se întorcea cu mintea la anii din urmă, copleşit în întuneric de amintiri şi de remuşcări... Ah, remuşcările erau pentru toţi: pentru doi numai, nu: Marta şi mama. Şi Marta aştepta de la soţul ei dreptate pentru ele: nu aştepta altceva, urmărindu-i paşii.

Deodată în cealaltă cameră se aşternu tăcerea. Luase oare el vreo hotărâre? Marta se ridică în picioare şi căută pipăind şalul; găsindu-l, se pregătea să iasă în prag pentru a-l chema, când auzi bătăi în uşă. Erau cei doi Juè reîntorşi, urmaţi de un băiat cu un coş de alimente.

— Oh, pe întuneric? – exclamă *donna* Maria Rosa, intrând. Am adus lumânarea... Scuzaţi... oh, unde e domnul Rocco?... Fifo, aprinde!

Don Fifo aprinse lumânarea şi apăru în cameră cu o figură rătăcită, în braţe cu un pachet lung cu patru lumânări groase mortuare.

Marta se aplecă asupra patului pentru a vedea chipul muribundei.

— Cum merge? Cum merge? – întrebă tare doamna Juè.

Marta, speriată de un gâlgâit lung, straniu, un horcăit, ridică chipul desfigurat, privi perplexă pe doamna Juè apoi cu hotărâre se duse până în pragul celeilalte camere, şi chemă în întuneric:

— Vino... vino... moare...

Rocco alergă repede şi amândoi se aplecară asupra patului. *Don* Fifo ieşi din cameră în vârful picioarelor, cu pachetul cu lumânări groase, chemând după el pe băiat, cu un semn al mâinii.

Rocco ridică ochii de pe chipul mamei pe acela al Martei, de lângă el şi stătu un moment să o privească, mai întâi cu sprâncenele încruntate apoi uimit, aproape prostit. Marta ţinea în mâinile ei o mână a celei pregătite

să moară, deasupra căreia era aplecată, parcă ar fi vrut să-i dea respiraţia ei.

Deodată doamna Juè, palidă, spuse încet:

— Veniţi, domnule Pentàgora…

— A murit? – întrebă Rocco, văzând-o pe Marta că lasă mâna mamei şi că se ridică îndreptându-şi bustul. Şi chemă tare, cu vocea schimbată: — Mamă! Oh, mamă! Mamă scumpă! – izbucnind în hohote şi plecându-şi faţa pe pernă, lângă faţa moartei.

— Fifo, Fifo, – chemă doamna Juè. Repede, Fifo, du-l cu tine… cu tine, dincolo… Curaj, fiul meu… Ai dreptate… ai dreptate… Vino… Du-te cu Fifo.

Şi cu ajutorul soţului ei, reuşi să-l smulgă pe Rocco de pe trupul fără viaţă al mamei. *Don* Fifo îl duse în cealaltă cameră.

— M-am gândit la toate… – spuse pe şoptite doamna Juè Martei, de îndată ce au rămas singure. Nu putea dura, mă aşteptam… Am cumpărat patru lumânări frumoase… Mai întâi o lăsăm în sfântă pace; apoi o îmbrăcăm…

Marta nu-şi lua ochii de pe chipul cadavrului, fără a reţine niciun cuvânt din atâtea şi atâtea pe care i le spunea doamna Juè şi pe care poate *don* Fifo, în cealaltă cameră, le repeta lui Rocco.

— Fă-mi loc puţin… Acum o îmbrăcăm.

Marta se depărtă de pat, maşinal. Şi doamna Juè, în timp ce o îmbrăca pe moartă sub ochii Martei care tremura de oroare, nu încetă să vorbească discret de cheltuielile făcute, fără a uita nimic, nici medicamentele, nici medicul, nici geamurile sparte de la ferestre, nici cina, nici lumânările, nici chiria neplătită de defunctă, pentru ca Marta să comunice totul fiului. După ce a terminat cu îmbrăcatul, a acoperit cu un cearşaf cadavrul şi a aprins la toate cele patru colţuri ale patului lumânările groase.

— Am terminat, – zise apoi. Totul e în ordine! Nu o fac să mă laud, dar…

Şi se aşează alături de Marta, pentru a-şi admira operă.

Au trecut astfel mai multe ceasuri. În camera aceea părea că numai lumânările trăiau, arzând şi topindu-se încet. Din când în când, *donna* Maria Bosa se ridica, desprindea picăturile de ceară lipite de-a lungul lumânărilor şi întreţinea astfel flacăra.

În sfârşit, *don* Fifo se prezentă în prag şi făcu soţiei un semn, pe care Marta nu-l văzu. Doamna Juè răspunse la semnul soţului, şi puţin după aceea spuse încet Martei:

— Noi acum ne ducem. Vă las aici pe masă această foarfecă, să puteţi tăia din când în când fitilul de la lumânări... Dacă nu aveţi grijă să o faceţi, fiţi atentă, că luminările se aprind şi cearşaful poate lua foc... Vă atrag atenţia. La revedere. Vom reveni mâine dimineaţă.

— Spuneţi-i vă rog mamei să nu vină... – îi spuse Marta, năucită, parcă de pe altă lume. Spuneţi-i că rămânem noi aici, eu şi fiul... spuneţi-i aşa, ca să veghem pe decedată... şi să fie liniştite... şi... că eu le salut...

— Voi face întocmai, nu vă îndoiţi. Oh, ascultaţi... Dacă, mai târziu... domnul Rocco... şi dumneavoastră... Coşul este aici, în săliţă... zic, dacă întâmplător. Mie nu mi-e foame deloc. Credeţi-mă, doamna mea: am ca o piatră aici, la gura stomacului. Sunt foarte sensibilă... Destul, vă salut. Chem încet-încet pe Fifo şi plecăm. Curaj, şi vă salut.

Rămasă singură, Marta ascultă atentă ca să-şi dea seama ce făcea soţul ei în cealaltă cameră. Plângea în tăcere? Se gândea?

„Nu-i mai pasă de mine... – îşi spuse Marta. Nu are nici măcar curiozitatea să ştie dacă am plecat sau nu... Şi totuşi ştie unde urmează să mă duc... Acum mă voi duce... I-am spus tot... Numai de copil, nu. Dar copilul e al meu, numai al meu... cum era tot al meu celălalt care mi-a murit din cauza lui... Ah, dacă eu l-aş fi avut...”

Îşi îndreptă ochii spre pat; cele patru lumânări groase îi aduceau culoarea galbenă a unei lumini calde. Câteva cute rigide ale cearşafului trădau formele cadavrului în imobilitatea lui grea.

Înfricoşată, cu o mână, Marta descoperi chipul defunctei, acum transfigurat: căzu în genunchi lângă pat şi îşi descătuşă uriaşa durere într-un torent infinit de lacrimi, apăsându-se cu mâna pe gură pentru a nu striga, a nu urla.

Rămase astfel să plângă, până ce veni Rocco din camera vecină; atunci se ridică în picioare cu şalul sub braţ, faţa în mâini, şi se îndreptă spre ieşire.

Rocco o reţinu de un braţ, şi o întrebă cu o voce adâncă:

— Unde te duci?

Marta nu răspunse.

— Spune-mi, unde te duci? – repetă el şi, nehotărât, întinse şi cealaltă mână şi o cuprinse cu amândouă braţele.

Atunci Marta îşi descoperi puţin faţa:

— Mă duc... Nu ştiu... Te rog...

Nu o lăsă să continue: într-un avânt, aproape înfricoşat, îşi apropie chipul de chipul ei, şi izbucni în lacrimi, îmbrăţişând-o:

— Nu, Marta Nu! Nu! Nu mă lăsa singur! Marta! Marta! Marta mea!

Ea încercă să se elibereze cu braţele; îşi îndepărtă capul; dar nu reuşi să se desprindă din îmbrăţişare şi tremură, aşa strânsă de el...

— Rocco, nu, e imposibil... Lasă-mă... E imposibil...

— De ce? De ce? – întrebă el, ţinând-o mereu la pieptul lui, tot mai strâns, şi sărutând-o cu disperare. De ce, Marta? De ce, Marta, mi-ai spus-o?

— Lasă-mă... Nu... lasă-mă... Nu m-ai vrut... – continuă Marta sufocată de emoţie, în îmbrăţişarea înfocată. Nu m-ai mai vrut.

— Te vreau! Te vreau! – strigă el, exasperat, orbit de pasiune.

— Nu... lasă-mă... îl imploră Marta, zbătându-se, aproape părăsită de puteri. Lasă-mă să mă duc... te rog...

— Marta, eu uit totul! şi uită şi tu! Eşti a mea! Eşti a

mea! Nu mă mai iubeşti?

— Nu e vorba de asta, nu! – zise Marta, gemând, sfârşită de emoţie. Dar nu e posibil, crede-mă, nu mai e posibil!

— De ce? încă îl mai iubeşti? – strigă Rocco trufaş, eliberând-o.

— Nu, Rocco, nu! Nu l-am iubit niciodată, îţi jur! Niciodată! niciodată!

Şi izbucni într-un hohot de plâns; simţi că leşină; se lăsă în braţele lui, care se întinseseră instinctiv pentru a o susţine. Slăbit de durerea disperată, n-a lipsit mult să cadă împreună cu ea; a susţinut-o cu un efort aproape furios, în cutremurătoarea exasperare: strânse dinţii. Îşi contractă chipul şi îşi ridică capul. Prin mişcarea aceea, ochii i se duseră pe chipul descoperit al mamei, pe patul funebru, între cele patru lumânări groase. Ca şi cum moarta s-ar fi îndreptat la rândul ei să-i privească.

Învingându-şi repulsia pe care i-o transmitea trupul, totuşi, atât de dorit, al soţiei sale, el o strânse tare din nou la piept, şi cu ochii fixaţi asupra cadavrului, bâigui cuprins de teamă:

— Priveşte… priveşte-o pe mama… Iertare, iertare… Rămâi aici. Să o veghem împreună…

Monte Cave, 1893

RÂNDUL

I

UN BĂIAT DE AUR, DA DA. UN băiat de aur, acest Pepè Alletto! Raví n-ar fi putut să nege; însă nici gând să-i acorde mâna Stellinei, nici gând: n-ar fi vrut nici în glumă să vorbească de aşa ceva.

— Să judecăm!

L-ar fi încântat să-şi mărite fata cu consimţământul tuturor, cum zicea el; şi colinda prin oraş, oprindu-şi prietenii şi cunoscuţii ca să le ceară părerea. Totuşi, când auzea numele soţului pe care intenţiona să i-l dea fiicei lui, toţi rămâneau uluiţi, înmărmuriţi.

— Don Diego Alcozèr?

Raví îşi stăpânea cu greu un gest de mânie, încerca să zâmbească şi repeta, întinzând mâinile:

— Aşteptaţi… Să judecăm!

Dar ce să judeci! Unii îl întrebau chiar dacă vorbea serios:

— *Don* Diego Alcozèr?

Şi izbucneau în râs.

De aceştia Raví se îndepărta indignat, spunând:

— Iertaţi-mă, credeam că sunteţi oameni cu judecată.

Pentru că el, într-adevăr, se gândea serios la partida aceea, se gândea cu profunda convingere că ar fi un noroc fantastic pentru fata lui. Şi se încăpăţână să-i convingă şi pe ceilalţi, pe cei care-l lăsau cel puţin să-şi spună of-ul, mereu mai mare, pe zi ce trecea.

— Aţi vrut să fiţi liberi. Doamne sfinte! un rege care domneşte şi nu guvernează, recrutare pentru toţi, o armată formidabilă, poduri şi şosele, căi ferate, telegraf,

lumină electrică: lucruri frumoase, foarte frumoase, care îmi plac până şi mie: dar toate se plătesc, domnii mei! Şi care sunt urmările? Două, în cazul meu. Una: am muncit ca un bou, toată viaţa, în mod cinstit, din nenorocire pentru mine şi nu am reuşit să pun deoparte nimic ca să-mi pot mărita fata după placul ei, care ar fi şi al meu. A doua: tineri, nu sunt: mă refer la aceia care, la căsătorie, pot asigura unor părinţi prevăzători bunăstarea fiicei lor; înainte de a-şi face o situaţie, numai Dumnezeu ştie de câte e nevoie; dacă şi-au făcut-o, pretind zestre şi bine fac; pe onoarea mea, ce părinte şi-ar da fata cuiva fără o situaţie? Deci? Deci vă spun eu că trebuie să ia în căsătorie un bătrân, dacă bătrânul e bogat. După moartea bătrânului, dacă vrea, găseşte ea tineri câţi pofteşte.

Ce era de râs? El vorbea serios! Pentru că:

— Să judecăm…

Dacă *don* Diego Alcozèr ar fi avut cincizeci sau şaizeci de ani, nu: zece, cincisprezece ani de sacrificiu ar fi fost prea mulţi pentru fată; şi el nu ar fi acceptat niciodată partida aceea. Dar calculând bine, *don* Diego avea şaptezeci şi doi. Aşadar, nu o pândea nicio primejdie, de niciun fel. În realitate nu era o căsătorie, ci pur şi simplu o adopţiune. Stellina ar intra în casa lui *don* Diego ca o copilă; nici mai mult, nici mai puţin. În loc de a locui în casa tatălui, ar locui în casa cealaltă, mai comod, ca o stăpână absolută: casa unui om foarte bine înstărit, în definitiv: nimeni nu se îndoia de asta. Prin urmare, care e sacrificiul? Să aştepţi aici sau acolo. Cu diferenţa că a aştepta aici, în casa tatălui, ar fi un timp pierdut, el neputând face nimic pentru fata lui; în timp ce, a aştepta acolo, trei, patru ani…

— E clar? – întreba Raví, el însuşi uluit şi tot mai convins de raţiunea sa.

Don Diego Alcozèr avusese până acum patru soţii? Şi ce-i cu asta? Cu atât mai bine, chiar! Stellina nu ar fi atât de proastă încât să ajungă să fie îngropată de bătrân (şi

făcea semnul îndepărtării pericolului cu arătătorul şi degetul mic în jos), ca celelalte patru: cu timpul şi cu ajutorul Domnului ar îngropa ea, în schimb, pe soţul binefăcător, şi atunci, iată, atunci da, tânărul ar fi gata! Frumoasă, bogată, crescută ca o principesă, ar fi o dulceaţă; şi tinerii, aşa, în roi, în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni ei ca albinele la miere.

Era imposibil ca lumea să nu-şi dea seama de măiestria raţionamentului său: era încăpăţânare, îndărătnicie, să vrei să vezi numai sacrificiul momentan al nunţii aceleia cu bătrânul. Ca şi cum dincolo de stâncă aceea, de bancul acela de nisip, nu ar fi fost marea liberă şi fericirea! Acolo, acolo, trebuia să privească toţi!

Dacă el ar fi fost bogat, dacă ar fi putut face prin puterile lui fericirea fetei – lucru mare! se ştie, nu ar fi dat-o de soţie bătrânului acela. Desigur, pentru moment, Stellina nu putea aprecia fericirea pe care el i-o pregătea: era firesc şi într-un fel chiar scuzabil! Dar era sigur că mai târziu ea îl va lăuda, îi va mulţumi şi-i va binecuvânta. De la căsătoria aceea nu spera şi nici nu dorea nimic pentru el; o voia numai pentru ea, şi socotea ca o datorie de părinte, datorie de bătrân încercat şi experimentat în lume, să fie în stare şi să-şi constrângă fata neexperimentată să-l asculte. În schimb îl amăra profund dezaprobarea oamenilor cu experienţă ca el.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt – se văită între timp în casă soţia lui Raví, *donna* Rosa, făcându-şi semnul crucii cu un gest care îi era familiar şi pe care îl repeta ori de câte ori se simţea ofensată şi lovită în greutatea trupului ei gălbejit şi inert: — Lăsaţi-l în pace. Ceea ce face Marcantonio, în ceea ce mă priveşte, este bine făcut, – le spunea rudelor care pe şoptite îi arătau monstruozitatea proiectului acela de nuntă.

— Păcat de moarte, *si-donna* Rosa! – se străduia să-i repete Carmela Mèndola, purtătoarea de cuvânt a cartierului, vorbind aproape muteşte, ca să nu strige, şi lovindu-se cu pumnii atât de tare de-i răsuna pieptul

osos: Dacă îl laşi e păcat de moarte, care ajunge să strige răzbunare până la Dumnezeu!

Şi, peste măsură de agitată, îşi desfăcea şi înnoda la loc sub bărbie colţurile unei mari broboade roşii de lână pe care o ţinea pe cap.

Si-donna Rosa strângea buzele, întindea bărbia, închidea ochii şi sufla pe nas un suspin lung.

II

DON DIEGO ALCOZÈR ÎNCEPUSE să se arate prin oraş în compania viitorului socru.

Marcantonio Raví, om simplu, gras şi gros, cu faţa congestionată, ras tot, şi cu o palmă de guşă sub bărbie, cu picioarele care-i păreau bondoace sub burta mare şi pe care în timpul mersului le arunca într-o parte şi alta, greoi, părea făcut înadins pentru a-l compensa pe don Diego, foarte fin, mic, care se grăbea lângă el cu paşi iuţi şi scurţi de potârniche, ţinând pălăria în mână sau pe capul bastonului, ca şi cum se complăcea să arate unica şi singura şuviţă de păr, lungă şi muiată într-o apă de culoare incertă (aproape culoare de trandafir), care, potrivită şi distribuită cine ştie cu câtă pricepere, îi ascundea de bine de rău craniul.

Nu avea nici mustăţi, nici sprâncene, *don* Diego: era spân; ochii mici îi erau fără gene, spălăciţi şi apoşi. Costumele lui cele mai recente aveau cel puţin douăzeci de ani; nu din avariţia stăpânului, ci pentru că bine păzite de mototoleală şi de praf, nu se stricau niciodată, părând, dimpotrivă, îmbrăcate atunci pentru prima oară.

Aşa, vai, ajunsese unul din cei mai irezistibili cuceritori de doamne în crinolină de pe vremea lui Ferdinand al II-lea, rege al celor Două Sicilii, cavaler foarte politicos, spadasin, dansator. Şi chiar şi meritele lui nu se restrângeau numai aici, pe terenul, cum zicea el, al zeiţei Venus şi al zeului Marte: *don* Diego vorbea limba latină cu uşurinţă, ştia pe de rost pe Catul şi cea mai mare parte din odele lui Horaţiu:

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi finem di dederint...[9]

Ah, Horaţiu; de la el, poetul lui favorit, *don* Diego şi-a luat normele epicureice. S-a bucurat tot timpul de viaţă şi voia să se bucure până la sfârşit; de aceea ura singurătatea, în care se simţea adesea tulburat de fantome înfricoşătoare, şi iubea tineretul, a cărui companie o căuta, suportându-i ca un filosof glumele şi luările peste picior.

Iată: bătea cu măciulia de argint a bastonului de abanos pe măsuţa din faţa cafenelei Falcone, în timp ce Raví se lăsa să cadă pe scaunul care scârţâia, şi suflând şi împingându-şi pe ceafă pălăria cu boruri largi, îşi ştergea sudoarea feţei vinete.

— Pentru mine, ca de obicei, spunea Alcozèr chelnerului, un sirop de migdale.

Şi însoţea comanda cu un râs rece, superfluu, frecându-şi mânuţele subţiri şi tremurânde: Eh, eh...

Instalaţi bine la cafenea, reluau discuţia despre căsătorie, întreruptă din când în când de saluturile pe care *don* Marcantonio le distribuia cu glas tare şi cu gesturi largi nenumăraţilor săi cunoscuţi:

— Sărutăm mâinile! Cu tot respectul! Slugă prea plecată!

Don Diego nu reuşise încă să intre în casa logodnicei sale. Stellina amenința că-i zgârie faţa, că-i scoate amândoi ochii, dacă riscă să i se prezinte. Raví, se înţelege, nu-i spusese nimic lui *don* Diego despre ameninţările fiicei lui; îl ruga numai să aibă răbdare, pentru că fetele, oh, Doamne, se ştie...

— Bine bine; când zici tu, sau şi mai bine, când îmi va permite Stellina... *intra paucos dies*, sper, *cupio,*

[9] Să nu cercetezi ce sfârşit ne vor hărăzi zeii mie şi ţie, nu e îngăduit să ştim. (lat.)

quidem[10], – răspundea *don* Diego, liniştit şi surâzător. Până atunci, iată, azi îi vei duce asta.

Şi scotea din buzunar o cutiuţă de catifea.

Azi o brăţară, ieri un ceas mic cu lănţişor de aur şi de perle, şi mai înainte un inel cu perle şi briliante şi o broşă cu smaralde sau o pereche de cercei... Alcozèr nu cheltuia nimic; nu din avariţie: dar avea destule bijuterii de la soţiile defuncte: ce putea face cu ele? Le trimitea noii sale logodnice, curăţate de bijutier, închise în cutii noi.

Marcantonio Raví nu mai înceta cu laudele, cu exclamaţiile admirative şi cu mulţumirile.

— Vai, *don* Diego, ne faceţi să ne simţim stânjeniţi...

— Nu te simţi stânjenit, ignorantule! Am experienţa vieţii şi ştiu că darurile sunt bine venite.

Don Marcantonio strecura darul în buzunar şi sufla de furie pentru încăpăţânata împotrivire a fiicei lui, care, ca să nu cedeze, se mulţumea să stea închisă în cameră, claustrată, refuzând chiar şi mâncarea.

Mama stătea de pază lângă uşa camerei ei, ca o sentinelă. Veneau rudele, Mèndola sau alte vecine, ca să încerce să o facă să se împotrivească soţului ei, dar ea repeta cu gestu-i obişnuit, acela al semnului crucii.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh! Nu mai puneţi paie pe foc: crezi că duc lipsă de aşa ceva, *donna* Carmela dragă? Nu vedeţi în ce iad mă aflu?

— Mătuşă Carmela! – chema Stellina din spatele uşii.

— Ce vrei, fata mea frumoasă?

— Spune-i fetei dumitale Tina să vână la fereastră: vreau să-i arăt ceva.

— Da, inima mea frumoasă! Chiar acum îi spun. Curaj, sufletul meu! Ia pachetul ăsta: ţi-l trec pe sub uşă. Mănâncă, o să-ţi placă.

— Mulţumesc, mătuşă Carmela!

— Pentru nimic, fata mea scumpă. Şi fii tare, fii tare! Numai atât!...

[10] În câteva zile... doresc într-adevăr. (it.)

Donna Rosa o lăsa să spună şi să facă ce vrea. Şi în fiecare zi, îndată ce soţul ajungea acasă, îi adresa întrebarea obişnuită:

— Trebuie?

— Şi cu mâna făcea gestul de a trimite cheia să se deschidă uşa.

— Nu! – îi striga el. Stai pe loc, ingrato! inimă de piatră! Ca şi când nu aş face-o pentru ea, pentru binele ei! Ţine: un alt dar, o brăţară, arată-i-o!

Donna Rosa se ridica, închidea ochii, suspina şi, cu cutia în mână, intra în camera fetei.

Stellina stătea lângă pat, ghemuită pe jos, pe covoraş, ca o căţeluşă care mârâie. Smulgea din mâna mamei darul şi îl arunca cât colo.

— Vă mulţumesc, nu-l vreau!

Atunci mama îşi pierdea şi ea răbdarea.

— Şaisprezece uncii o brăţară, măgăriţo! Nici măcar nu meriţi să priveşti o asemenea comoară!

De îndată ce ieşea mama ei din cameră, Stellina îşi freca cotul de la braţul stâng în palma mâinii drepte şi rostea cu dinţii strânşi:

— Rodeţi-vă! Rodeţi-vă unghiile!

Apoi se ridica de jos, îşi aranja rochia, se învârtea puţin prin cameră, şi, în cele din urmă, iat-o lângă dulap privind pe furiş darul adus de mama ei. Curiozitatea era mai puternică decât repulsia faţă de bătrânul donator.

Se privea în oglinda cu ramă mobilă, îşi ridica părul pe ceafă, şi zâmbea propriei imagini: feţişoara proaspătă şi frumoasă deschidea în oglindă doi ochi albaştri limpezi şi vioi. Cu zâmbetul acela părea că-şi şopteşte: — Ştrengăriţo!

— Şi era tentată să deschidă cutiuţele acelea, să încerce… hai, cel puţin cerceii… pentru un singur minut, cerceii.

— Nu, ăsta e inelul… Va fi desigur prea larg… Nu, precis! oh, iată… pare făcut special pentru degetul meu…

Şi îşi admira mâna albă cu inelul pe ea, şi-o apropia, o

îndepărta, îndoind-o într-o parte şi în alta. Şi apoi urechile cu cerceii, şi apoi mâinile cu brăţările, şi apoi pe sân lanţul lung al ceasului şi gătită astfel, se ducea să facă o plecăciune adâncă în faţa oglinzii dulapului:

— La revedere, doamnă Alcozèr!

Sfârşea cu o cascadă de râsete.

III

— BINE: EU NU MĂ GRĂBESC, Marcantonio dragă – îi spunea, în ziua următoare, *don* Diego lui Raví, în cafeneaua *Falcone*: — Totuşi, vezi... nu pentru mine, ci pentru vecinii mei: sub ferestrele casei tale (tu poate ai somnul greu şi nu auzi) se fac aproape în fiecare noapte serenade: chitare şi mandoline, eh, eh... Ştiu: tineri veseli... Ce frumoasă e tinereţea! Ştii cine sunt? Fraţii Salvo cu verii Garofalo şi Pepè Alletto: chitare şi mandoline.

— Dragă *don* Diego, vă jur că nu ştiu nimic, pe cuvântul meu de om! vorbiţi serios? Serenade? Lăsaţi asta în seama mea. Vă spun eu imediat dacă...

— Unde te duci?

— Să-i caut pe domnişorii pe care mi i-aţi numit.

— Eşti nebun? Stai aici! Vrei să mă compromiţi?

— Dumneavoastră nu aveţi nicio legătură.

— Cum să nu, măgarule? Rupem relaţiile, destul. Fără atâţia nervi. Eu obişnuiesc să fac lucrurile cu calm. Sunt tineri şi cântă: tinereţe înseamnă veselie... Ştie să cânte şi Stellina, parcă aşa mi-ai spus. Bine; cântecul îmi place. Spuneam numai pentru vecinii care îi ascultă în fiecare noapte, şi, înţelegi, gurile rele... Ar trebui să-i sfătuieşti pe aceşti tineri să mai aibe răbdare, mă înţelegi? pentru că ai o copilă ca şi căsătorită. Dar cu binele, calm.

— Lăsaţi asta în seama mea.

— Fără să mă compromiţi, însă!

În seara aceleiaşi zile, Marcantonio Raví, întâlnind pe stradă pe Pepè Alletto, îl chemă deoparte şi îi spuse:

— Dragă *don* Pepè, te rog cu binele să-mi laşi în pace fata; dacă nu, vezi bastonul ăsta? Ţi-l rup în cap cu prima ocazie dacă te mai văd trecând cu nasul în sus pe sub ferestrele casei mele.

Pepè Alletto îl privi mai întâi uimit, ca şi cum nu ar fi înţeles nimic; apoi se trase un pas înapoi:

— Ah, da? Şi dacă eu v-aş spune…

— Că eşti cumnatul lui Ciro Coppa, bau-bau? – încheie fraza Raví.

— Nu! – negă, aprins de furie, tânărul. Dacă v-aş spune că mie *personal* nu mi-a rupt nimeni niciodată bastoane în cap?!

Raví începu să râdă.

— Chiar nu vezi că glumesc? Spune-mi dumneata, *don* Pepè dragă, în ce termeni trebuie să te rog. Ce vrei de la fata mea? Dacă nu suntem animale, să încercăm să judecăm. Dumneata eşti nobil, dar eşti sărac, dragă don Pepè. Şi eu sunt un biet om lipsit de bani. Sărăcia nu e o ruşine. Ştii că ţin la dumneata: hai, vino să judecăm.

Îi trecu o mână pe sub braţ şi o porni cu el, continuând:

— Cât despre dans, ştiu, dansezi ca şi cum nu ai fi făcut niciodată nimic altceva în viaţa dumitale. Chiar cu pinteni la picioare, mi-au spus. Şi dacă vrei să cânţi, cânţi la pian ca un înger… Dar, dragă *don* Pepè, aici nu e vorba de dans, e limpede? Să dansezi, e una; să mănânci, e alta. Fără a mânca nu se dansează şi nici nu se cântă la pian. Trebuie să-ţi deschid ochii tocmai eu? Lasă-mă să închei în pace căsătoria aceasta, ba chiar ajută-mă, ce Dumnezeu! Bătrânul este bogat, are şaptezeci şi doi de ani şi a avut patru soţii… Să-i mai dăm încă trei ani de viaţă? Viitorul este apoi în mâinile Domnului. Spune-mi, te rog, care poate fi ambiţia unui tată de familie cinstit? Fericirea propriei fete, aşa e? Oh: cine e sărac, e sclav: sclavia şi fericirea pot merge împreună? Nu. Deci prima bază: banii. Libertatea face casă bună cu bogăţia; şi când Stellina va fi bogată, nu va fi liberă să facă ce vrea şi ce i se năzare? Deci… ce spuneam? Ah, *don* Diego… Bogat,

don Pepè dragă! E atât de bogat, că ar putea să paveze cu piese de douăsprezece *tari*[11] tot oraşul Girgenti, ferice de el! Dragă *don* Pepè, îţi ofer ceva în cafeneaua asta…

Alletto părea picat din nori: neştiind ce să creadă din spusele acelea, îl privea în ochi pe Raví, zâmbind.

Ce-i drept, nu aspirase niciodată la mâna Stellinei, în mod serios; nici aceasta, de altfel, nu i-a dat niciodată motiv de a-şi face vreo iluzie, mai mult decât a dat atâtor alţi tineri care îi roiau în jur. Fata, într-adevăr, îi plăcea; dar el ştia totuşi că nu este în stare să se căsătorească, şi nici măcar nu se gândea la aşa ceva. Trăia în aceeaşi casă cu mama lui care avea şaptezeci de ani şi care, în dragostea ei ingenuă, se încăpăţână să-i trateze ca pe vremea când avea zece ani. Sărmana sfântă bătrână! Trebuia să aibă multă răbdare cu ea; chiar şi pentru a o compensa de tot ce pătimise din partea tatălui lui, care, în numai câţiva ani, prăpădise toată averea; după care a murit de inimă rea. De la ruină a fost salvată, ca prin minune, numai bătrâna casă, în care locuia împreună cu mama sa.

Donna Bettina, nobilă prin naştere, nu voia să admită cu niciun chip ca el, Pepè, să aibă vreo slujbă pe care poate cumnatul, Ciro Coppa, cu relaţiile lui, i-ar fi putut-o procura. Dar de asta, în fond, Pepè nu era prea mâhnit. A munci nu era o slăbiciune a lui. În fiecare dimineaţă stătea în faţa oglinzii cel puţin trei ore: obişnuinţă! Ce putea face? Baia, unghiile lungi de întreţinut, apoi pieptănatul, barba, periatul. Şi când la sfârşit, pe înserat, ieşea din casă, părea un milord. Bătrâna casă, la Rabato, păşiră cu gelozie secretul mizerabil al sacrificiilor încăpăţânate şi al celor mai dure privaţiuni.

Ah, dacă în loc să se fi născut în acel trist orăşel muribund, s-ar fi născut într-un oraş viu, mai mare, cine ştie! cine ştie! pasiunea pe care o avea pentru muzică i-ar fi deschis poate un viitor. Simţea în suflet o putere necunoscută: forţa care îl împingea câteodată spre

[11] Monedă siciliană. (n. t.).

vechiul clavecin uitat al mamei lui şi îi mişca degetele pe clape pentru a improviza după ureche menuete şi rondouri. În unele seri, în timp ce contempla de pe aleea solitară, la ieşirea din oraş, grandiosul spectacol al câmpului de la poale şi al mării, acolo departe, luminată de razele lunii, se simţea cuprins de unele visuri, tulburat de melancolii, în câmpia aceea, un oraş dispărut, Agrigento, oraş fastuos, bogat în marmuri, splendid, şi duios prin voluptatea şi trândăvia sa înţeleaptă. Acum în jurul patului şi acum murmurau rugăciuni celor două temple antice, singurele rămase din negura vremii, creşteau copacii şi foşnetul lor misterios se contopea cu bolborositul depărtat al mării şi cu un tremur sonor neîncetat ce părea că derivă din lumina blândă a lunii în liniştea părăsită, dar care era ţârâitul greierilor, în mijlocul căruia se auzea din când în când un chiu văicăreţ, îndepărtat, al unei strige.

Pepè se ruşina de aceste stranii momente temându-se ca nu cumva să-şi dea seama de ele şi prietenii lui. Să vezi atunci ironie! Nu, nu merita nici să te gândeşti: acolo, numai acolo în viaţa limitată, meschină, monotonă de toate zilele, acolo era realitatea, căreia trebuia să se adapteze.

Ce îi spunea acum Raví? Ce voia de la el? Evident că bietul om bănuia că între el şi fata lui ar exista vreo înţelegere, din cauza căreia ea nu accepta căsătoria cu Alcozèr. Ei bine, de ce să nu-l lase să creadă asta? Promise să fie circumspect şi să-i sfătuiască şi pe prietenii lui, Salvo şi Garofalo, să fie la fel, şi drept recompensă a primit o invitaţie la apropiata nuntă, şi din partea lui Alcozèr, care:

— Nu e rău, în fond, bietul de el! – exclamă concludent *don* Marcantonio. Ce vrei să-i faci? are mania soţiilor: nu poate să renunţe. Dar asta, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi ultima! Să-i dăm sau nu trei ani de viaţă? I-am spus-o înainte: — „Scumpe *don* Diego, aparţinem vieţii după cum aparţinem şi morţii!” Şi să-ţi spun drept: nici nu m-a lăsat

să termin. Aşa că, e limpede? În privinţa asta, ştim ce avem de făcut. Nu o spun pentru mine, ci pentru fata mea, bineînţeles! Şi apoi Stellina... o să aibă ea grijă... Slăbiciuni, *don* Pepè: unii spun că *don* Diego îşi ia atâtea soţii pentru că, stând singur, îi e teamă de spirite... Da! Cred că noaptea îi apare Moartea cu aripi. Să îl ia cu ea, de-ar da Dumnezeu, mai repede, *don* Pepè! I-aş da şi eu o mână de ajutor să-l ia mai repede... Dar uite că nu cântăreşte nici douăzeci de kilograme... oricând la ordinele dumneavoastră şi vă sărut mâinile[12]. Dar, nicio vorbă, *don* Pepè pentru Dumnezeu!

[12] Veche uzanţă siciliană. (n. t.)

IV

APROAPE DOUĂ LUNI MAI TÂRZIU

în casa lui Raví a avut loc nunta atât de controversată.

Don Diego s-a îmbrăcat pentru a cincea oară cu jachetă lungă evocatoare a celor patru nunţi anterioare; nu din avariţie, ci pentru că într-adevăr era încă nouă, deşi de o croială veche, păstrată atâţia ani cu camfor şi cu piper în lada de nuc îngustă şi lungă ca un sicriu. Jos în curte gâştele cele umflate nu l-au recunoscut în bazaconia aceea neobişnuită, şi de aceea l-au urmărit cu gâturile întinse până la poarta cea mare, ţipând ga-ga ca turbate.

„Ei, ei, sufletele soţiilor defuncte se gândi *don* Diego, strâmbând din nas; şi alergând, le alungă înapoi cu mâinile.

— Şo! Şo!

Marcantonio Raví a făcut exces de invitaţii, voind, cel puţin în aparenţă, să obţină consimţământul tuturor. Nimeni nu-i putea scoate din cap că dezaprobarea prietenilor şi cunoscuţilor nu era decât din invidie pentru norocul care căzuse pe capul fetei lui. Şi a pregătit o primire fastuoasă în ciuda tuturor invidioşilor.

Don Diego a fost foarte complimentat. Dar cum nu îmbătrânise degeaba, a primit toate complimentele cu obişnuitul lui zâmbet rece.

Pentru Stellina, gătită în alb şi cu flori albe de portocal, în splendoarea serbării, compătimirea era spontană, pe ascuns, după felicitările de rigoare pe care fiecare din invitaţi i le oferea din politeţe, dar fără prea multă efuziune, de teamă să nu-i provoace o criză de plâns.

Curând Raví începu să simtă în casă o oarecare atmosferă de lâncezeală. Înfăţişarea Stellinei îngheţa petrecerea. În zadar a încercat să trezească puţină veselie, antrenând când pe unul, când pe altul. Dintre toţi invitaţii numai lui Pepè Alletto, venit cu cei trei fraţi Salvo (Mauro, Totò şi Gasparino), reuşi în tele din urmă să-i insufle entuziasm.

— Don Pepè, e rândul dumitale! Te rog!

În această invitaţie Pepè simţi confirmarea discuţiei ciudate avută cu Raví cu câtva timp în urmă. Zâmbi, privi pe mireasa nefericită care i se păru şi mai frumoasă în splendida candoare a rochiei de nuntă şi îşi spuse „de ce nu?” Se aşează la pian, cântă, fredonă, apoi îi îmbie şi pe ceilalţi să danseze şi, în sfârşit, reuşi să însufleţească festinul. Toţi i-au fost recunoscători, dar, mai mult, Marcantonio. Uimit de veselia creată chiar de el, îl privea acum compătimitor pe *don* Diego, bătrânul soţ, şi pe alţii, zicându-şi: „Plângeţi-l, sărmanul; adevăratul soţ voi fi eu”.

Şi la sfârşitul petrecerii, al cărei suflet fusese, ba chiar erou, toţi invitaţii îl admirară peste măsură şi îl lăudară fie pentru modul cum dansase, fie pentru cum organizase dansul şi cum cântase la pian, încât la un moment dat, irezistibil, rosti fără să vrea:

— Ştiu şi franţuzeşte…

Numai că furtuna, până atunci înlăturată, se dezlănţui pe neaşteptate. Pentru a se arăta galant, *don* Diego a ţinut să ofere un pahar de lichior miresei. Bietul de el: a avut o inspiraţie proastă: mâinile îi tremurau, poate chiar de emoţie… şi astfel îi vărsă câteva picături pe rochie, doar câteva… Dacă femeile care stăteau alături de ea s-ar fi prefăcut că nu văd, Stellina ar fi reuşit să-şi ascundă în continuare mânia; însă ele, nu: toate, săritoare, îi veniră în ajutor să şteargă petele cu batistele, şi atunci Stellina, bineînţeles, izbucni în hohote de plâns, căzu într-o violentă convulsie de nervi.

Toţi alergară la ea. Se striga:

— Faceţi loc! Faceţi loc! Lăsaţi-o să treacă!

Doi tineri o ridicară cu scaun cu tot şi o duseră într-o cameră. *Don* Diego rămase nespus de mâhnit, cu paharul în mână, tremurând mai mult ca oricând: lăsă să-i cadă restul lichidului pe covor! *Don* Marcantonio se străduia în zadar să pună totul în ordine, să-i liniştească pe invitaţi, repetând: „Emoţia, desigur! emoţia!” Nimeni nu-l asculta, toţi erau îndureraţi de soarta sărmanei Stellina, al cărei plâns şi, mai penibil decât plânsul, râsetele ei convulsive, ajungeau până dincolo, chiar prin uşile închise.

Pepè Alletto palid, uluit, s-a lăsat să cadă pe un scaun, şi, cu ochii pe jumătate închişi, îşi făcea vânt cu batista. Două lacrimi care nu erau din cauza vinului, i se scurgeau pe obraji până la mustăţile melancolizate.

— Ce ai, Pepè? – îl întrebă Mauro Salvo, văzându-l.

Pepè ridică capul şi, zâmbind forţat şi fără rost, răspunse cu o voce nesigură:

— Nimic... mă simt... nu ştiu...

— Ai băut?

— Mi-a făcut atâta rău, zise Pepè, nevrând să răspundă la întrebarea aceea vulgară.

— Ai dreptate, da, – reluă prietenul lui. Şi mie, dar acum să mergem: te însoţesc. Oricum, pleacă toţi...

Voi să-l ia de braţ; Pepè se retrase, revenindu-şi în fire:

— Nu, lasă-mă, mulţumesc! mă ţin foarte bine.

— Emoţia! Scuzaţi-mă... Vă mulţumesc pentru cinstea... Emoţia... Bună seara, şi vă mulţumesc... Scuzaţi – zicea Raví când unuia când altuia, împărţind saluturi, strângeri de mână şi plecăciuni în sală.

Invitaţii ieşiră în tăcere pe scară, ca nişte câini bătuţi. Era miezul nopţii; lampagiii stinseseră felinarele şi strada lungă şi pustie era prea puţin luminată de luna care părea că străbate un uşor văl de nori.

— Cine ştie ce tragedie va fi în noaptea asta! – suspină ceva mai tare, după ce ieşi din casă, Luca Borrani, unul din invitaţi.

Pepè Alletto, trecând pe lângă el cu Salvo, prinse aluzia necuviincioasă din zbor şi îi strigă în faţă:

— Porcule!

Borrani, atac şi replică imediată:

— Du-te naibii, paiaţă! Şi îi dădu un brânci.

Alletto ridică atunci bastonul şi pac! în capul lui Borrani; apoi, pe neaşteptate, o palmă. Se produse o încăierare, un scandal drăcesc: braţe şi bastoane prin aer, gălăgie, ţipete de femei, lumini şi capete pe la toate ferestrele caselor din apropiere, lătrat de câini, şi toţi norii care alergau pe cer.

— Ce a fost? ce a fost?

Jos, pe stradă, mulţimea agitată se îndepărta indignată şi tulburată, vociferând. Şi cei care apăruseră cu luminile la ferestre rămaseră multă vreme, curioşi să afle, să spioneze, să facă presupuneri şi să comenteze, până ce mulţimea a dispărut în întuneric, în depărtare.

V

— NU, DOMNULE, BESTIE! ÎŢI ARĂT eu cum se procedează în asemenea cazuri. Las’ pe mine!

Ciro Coppa, mic şi îndesat, cu pieptul şi umerii puternici, enormi, din cauza cărora părea şi mai mic de statură, cu grumazul taurin, chipul brun şi semeţ, conturat de o barbă scurtă şi creaţă, deasă şi foarte neagră, fruntea care-i părea mare din cauza cheliei incipiente, ochii mari, negri, focoşi, se plimba în biroul lui de avocat cu o mână în buzunar, în cealaltă cu o biciuşcă pe care-o bătea nervos pe cizmele de vânătoare. Gurile a două pistoale apăreau strălucitoare pe şolduri, în afara hainei.

Pepè Alletto venise la el pentru un sfat. Primise în aceeaşi dimineaţă o scrisoare de la Borrani. Acesta nu înţelegea să-l provoace la duel pentru insulta şi palma dată prin surprindere din seara precedentă, pentru că – spunea – la cavalerism recurge numai cel ce se teme, şi el nu voia să se ascundă după deget, ţinând în bătaie de joc o spadă în mână: îl punea însă în gardă: avea să-i înfrunte cu un picior în spate, oriunde l-ar fi întâlnit, chiar şi în biserică.

Pepè Alletto ar fi vrut ca avocatul Coppa să se ducă la Borrani pentru a-l convinge cu binele sau cu răul să-şi retragă scrisoarea. Nu fiindcă îi era frică; lui nu-i era frică de nimeni; dar, iată aşa… să rezolve o situaţie cu pumnii, ca băieţii de pe stradă, cum era de firav… ar fi fost învins cu siguranţă: faţă de el, Borrani părea un colos. Şi apoi, cine a mai auzit? pumni şi picioare între oameni de

onoare...

— Las' pe mine! – reluă Coppa, oprindu-se pe la jumătatea mesei de scris pe care i-o arătă cumnatului cu biciuşca. Acolo găseşti hârtie, toc şi călimară. Şezi şi scrie. Ţi-l pun eu la punct dintr-un condei.

— Trebuie totuşi să-i răspund? riscă timid Pepè.

Ciro lovi tare cu biciuşca în masa de scris.

— Şezi şi scrie, prostiile! Îţi dictez eu răspunsul.

Pepè se ridică perplex, şi cu un pas şovăitor se duse să se aşeze pe fotoliul de piele, în faţa mesei de scris, pe care îşi sprijini coatele, luându-şi capul între mâini şi suspinând. Apoi zise:

— Iartă-mă... îmi permiţi? Aş vrea, iată... aş vrea să-ţi spun că...

— Ce?

— Poziţia mea este oarecum... ca să zic aşa... delicată. Pentru că eu, aseară, ca să-ţi spun drept... din atâtea motive... poate... nu mă simţeam bine. Nu aş vrea să compromit...

— Ce să compromiţi! – exclamă Coppa, scos din răbdări. Ai fost insultat? Da: deşi, e adevărat, i-ai ars o palmă.

— Destul!

— Trebuia să mă provoace la duel: nu a făcut-o; deci...

— Deci o vei face tu! – încheie Ciro, deschizând braţele.

— Eu? Şi de ce? – replică uimit Pepè.

— Pentru că eşti un cretin! Pentru că nu înţelegi nimic! – urlă cumnatul său. Stai jos şi scrie! Acum o să vezi.

Pepè ridică din umeri, năucit; apoi întrebă cu un aer dezolat:

— Ce trebuie să pun la început?

— Nimic, niciuna, nici alta! – răspunse Ciro reluându-şi plimbarea, concentrat şi mângâindu-şi cu două degete barbişonul. Începe aşa: *Scrisoarea dvs... scrisoarea dvs...* – *este demnă de o persoană*... virgulă... – *scrisoarea dvs. este demnă de o persoană... care ar trebui să stea*... scrie!... *deţinută... de-ţi-nu-tă* într-un cuvânt.

— Ştiu!

— ...*care ar trebui să stea deţinută în ocnă şi temniţă* virgulă... *şi nu, şi nu... liberă şi de capul ei... în societatea oamenilor de treabă* exclamaţie. Ai scris?

— *oamenilor de treabă!* scris.

— De la cap. *Dar dacă dvs. sunteţi un ticălos* virgulă... *eu sunt un om la locul meu punct şi virgulă şi nu mă voi lăsa atras de dvs. într-un alt scandal* punct şi continuăm. *Şi deoarece am avut nefericirea...* aşa! *nefericirea de a-mi murdări mâna pe faţa dvs.* virgulă *mie îmi revine datoria... mie îmi revine datoria din respect faţă de persoana mea şi faţă de numele meu...* ai scris?... *să vă ridic din noroiul* virgulă *în care aţi vrea să va înfundaţi*. Punct şi continuăm. Vă *trimit aşadar cu toată generozitatea... ge-nero-zi-ta-tea... doi reprezentanţi ai mei... cu cel mai amplu mandat*, virgulă... *care vă vor restitui scârboasa dvs. scrisoare* virgulă... *pe care cu laşă îndrăzneală mi-aţi expediat-o în dimineaţa acestei zile*. Punct. Ai scris? Acum semneaz-o: *G. Nob. Alletto*, nimic altceva. Ai semnat? Citeşte-mi-o.

Pepè citi scrisoarea, căznindu-se să dea cuvintelor rostite dispreţuitoarea expresie a cumnatului.

— Foarte bine!

— Scrisă după cum e şi voia Domnului. Un plic, şi scrie adresa. Voi avea eu grijă să-i ajungă împreună cu scrisoarea lui. Nu te gândi la martori: ţi-i găsesc eu repede. Nici vorbă de Salvo, sau de Garofalo! mici bufoni, care nu sunt deloc potriviţi în situaţia noastră. Tu du-te la soră-ta Filomena care e tot mai rău, biata de ea, de două zile. Dacă doctorul nu mi-o vindecă imediat, o va încasa. Destul. Trebuie să mă duc la Tribunal; apoi cât pot de repede la ţară, ca să-l trag de urechi pe mizerabilul de perceptor. Pământuri moarte, pentru Dumnezeu, care nu merită impozite... Ce ai? Ce dracu ai? Ţi-e frică?... Te uiţi la mine ca un prost...

Pepè se scutură, surprins de ieşirea aceea neaşteptată, şi răbufni plictisit:

— Frică? Deloc!... Capul, Ciro! îmi simt capul... nu ştiu cum, de aseară...

— Recunoaşte că erai beat, băiete; e mai bine pentru tine! – observă Ciro cu aer de dispreţuitoare compătimire.. Du-te, du-te la Filomena. Spune-i că mă întorc deseară. Până una, alta, pregăteşte-te să-i aştepţi pe cei doi prieteni. Fii cu ochii în patru şi fără frică!

Luă din sertarul biroului câteva hârtii şi plecă la Tribunal cu pălăria nouă cu boruri mari pe o ureche şi cu biciuşca în mână.

VI

PEPÈ ÎŞI GĂSI SORA ÎNVÂRTINdu-se prin casă ca o umbră aproape, în întuneric. Părea bătrână la doar treizeci şi patru de ani: o boală pe care medicii nu reuşiseră încă să i-o precizeze o submina de mai multe luni; dar ea nu se văită, socotind boala ca un uşor adaus la atâtea necazuri din viaţa ei! Nu se plângea de fapt de nimic, nici măcar că nu-şi putea vedea mama, datorită rupturii definitive cu ginerele ei. Ar fi simţit o mare mângâiere dacă ar fi putut s-o vadă! Dar *donna* Bettina jurase că nu mai pune piciorul niciodată în casa lui Coppa; şi ea, din cauza geloziei feroce a soţului ei, nu numai că nu putea ieşi din casă, dar nici măcar nu putea scoate nasul pe fereastră. Acum nu-i mai păsa de nimic; nu se mai amăra nici măcar de soarta atât de tristă pe care o avusese, născându-se. Amărăciunea unei totale lipse de energie i se citea acum în ochii tăcuţi, în mod constant absorbiţi de o suferinţă necunoscută, indefinită.

— Filome, ce mai faci?

Drept răspuns ea ridică din umeri şi deschise puţin braţele. Pepè suflă pe nas; apoi reluă:

— Nu s-ar putea deschide puţin fereastra?

— Nu! – strigă imediat Filomena. Dacă, Doamne fereşte, află!

— Nu se poate, s-a dus la Tribunal; apoi se va duce la ţară; se întoarce deseară…

— Pepè, te rog, las-o închisă. Numai Dumnezeu ştie cum aş vrea să iau puţin aer. Dar acum am ajuns unde trebuia, Pepè; o simt, mai am puţin de îndurat în

închisoarea asta. Îi mulţumesc cerului!

— Nu vorbi prostii! – exclamă Pepè, emoţionat.

— Regret numai – reluă cu aceeaşi voce obosită sora lui – pentru copiii mei, sărmane suflete nevinovate... Dar pentru mine va fi o eliberare... şi chiar şi pentru el, pentru Ciro. Nu o spun cu răutate, crede-mă! Voi nu-l cunoaşteţi pe Ciro: îi vedeţi numai defectele... gelozia lui feroce, de exemplu... Dar mă iubeşte, ştii, în felul său: o arată aşa! Nu trebuia să se căsătorească, asta-i totul: e născut pentru o altă viaţă... ce ştiu eu! pentru a fi explorator...

— Tocmai, – aprobă Pepè, – printre bestiile feroce...

— Nu, nu, – îl corectă cu duioşie Filomena. Vreau să spun, pentru o viaţă de riscuri, şi liberă... Tu îl vezi, este excesiv în toate, şi într-un oraş mic, în meschinăria vieţii de toate zilele, cu toate exuberanţele lui, pare chiar ridicol, uneori. Vrea să îndrepte greşelile altora... Şi o biată femeie ca mine, închisă aici, trebuie să trăiască într-o continuă nelinişte...

Pepè aproba cu capul, şi aprobarea lui era în acelaşi timp semn de compătimire pentru sora lui; privea în penumbră mobila bogată din cameră, şi îşi spunea: „Te-a făcut bogată, dar tu cu ce te-ai ales, cu ce bucurie?”

În acest moment intră slujnica pentru a-l anunţa că îl aştepta cineva în birou. Crezu că erau martorii (atât de repede?) şi se grăbi să coboare; dar în birou îl găsi pe *don* Marcantonio Raví gâfâind, încălzit şi transpirat.

— Don Pepè dragă, ce ai făcut? Nu-mi pot reveni!

— Mi-am făcut datoria, – răspunse Pepè, scurt, serios şi demn.

— Dar cum s-a ajuns la această ceartă blestemată? Şi acum ce va fi?

— Nimic... nu ştiu... Dar fiţi sigur că domnişoara... adică doam...

— Spune domnişoară, spune domnişoară, *don* Pepè! Ah, de-ai şti... E un adevărat iad în casă. Urlete, ţipete, convulsii... Refuză cu totul să-şi urmeze soţul! Şi ieri seara mi-a rămas în casă, înţelegi? mai mult decât

domnişoară! Azi aceeaşi poveste. Nici nu vrea să-l vadă. *Don* Diego stă în spatele uşii să asculte, şi a avut ce să audă... gândeşte-te dumneata! Eu... eu nu mai ştiu ce să fac... Mai era nevoie pe deasupra şi de nenorocirea asta... duelul dumitale! Trebuie neapărat să duelezi.?

— E necesar, – răspunse Pepè, încruntat – suntem bărbaţi... De altfel, lucrurile au ajuns atât de departe, încât...

— Dar deloc! – îl întrerupse *don* Marcantonio. Fiindcă sunt oameni şi oameni... cine ţi-a mai vârât şi asta în cap? Ai fost atât de bun, ieri seară *don* Pepè dragă... Şi acum, în schimb, să trebuiască să duelezi?

— E necesar, – repetă Alletto cu un aer grav şi totuşi melancolic. Crezi că-mi pasă? Nu-mi mai pasă de nimic. Poate să mă şi omoare: Mi-ar face chiar plăcere.

— Pe dracu! – îi strigă aproape cu lacrimi în ochi, Raví. Îi pasă cui te iubeşte... Iartă-mă că-ţi spun, dar eşti un prost! Crezi oare că totul s-a sfârşit pentru dumneata? Lasă timpul să hotărască, nu te grăbi... lasă duelul cui îi place, cui ţi l-a băgat în cap... Spune adevărat, a fost cumnatul dumitale? El, aşa e? Mi-am închipuit imediat!

Nu a mai putut să continue. Intrau în birou Gerlando D'Ambrosio şi Nocio Tucciarello, cei doi martori aleşi de Ciro: D'Ambrosio, înalt, blond, adus de umeri, miop, cu bărbia şi obrazul stâng brăzdate de o lungă cicatrice; celălalt, bondoc, bărbos, burtos, cu un mers ostentativ semeţ.

— Pepè, la ordinele tale! Fii binecuvântat, bătrâne Marcantonio! – salută D'Ambrosio.

Nocio Tucciarello nu zise nimic; i se contractă numai un obraz ca pentru un zâmbet abia schiţat şi îşi plecă puţin capul.

— Luaţi loc, luaţi loc, propuse Pepè, atent, cu ochii când la unul, când la celălalt.

— Mulţumim, vorbi Tucciarello, repetând cu obrazul strâmbătură dinainte şi ridicând încet o mână în semn negativ. Noi, stimate *don* Pepè, cu permisiunea stimatului

don Marcantonio, am avea să-ţi spunem o vorbă.

— Trebuie să plec? – întrebă încurcat Raví pe Alletto. Şi, adresându-se celor doi sosiţi: Ştiu totul, domnii mei; ba chiar am venit...

Tucciarello îl întrerupse, punându-i uşor o mână în piept:

— Nu e nevoie să mai adăugaţi altceva. Stimate don Pepè, afacerea este în ordine, conform dorinţei noastre. Prietenul, de îndată ce ne-a văzut, şi-a schimbat părerea. Da. Ne-a spus că înţelege să rezolve totul cât mai bine. „De asemenea şi noi!” – i-am răspuns, natural. În sfârşit, câteva cuvinte; o singură, scurtă, întrevedere cu cei doi martori ai adversarului, şi totul e în ordine: ca armă, sabia; până când medicii spun de ajuns. Ne-am înţeles? Mâine dimineaţă, la şapte precis, eu şi Gerlando vom fi la poarta casei dumitale: trăsura, ca să nu trezim bănuieli, ne va aştepta cu medicul la capătul Passeggiatei, în afara oraşului, de unde vom coborî la Bonamorone. Ne-am înţeles?

— Bine, bine, – se grăbi să răspundă Pepè, cu privirea tulburată de agitaţia interioară, afirmând de mai multe ori cu capul. La şapte, bine.

— Dar ce dracu spui, *don* Pepè! sări Marcantonio. Te duc la moarte, aşa e bine? Domnii mei, glumiţi sau unde vă e capul? Să pui faţă în faţă să se bată doi tineri cărora le clocoteşte sângele în vene? Eu sunt tată de familie, ce mama dracului!

— Mai încet cu dracul, *don* Marcantonio! – zise atunci Nocio Tucciarello domol, puţin încruntat, cu un lent gest al mâinii. Când într-o afacere de onoare este la mijloc persoana mea, nimeni, nici Cristos nu trebuie să se amestece. Dacă dumneata vrei să-mi dai un ordin, sunt la dispoziţia dumitale.

— Şi ce amestec are asta, Doamne Dumnezeule? – exclamă Raví. Eu mă gândesc la binele lor: ce amestec are ordinul? Sunt sluga dumitale, *don* Nociarello dragă! O spun pentru... cum se cheamă... duel! V-aţi putea lipsi...

Gândiţi-vă la consecinţe, domnii mei! La urma, urmelor, *don* Pepè l-a făcut porc şi celălalt l-a făcut o paiaţă, este adevărat? a dat o lovitură de baston şi a primit un pumn; deci, sunt chit şi totul trebuie încheiat aici. Acum duelul, de ce?

— Întrebaţi-l pe ilustrul avocat Coppa! – răspunse Tucciarello cu acelaşi aer îngâmfat. Noi l-am servit pe el şi pe *don* Pepè, aici de faţă, care merită asta şi altele. Mâine la şapte, aşadar, şi cu plecăciune, sărutăm mâinile.

Cei doi martori ieşiră, urmaţi de *don* Marcantonio, care simţea nevoia să-i facă să înţeleagă pe Tucciarello, cu umilinţă, ceea ce gândeşte.

VII

PEPÈ RĂMASE SĂ REFLECTEZE ÎN birou, plimbându-se agitat.

— Să vedem, să vedem... – îşi zicea, pentru a-şi aduna forţele şi a-şi hotărî nervii agitaţi să se calmeze. Dar în creier, cine ştie pentru ce, i se aprindeau scântei de gânduri străine; i se schimonosea toată faţa cu muşchii contractaţi. Pentru o prostie! – exclamă în cele din urmă, exasperat, ridicând un braţ.

Îndată, surprins de propria sa voce, privi în jur, temându-se că l-ar fi putut auzi cineva, şi făcu în aer un cerc rapid cu bastonul.

Lui nu-i era frică.

Era adevărat totuşi că se afla în situaţia aceea grea – cu riscul de a-şi curma viaţa... (ei, da, totul era posibil!) – dintr-o prostie. Putea foarte bine să se prefacă totuşi că nu auzise cuvintele lui Borrani. Ce-i păsa, în fond? Ce amestec avea el? Intrase în aventura aceea aproape în glumă, nu pentru că ar fi luat în serios propunerea lui Raví, acea propunere pe jumătate subînţeleasă, fără nicio valoare. Da, dar până una-alta, iată: râzând, glumind, a ajuns să se bată în duel pentru femeia aceea. Şi-acum începea să aibă în mod serios un oarecare drept asupra ei... Pe dracu, îşi risca viaţa! Nu ţinuse niciodată o sabie în mână; nu ştia nimic, chiar nimic, în legătură cu scrima. Îl văzu venind spre el pe Borrani, înalt, robust, impetuos, cu arma în mână, teribil; simţi că-şi pierde cunoştinţa, că se sufocă, şi fugi din birou, la aer, dornic să vadă lume.

Totuşi pe stradă ca şi cum ar fi avut ochii acoperiţi de

un văl, nu reuşi să distingă nimic: totul era confuz, de parcă şi casele şi oamenii ar fi tremurat în lumina soarelui. Urechile îi bâzâiau. Se îndreptă în grabă, instinctiv, spre casă. Intrând prin Porta Mazzara, în cartierul Rabalo, pe loc îi veni în minte mama, şi se înduioşă până la lacrimi.

— Biata mama!

O găsi ca de obicei învârtindu-se prin camerele vaste, ţinând într-o mână un pămătuf de şters praful, jumulit de pene în vârf, şi în cealaltă nişte mătănii: bolborosea rugăciuni şi ştergea praful, apropiindu-se de o mobilă sau de alta, de modă veche, de parcă ar fi vrut să le încredinţeze rugăciunile ei.

Pentru *donna* Bettina curăţenia casei devenise aproape o obsesie; într-atât, încât, auzind sunând clopoţelul de la uşă nu scăpa niciodată ocazia să strige, chiar din camera cea mai îndepărtată:

— Ştergeţi-vă picioarele!

Dar, ştergând de praf continuu vechea mobilă, ca şi cum faptul de a se fi ocupat de treburile cele mai umile din gospodăria casei ar fi durut-o, păstra totdeauna o ţinută demnă, de parcă nu ştia ce făcea. Ţinea înnodată pe cap o enormă cosiţă falsă, deşi din părul ei, căzut de multă vreme, de culoarea alunei, în strident contrast cu puţinele fire de păr argintiu rămase în jurul frunţii. Cosiţa îi era susţinută de o dantelă neagră înnodată sub bărbie. Palma şi dosul mâinilor mici şi albe, pline cu inele, erau protejate de o pereche de mănuşi fără degete; umerii, de un şal de mătase neagră, acum înverzită. A ascunde altora şi a suporta cu maximă demnitate mizeria, ca pe orice altă nenorocire din viaţă, era o grijă constantă a donnei Bettina, care, de exemplu, se pretase unor nu puţine sacrificii pentru ca o pereche de ochelari cu rame de aur să-i stea bine pe frumosul ei nas aristocratic.

Chipul ei, chiar dacă nu şi trupul ei, mai păstra încă urma frumuseţii de odinioară, care trezise atâtea şi atâtea pasiuni în tineretul masculin de pe vremea ei. De

ea se îndrăgostise, şi puternic, dar cu puţine şanse, *don* Diego Alcozèr. Pe atunci era şi bogată, de origină nobilă, şi era frumoasă! Măritându-se de foarte tânără cu don Gerlando Alletto, în treizeci de ani de căsătorie a văzut vrute şi nevrute. Dar acum i-a iertat toate soţului defunct, numai un singur lucru nu, de care se părea că nu scapă; anume că totdeauna a numit-o, dintr-un simplu capriciu, Sabettona.

— O nerozie! – obişnuia să spună. Pentru că eu am fost totdeauna aşa: micuţă şi fină, fină.

Văzându-l pe fiul ei intrând, nu-şi întrerupse rugăciunea şi nu se opri din mersul ei spre consola cea mare. Numai după ce şi-a trecut pământuful pe placa de marmură a acelei mobile, se întoarse spre Pepè şi îl întrebă printr-un semn, cu o mişcare imperceptibilă a capului, şi închizând puţin ochii, ce doreşte.

— Nimic, – răspunse Pepè.

Şi ea îi zâmbi fără a conteni să se roage şi să facă ocolul casei cu pământuful ei fără pene în mână.

Pepè o urmări cu privirea, stăpânindu-şi cu greu emoţia care îl îndemna să o strângă pe mama lui tare-tare la piept.

„Dacă mă va pierde!” – se gândi.

Ah, ştia el bine ce lovitură ar fi fost pentru sfânta lui bătrânică! Avea remuşcări gândindu-se la plictiseala pe care o simţise până atunci din cauza unor pretenţii de dragoste ale mamei lui, care voia chiar să se mai culce încă, întocmai cum făcea când era copil, în camera ei.

„Da, da, numai cu tine, mămico dragă!” – îşi spuse el. Şi simţind că nu se mai poate stăpâni, se duse să se închidă în altă cameră.

La masă, văzându-l că nu mânca privind-o în schimb cu insistenţă, l-a întrebat de mai multe ori:

— Ce ai?

— Nimic… nimic… – i-a răspuns Pepè cu duioşie.

Atunci *donna* Bettina ridică un deget al mâinii pe jumătate înmănuşate, şi îl ameninţă zâmbind:

— Eu ştiu! – îi zise. S-a măritat, aşa e?... cu bătrânul acela tembel...

Pepè se înroşi, apoi dădu melancolic din cap:

— Nu, – îi răspunse, – nu m-am gândit deloc...

— Bine, bine... – aprobă mama. Nu te mai gândi... Nu era pentru tine... O vei găsi, mai târziu, o vei găsi pe aceea care ţi-e sortită. Deocamdată n-o s-o laşi singură pe bătrâna ta mamă, nu-i aşa?

Pepè nu a mai reuşit să se stăpânească: emoţionat la culme, luă o mână a mamei lui şi şi-o lipi puternic de buze:

— Nu, nu, – îi murmură, mângâind-o cu respiraţia şi sărutând-o, – niciodată, niciodată, mamă!

Se ridică de la masă. Spuse că voia să se întoarcă la Filomena ca să vadă cum se mai simte, şi ieşi. Auzind numele fiicei ei, *donna* Bettina se tulbură. Nu mai voia să ştie nimic de ea. Când se supărase cu ginere-său, chiar din cauza ei, pentru chinul pe care îl suporta din partea lui, a rugat-o să lase copiii şi să se întoarcă acasă. Natural, Filomena a refuzat, şi atunci ea i-a spus că atâta timp cât rămânea cu soţul ei, va fi ca şi moartă pentru ea. Întunecată la faţă, îşi urmări din ochi fiul, fără a-l mai întreba nimic.

Ciro se întoarse târziu de la ţară.

— Au venit martorii? – îl întrebă de la început pe Pepè, şi vru să afle condiţiile duelului. Sabia? Aş fi preferat pistolul sau spada. Destul. Rămâi la masă cu noi.

După masă, ştiind că Pepè nu era în stare nici să mânuiască un briceag, îl invită să coboare cu el în birou ca să-i înveţe o lovitură sigură.

— N-am mai exersat de mult; dar, la, nevoie... Ţine! – zise, luând dintr-un colţ două cravaşe şi întinzându-i una lui Pepè. Închipuie-ţi că sunt două săbii.

Pe birou ardea lampa cu gaz, care lumina prea puţin camera. În casă, jur împrejur, linişte mormântală.

Pepè era copleşit de emoţie: cravaşa şi îngâmfarea arogantă a cumnatului care îl punea în gardă lovindu-l pe

picioare, îi păreau o glumă fără rost. În timpul ăsta, Ciro striga, scos din răbdări, fără să-şi dea seama că prin strigătul lui îl speria şi mai rău. În gardă în faţa lui Pepè, începu să-i arate lovitura infailibilă. Dă-i şi dă-i, până la urmă se încălzi serios, se înfurie şi strigând: „Îmi aduc aminte de vremurile de altădată!” – se avântă într-un asalt nebunesc împotriva bietului cumnat care, apărându-şi capul cu braţele, se aplecă sub furia cravatelor şuierătoare, cerând ajutor şi milă.

Filomena alergă cu lumânarea în mână:

— Ajutor! Ajutor! Se omoară! Ciro! Pepè!

— Taci toanto! Taci! – urlă la ea gâfâind şi radios soţul, lăsându-l pe Pepè care se văită. Nu vezi că glumim?

VIII

RAVI AŞTEPTA NERĂBDĂTOR DE aproape două ore, sprijinit de balustrada de fier de pe aleea dinspre ieşirea din oraş, cu ochii îndreptaţi către un punct cunoscut din câmpia întinsă, verde, plină de văi, ce se deschide la poalele colinei, pe care aveai impresia că stă tolănit Girgenti. Din când în când sufla tare şi făcea câţiva paşi sau lovea cu piciorul balustrada, ţinând ochii aţintiţi spre pata închisă de chiparoşi din cimitirul de la Bonamorone. Şi bolborosea:

— Tocmai acolo, ucigaşi plătiţi! Corbi prevestitori de rele!

La ora aceea Promenada era pustie. La fereastra cazărmii cenuşii din faţă un soldat îşi lustruia o cizmă, fluierând din toate puterile. Pe şoseaua plină de praf de sub Promenadă, treceau căruţe pline de butoaie cu apă, trase de măgăruşi obosiţi, pe care vânzătorii de apă nu-i cruţau de greutatea timpului lor, după urcuşul nespus de istovitor de la izvorul de apă potabilă de jos, de lângă cimitir. *Don* Marcantonio se apleca peste balustradă, şi îi chema de sus:

— Hei, ia spune: ai văzut azi-dimineaţă, devreme, două trăsuri acolo jos?

Nimeni nu văzuse nimic.

„Să se fi dus în altă parte? – se întreba teribil de emoţionat Raví.

— Sau s-or fi întors în oraş pe alt drum? Nu e cu putinţă! Ăsta e drumul cel mai scurt. Trebuia să se întoarcă pe aici! pe aici!”

Şi bătea cu podul palmei pe balustrada ruginită.

— Usca-ţi-s-ar limba! – strigă până la urmă soldatului care nu mai înceta să fluiere de la fereastra cazărmii.

Don Marcantonio avea remuşcări pentru duelul acela, ca şi cum s-ar fi ţinut din vina lui, cu adevărat, pentru discuţia pe care o avusese cu Alletto cu puţin timp înainte de nunta fetei lui. Nu-i luase bietul băiat apărarea Stellinei, de parcă ea i-ar fi fost cu adevărat logodnică?

El nu voia să admită, nici măcar după sfârşitul nefericit al petrecerii de nuntă şi după scenele violente ale fetei lui, că raţionamentul lui de la început şchiopăta mult mai mult decât bănuia. Credea mai degrabă că diavolul se distrase vârându-şi coada în petrecerea aceea, sugerând mai întâi lui *don* Diego să ofere blestematul de păhărel de lichior miresei, aţâţându-l apoi pe Alletto şi pe Borrani unul împotriva altuia.

„Ca să mă facă pe mine să disper! se gândea Raví. Dar nu trebuie să mă dau bătut!”

În oraş se făcea mare haz în legătură cu nunta aceea terminată cu o păruială: numele lui şi al lui *don* Diego erau pe buzele tuturor; se repeta în hohote fraza ridicolă scăpată bietului Pepè: „*Ştiu şi franţuzeşte*”; cele câteva picături vărsate de *don* Diego pe rochia miresei ajunseseră în gura tuturor o jumătate de sticlă şi se povesteau lucrurile cele mai năzdrăvane şi mai comice despre serata aceea devenită acum de pomină.

Cu o zi înainte de dimineaţa aceea *don* Marcantonio observase că e privit batjocoritor de lume. Nu-l mai salutase nimeni. Ei bine, a înghiţit-o şi pe asta, prefăcându-se că nu-i pasă!

— Cine râde la urmă, râde mai bine! Daţi-mi doi sau trei ani de răgaz, şi vom vedea cine a avut dreptate.

Până una-alta, el era acolo; da, domnilor, să aştepte cu nerăbdare şi cu legitimă emoţie sfârşitul duelului. Judeca cu cărţile pe faţă. Da, domnilor, Pepè Alletto, tânăr de treabă, bun, respectuos, îl interesa, şi va fi la timpul potrivit soţul Stellinei devenită bogată, cea mai bogată

din oraş, şi amândoi vor fi atunci fericiţi în ciuda invidioşilor. Şi această fericire i-o vor datora lui. Dar de ce nu se întorceau încă trăsurile?

Don Marcantonio nu reuşi să-şi mai stăpânească neliniştea şi se pregăti să coboare de-a lungul şoselei de sub Promenadă. Îndată ce ajunse în dreptul cazărmii, zări o trăsură în fund, care înainta la pas, plină de praf.

— Iat-o! – exclamă; şi inima îi tresări de bucurie.

Începu să alerge din greu, cu picioarele lui bondoace sub pântecul respectabil, crezând că se ajută bălăgănindu-şi braţele. În ea pare să fie un rănit, desigur; merge atât de încet… Cine o fi? Cine o fi?

O ajunse din urmă.

— Cine e în trăsură? – strigă, gâfâind, cu pălăria în mână, adresându-se birjarului.

Gerlando d'Ambrosio scoase capul din trăsură, clipind din ochi de sub lentilele tari de miop, cu chipul întunecat.

— Ah, bietul *don* Pepè! – exclamă Raví, lovindu-şi fruntea cu palma mâinii şi privind în trăsură.

Pepè Alletto, foarte palid, cu haina pe umeri, cămaşa deschisă pe pieptul bandajat, îi aruncă o privire rătăcită.

— Nu e loc! Înainte! – porunci birjarului Nocio Tucciarello cu voce mânioasă.

— Domnule doctor, spune-mi… – se rugă don Marcantonio.

— Înainte! – strigă Tucciarello birjarului.

— *Ecce homo*! Cristos între tâlhari! Mişeilor! Mişeilor! începu să strige *don* Marcantonio cu braţele ridicate, rămânând în mijlocul şoselei, respirând greu, cu ochii în lacrimi, şi picioarele care îi tremurau din cauza alergăturii şi a emoţiei.

IX

PEPÈ ALLETTO S-A ALES CU O LOvitură serioasă în diagonală, de la umărul stâng până jos de tot la şoldul drept: şaizeci şi patru de puncte de cusătură, unul după altul, pe viu. În timpul operaţiei leşinase de două ori.

Dar Tucciarello şi D'Ambrosio nu se necăjiseră atât din cauza sfârşitului dureros al duelului, cât de atitudinea lui Pepè faţă de adversar. Nu că acesta ar fi făcut chiar o figură urâtă; dar, îndată ce luase în mână sabia, Cristoase! – se gândea Tucciarello, muşcându-şi barba, – îndată ce luase în mână sabia, devenise mai palid decât un cadavru; n-a lipsit mult ca braţele să-i cadă în jos, ca şi când sabia ar fi fost de bronz. Să se apere? Să pareze? Da' de unde! Sta ca o marionetă... Şi atunci, bineînţeles, ţac-ţac, la primul atac. Hrrşt! Tot a fost bine că nu l-a nimerit la cap. Borrani l-ar fi despicat în două, ca pe un Pepène.

Ciro Coppa aflând rezultatul duelului de la martorii adversarului, care se reîntorseseră în oraş, pregătise un pat pentru rănit. Nu-l putea trimite în starea aceea acasă, soacra sa fiind o bătrână de şaptezeci de ani.

Aşteptându-l, mergea cu paşi mari prin birou şi mormăia insulte şi înjurături împotriva femeilor, piedici şi încurcături în soarta bărbaţilor. Off! o primă scenă cu soţia bolnavă: strigăte, plânsete, cuvinte grele, leşin – şi de ce? Pentru că un iepure a vrut să joace rolul unui leu. Imbecilul!

— Trăsura! Trăsura! – veni să-i anunţe repede slujnica.

— Să nu intre nimeni! – strigă Coppa, crezând că în urma rănitului, o mulţime de curioşi va vrea să pătrundă în casa lui. Numai medicul şi bolnavul.

Şi fugi şi el iute după servitoare.

Pepè fu transportat pe un scaun din trăsură în pat. Ciro se repezise să-şi încuie soţia în camera ei.

— Vreau să-l văd! Te rog, Ciro, lasă-mă să-l văd! – îl implora Filomena plângând şi bătând în uşă cu genunchii şi cu mâinile.

Dar Ciro alergase în camera rănitului pentru a-i spune, în felul lui, câteva cuvinte de încurajare:

— Eşti cel mai mare nătărău de pe suprafaţa pământului!

— Linişte, domnule avocat, linişte! Are febră... – îi atrase atenţia medicul.

— Nu intră nimeni! – strigă Coppa în nasul medicului, drept răspuns, în exaltarea momentului. Şi repetă: Nu intră nimeni! Mă duc să stau chiar eu la uşă... Vai de cel ce-ar îndrăzni să intre!

Şi reîncepu fuga.

— Pepè! Pepè! Lăsaţi-mă să-l văd! Vreau să-l văd! Vă rog! – continua să se roage soţia.

Ciro se opri brusc, deschise uşa şi, cu ochii scoşi din orbite:

— Cristoase, Sfânta Fecioară, Dumnezeule, ce vrei? Ţi-i cobor pe toţi din paradis! Nu poţi să-l vezi, ţi-am mai spus! Îl dezbracă, e gol! Nu intră nimeni!

Şi, într-adevăr, în ziua aceea nu a primit pe nimeni, nu i-a lăsat să intre nici pe cei mai apropiaţi prieteni ai cumnatului. Doar pe câţiva, însă, în zilele următoare. În schimb, nu mai era pericol ca vizitatorii să o poată vedea pe Filomena. Biata de ea, din cauza şocului i s-a agravat boala fiind nevoită să rămână în pat.

Au fost lăsaţi să-l viziteze pe rănit Marcantonio Raví şi Alcozèr, veniţi împreună, cel din urmă ceremonios şi numai zâmbete, celălalt parcă şi mai bondoc, neputincios, din cauza fierei care îi clocotea în trup ca într-o varniţă.

— *Don* Pepè! *don* Pepè, dragă!

Şi izbucnind în lacrimi vru cu tot dinadinsul să-i sărute o mână, ca şi când Pepè ar fi fost pe moarte.

Deşi lungă şi dureroasă, rana nu prezenta niciun risc. Pepè se plânse celor doi vizitatori numai de imobilitatea la care era constrâns, şi cu ochii în ochii lui *don* Marcantonio căuta să afle veşti despre Stellina.

Ravi îi vorbi de grija întregii familii pentru el; şi don Diego confirmă, dând din cap, mărturisirile socrului. Ah, prin urmare şi Stellina auzise de duel? Pepè simţi o bucurie nespusă, tulburată numai de zâmbetul ciudat cu care îşi însoţea clătinatul său din cap la aproape fiecare cuvânt al lui Raví.

— Veniţi, veniţi să mă vedeţi din nou, – îi invită la sfârşit Pepè. Voi mai avea mult de suferit, mi-a spus medicul. Nu vă puteţi închipui câtă plăcere îmi faceţi…

— Plăcere? Dumitale? Şi mie – rosti cu emoţie *don* Marcantonio. Mi-aş da viaţa, *don* Pepè! Numai Dumnezeu ştie cât am suferit ştiindu-te… Destul! Aici nu pot vorbi. Te salut. Revin mâine… dacă mă lasă să intru. Ştii că în ziua duelului cumnatul dumitale m-a ţinut la uşă? Să mă lase afară pe mine care aş fi vrut să te duc în braţe acasă la mine pentru a te îngriji ca pe copilul meu. Destul. La revedere, *don* Pepè.

Ravi reveni într-adevăr nu a doua zi, ci la câteva zile după aceea, şi se întreţinu îndelung cu Pepè; îi spuse că în fiecare zi îşi trimitea soţia la *donna* Bettina să-i ducă veşti despre el, să o încurajeze, să-i ţină companie, pentru că sărmana de ea se consuma de mânie şi de durere pentru că nu putea să vină să-i vadă fiul; îi vorbi apoi despre casa frumoasă a lui *don* Alcozèr, despre felul în care acesta îşi trata soţia care, în sfârşit, s-a potolit, despre vizitele pe care el le făcea Stellinei în fiecare zi ca să o sfătuiască să fie prudentă şi răbdătoare:

— Pentru că, înţelegi, *don* Pepè, dragă? Bătrânul, pe de o parte, e conştient de vârsta sa, pe de alta, însă, ştii, îi place să se distreze, aşa că… e limpede? lume în casă,

tineri... Dacă pe de o parte asta îmi face plăcere, pentru că Stellina se distrează şi nu stă singură-singurică, pe de alta mi-e teamă că dă motiv gurilor rele să clevetească. Ştii cum e în oraşul ăsta... Se duc acolo şi prietenii dumitale: fraţii Salvo cu verii Garofalo, buni băieţi, veseli, ştiu... şi cât despre Stellina, nu pentru că este fata mea, dar dumneata o cunoşti: un înger! Totuşi, ţi se pare normal să pui paie pe foc? Dar destul, eu nu mă mai amestec: acum trebuie să se gândească la toate soţul ei, care ar fi cazul să aibă destulă experienţă, nu crezi? Dar, de altfel, ştii cum se spune? Mai degrabă ştie un nebun ce e în casa lui, decât o sută de înţelepţi în casele vecinilor.

„Şi Stellina? Stellina?" ar fi vrut să întrebe Pepè. „Râde, cântă, glumeşte cu fraţii Salvo, cu Garofalo, în timp ce eu stau aici nemişcat în pat din cauza ei?"

X

CÂŢI SPINI A AVUT DIN ZIUA aceea patul pentru bietul Pepè!

— Spuneţi-mi, domnule doctor, când mă voi putea da jos din pat? Nu mai pot!

Dar medicul nu-i da ascultare: rămânea la el numai câteva minute, preocupat de cu totul altceva: de pericolul în care se afla în momentele acelea doamna Filomena. Şi Coppa care nu voia să accepte situaţia pretinzând de la medic vindecarea soţiei, ca şi cum, suferind şi cheltuind mult pentru ea, ar fi fost îndreptăţit să nu o piardă! De o săptămână nu închidea un ochi, nu se hrănea decât rareori cu câte un fleac, acolo, lângă pat, şi atunci forţat de soţia sa, de la care nu-şi lua ochii nicio clipă. Credea că poate lupta astfel împotriva morţii, şi nu i se părea cu putinţă ca aceasta să-i ia soţia de sub ochi, în timp ce el îşi manifesta voinţa fermă, vigilentă, gata de a se război cu moartea, în apărarea ei. Nu asculta pe nimeni, pentru a nu slăbi o singură clipă tensiunea aceea violentă a tuturor puterilor fiinţei lui, în paza bolnavei. Şi dacă medicul îi spunea ceva:

— Nu ştiu nimic, îi răspundea invariabil. Fă dumneata: numai dumneata eşti responsabil. Eu stau aici. Nu mă plâng de nimic.

Dar la sfârşit medicul ceru un consult şi, primind de la colegi asigurarea că făcuse tot ce fusese posibil pentru bolnavă, vru să-şi decline orice răspundere. Doamna Filomena era pierdută.

Ciro Coppa îl dădu afară pe medic, insultându-l; apoi

părându-i-se că acolo, în casa aceea, unde ştiinţa s-a dat bătută în faţa morţii, apărarea soţiei ar fi fost compromisă, scoase din şifonier o rochie.

— Ţine, îmbracă-te repede, îi spuse. Te vindec eu! Mergem la ţară; aer bun, plimbări... Le arăt eu acestor şarlatani, impostori, cum se vindecă bolnavii! Vrei să te ajut să te îmbraci? Te rog, Filomena, nu te descuraja! Nu mă dezamăgi! Tu mă iubeşti... Eu...

Un nod de plâns îl sufocă pe neaşteptate. La propunerea lui disperată soţia închise ochii cu o mâhnire resemnată: două lacrimi i se prelinseră pe obraji. Îi făcu semn să se apropie de pat. Ciro se repezi imediat, vibrând de efortul cu care îşi înfrâna emoţia violentă. Şi atunci muribunda îi trecu braţul în gulerul gâtului şi cu mâna nesigură îi mângâie părul.

— Fă-mi un bine, murmură. Un preot...

Ciro, aplecat pe pieptul ei, izbucni într-un plâns furios, ca şi cum durerea, muşcându-l, l-ar fi scos din fire.

— Nu ai încredere în mine, Filomena? – răcni în hohote violente. Apoi, ridicându-se, schimbat în totul, teribil: Şi ce păcate poţi avea tu pe conştiinţa ta, de mărturisit preotului?

— Cine nu are păcate, Ciro? – suspină muribunda.

El ieşi din cameră cu mâinile în păr. Porunci servitoarei să cheme un preot.

— Bătrân! bătrân! – îi strigă; şi fugi repede din casă să nu asiste la spovedanie.

Timp de două ore rătăci în sus şi în jos pe Promenadă, căznindu-se să-şi închipuie păcatele pe care soţia le mărturisea preotului în momentul acela.

„Ce păcate?... ce păcate? Păcate doar gândite, desigur... păcate numai intenţionate... Pe cine mai văzuse soţia lui?... Lucruri trecute... păcate vechi.

Şi se plimba cu mâinile în şolduri, chipul contractat de gelozie şi ochii scăpărând scântei.

În aceeaşi noapte, Filomena muri. Pepè dori să se ridice cu orice preţ ca s-o vadă pentru ultima oară şi să o sărute

pe sora lui pe frunte. Ciro s-a închis în camera copiilor trimişi la bunică şi s-a prăbuşit pe un pat, muşcând şi sfâşiind pernele ca să nu urle.

În ziua următoare porunci să se pună masa, şi trimise să-i fie aduşi copiii de la bunică. Bătrâna servitoare îl privi în ochi, temându-se că a înnebunit.

— Masa! – îi strigă Ciro din nou. Şi pregăteşte un loc şi pentru doamna.

Vru ca toţi, Pepè şi copiii lui, să ia loc împreună cu el la dejun.

— Aici poruncesc eu! – strigă, bătând cu pumnii în masă şi *brum*! pahare, tacâmuri, săreau în aer. Aici poruncesc eu! Gândiţi-vă ce ar suferi Filomena dacă ar şti că din cauza ei copiii ar rămâne nemâncaţi! Să mâncăm!

Umplu o farfurie pentru soţie, ca de obicei. Apoi vru să dea un exemplu, şi începu să mănânce el; dar, îndată ce îşi duse lingura la gură suflă cu putere şi îşi băgă în gură şerveţelul şi apucându-l cu dinţii strigă cu o voce sufocată:

— Filomena! Filomena!

Totuşi, de îndată ce copiii încremeniţi se apucară să strige cu el: *brum*! alţi pumni în masă.

— Tăcere! Aici poruncesc eu! Mâncaţi! Nu o supăraţi, copii, pe mama voastră! Ea e aici, aici lângă noi... ne vede pe toţi... o doare dacă nu vă vede mâncând o zi întreagă, băieţi... Mâncaţi! Mâncaţi!

XI

DOLIUL PURTAT DUPĂ MOARTEA surorii lui şi paloarea lăsată de lunga convalescenţă îl avantajau pe Pepè, apărând mai „interesant” în ochii Stellinei, ca şi cum s-ar fi îmbrăcat în negru pentru ea, care luase de soţ pe altcineva.

În prima seară când i s-a permis să iasă din casă s-a îndreptat spre casa lui Alcozèr, pe strada Porta Mazzara. Urcând scara îşi simţi inima bătând atât de puternic, încât, după cinci sau şase trepte, fu nevoit să se oprească pentru a-şi recăpăta respiraţia. Ajungând la penultimul etaj, s-a simţit crunt rănit, auzind vocea Stellinei care cânta o romanţă, acompaniată la pian de Mauro Salvo, fără îndoială.

— Cântă, cântă, ingrata!

Se sprijini de zid şi îşi acoperi ochii cu mâna.

Se auziră aplauze, şi printre acestea râsete argintii. Pepè se dezmetici, urcă ultimele trepte, trase de cordonul clopoţelului.

— Pepè! – strigă surprins Gasparino Salvo, venind să deschidă uşa, şi îndată se duse plin de bucurie să anunţe în salon: — Pepè! Pepè Allello! A venit Pepè!

Fifo şi Mommino Garofalo şi Totò Salvo veniră repede în antreu. *Don* Diego care moţăia pe divan, trezit de aplauze şi de glasuri, se ridică în picioare, prostit, privind pe Mauro Salvo care rămăsese pe fotoliu şi pe Stellina care, cu un genunchi sprijinit de scaunul pianului şi o mână pe clape, privea absorbită flacăra lumânării de pe pupitru cu note.

Pepè intră în primirea gălăgioasă a prietenilor, palid, încurcat, şi cu ochii plecaţi întinse mâna Stellinei, care îi întinse pe a sa, inertă şi rece. În timp ce *don* Diego, înclinându-se şi gesticulând larg cu braţele, îi spunea:

— Trăiască! Trăiască! Iată-te aici între noi, în sfârşit! Te-ai vindecat de tot? Felicitări. Ia loc aici, lângă mine.

Numai Mauro Salvo nu-i spuse nimic lui Pepè. Din fotoliul în care era înfundat, îl privi cu răceală printre pleoapele care îi cădeau dintr-o infirmitate peste ochii bulbucaţi, şi cărora nasul în sus părea că le porunceşte cu o încăpăţânată mândrie să se ridice.

Pepè îşi opri o clipă privirea asupra lui, apoi se întoarse spre Stellina, şi întrebă:

— Deranjez cumva?

Don Diego îl încurajă:

— Cum poţi vorbi aşa, scumpe *don* Pepè! Ce plăcere şi ce onoare. Te-am aşteptat seară de seară, vorbind despre dumneata. Adevărat, domnii mei?

Toţi, afară de Mauro Salvo şi Stellina, au confirmat.

— Ba chiar – reluă *Don* Diego, – am suferit cu toţii de nenorocirea în care ai intrat.

— Biata doamnă Filomena! – exclamă Fifo Garofalo, ridicându-şi ochelarii pe nas.

Urmă, în amintirea moartei, un moment de tăcere, timp în care Pepè dădu uşor din cap.

— A contribuit – zise apoi – la grăbirea sfârşitului, şi spaima pe care a avut-o cu mine, biata de ea.

— Spaima, iartă-mă, a cuprins-o, – interveni răutăcios Mauro Salvo cu ochii plecaţi şi cu nasul ridicat, – pentru că, dacă e adevărat ceea ce se spune, cumnatul tău a închis-o cu cheia într-o cameră şi nu i-a permis să intre să te vadă, astfel că şi-a închipuit că eşti pe moarte; dacă ţi-ar fi putut vedea rana aceea fără importanţă…

— Fără importanţă? – întrerupse, mirat, Mommino Garofalo. Câte puncte, Pepè?

— Şaizeci şi patru, răspunse Pepè, modest.

— Da, reluă Mauro privind printre pleoapele lăsate pe

cei de faţă, – dar fără îndoială nici rană mortală, nici de speriat.

— Desigur, desigur, – aprobă Pepè pentru a încheia discuţia. Acum, vedeţi! Urcând, am auzit că doamna Stellina cânta o romanţă... Am venit, aşadar, să tulbur atmosfera.

— Iarăşi? Ţi-am spus că nu, scumpe *don* Pepè!

Şi *don* Diego îi explică lui Allelto în ce fel se petreceau serile în casa sa, intercalând ici şi colo reflecţii asupra vieţii lui stupide şi a bătrâneţii blestemate. „*Sic vivitur, sic vivitur*”[13]... Compania altora era pentru el mai necesară decât pâinea; dar companie de tineri, se înţelege! De bătrâni ca el nu avea nevoie. Vai, lui nu-i rămânea altceva de făcut decât să vadă şi să audă, să audă şi să vadă... Dar era mulţumit.

Vorbind, *don* Diego avea pe buze zâmbetul acela ambiguu pe care Pepè îl observase în timpul vizitei pe care i-o făcuse. Împreună cu *don* Marcantonio. Dar de data aceasta zâmbetul acela părea a fi mai degrabă adresat lui Mauro Salvo, înspre care se îndreptau ochii lui *don* Diego deseori. Degeaba, totuşi, Pepè se arătă neliniştit de asta. Zâmbetul avea o semnificaţie mult mai adâncă decât gelozia. Într-adevăr, *don* Diego îşi dăduse seama încă din primul moment că Salvo se îndrăgostise de Stellina; dar de iubirea aceasta, dat fiind un plan al lui, secret, nici vorbă să se teamă, dimpotrivă, se bucura. Mauro era urât la faţă şi grosolan în felul de a se purta; Stellina nu l-ar fi acceptat niciodată. În schimb, bătrânul se temea de el, de Pepè, protejat de socrul lui şi puternic acum datorită prestigiului obţinut prin duelul pentru soţia lui. Cu toate acestea, el a aşteptat cu adevărată nerăbdare apariţia lui, pentru că din seara asta Stellina urma să se afle între două focuri: cei doi rivali aveau să se păzească unul pe altul, pe rând, iar el se va putea odihni astfel liniştit şi sigur; expedientul pentru a se bucura fără pericol de compania celorlalţi tineri veseli şi

[13] Astfel se trăieşte. (lat.)

fără prejudecăţi, atingea un efect optim. Iată de ce bătrânul zâmbea în felul acela.

Conversaţia se însufleţi treptat, şi la ea luă parte şi Stellina, care, totuşi, din când în când, arunca o privire rapidă şi neliniştită spre balcon, unde se dusese Mauro Salvo, apropiind încet-încet obloanele în spatele lui, în timp ce ceilalţi se întreţineau. Acum el stătea acolo cu spatele la salon, cu coatele sprijinite pe balustrada de fier a balconului, cu capul între mâini, privind câmpia neagră cufundată în noapte.

Don Diego observase dispariţia lui Mauro din salon înaintea Stellinei; şi la un moment dat voi să-i cheme:

— Şi vino aici, Doamne sfinte! Te poţi alege cu o răceală, e frig.

— Mă doare tare capul, – se scuză Mauro, întunecat, reintrând şi închizând obloanele.

Don Diego, lăsând să i se vadă în ochi rânjetul buzelor nemişcate, îl privi o clipă; apoi îi spuse cu dragoste:

— Ei, da, ţi se vede pe faţă, bietul de dumneata! Curaj! Nu-ţi pierde curajul!

XII

ÎNTR-UNA DIN SERILE ACELEA S-A hotărât pentru duminica următoare o excursie la Temple: întâlnirea, la şapte dimineaţa.

Cu ajutorul fraţilor Garofalo şi al celorlalţi doi Salvo, *don* Diego l-a convins pe Pepè să ia şi el parte, în ciuda doliului recent: şi atunci Mauro s-a scuzat că nu poate veni.

Într-adevăr, numai el a lipsit la întâlnire. *Don* Diego a simţit că-l doare un braţ şi ar fi vrut să amâne sau să contramandeze excursia cu scuza că timpul nu i se părea destul de frumos. Ce-i drept, cerul nu era senin, aveau să înceapă primele ploi de toamnă. Dar tinerii prieteni şi Stellina declarară că pentru o plimbare dimineaţa aceea nu putea fi mai potrivită; astfel că până la urmă *don* Diego a trebuit să cedeze.

Stellina se arăta mulţumită; glumea cu Fifo Garofalo care declarând că-i era frig îşi adusese şi pardesiul. Pepè o vedea râzând şi zâmbea, ca şi cum ar fi fost o oglindă în faţa ei.

Dar când au ajuns la capătul Promenadei, iată-l pe Mauro Salvo sprijinit cu coatele pe un pilastru al balustradei şi cu mâinile sub bărbie. Cea care l-a descoperit prima a fost Stellina; strângând buza între dinţi, punând şi un deget pe gură, luă din mâna lui Pepè bastonul şi fugi uşor. În vârful picioarelor, până ce, lungind braţul înarmat astfel, a putut încet-încet să împingă borul pălăriei lui Mauro. Acesta se întoarse brusc, furios; dar o văzu lângă el pe Stellina care îl ameninţa

foarte serioasă cu acelaşi baston, în hohotele de râs ale celorlalţi.

Aşa că se alătură şi el grupului. Râdeau toţi şi Stellina părea cea mai veselă. *Don* Diego îi privea pe cei şase tineri şi pe soţia lui şi se îmbăta de bucuria lor, grăbindu-se în urma lor, pe şoseaua în pantă.

— Încet, băieţi, încet... – îi povăţuia din când în când, gândindu-se la drumul lung şi la anii pe care îi purta eu el; ridica apoi ochii la cer şi strâmba din buze.

Spre răsărit cerul se întuneca tot mai mult: acolo jos, în fund, departe, pe înălţimile vinete de pe Crocca, ceaţa se îngroşa ameninţătoare; poate că ploua. De câtva timp se pornise un vânt uşor şi rece, care părea că însufleţeşte copacii, în speranţa că peste puţin timp vor fi scăldaţi de ploaia atât de aşteptată. Şi din câmpia uscată, înţesată cu mărăcini, veneau trilurile bucuroase ale ciocârliilor care poate anunţau şi ele ploaia apropiată şi râsetele unor coţofene.

Când grupul ajunse lângă mica biserică normandă San Nicola, înconjurată cu pini maritimi şi chiparoşi, la începutul unei cotituri a şoselei, *don* Diego, simţind câteva picături pe dosul palmei, îi sfătui:

— Domnii mei, să rămânem aici. Nu mi se pare prudent să ne aventurăm pe vremea asta până la Temple. Credeţi-mă, nu am îmbătrânit degeaba.

— Nu! Nu! – strigară toţi în cor. Sunt nori trecători! Nu va ploua!

— Domnii mei, va ploua cu siguranţă, replică *don* Diego. Dar facă-se voia tineretului: curaj şi înainte, băieţi!

După San Nicola şoseaua mai înclinată le făcu coborârea mai uşoară sub ameninţarea ploii. Şi peste puţin timp se aflau în faţa măreţului templu al Concordiei, încă întreg, aerian pe povârniş şi deschis cu maiestosul peristil spre pădurice a de migdali şi de măslini, numită pădurice a Civita în amintirea vechiului oraş care se ridica acolo. Pădurice a foşnea agitată sub norii grei, încărcaţi de apă, şi pe sus vibrau vârfurile colosalilor chiparoşi ridicaţi

în mijlocul migdalilor şi măslinilor ca un pluton vigilent, paznic al vechiului Templu.

În liniştea austeră, strigătele de bucurie ale grupului răsunară straniu printre coloanele imense. Stellina, rămasă suspendată pe treapta pe care se poate urca pe postamentul înalt, aproape în întregime distrusă înspre pronaos, chemă pe cineva în ajutor. Îndată Mauro Salvo alergă şi o sprijini.

Fifo Garofalo, expert în arheologie, cu faţa de masă pe umeri şi cu pălăria cu boruri de artist potrivită pe vârful capului:

— Veniţi, o profani! – strigă, urcând pe o piatră uriaşă din mijlocul templului. Mulţime nereverenţioasă, apropie-te! nu, aşteaptă... – (coborî de pe piatră). — Doamna Stellina să ni se prezinte ca o zeiţă; ridică braţele... aşa. Adoraţi, o profani, pe zeiţa Concordia! Eu, preot în plină funcţie, rostesc cu glas tare: — Să bem în cinstea ei şi să facem libaţiuni şi să ne rugăm... Dar nu, aşteptaţi! aşteptaţi!

Toţi, în afara Stellinei, care-şi luase o atitudine de zeiţă, s-au repezit la coşul cu alimente adus de servitoare.

— Tu, Pepè, – adăugă Fifo strigând, – tu, ministru subaltern, întreabă-i pe cei de faţă: cine sunt cei ce compun această adunare?

— Flămânzii! – răspunseră toţi în cor, inclusiv zeiţa, Stellina.

— Nu, nu! Trebuie să se răspundă cu voce tare: *Oamenii cumsecade*! Şi dacă nu o spuneţi tare, nimeni nu vă crede. Hai, hai, oferiţi un biscuit fără pată acestei *si-donna* Concordia...

— Şi aprindeţi un chibrit! – adăugă Pepè, privind cerul care se înnegrise brusc, de parcă s-ar fi coborât noaptea.

— Sfinte Dumnezeule, de asta îmi era teamă! – gemu lipit de o coloană *don* Diego Alcozèr.

— Atacaţi coşul cu bunătăţi, şi să se descurce fiecare cum poate, fără nicio umbră de educaţie! – exclamă Gasparino Salvo, dând exemplu.

Se avântară toţi, afară de *don* Diego, spre coş, apucând fiecare ce-i căzu la mână; în timpul ăsta picături grele de ploaie cădeau cu putere de parcă ar fi căzut grindină de sus.

— Să ne adăpostim în vreo casă! – îi rugă *don* Diego. Hai, să fugim repede!

Fugeau cât puteau de repede din Templu: ploaia se înteţi dintr-odată, devenind tot mai deasă; se repezi cu o violenţă extraordinară, de parcă s-ar fi deschis stăvilarele cerului.

— Doamne Dumnezeule! – strigă *don* Diego strângându-se în sine, sub furia apei.

Stellina şi cei şase tineri râdeau. Ajunseră la casa cea mai apropiată, dar poarta de fier a curţii era închisă. Lovituri de picioare în gardul de fier şi strigăte de ajutor. Nu era ploaie, era potop.

Fifo Garofalo îşi scoase pardesiul şi cu concursul celorlalţi îl întinse în chip de baldachin deasupra Stellinei şi a lui *don* Diego. Apă, apă, apă. Curând îmbrăcămintea era leoarcă.

— La San Nicola! – strigă Mauro Salvo, luând de mână pe Stellina şi pornind în fugă înainte.

— La San Nicola: e o streaşină mai mare! – aprobară ceilalţi, urmându-i.

Şi, în sus, pe şoseaua în pantă care devenise un torent.

Sub streaşina mânăstirii, *don* Diego, ud ca şi ceilalţi, începu să tremure, neajutorat.

— O să mă aleg cu o răceală! Blestemată fie clipa în care am ieşit din casă... Desigur, e vina mea!... Ud leoarcă... Nu simţiţi ce aer rece?

Furia apei încetă dintr-odată: pentru un moment. Păru că se luminează.

— Dar ce! plouă... priviţi...

Şiroaiele de ploaie cădeau, da, mai subţiri şi mai rare, dar continui. Totuşi, pentru a se sustrage, aşa uzi cum erau, curentului de aer de sub streaşină, hotărâră să o pornească în alt loc pentru a căuta un adăpost mai bun,

mai sus.

— Este inutil, *don* Diego! – observă Fifo Garofalo, după ce bătuse la poarta unei alte case. Azi e duminică: la ora asta, ţăranii sunt la slujbă în oraş. Mai degrabă să ne facem curaj, şi la drum! Parcă plouă mai puţin; să sperăm că încetează de tot.

— La drum! La drum! – aprobă bietul *don* Diego. Dar veţi vedea că o să ajung mort.

Frica îmboldea bătrâneţea gâfâitoare şi *don* Diego mergea în fruntea grupului. Ploaia se înteţi din nou.

— Daţi-mi mâna! Lăsaţi-vă dus de noi, îi spuseră Totò Salvo şi Fifo Garofalo.

— Mor! mor! – gemea din când în când *don* Diego tras de cei doi tineri care nechezau ca nişte cai, dând din picioare şi din cap, bine dispuşi sub ploaia furioasă şi în râsetele celor care îi urmau.

Ajunseră în oraş cu răsuflarea tăiată, cu îmbrăcămintea lipită de corp. *Don* Diego vru să intre iute în pat, îi clănţăneau dinţii, vibra tot de-ţi inspira şi teamă şi milă.

— Un medic… un medic… sunt mort! Îl vreau lângă mine pe Marcantonio…

Fifo Garofalo fugi după medic; Pepè Alletto, rugat de Stellina, după *don* Marcantonio. Ceilalţi plecară la casele lor foarte mâhniţi şi deprimaţi.

XIII

— OH. DRAGĂ BĂIETE! DE UNDE vii pe timpul ăsta mizerabil! – strigă Raví văzându-l pe Pepè ud de ploaie din cap până în picioare şi plin de noroi.

Pepè îi povesti pe scurt aventura şi îşi manifestă remuşcarea pentru îmbolnăvirea neaşteptată a lui *don* Diego.

— Totul e de la Dumnezeu! – îi răspunse *don* Marcantonio, îmbrăcând în grabă un pardesiu. Moare? Dacă nu ar fi un creştin, aş zice că mă bucur. Ah, i-a făcut plăcere să vină cu voi tinerii? O merită! Nu o spun pentru dumneata, *don* Pepè: dumneata nu ai niciun amestec. Aici e mâna lui Dumnezeu. Rosa, umbrela... Să mergem, *don* Pepè.

Găsiră pe *don* Diego în prada delirului, cu o febră de cal, şi Stellina care plângea, speriată de cuvintele fără nicio raţiune ale soţului care o lua drept una sau alta din soţiile dinainte, socotind-o răspunzătoare de isprăvile pe care i le făcuseră acestea.

— Eşti sufletul Luzzei, tu? Te implor, în numele Domnului, spune-mi ce vrei de la mine?

Delirul dură multă vreme; apoi duhurile îl părăsiră pe *don* Diego, care zăcea în febră puternică.

Stellina, Pepè şi *don* Marcantonio l-au vegheat pe bolnav toată noaptea. În liniştea adâncă, pieptul lui *don* Diego începu să fiarbă.

— Asta e pneumonie, nu altceva! – constată *don* Marcantonio.

Şi toţi trei se priviră în ochi la lumina slabă a lămpii.

Într-adevăr, pneumonia se declanşă în dimineaţa zilei următoare, şi medicul declară că *don* Diego nu va putea rezista mult.

În faţa morţii, aproape în aşteptare acolo, lângă patul în care trupul firav al lui *don* Diego zăcea acoperit de pături, cu coada lui de păr ca un şarpe pe pernă, lângă craniul lucios înroşit de febră, cei trei care îl vegheau încercau aproape o remuşcare secretă care le venea din gândurile şi din promisiunile legate de moartea aceea. Mai puternic o simţea Pepè; mai puţin decât toţi Stellina. Şi când lui *don* Marcantonio, în tăcere, îi scăpă de pe buze, privindu-şi fata şi pe prietenul ei: — „Iată-ne aici, copiii mei”… – toţi trei suspinară, plecându-şi capetele, ca în aşteptarea, nu a eliberării, ci a unei adevărate nenorociri.

Şi în tot timpul bolii, nu au precupeţit nicio îngrijire pentru *don* Diego, prins de un fir de viaţă, ca de o rădăcină la marginea unei prăpăstii; l-au asistat pe rând, atenţi şi plini de bunăvoinţă. Şi ca şi cum conştiinţa lor ar fi simţit o uşurare şi o bucurie în acordarea îngrijirii, fiecare voia să-şi ia asupra sa sarcina, şi să-i scutească pe ceilalţi, întrecându-se în amabilităţi şi rugăminţi insistente să se hrănească cu ceva şi să se odihnească.

Mai puţin decât ceilalţi, se menaja Pepè: dar puterea cu care rezista voiniceşte la somn sau la foame, nu-i venea din voinţă; nu putea pur şi simplu nici să doarmă, nici să mănânce, susţinut de gândul şi sentimentul propriei fericiri iminente; ajunsese, ajunsese în pragul fericirii, încurajat de privirile, de cuvintele Stellinei, având certitudinea că ea îl iubea, după zilele acelea de intimitate, şi că şi ea se simţea ajunsă în pragul unei vieţi noi, mulţumite.

Don Marcantonio nu-i scăpa din ochi.

„Se aprind!” – îşi spunea, strângând buzele.

Până când într-o seară, trecând pe coridor, i se păru că aude în salon ceva pe întuneric, asemănător sunetului unui sărut şi începu să tuşească. Mai târziu, îl chemă la el

pe Pepè, deoparte, şi îi spuse încet:

— Don Pepè dragă, te rog, prudenţă! Fii bărbat... Aşa cum vrea Dumnezeu, se pare că am ajuns unde am vrut...

Pepè se prefăcu că nu înţelege, şi îl întrebă cu un aer nevinovat:

— Ce vrei să spui?

— Nimic, – reluă *don* Marcantonio. Dar repet, prudenţă. Gândeşte-te, pentru Dumnezeu, că soţul este încă acolo. Animalul ăsta este în stare să învie: se pare că are şapte suflete, ca pisicile. Şi atunci, ce figură fac eu? Nimic, *don* Pepè... În două cuvinte: ori eşti prudent, ori te invit afară cât ai clipi. Nu admit măgării.

XIV

DEŞI *DON* DIEGO INTRASE ÎN CONvalescenţă, Pepè Alletto ieşea, într-o seară, radiind de fericire din casa lui, când, ajungând la colţul străzii Rabato, dincolo de Via Mazzata, se trezi faţă în faţă cu Mauro Salvo care îl aştepta în tovărăşia fraţilor lui şi a verilor Garofalo.

Fără să aibă nevoie de prea multă perspicacitate, Pepè îşi dăduse seama, încă din prima clipă când o revăzuse pe Stellina în casa soţului, că Mauro Salvo era îndrăgostit, însăşi Stellina îi confirmase acest lucru râzând. Niciun pericol deci din această parte. Dar Pepè îl cunoştea bine pe Salvo şi îl ştia capabil de orice violenţă. Astfel că, nu de frică, dar pentru a nu da loc vreunei scene compromiţătoare, se comportase până acum în aşa fel, încât să nu-i ofere nici cel mai mic pretext. În plus, se simţea protejat de bunăvoinţa fraţilor acestuia, Totò şi Gasparino, şi a verilor Garofalo care dezaprobau intenţiile lui Mauro, nu pentru altceva, dar le închidea uşa casei Alcozèr, unde, în prezenţa Stellinei, distrându-se pe seama bătrânului ei soţ, petreceau seri delicioase.

Dar, în ultimul timp, din cauza bolii lui *don* Diego uşa casei rămăsese închisă pentru ei; şi acum ei s-au aliat cu Mauro, dacă nu în gelozia pe care acesta o simţea, cel puţin în invidia faţă de Pepè, pentru care uşa continua să fie deschisă. Pepè şi-a dat seama de această schimbare din sufletul prietenilor, şi a căutat de mai multe ori să-i îndepărteze de la acest gând. Dar acum, iată că îl aşteptau cu Mauro în frunte.

Mauro îi spuse brusc, oprindu-l:

— Vino cu mine. Trebuie să-ţi vorbesc.

— De ce? – îl întrebă Alletto, încercând să-i zâmbească. Nu poţi să-mi vorbeşti aici?

— E prea multă lume, îi răspunse sec Salvo. Mişcă.

Pepè făcu o strâmbătură şi strânse din umeri, pentru a da de înţeles că nu putea să-şi închipuie ce-ar fi putut să vrea de la el cu aerul acela plin de mister, şi apoi îi spuse:

— Eu cred... nu ştiu... că-mi văd de treburile mele fără a supăra pe nimeni.

Dar Salvo îl întrerupse cu glas tare, violent:

— Treburile tale? Care, tu care eşti un prăpădit şi un sărăntoc?

— Oh! – exclamă Pepè. Bagă de seamă cum vorbeşti...

— Un prăpădit, da; – îi replică Mauro, postându-i-se în faţă, ameninţător. Şi nu mai răspunde, că-ţi dau câteva palme de te înnebunesc.

Pepè ridică ochii spre cer, cu gura deschisă, ca pentru a spune: — „Îmi pierd răbdarea!” – apoi răbufni:

— Ascultă, dragul meu: nu-mi face plăcere şi nici nu vreau să mă cert cu cineva.

— Bine! – se grăbi să încheie Mauro. Dacă tot vrei să faci pe oaia, fii atent numai ce-ţi spun: să nu mai pui piciorul de acum înainte în casa lui don Diego Alcozèr.

— Cum! De ce? Cine mă poate împiedica?

— Eu!

— Tu? Şi de ce?

— Pentru că aşa vreau! Dacă nu mă mai duc eu, nu trebuie să te mai duci nici tu. Nici tu, nici altcineva, ai înţeles?

— Asta-i bună! Şi dacă Raví mă ia cu el?

— Ajungi la poartă, şi stânga împrejur! Dacă nu, o păţeşti: mâine seară voi fi acolo: dacă te văd intrând, vai de tine! Nu-ţi spun altceva. Şi acum, du-te acasă.

— Bună seara, – apucă să spună Pepè în emoţia care-l prostise, provocată de ordinul peremptoriu.

XV

AUZIND CLOPOŢELUL DE LA UŞĂ, *donna* Bettina nu uită nici în seara aceea să strige:

— Ştergeţi-vă pantofii!

— Mi i-am şters, – răspunse Pepè, intrând – pe pantalonii unora care nu-şi văd de treaba lor.

Mama se sperie:

— O altă ceartă?

— Nu... dar nici departe n-am fost! se grăbi să o asigure Pepè. N-a lipsit mult să fac o altă prostie.

— Pepè, copilul meu, alte nebunii? – gemu *donna* Bettina, pronunţând pe un ton drăgăstos această întrebare, pe care obişnuia să o pună fiului ei.

Părea îmbătrânită cu zece ani, după moartea Filomenei. Nu a vrut să-şi arate cu lacrimi durerea, dar era evident că aceasta, în tăcere, îi devora sufletul.

Pepè, ridicând pumnul în aer, strigă:

— Îi aranjez eu de sărbători! Am duelat o dată! Ah! o să vedem... o să vedem noi...

Şi începu să umble prin cameră în sus şi în jos, ca un pui de leu în cuşcă. *Donna* Bettina îl privea cu gura deschisă, ca prostită; apoi îl întrebă, împreunându-şi mâinile:

— Te rog, spune-mi ce ţi s-a întâmplat, Pepè! Mă omori!

— Nimic, – îi răspunse fiul. Unii prieteni ai mei... Mâncăm sau nu mâncăm în seara asta?

— Pepè, – îţi atrag atenţia că o oarecare vârstă am şi eu şi nu mai pot suporta unele neplăceri... nu mai pot...

Nu mai pot... Tu vei fi cauza morţii mele... numai tu, ştii? numai tu...

— Bine... destul, mamă, să nu mai vorbim! – oftă Pepè, şi se apucă să mănânce cu poftă ca şi cum trupul lui voia să fie compensat de ruşinea suferită prin afront.

„Lăsaţi-l să moară, şi vom vedea!” – se gândea, făcând aluzie în sinea lui la *don* Diego.

Amâna astfel mental întâlnirea cu Salvo la moartea lui Alcozèr, ca să nu-şi oprească gândul la ziua următoare, în care, conform ameninţării, şi-ar fi găsit rivalul în faţa porţii lui *don* Diego. Privind în viitor, simţea cum poziţia lui faţă de aceea a lui Salvo era cu mult mai puternică; dar sentimentul acesta nu reuşea să-i întărească deplin pentru proba zilei de mâine.

În timpul nopţii nu închise un ochi, gândindu-se la ceea ce ar fi putut răspunde, la un moment dat, rivalului.

În acelaşi timp, în patul de alături, *donna* Bettina, care nu-şi mai găsea liniştea, avea un vis foarte ciudat. I se părea că-l vede pe *don* Diego zâmbind ceremonios; i se înclina cu o mână pe inimă, îngenunchea la picioarele ei, îi lua o mână şi i-o săruta, suspinând: „Oh, Bettina, drept răsplată pentru vechea iubire!” Ea izbucnise în râs, şi *don* Diego, rănit de râsul ei, îi făcea această propunere: ar fi cedat-o pe soţia lui, prea tânără pentru el, lui Pepè, cu condiţia ca Bettina să-l accepte pe el drept soţ: „Unire a doi bătrâni care se gândesc la linişte, unire a doi tineri care ard de iubire...”

În acest moment ea se trezi, şi-l surprinse pe Pepè care, aşezat pe marginea patului, cu spatele sprijinit de perna ridicată pe tăblia patului, spunea cu dinţii strânşi, cu un braţ în aer:

— Şi eu te omor!

— Pepè, strigă ea. Ce spui? Ce ai?

— Nimic... mă gândesc!

— Noaptea? Spune-mi ce ai?...

— Nu mi-e somn, şi mă gândesc, răspunse Pepè plictisit. Dormi... dormi...

Donna Bettina tăcu pentru o clipă şi puse din nou capul pe pernă; apoi întrebă încet, insinuant, cu o oarecare încurcătură, sperând că provoacă o confidenţă din partea fiului:

— La ce te gândeşti?

Pepè nu răspunse. Numai, după puţin timp, dând din cap, scoase în liniştea camerei acest suspin:

— Un prăpădit...

— Iartă-l pe tatăl tău, Pepè, că şi-a pierdut minţile şi a risipit totul în viaţa lui – conchise *donna* Bettina, suspinând la rândul ei.

Şi încet-încet, bătrâna îndurerată adormi.

XVI

PEPÈ NICI NU SE GÂNDI SĂ STEA la îndoială dacă să se ducă sau nu în casa Alcozèr în ziua aceea: ar fi însemnat acelaşi lucru cu a-i ceda lui Salvo orice drept asupra Stellinei; şi nu numai atât, dar şi dovada cea mai evidentă a unei frici pe care el nu voia să o recunoască. Apropiindu-se ora vizitei obişnuite, se duse la Raví ca să plece împreună: desigur, Salvo nu ar fi avut îndrăzneala să-l atace văzându-l însoţit de tatăl Stellinei.

Dar nici *don* Marcantonio, nici soţia lui nu erau acasă.

— Sunt la fata lor, încă de la amiază, îl anunţă servitoarea. Cine ştie ce s-a întâmplat, domnişorule! Cu dumneavoastră pot vorbi... Fiinţa aceea, sărmana de ea, e sacrificată!

Din nou în stradă, Pepè începu să reflecteze: „Să mă duc? E cazul? Ce va spune lumea dacă ne vom înfrunta chiar sub ferestrele casei ei? Nu sunt sigur pe mine; ieri am fost prudent; dar, în seara asta, dacă îl văd, nu-l iert, pe cuvânt de onoare! De altfel, ei sunt cinci; ce minune deci dacă eu voi fi însoţit de un altul?”

Şi, gândindu-se astfel, se îndreptă prost dispus spre casa lui Coppa. Se temea totuşi ca acesta să nu-l silească să dueleze din nou; de aceea, noaptea trecută, înlăturase cu totul gândul de a se duce la el, care i se părea escorta cea mai sigură, mai mult decât Raví.

Ciro, după moartea soţiei, nu mai ieşise din casă. Numeroşilor clienţi care veneau să-i angajeze pentru vreun proces, le răspundea misterios:

— Sunt legat de obligaţia de a repara cu totul alte

greşeli, domnilor. Regret că nu vă pot servi.

Şi pretinsele greşeli erau acelea ale soţiei defuncte faţă de educaţia celor doi copii. Cuprins de ideea de a face din ei doi oameni puternici, îi instruia la şcoala vechilor romani: îi constrângea să alerge goi timp de aproape o jumătate de oră în fiecare dimineaţă în jurul bazinului adânc din grădină, şi apoi să se arunce în apa îngheţată.

— Ori morţi, ori înotători!

Apoi le poruncea:

— Uscaţi-vă la soare!

Şi dacă cerul era înnorat:

— Nu e soare. Regret. Uscaţi-vă la umbră.

Nici vorbă de şcoală: mai bine animale viguroase decât învăţaţi ftizici.

— Vă dau eu o educaţie să o ţineţi minte!

Pepè îl găsi dându-le o lecţie de luptă celor doi copii, acolo, în birou.

— Ţi-ar trebui şi ţie un astfel de exerciţiu! – îi zise Ciro. Ai o faţă de mort, pe care ţi-e silă să o priveşti. Vino încoa! Dă-mi braţul... îndoaie-l.

Îi pipăi bicepsul, apoi îl privi în faţă, plictisit, şi îl întrebă:

— De ce nu te spânzuri?

— Îţi mulţumesc de primire, – îi răspunse cu un zâmbet fin Pepè. Îi faci şi pe copii să râdă. De altfel, ai dreptate. Aş vrea să fiu şi eu ca tine, capabil să înfrunt o jumătate de duzină de certăreţi. Curaj, da... bine; dar singur, fără forţă, nu-i destul.

— Defect de educaţie! – îi strigă Ciro, dominat de ideea fixă a momentului.

— Ah, sigur... educaţia are o mare influenţă...

— Mare? E totul!

— Ai dreptate, da... Dar Nu-i aşa că sunt destui în oraşul nostru care nu-şi văd de treburile lor?

— Ţi-au mai făcut altă figură? – îl întrebă brusc Ciro cu o privire dispreţuitoare. Dar dacă miroşi a mort de la un kilometru!

— Deloc! – negă Pepè, mişcat. Ar trebui să ştie că nu mi-e teamă; o palmă, cui o merita, am ştiut să o dau pe loc.

— Din întâmplare!

— O dată, de bine de rău, am duelat...

— De nevoie!

— Dar dacă acum vin cinci contra unu?

— Şi cine sunt? – întrebă Ciro, cu sprâncenele încruntate.

— Mauro Salvo...

— Ah, bufonul ăla cu ochii mereu întredeschişi?

— El, cu fraţii lui şi cu verii Garofalo... cinci, înţelegi? Mauro e îndrăgostit nebuneşte – neîmpărtăşit, bagă de seamă, şi de asta o pot spune – de... doamna Alcozèr, tu o cunoşti: fiica lui Raví. Acum, ce crezi? pretinde să nu mă mai duc în casa lui *don* Diego; nici eu, nici el, nimeni. Ba chiar, zice, că dacă mă duc astă-seară, vai de mine... Mă aşteaptă cu ceilalţi în faţa porţii lui Alcozèr.

— Nu înţeleg, zise Ciro, aprinzându-se. Abuzând de putere?

— Abuzând de putere... ei da! Înţelegi? Sunt cinci...

— Şi tu, prostănacule? Ai spus că nu te vei mai duce?

— Nici gând!

— Dar deocamdată eşti aici... Şi ţi-e frică! O citesc în ochii tăi: ţi-e frică! Ah, dar tu te vei duce, chiar în seara asta, acum... Fac pe puternicii, să nu aud! Vino cu mine.

— Unde?

— În casa Alcozèr!

— Acum?

— Chiar acum. Dă-mi timp să mă îmbrac. La ce oră obişnuieşti să te duci?

— La şase şi jumătate.

Ciro îşi privi ceasul, apoi exclamă stupefiat:

— Cât eşti de laş!

— De ce? – se bâlbâi Pepè.

— E şapte fără un sfert... Dar n-are importanţă: îi vom găsi... în cinci minute sunt gata.

Dispăru cât ai clipi. Coborî apoi în mai puţin de cinci minute, punându-şi haina din mers.

— Aşteaptă, Ciro... cravata, – îi zise Pepè, potrivindu-i partea din cravată care ieşea din guler.

— Inepţii! Te gândeşti la cravată? – strigă Coppa, oprindu-se ca să-l străpungă cu o privire pe cumnat; apoi îi dădu un brânci. Hai! Ţi-i aranjez eu, fără baston.

Şi o porni cu Pepè. Mergând, tremura, şi din când în când exclama:

— Ah, da?... Aşteaptă, aşteaptă. Spune-mi mie acum că în casa Alcozèr nu trebuie să intre nimeni. Uite, intru eu. Ah, faci pe grozavul? Aşteaptă, aşteaptă.

Pepè îl urma supus, ca un căţeluş. Lângă casa Alcozèr, ridică ochii şi privi, apoi zise încet cumnatului, devenind palid:

— Este: uite-l acolo, cu ceilalţi.

— Mergi înainte! Nu privi! – îi porunci Ciro.

— Toţi cinci, adăugă încet Pepè.

Mauro Salvo era într-adevăr la pândă. Grupul fraţilor şi al verilor se afla la o distanţă mică. Îndată ce îl zări pe Pepè însoţit de Coppa, Mauro se dezlipi de peretele din spate, scoase o mână din buzunar şi se îndreptă spre ei, încet, privindu-l pe Ciro, căruia i se adresă oprindu-se în mijlocul drumului:

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule avocat: un cuvinţel lui Pepè.

Ciro i se aşează în faţă, foarte aproape, îl privi în ochi, cu sprâncenele încruntate, maxilarele convulsionate; cu două degete îşi scoase în afară buza inferioară, apoi îi zise:

— Cu Pepè deocamdată vorbesc eu, şi nu permit să-i vorbească nimeni. Ţi-o spun dumitale şi o spun şi rudelor dumitale care te aşteaptă acolo. Dacă vrei să-mi spui mie acest cuvinţel, sunt la dispoziţia dumitale.

— Cu plecăciune, ca totdeauna, *don* Ciro! – îi răspunse Mauro, băgându-şi cealaltă mână în buzunar şi ridicându-se în vârful picioarelor, ca şi când, pentru a înghiţi refuzul

acela, ar fi avut nevoie să se întindă în felul acela. Pe altă dată, cu permisiunea dumneavoastră: e timp destul.

Şi se îndepărtă.

XVII

FURTUNĂ, BA CHIAR VIJELIE CUMplită, în ziua aceea, în casa lui *don* Diego.

Stellina se dezlănţuise de dimineaţă într-o criză violentă de mânie împotriva soţului ei care, de când intrase în convalescenţă, devenise, bietul de el, insuportabil. Îi scrisese tatălui ei să vină să o ia repede acasă, altfel se va arunca de la balcon. *Don* Marcantonio alergase cât mai iute cu soţia, cu hotărârea deliberată de a-i impune fiicei lui respectul cel mai devotat soţului, şi lui Pepè Alletto interzicerea absolută de a mai frecventa casa ginerelui.

Ciro Coppa şi Pepè, intrând în salon, o găsiră pe Stellina în lacrimi, lăsată pe spateaza divanului. *Donna* Rosa şedea alături de ea cu ochii în jos, buzele strânse şi mâinile împreunate pe pântecul paşnic. *Don* Marcantonio se plimba, cu mâinile la spate, certându-şi fata în aşa fel, încât cuvintele lui să fie auzite de *don* Diego închis în camera lui. Văzându-l pe Coppa, încetă să mai strige, şi îi ieşi înainte linguşitor:

— Prea stimate domnule avocat! Ce onoare, azi... Cu plecăciuni, *don* Pepè... Rosa, domnul avocat Coppa... Regret că... Stellina, vino, fata mea, priveşte: domnul avocat ne onorează cu o vizită... Regret, domnule avocat că aţi venit tocmai în aceste momente... Neplăceri, ştiţi, obişnuitele neplăceri de familie... Un nor trecător... Luaţi loc, luaţi loc.

Uimit de primirea aceea linguşitoare, Coppa zise, aşezându-se:

— Dar... dacă eu mă amestec, chiar indirect... o rog pe doamna să mă scuze.

— Dumneavoastră? Şi cum puteţi sa va amestecaţi? – reluă surâzând Raví.

Ciro îl întrerupse, privind cu o severitate rece:

— Vă rog, lăsaţi-o să vorbească pe doamna, care ştie mai multe decât dumneavoastră.

Stellina îşi luă batista de pe faţă şi-l privi rătăcită, cu ochii înroşiţi de plâns, pe Coppa. Apoi zise, ezitând:

— Eu nu ştiu...

— Dar nu... – încercă să intervină din nou *don* Marcantonio.

— Lăsaţi-mă să vă explic! – reluă tare Coppa, plictisit. Eu am avut încredere în Pepè şi poate am greşit. Desigur am împiedicat să se facă gălăgie sub ferestrele... Nu bănuiam că, intervenind, aş putea provoca o neplăcere doamnei.

Pepè înţelegând, în sfârşit, echivocul în care căzuse cumnatul lui, se agită pe scaun, roşu ca un mac, şi zise:

— Nu, Ciro... Asta mă priveşte numai pe mine...

— Mă ocup eu de treaba asta, domnule avocat! – interveni hotărât *don* Marcantonio. Dumneavoastră nu aveţi niciun amestec... Ce s-a întâmplat azi dimineaţă între soţ şi soţie e o nimica toată. Ştiţi, lucruri care intervin din când în când: „eu vreau asta... eu nu vreau...” şi atunci... nu-i aşa? Greşeala este toată a fetei mele, greşeală mare... Da, de o sută de ori, da! e inutil să plângi, fata mea. Poţi plânge până mâine dimineaţă: sunt tatăl tău, şi trebuie să-ţi spun ce-i bine şi ce-i rău. Şi spun: prudenţă şi supunere asta-i soţia model! Şi apoi, puţin respect, sfinte Dumnezeule! Stimate domnule avocat, ginerele meu iese acum dintr-o boală gravă: nu a murit, tocmai fiindcă nu a vrut să moară! acum stă dincolo, convalescent, şi este puţin nervos! Ştiţi! Trebuie să-i înţelegem!

— Eu nu vorbesc... – spuse Stellina plângând, fără a-şi descoperi faţa. Vorbeşti tu şi cine ştie ce faci să se creadă

despre mine... Dar dacă lumea ar şti... Doamne! Doamne! Nu mai pot...

La aceste cuvinte Ciro Coppa se ridică îmbufnat, suflând şi răsuflând ca un armăsar alergat, de atâta mânie şi de emoţie.

— Dar vorbeşte, vorbeşte... De ce nu vorbeşti? – strigă fetei lui, iritat, Raví.

— Pentru că nu sunt ca tine! – răspunse prompt Stellina, cu vocea întreruptă de plâns.

— Şi cum sunt eu, ingrato, cum sunt? – izbucni *don* Marcantonio. M-am gândit poate la mine? Ce-am avut eu din asta, spune? Nu m-am gândit la binele tău? Răspunde!

— Da, da... – suspină Stellina. Lumea va afla că te-ai gândit la binele meu când mă va culege într-o zi de pe jos moartă!

— O auziţi, domnule avocat? O auziţi? Astea sunt lucruri de spus unui tată care pentru ea...

— Pentru mine? Ce anume! – îl întrerupse Stellina, punându-şi mâinile pe divan şi arătându-i, în sfârşit, faţa scăldată în lacrimi. M-ai închis cu pâine şi apă.

— Eu?

— Tu: pentru a mă constrânge să mă mărit cu unul mai bătrân decât tine. Şi aici este mama care poate confirma. Spune, mamă, dacă nu este adevărat! Şi vecinele, tot cartierul: atâtea guri pe care tu nu le poţi închide. Şi eu te-am rugat, te-am implorat să mă duci de aici.

— Nu mai vreau să stau! Şi dacă nu o faci, vei vedea ce se va întâmpla!

— *Don* Pepè, o auzi? – exclamă *don* Marcantonio, buimăcit. Asta îmi este răsplata! Spune dumneata!

Pepè se agită din nou pe scaun, foarte încurcat. Din camera lui *don* Diego se auziră două strănuturi puternice.

— Sănătate şi prosperitate! – îi strigă *don* Marcantonio, cu un gest de mânie mai mult decât comică, adăugând încet: Plesniţi-ar fierea!

La strania şi neaşteptata izbucnire zâmbiră toţi, în afară

de Coppa.

— Domnii mei, – începu să spună Ciro cu un aer grav, – fără acţiuni violente, există un remediu la toate: legea.

— Dar depinde ce lege, prea stimate domnule avocat! – exclamă *don* Marcantonio.

— Vă spun că există legea şi asta ajunge, strigă Ciro, care nu admitea replici nici în casa altuia.

— Există legea, ştiu, reluă umil *don* Marcantonio. Dar acestea sunt lucruri de nimic care se rezolvă în familie, domnule avocat dragă; dacă nu azi, mâine...

— Asta, replică Ciro, nu o ştii dumneata.

— Cum nu o ştiu eu? Eu sunt tatăl!

— Legea nu admite părinţi care işi maltratează fiicele ca să le constrângă să se căsătorească împotriva voinţei şi preferinţelor lor. Dacă nu o ştiţi, vi-o spun eu Doamnă, dacă dumneavoastră vreţi să folosiţi serviciile mele, eu mă ofer să fiu la dispoziţia dumneavoastră în totul şi cu totul. Dumneavoastră, dacă vreţi, vă puteţi elibera de nodul legăturii care vă este odioasă şi puteţi să deveniţi independentă.

— Unde? – întrebă, pierzându-şi cumpătul Raví. În casa mea? E nebună! Un proces în Tribunal? Un scandal public? Discreditarea numelui meu? E nebună! Eu îi închid uşa. Şi o să aibă libertatea de a muri de foame!

— În acest caz, tună Coppa, voi avea grijă eu! De foame nu moare nimeni: şi nimeni nu poate abuza de forţă, nici Dumnezeu!

— Adică cum?... încercă să mai spună *don* Marcantonio.

Clopoţelul de la uşă sună lung, ca tras de o mână nervoasă. Raví se întrerupse. Stellina fugi din salon, urmată de mamă. Şi Pepè, ducându-se să deschidă, se trezi faţă în faţă cu Mauro Salvo şi cu restul grupului.

Ravi îi întâmpină.

— Vă cer iertare, domnii mei... Dacă vreţi să intraţi, vă rog... dar, uite...

— Nu, scumpe *don* Marcantonio, mulţumim! – zise Mauro. Am venit pentru a vă cere veşti despre starea

sănătăţii lui *don* Diego…

— Sănătos, sănătos, şi plin de viaţă! – se grăbi să spună *don* Marcantonio.

— Voiam să salutăm şi pe doamna, reluă Salvo. Dar dacă nu se poate…

— Nu se poate! – zise Coppa, cu un ton categoric, privind pe Mauro fix în ochi. Să plecăm toţi şi să nu mai deranjăm gazdele.

Apoi, adresându-se lui Pepè, adăugă:

— Du-te la doamna! spune-i că voi avea onoarea să vin să o văd mâine, aici, împreună cu tine.

Pepè se supuse, şi puţin după aceea plecară toţi, fără nici măcar să-l mai salute pe Raví, care rămase pe scară, ca un buştean.

Îndată ce au ajuns la poartă, Mauro Salvo, ieşind cu fraţii şi verii, zise, apăsând pe cuvinte:

— Pepè, la revedere!

— Nu răspunde! – impuse ferm lui Pepè, Ciro Coppa, în aşa fel, încât fraţii Salvo şi verii Garofalo să-i audă.

XVIII

— ESTE ACASĂ *DON* PEPÈ? – ÎNtrebă, gâfâind, *don* Marcantonio Raví, nerecunoscând-o la început pe *donna* Bettina, venită în grabă să deschidă uşa.

— Şi dumneata cine eşti? – întrebă la rândul ei *donna* Bettina, iritată de felul furios în care trăsese Raví de clopoţel, măsurându-l din cap până în picioare.

— Oh, scuzaţi, stimată doamnă! Sunt Marcantonio Ravi, la ordinele dumneavoastră. Scuzaţi, dacă vin aşa devreme... Ah, câinele ăsta! îl auziţi cum latră? – ... Trebuie să vorbesc cu Pepè despre o treabă foarte urgentă şi de mare importanţă pentru el şi pentru mine.

— Vă rog – zise *donna* Bettina puţin mai calmă, dar totuşi pe ace, văzându-l pe omul acela că intră în casă cu un costum deloc periat şi cu pantofii prăfuiţi. Cred că este încă în pat... Mă duc să-l chem.

Don Marcantonio începu să umble prin cameră în mare agitaţie. Pepè se prezentă puţin după aceea, frecându-şi mâinile înţepenite de frig, cu faţa spălată proaspăt şi ştearsă în grabă.

— Iată-mă.

— Scumpe *don* Pepè, spune-mi repede ce intenţii are cumnatul dumitale. Simt că-mi crapă fierea. În noaptea asta nu am închis un ochi. Şi am ceva şi cu dumneata.

— Cu mine?

— Da. Lasă-mă să-ţi spun, ori crăp, repet. Cum ţi-a venit în minte să aduci pe nebunul ăla, pe fiorosul ăla, în casa fetei mele?

— Eu? – zise Pepè. El a vrut să vină.

— Să-mi aducă război şi foc în casă? Spune-mi imediat care îi sunt intenţiile?

Pepè protestă că nu ştie nimic; declară că regretă tot ceea ce spusese Ciro cu o zi înainte în casa Alcozèr, şi adăugă că ar fi vrut să găsească o scuză ca să împiedice pe cumnatul lui să revină să o viziteze pe Stellina.

— Găseşte-o, *don* Pepè! – exclamă Raví. Găseşte-o pentru Dumnezeu! Am crezut că eşti un ingrat! Mă căiesc. Credeam că te-ai pus de acord cu cumnatul dumitale pentru a-mi ruina fata. Am greşit. Ar fi şi ruina dumitale. Să vorbim clar: ba chiar, spune-i clar şi nebunului aceluia, spune-i despre ce-i vorba; pentru dumneata... pentru fata mea... Fata mea n-are nevoie decât de o altă îmboldire ca aceea de ieri şi aruncă în aer totul, te-asigur! auzind că legea îi poate veni în ajutor şi să-i redea libertatea, a luat foc. Ah, dacă ai fi auzit-o ieri seară, după plecarea voastră... „Libertate, proasto, ştii ce înseamnă?” – i-am spus. „Ce speri? unde te vei duce?” Am căutat să o iau cu binele; am ajuns chiar să-i spun că ştiam care ar fi înclinaţia dumitale, şi am rugat-o, pentru fericirea ei, să fie prudentă, să aibă răbdare... Un an, doi ani... ce sunt? Dacă mi-ar spune cineva: tu trebuie să duci o viaţă de mizerabil fără ruşine, sclav în lanţuri, doi ani, cinci ani, şi apoi, vei avea în schimb bogăţii, libertate; nu aş face-o? Şi cine nu ar face-o? Acesta nu este un sacrificiu! Eu înţeleg prin sacrificiu, când nu mai ai nicio răsplată. Am făcut un sacrificiu eu, de exemplu, dându-mi fata unui bătrân numai pentru binele ei; când, mai degrabă, dacă sângele meu ar fi fost aur, mi-aş fi dat sângele ca să o văd fericită şi bogată. Şi ea, ingrata... Destul: „Fata mea”, i-am spus, „cum poate să devină visul realitate, dacă nu faci aşa?...” Înţelegi, *don* Pepè, ce a trebuit să-i spun? Şi dumneata vii să-mi spargi ouăle în coş, aducându-mi în casă pe nepoftitul acela fără minte?... Totuşi... totuşi... totuşi, sfinte Dumnezeule, am făcut poate ceva mai rău. Da, domnule. După câte am înţeles, fata mea nu te iartă

acum nici pe dumneata, bănuind că eu am căzut de acord cu dumneata ca să o fac să se căsătorească cu bătrânul...

— Eu? – exclamă Pepè, înroşindu-se până în albul ochilor. Şi cum aş fi putut să o fac?

— Te-am apărat! – îl întrerupse îndată *don* Marcantonio, pentru a-l asigura. Te-am apărat, vorbind în general... Pentru că, numele dumitale, vei înţelege foarte bine, nu s-a pronunţat... Se pare că fără să ştiu am păcate mari pe conştiinţă, *don* Pepè, dacă Dumnezeu nu a binevoit să îmi facă hatârul să scoată din comerţul lumii ăsteia marfa asta avariată de şaptezeci şi doi de ani! Apropos; chiar ieri m-am întâlnit cu medicul care l-a îngrijit şi l-a salvat: a ţinut el s-o facă! Şi atunci nu m-am putut stăpâni să nu-i spun: „Mi-ai făcut un dar extraordinar!” Destul; *don* Pepè, să ne înţelegem: am venit să-ţi deschid ochii: bagă de seamă, cumnatul dumitale are de gând să te ruineze. Îţi repet, dă-i să înţeleagă, măcar în câteva vorbe, pe scurt, despre ce e vorba. La urma urmelor, de ce mă pot acuza? de a fi dorit fericirea fetei mele? Nu este un delict: sunt chiar unul dintre cei mai buni părinţi. Te salut, *don* Pepè, şi te rog, ai grijă.

Alletto rămase în prada unei vii agitaţii şi cu o ciudă împotriva Stellinei. Cum! Deci nu-l mai iubea? sau nu înţelegea că, revoltându-se acum, strica totul? Ura faţă de bătrânul său soţ era într-adevăr mai puternică decât iubirea faţă de el? Şi dacă bănuiala unui acord între el şi tatăl ei i-a schimbat iubirea în ură? îndreptându-i şi împotriva lui mânia? Ce să facă?

Avea senzaţia că înnebuneşte, între umilinţă şi confuzie. Se gândea: — „Vrea să se libereze de soţ! Şi cum, dacă tatăl ei nu o mai vrea în casă şi eu nu pot face nimic pentru ea? Deci se gândeşte la un altul care i-ar putea reda libertatea? Şi eu? Pot eu să o sfătuiesc să aibă răbdare? Ar trebui să-şi dea seama singură, dacă m-ar iubi cu adevărat... Deci nu mă mai iubeşte?”

Şi totuşi până alaltăieri...

Un alt gând îi trecu prin cap: că Mauro Salvo i-ar fi scris Stellinei vreo scrisoare, insinuându-i bănuiala acordului, pentru a se răzbuna. Era capabil, mişelul! Da, da... dar ce acord? „Eu” se gândea neliniştit, „eu trebuie să-i arăt că aceasta este o calomnie. Mă voi arăta împotriva lui Raví, deschis. Îl voi ruga mult pe Ciro, insistând să-mi obţină o slujbă, şi atunci...”

Se hotărî să se ducă imediat la cumnatul lui; dar un alt gând îl reţinu. În ziua aceea Mauro Salvo cu haita sa trebuia să fie în căutarea lui prin oraş, ca un vânător înfuriat, în mijlocul dulăilor săi. Începu să studieze pe unde ar fi fost prudent să se ducă în casa lui Coppa, înşelând vigilenţa rivalului.

XIX

STUDIA DE ZOR. CÂND, CU TOTUL pe neaşteptate, văzu în faţa sa pe Ciro în persoană: Ciro în casa lui!

La vederea acestuia *donna* Bettina a rămas ca fulgerată, neştiind ce să-i spună. Ciro a intrat fără nici măcar să o salute.

— Tu, aici! – exclamă Pepè, uimit. Cine ţi-a deschis uşa?

— Mama ta, şi a rămas încremenită, de parcă ar fi văzut un hoţ, îi răspunse Ciro, întunecat.

— Nu… dar cum… – încercă Pepè să-şi scuze mama.

— Ciro îl întrerupse.

— Ea este bătrână şi de aceea o înţeleg; tu eşti un prost, şi de aceea te miri de venirea mea. Destul! Nu te-ai îmbrăcat încă? Ce aştepţi? Îmbracă-te, şi să mergem.

— La doamna Alcozèr? Nu ţi se pare că e prea devreme?

— Nu. Să mergem pentru treburi, nu pentru vizită, îmbracă-te în faţa mea: altfel eşti în stare să o faci în două ore.

— Cinci minute, zise Pepè. Să mergem dincolo.

Intrară în dormitor şi Ciro, la vederea celor două paturi identice, mormăi, dând din cap.

— Eh, ştiu… – suspină Pepè. Dar dacă mama… Ai spus pentru treburi? Nu am înţeles…

— Treburi, treburi! – replică brusc Ciro. M-am gândit toată noaptea şi azi…

— Ea doamna Alcozèr? – întrebă Pepè, timid, punându-

şi cămaşa.

— Chiar la ea, nu. M-am gândit la cazul ei. Este o infamie care trebuie reparată cu orice preţ.

— Sigur. Dar... şi cum? scuză-mă...

— Îmbracă-te! Nu pierde timp.

— Da, da... dar nu l-ai auzit pe tatăl ei, aseară?

— Nu-mi pasă de tatăl ei, răspunse Coppa. Îl zdrobesc ca pe o broască râioasă, cu legea.

— O fi, – admise Pepè.

— Dar... scuză-mă, îmi permiţi? Ai vrea poate să anulezi această căsătorie?

— Asta e treaba mea! Şi, oricum, va depinde de ea, de doamnă.

— Bine, consimţi din nou Pepè. Dar... şi după aceea?

— Treaba mea, îţi repet! Îmbracă-te!

Pepè fu orbit la un moment dat de o idee luminoasă, şi-şi privi bucuros cumnatul; apoi continuă să se îmbrace în grabă, în dezordine, aşa cum nu i se întâmplase niciodată. „De ce nu?” se gândea. „E în stare şi de asta; e în stare de toate, cu condiţia să aibă o satisfacţie, cu condiţia să strivească, cum zice el, pe Raví şi pe Mauro Salvo. A început să mă apere? Mă va apăra până la capăt. Nu e omul care să facă lucrurile pe jumătate; ba chiar nu-i ajunge să triumfe, ci mai mult decât să triumfe. Oh, Doamne, Stellina ar putea fi a mea! Şi apoi... apoi pentru mine se va gândi tot el...”

Drept răspuns la gândul tacit al lui Pepè, Ciro zise:

— Tatăl ei nu o mai vrea în casa lui? Nu contează!

Pentru moment, avem pe deşteapta de soră-mea, Rosaria, care este stareţă la Sant’Anna, şi va putea să o ia în colegiu, până se lămuresc lucrurile. Apoi vom vedea. Dacă vrea, poate sta chiar la mine.

— În casa ta? – întrebă Pepè bucuros.

— Dragul meu, dacă nu-ţi place, nu mai ştiu ce să fac.

— Dar nu! Nu! – se grăbi să nege Pepè. Cât despre mine, închipuie-ţi!

— Atunci, pentru mama ta?

— Nici măcar! Vei vedea că mama, biata de ea, se va obişnui dacă totul decurge firesc.

— Cu atât mai bine! – exclamă Coppa. Înţelegi şi tu că eu am nevoie absolută de o femeie în casă? Nu am reuşit poate să le fac să te gândeşti la asta. Îţi repet, m-am gândit toată noaptea... Îmi este absolut necesară o femeie în casă, care să vadă, dacă nu de altceva, de băieţi. Eu nu pot să mă condamn să rămân dascălul lor toată viaţa; şi aşa sănătatea mea se resimte; trebuie să mă ocup apoi de profesiune. Aşa, prind, dacă ea vrea, doi iepuri; voi face o treabă bună şi mă voi gândi puţin şi la mine.

— Da, da, – aprobă Pepè, radiind de bucurie. Vei vedea, Ciro dragă, ce femeie! ce bunătate!

— Tu eşti de acord, deci?

— Cum să nu? Scuză-mă! Dar aş mai vrea să te rog ceva, Ciro dragă, – riscă el să adauge. Ai vrea ca tu, după aceea, să te gândeşti puţin şi la mine: un locşor... ca să nu rămân pe umerii tăi de tot. Vezi. Eu aş fi atunci chiar fericit!

— Voi avea grijă, voi avea grijă, nu te îndoi! – răspunse Ciro, absent. Acum, să mergem.

De data asta găsiră în casa Alcozèr pe Mauro Salvo şi pe Fifo Garofalo, numai ei doi, reprezentând pe toţi ceilalţi, veniţi, tocmai, înainte de ora obişnuită, sub pretextul că fac o vizită convalescentului. Astfel Stellina, la sosirea lui Coppa şi Pepè, a putut să se debaraseze de ei ducându-i în camera lui *don* Diego.

— Iată-ne singuri! zise apoi, revenind, cu un zâmbet. Luaţi loc domnule avocat, şi dumneata, *don* Pepè...

Se părea că Ciro îşi pierduse graiul: o privea pe Stellina care i se prezenta foarte diferită de aceea din ziua anterioară; şi ca şi când propriile mâini îi provocau o mare încurcătura, nu ştia ce să facă cu ele: din buzunarele pantalonilor şi le trecu în acelea ale vestei, apoi în acelea ale hainei; apoi, înclinându-se, bâlbâind un mulţumesc, şi aşezându-se, şi le sprijini pe genunchi şi începu să

vorbească cu ochii în jos:

— Ascultaţi, doamnă: nu ştiu ce părere aveţi despre mine, despre caracterul meu. Faima pe care mi-am făcut-o, credeţi-mă, nu corespunde deloc adevăratei mele firi: pentru toţi par un violent, pentru că nu admit despotismul nici al semenilor mei, nici al prejudecăţilor oraşului, nici al obiceiurilor pe care fiecare om tinde să le manifeste; niciun despotism, nici cel al lui Dumnezeu; în consecinţă, par chiar ciudat, numai pentru că vreau să fiu liber, în mijlocul atâtor oameni care sunt sclavi ori lor înşişi ori altora, ca de exemplu, cumnatul meu Pepè.

— Eu? – exclamă acesta, aproape trezindu-se brusc, în timp ce urmărea cu toată atenţia elaborata explicaţie, căreia nu-i vedea nici oportunitatea, nici scopul, deşi admira felul de a vorbi al avocatului.

— Sclav al tău şi al altora, reluă Ciro cu potolită, liniştită fermitate, în timp ce Stellina râdea. Poţi să fii sărac şi liber în acelaşi timp. Nu gândeşte astfel, sau se pare, tatăl doamnei. Dar fiecare înţelege în felul lui viaţa. În ceea ce mă priveşte, nu sunt un despot, fac numai ceea ce trebuie, şi ştiu totdeauna ce fac. Aceasta pentru a vă spune că, impresionat puternic de scena de ieri şi de cuvintele dumneavoastră, am reflectat îndelung, doamnă, şi am analizat în toate felurile cazul dumneavoastră.

— Vă mulţumesc, spuse Stellina, înclinând capul.

— Îmi veţi mulţumi după aceea, reluă Ciro. Deocamdată vă afirm din nou ceea ce am avut onoarea să vă spun ieri: că dumneavoastră puteţi, dacă doriţi, să desfaceţi căsătoria, la care aţi fost constrânsă prin maltratare. Putem înainta probe: avem, dacă am înţeles bine, mulţi martori; dar, chiar dacă nu am avea pe nimeni, va fi destul, cred eu, să arătăm judecătorilor pe soţul dumneavoastră, scuzaţi, mărturia fulminantă a violenţei de care a abuzat. Ceea ce aţi spus chiar dumneavoastră ieri seară şi ceea ce mi-a spus Pepè, mă îndreptăţeşte să vorbesc aşa. În sfârşit, eu vă dau drept fapt sigur, fără nicio îndoială, în totul şi pentru tot, la

dispoziţia dumneavoastră. Să nu vă descurajeze ameninţările tatălui: am, dumneavoastră ştiţi, o soră călugăriţă, stareţa Colegiului Sant'Anna; bine, dumneavoastră aţi putea merge la ea să staţi un timp în acest colegiu; apoi, odată terminat totul, să hotărâţi ce aveţi de făcut.

Pepè aproba cu capul, privind-o pe Stellina care asculta cu ochii spre podea, gânditoare.

— Natural, încheie Ciro, nu pot să aştept de la dumneavoastră un răspuns prompt: nu ar fi prudent. Mai gândiţi-vă, şi apoi, peste o lună, sau cine ştie, când aţi cântărit pro şi contra, îmi spuneţi da sau nu. Dacă-mi permiteţi, voi avea onoarea să frecventez casa dumneavoastră în compania lui Pepè al nostru; sau dacă nu, un bilet, cu două cuvinte: „Domnule Coppa, da", şi eu voi trece imediat la acţiune. Ne-am înţeles?

XX

ASTFEL CIRO ÎNCEPU SĂ FRECVENteze casa lui Alcozèr în care veneau acum din nou fraţii Salvo şi verii Garofalo. Dar după boală, *don* Diego nu mai era cel dinainte. Stările de tristeţe ale bătrâneţii, atenuate atâţia ani prin zâmbetele lui ambigue, dădeau acum un gust veninos fiecărui cuvânt în parte otrăvind aproape sufletul Stellinei, din zi în zi şi ea mai tristă.

Intervenţia lui Coppa răsturnase planul de apărare al bătrânului. Pepè Alletto şi Mauro Salvo trecuseră acum pe linia a doua în faţa omului aceluia care se introdusese în casă pentru a asalta făţiş orice drept al său asupra soţiei, şi care îl ţinea în atâta supunere şi într-o stare insuportabilă de umilinţă şi aproape de ruşine faţă de el însuşi, niciodată încercată. Îl lipsea, în plus, cu totul, de scopul pe care şi-l propusese în anii aceia târzii şi pentru care îşi luase o altă soţie: să se bucure de veselia altuia în jurul său.

„Infernul anticipat?” se gândea. „Nu nu, ce Dumnezeu!”

Nu reuşea totuşi să vadă sfârşitul acestei noi stări de lucruri, cum să se elibereze de această piedică, de acest zid de spini care-i apăruse la capătul căii sale lungi şi înfloritoare.

Ciro, între timp, veghea, fără a lăsa să se vadă, asupra Stellinei; o privea din când în când; şi în privirea aceea severă şi plină de voinţă ea citea aşteptarea răbdătoare, în ciuda necazului şi a furiei care părea că i le provoacă prezenţa şi flecărelile stupide ale acelor tineri. Şi odată cu

aşteptarea, citea şi protecţia.

Protejat se simţea şi Pepè, care, deşi încă năucit, se întreba dacă trebuia să abandoneze cu totul sprijinul secret al lui Raví, punct tot mai puţin sigur pentru a-şi reîntări edificiul puţin zdruncinat al speranţelor lui. Dar trebuia oare să se lase în întregime la discreţia cumnatului?

„Ciro, uite... hm!... destul, să mai vedem...”

Ciro, cu caracterul şi ieşirile sale necugetate, nu îi inspira într-adevăr multă încredere. „Numai că, se gândea el, de când a pornit-o în această acţiune, s-a ţinut dârz. Şi pare un altul: prudenţă, ţinută demnă... puţin rigid, este adevărat, dar cine s-ar fi aşteptat? mereu respectuos, chiar afabil câteodată, mai ales cu Fifo Garofalo... Şi constat chiar că se îngrijeşte mai mult de propria-i persoană: gulere înalte, costum nou... bravo Ciro!”

Totuşi fraţii Salvo şi verii Garofalo, care se încăpăţânau să frecventeze casa lui *don* Diego, nu vedeau lucrurile la fel. În cele din urmă prezenţa lui Coppa îi indispunea pe toţi, impunându-le o circumspecţie şi o reţinere care devenise de nesuportat după câtva timp.

Stellina îl înţelegea, şi din zi în zi devenea tot mai neliniştită, situându-se pe poziţia pe care ea o simţea precară, neştiind cum o va rezolva până la sfârşit. Şi, însăşi perplexitatea ei o ţinea într-o continuă agitaţie. Apoi, această agitaţie era întreţinută fără răgaz de predicile şi sfaturile tatălui, de nervii din ce în ce mai aprinşi ai soţului, care, neavând curajul să se elibereze de toţi plicticoşii aceia, pretindea să-i îndepărteze ea din jurul lui, persecutând-o; şi, în sfârşit, de teama că într-o zi sau în alta va izbucni o ceartă sau ceva şi mai grav între Coppa şi Mauro Salvo, care îşi pregătea întunecat şi taciturn ranchiuna.

În aceste stări de spirit, după o altă scenă, mai dezgustătoare decât cea dintâi, cu tatăl şi cu soţul ei, îl anunţă într-o seară pe Coppa că ea era gata să se refugieze în Colegiul Sant’ Anna, la sora lui. Chiar pentru

totdeauna, numai să termine odată cu viaţa aceea de infern; şi că el să se gândească să o elibereze de soţ, dacă era posibil.

XXI

TREI ZILE DUPĂ ACEEA. *DON* Diego Alcozèr se prezentă în casa lui Raví exclamând cu braţele în aer:

— A fugit! a fugit!

— Cine? Fata mea? Soţia dumitale?

— *Quondam, quondam*[14]... eh eh! – corectă *don* Diego, însoţind zâmbetul său straniu cu un semn de protest cu mâna. *Quondam*, dacă permiţi... A fugit. Foarte mulţumit!

Marcantonio Raví se lăsă să cadă pe un scaun, ca trăsnit.

— A fugit... cu cine?

— Poate ştii dumneata – răspunse vesel *don* Diego, ridicând din umeri. Ori singură ori cu cineva, e tot una. Am aici... cum se numeşte?... hârtia... hârtia de la Tribunal...

— Am ajuns la asta? – exclamă Raví, ridicându-se în picioare. Coppa, el... asasinul acela! Mi-a ruinat fata... Şi dumneata, imbecil bătrân, ai lăsat-o să-ţi scape?

— Dragul meu, i-aş fi deschis eu uşa, numai să mă lase în pace!

— Rosa, Rosa! – chemă *don* Marcantonio.

Donna Rosa apăru în uşă, calmă, ca de obicei.

— Ce e?

— Ce e?... priveşte... aici. Pe ginerele tău...

— Ex, ex...

— A fugit. Rosa! A fugit!

[14] Fostă. (it.)

— Stellina?

— Acoperă-ţi faţa, nevastă! Trebuia să ne aşteptăm ca părul nostru să albească, pentru ca fata noastră să ni-l mânjească cu noroi!

— Nu înţeleg nimic... – zise, năucită, *donna* Rosa.

— Îi explic eu, interveni atunci *don* Diego. Azi-dimineaţă... Oh, dar încet Marcanto!

— Oh, Doamne! oh Doamne! – ţipă *donna* Rosa, alergând să-l liniştească pe soţul ei care dând din picioare şi plângând ca un copil îşi dădea cu pumnii în cap furios.

— Lăsaţi-mă! Lăsaţi-mă! Dezonoarea e prea mult! Asta e răsplata! Ah, fiică nerecunoscătoare! În Tribunal... în Tribunal...

— Calmează-te, Marcantonio, calmează-te! Nu s-a sfârşit lumea, îl încurajă *don* Diego. Desfacere de căsătorie... Ea cu o mână, eu cu o sută. Sunt dispus la toate...

— Şi dumneata? — urlă Marcantonio, apucându-l de braţe pe *don* Diego şi scuturându-l cu putere. Ai avea curajul şi dumneata să mă târăşti în Tribunal? Dumneata!

— Iartă-mă, dar – ... – se bâlbâi *don* Diego, aproape ascunzându-şi capul între umeri, tremurând de frică sub ochii înnebuniţi ai lui Raví. Iartă-mă, dar dacă ea o vrea...

— Ce vrea? – urlă *don* Marcantonio, fără să-l lase. Ea nu poate să vrea nimic! Spune-mi unde s-a dus! Iute!

— Nu ştiu...

— Vrei să mă duc atunci să-l jupoi pe Coppa?

— Jupoaie pe cine vrei, dar lasă-mă! Eu nu mă amestec... Oh, asta-i bună! Te înfurii pe mine?

— Mă înfurii pe toţi! Aşteaptă, *don* Diego... Nu se poate sfârşi aşa... Să vedem cu binele... o desfacere în regulă... fără a târî în noroi, te rog, numele meu onorat...

— Desfacere în regulă? – zise timid, ezitând, *don* Diego. Dar eu... tu ştii... cum aş putea rămâne singur, eu?

— Ai vrea să-ţi iei o altă nevastă? – tună Marcantonio, apucându-l din nou de braţ. Răspunde!

— Nu ştiu... – se mai bâlbâi *don* Diego, prins la

strâmtoare.

— Dar… dacă fata ta…

— Ţi-o aduc eu acasă imediat! Aşteaptă. Mă duc să găsesc pe asasinul acela!

— Marcantonio, te rog! – îl rugă soţia.

— Tu să taci! – îi strigă Raví. Mă duc înarmat cu dreptul meu de om onorabil şi de părinte: îmi apăr onoarea şi fiica!

— Marcantonio! Marcantonio! strigă, scărpinându-şi fruntea, *donna* Rosa, din vârful scării.

XXII

ÎNDEMNÂNDU-SE PE DRUM CU fraze care vibrau de furie, Marcantonio Raví alergă grăbit acasă la Coppa. Când ajunse în faţa porţii, nu mai putea respira.

Veni să-i deschidă Pepè Alletto.

— Dumneata aici? – îi strigă *don* Marcantonio. Ingratule! şi dumneata!

A fost întrerupt de o înfricoşătoare lovitură de cravaşă pe masa din biroul alăturat, şi puţin după aceea Coppa apăru în sală urlând:

— Cine e acolo? Cine îşi permite?

— Iertare, ilustre domnule avocat! – apucă să mai spună Raví, scoţându-şi pălăria.

— Afară! afară! – se răsti Coppa, indicându-i uşa cu cravaşa. Ieşi repede de aici!

— Dar, nu, domnule: eu am venit... iertare... *Don* Pepè, vorbeşte dumneata pentru mine...

— Dă-l repede afară! – porunci Ciro cumnatului.

— Mă miră... dumneata, *don* Pepè? – se rugă, rănit, Raví. Iertare, domnule avocat... Dacă mă lăsaţi să vorbesc, vă vorbesc şi în genunchi.

Şi spunând acestea, *don* Marcantonio dădu semn că se lasă în genunchi dar în clipa aceea în pragul biroului se prezentă *donna* Carmela Mèndola, vecina înverşunată, care, cu degetul îndreptat către Raví, începu să strige:

— El, el, da, domnule! şi-a bătut fiica, da, domnule: o spun în faţa oamenilor şi în faţa lui Dumnezeu! Nu mi-e teamă! El! El!

— Dumneata să taci! – îi porunci furibund Coppa. Şi dumneata – adăugă apucându-l de braţ pe Raví, – afară! Nu vreau scene în casa mea!

Don Marcantonio se învineţi de furie şi ameninţă cu ochii tulburi şi cu vocea tremurătoare:

— Dar, în fine...

Coppa îl îmbrânci:

— Afară!

— Eu sunt un bătrân! – exclamă Raví, trecându-şi prin păr mâna ridicată ameninţător.

— Ciro... – rugă cu voce şoptită Pepè, milos.

Dar Coppa reluă cu violenţă:

— Afară! Adu-ţi aminte dumneata însuţi că eşti bătrân, înainte ca alţii, din cauza imprudenţei dumitale, să uite de asta!

— Imprudenţă?... – zise Raví. Dar eu vin...

— Motivele dumitale le vei spune judecătorilor; deocamdată, afară!

După ieşirea lui Raví, doamna Mèndola vru să-l laude pe avocat pentru felul demn cu care l-a primit pe acela.

— Da’ deloc! – negă Ciro. Am acţionat rău de tot. Dar din cauza lui: nu trebuia să vină.

— Părinte denaturat! – insistă doamna Mèndola.

— Deloc! – negă din nou, mai cu foc, Ciro, ieşindu-şi din fire. El a crezut şi crede că acţionează aşa pentru binele fetei lui. Dar asta nu înseamnă, că nu a comis o crimă... Pepè, nu te uita în gura mea cu faţa asta de neghiob: mă înnebuneşti, ţi-am mai spus. Să ne întoarcem la lucru. Şezi şi scrie!

Pepè devenise secretarul şi curierul lui Ciro. Fericirea lui, în zilele acelea, era tulburată numai de consternarea constantă, ba chiar de teama de a nu-l mulţumi în totul şi pentru totul pe cumnatul care îl conducea cu bagheta, şi pentru care el simţea acum o recunoştinţă nelimitată, ştiind totuşi că el nu se amesteca atât de înverşunat în situaţia aceea pentru el, ci din spirit de autoritate şi justiţie. Îl admira şi, zâmbind în sine şi frecându-şi mâinile

de bucurie, repeta fraza preferată de Coppa:

— Despotisme, nici Dumnezeu!

Dar iată, până una-alta, îl furau gândurile. „La lucru! La lucru!” Nu trebuia să se gândească la nimic până când confruntările nu se vor fi terminat şi până în ziua în care Stellina va fi a sa... acolo, acolo, chiar în casa aceea, chiar acolo... Şi Pepè, într-o pornire de iubire, îşi strângea şi îşi săruta mâinile de parcă ar fi fost ale Stellinei.

Trecu pe la toate casele din cartierul lui Raví pentru a culege mărturii în sprijinul procesului pe care Ciro îl pregătea intens. Când, în sfârşit, fusese schiţată cea mai mare parte a materialului, Coppa vru ca el să se ducă şi la *don* Diego ca să-l invite la o discuţie.

— Foarte onorat de invitaţie, zise *don* Diego lui Pepè. Uite acum sunt gata. Sunt de partea voastră.

Ciro îl primi cu multă politeţe; şi *don* Diego, încântat de primirea aceea, vru să scutească imediat pe gazdă de unele întrebări delicate, intrând el, cel dintâi, în temă.

— Dumneavoastră domnilor sunteţi tineri, spre deosebire de mine – spuse el, adresându-se chiar şi lui Alletto – şi de aceea aţi putea aştepta. Dar eu sunt bătrân şi sunt constrâns să ies din această treabă încurcată cât mai repede cu putinţă. *Quonam pacto*?[15] Sunt dispus la toate, domnule avocat. Îmi poţi sugera dumneata.

Ciro îl privea atent, lung, surprins şi neîncrezător. Apoi, pentru a-l încerca pe loc, îi spuse:

— Dar... iată... ar trebui să facem pur şi simplu... dacă dumneata ai avea bunătatea să... o... o...

— O mică declaraţie?... – sugeră Alcozèr? însoţind cuvântul cu zâmbetul rece pe care Pepè îl cunoştea bine. Şi adăugă: O cerere. Va fi discutat cu uşile închise procesul?

— Sigur, răspunse Ciro. Dacă dumneata doreşti... Ar fi, în fond, dacă ţinem seama de vârstă, la care ai avut norocul să ajungi, ar fi un uşor sacrificiu de vanitate.

— Nu am aşa ceva... – îl întrerupse spiritual bătrânul.

[15] Cu ce preţ. (it.)

Aş fi ridicol la anii mei. Totuşi, dacă acest sacrificiu despre care dumneata zici că ar putea, într-o măsură, să-mi dăuneze pentru mai târziu... pentru cele câteva zile care îmi mai rămân din această stupidă comedie de marionete numită viaţă... iată, dacă ar fi eventual un alt remediu...

— Acesta, – observă Coppa, admirând filosofica subtilitate cu care Alcozèr trata chestiunea, şi văzându-l înclinat să cedeze. Acesta ar fi mijlocul cel mai sigur, cel mai iute.

— Ei bine – reluă *don* Diego, dând din umeri, şi zâmbind – cu condiţia să terminăm odată...

Astfel, neaducând el, care era partea cea mai interesată, niciun argument contrar, neînţelegerea, prin insistenţele, recomandările şi interesul lui Ciro, a ajuns repede în Tribunal, şi a fost discutată cu uşile închise.

O mulţime de pierde-vară aştepta nerăbdătoare sentinţa. Pepè Alletto a fost cuprins de febră şi tremura, fără o clipă de linişte, în spatele uşii închise, deşi uşierul de pază îl încuraja din când în când cu suflet:

— Ascultaţi-mă pe mine că mă pricep: proces câştigat!

Uşa se deschise în sfârşit. Ciro, radiind, anunţă victoria. Au izbucnit aplauze şi strigăte. Bătea din mâini şi râdea chiar *don* Diego Alcozèr. Dar *don* Marcantonio ieşi din sala Tribunalului dând din cap, chel cum era, cu dinţii strânşi, în timp ce lacrimi abundente îi şiroiau pe faţa congestionată:

— Fata mea! fata mea! Mi-au ucis fata!

Pepè a vrut să-şi îmbrăţişeze cumnatul; dar acesta, în beţia triumfului, excitat de aplauze, îl respinse cu un gest furios.

Preşedintele Tribunalului, cu clopoţelul, invită pe cei prezenţi să părăsească sala; dar, pe stradă, mulţimea crescândă, continua să bată din mâini, şi Ciro rosti:

— Eroi erau strămoşii, o domnilor, care pentru a-şi atrage o divinitate pentru faptele glorioase ale patriei, îşi sacrificau fiicele! Dar ce să spunem despre un părinte

care, pentru scopuri murdare, îşi sacrifică propria fiică zeului Mammone?

— Mammone! Mammone! Jos Mammone! – strigă mulţimea, în râsete şi aplauze.

Şi în ziua aceea Raví fu numit de tot oraşul Marcantonio Mammone[16].

[16] Cuvînt de derivaţie biblică (lat. mommenas) care indică bogăţia divinizată şi adorată; în extensie demon. (n. t.)

XXIII

PEPÈ ALLETTO ŞI-A EXPLICAT angajamentul lui Ciro de a duce la bun sfârşit toată acţiunea, ca un efect al excesivului său zel. Când totuşi l-a văzut preocupat să golească din casă mobilele vechi pentru a-şi cumpăra altele noi, a început într-adevăr să intre la bănuieli.

„Posibil să facă toate astea pentru mine?” Deocamdată nu îndrăznea să-l roage nimic. După victorie, Ciro, în loc să se arate fericit, devenea din ce în ce mai întunecat.

— Pepè, îi spuse într-o dimineaţă, trăgându-l de haină, deoparte, cu ochii sumbri. Trebuie să-mi spui adevărul: promite-mi mai întâi, totuşi, că mi-o vei spune. Dacă minţi, vai de tine: nu-ţi spun altceva.

Pepè, mulţumit în fond că s-a ajuns la o explicaţie, deşi maniera îl cam nelinişitea, promise.

— Nu mai ştiu de câte zile – reluă Ciro, mi-am pierdut calmul. Îmi amintesc că tu mi-ai spus odată că Mauro Salvo, bufonul ăla, îi făcea curte Stellinei. E adevărat?

— E adevărat; dar nu i s-a răspuns! – răspunse Pepè, căutând cu un zâmbet să descreţească fruntea lui Ciro.

— Jură! – exclamă acesta.

— Ce vrei să jur? – zise Pepè. Ştiu bine asta, şi basta.

— Ştii bine că Stellina nu a răspuns niciodată, chiar deloc, la atenţiile lui Salvo?

— Da! Da!

— Jură!

— Ei bine, jur!

Ciro începu să se plimbe prin birou, cu bărbia în jos şi

mâinile în buzunar; nesatisfăcut, posomorât.

— La ce te gândeşti?… – reluă Pepè. Te nelinişteşti fără motiv… de un lucru care, dacă vrei jur din nou, nu are nicio bază… Şi cred că eu pot şti bine acest lucru.

— Tu nu ştii nimic! – îi strigă Ciro, oprindu-se să-l fulgere cu ochii.

Pepè se strânse între umeri.

— Cum vrei tu… Eu eram acolo…

— Ah, erai acolo, – izbucni Ciro, cu chipul aprins de mânie. Erai acolo, o spui deschis… şi cu tine toţi ceilalţi bufoni! Aceea era deci casa tuturor… Şi Stellina acolo, în mijlocul vostru, în timp ce bătrânul dormea…

— Eram acolo toţi, e adevărat, – admise Pepè, – dar nu se petrecea nimic rău… Tu eşti gelos şi nu poţi înţelege… Se glumea nevinovat, şi…

— Nevinovăţia, imbecilule, naşte copii! – îl întrerupse Ciro, furibund. Ceva, fără îndoială, trebuie să fie la mijloc; cum îţi explici altfel că eu a trebuit să lupt până azi pentru a o face să renunţe la căsătorie? Cum îţi explici?…

— Mi-o explic, – zise Pepè, căutându-şi cuvintele, – mi-o explic… socotind că biata de ea… a suferit atâta… Dar eu, pentru a-ţi spune adevărul, nu m-aş fi aşteptat… Ah, nu mai voia să ştie de asta?

— Voia să se călugărească, răspunse Ciro, negru.

— Dar acum ai făcut-o să renunţe?

— S-a convins că trebuie să renunţe, cu ajutorul sorămii. Dar şi tu, spune, şi tu, cu chipul ăsta de nerod, – reluă Ciro, oprindu-se la mijlocul mesei de scris, şi fixându-l cu degetul arătător pe Pepè de parcă ar fi avut în mână o armă, – şi tu, spune adevărul, ai încercat să-i faci curte…

Pepè îl privi buimăcit.

— Cum?… Eu? Nu înţeleg…

— Oh, cu mine, ştii, nu poţi face pe prostul! – îi zise Ciro, dispreţuitor. Şi tu, şi tu, ca toţi ceilalţi imbecili… Basta. Acum trebuie să-mi înfrumuseţez repede casa. Mobilele de sus trebuie să le transport pe toate la ţară, înainte de a veni cealaltă din Palermo. Apoi tu vei veni cu

mine la Primărie. Îmi vei fi martor.

— Eu ţie?... Dar cum?... Reuşi cu greu să bâlbâie Pepè. Eu martorul tău?

— Nu vrei?...

— Cum să nu... deci... pe cine iei?

Simţi că i se clatină pământul sub picioare; îşi duse mâinile la tâmple aproape temându-se să nu-i pleznească şi închise ochii pentru a-şi reţine două lacrimi care alunecaseră prelingându-i-se pe obrajii slăbiţi.

— Nimic... nimic... – reluă apoi, aproape ca pentru sine, cu glasul întrerupt şi buzele tremurânde. Ai dreptate... Ce prost!... Ce imbecil!... Cum am putut să cred? Cum am putut să cred că tu?...

— Ai înnebunit? Ce-ţi iese din gură? – îi strigă Ciro. Vorbeşte! Ce-ai avut în cap?

— Lasă-mă în pace, Ciro! – zise Pepè, exasperat, fără a-şi mai putea stăvili lacrimile.

— Ah, tu credeai, – urlă Ciro atunci, – credeai poate că o vei lua tu în căsătorie? Eraţi de acord? Vorbeşte, odată, sau te sugrum...

— Îţi repet, lasă-mă în pace! – îi strigă Pepè, cuprins de curajul disperării, zbătându-se să se elibereze. Nu-ţi ajunge că-ţi spun că am fost un nebun, sau un imbecil? Da, da. Am putut să cred în mod stupid că tot ce ai făcut, era pentru mine... Acum de ajuns, de ajuns... Ia-o tu! Ce mai vrei de la mine? Nu ţi-a spus că te vrea?

— Dar eu vreau să ştiu... – tună Coppa, repezindu-se spre cumnat.

Pepè se feri; apoi i se aşează în faţă cu o îndrăzneală neobişnuită.

— Poate vrei să spui că nu ştiai? Că n-a lipsit mult să mă las omorât pentru ea? Nu ştiai că o iubesc de atâţia ani?

— Şi ea? – fremăta Ciro, cu ochi sălbateci.

— Nu ţi-a spus că da? – repetă Alletto. Ce mai vrei să afli?

— Dar între tine şi ea, – zise Ciro, – spune-mi adevărul,

ori nu mai răspund de mine! Între tine şi ea... Vorbeşte!

— Ce vrei să-ţi spun? – gemu Pepè în braţele lui Coppa. Lasă-mă... mă doare...

— Spune-mi adevărul... între tine şi ea, ce-a fost? Vreau să ştiu...

— O simplă promisiune... – răspunse Pepè. Aşteptam ca Dumnezeu să-l ia la el pe bătrân...

— Şi după aceea...

— Apoi ai venit tu... Ea ţi-a spus da... Acum totul s-a sfârşit. Eu nu ştiu nimic, nu pot să fac nimic... deci lasă-mă să plec... Totul s-a sfârşit...

Îşi luă din cuier pălăria, o şterse de praf de mai multe ori cu manşeta, şi ieşi, ca năucit.

Ciro rămase cu pumnii strânşi pe obraji, ochii de fiară, apoi începu să se plimbe în sus şi în jos prin cameră.

XXIV

A DOUA ZI DUPĂ NUNTA LUI Coppa cu Stellina, *don* Diego Alcozèr îl văzu pe stradă pe Pepè Alletto şi îl chemă la el. În timp ce tânărul, întunecat la chip şi cu un aer pierdut se apropia, întinse o mână, îşi sprijini degetul mare de vârful nasului agitând în aer celelalte patru degete tremurânde:

— Te-a dus de nas *don* Pepè! Dă-o încolo de grabă!

— Lasă-mă în pace, bătrân caraghios! – răspunse înfuriat Pepè, scuturându-se cu un dispreţ total.

Dar *don* Diego îl ţinu de braţ.

— Ei, hai, nu fii furios: vino puţin... Eu, dumneata şi ex-socrul nostru trebuie să ne consolăm reciproc. Vino pe la mine: Marcantonio va veni mai târziu; şi chiar în seara asta, dacă vrei, vom face o partidă de cărţi de toată frumuseţea... Ne vom ţine de urât.

Pepè închis în durerea lui funebră se lăsă dus de *don* Diego care, clătinându-se pe picioarele lui slabe la fiecare pas, zâmbea dispreţuitor în nasul lui Pepè şi se întorcea din când în când să-l privească pieziş pe aspirantul său moştenitor învins.

— Iartă-mă dacă râd, *don* Pepè! În viaţă ai de ce râde şi ai de ce plânge. Dar eu sunt bătrân şi nu mai am vreme să fac ambele lucruri. Prefer să râd. De altfel plângi dumneata pentru mine... Bietul *don* Pepè, să nu crezi totuşi că nu-mi pare tare rău de dumneata! Ca să te scutesc de alte gânduri, lasă-mă să-ţi declar că ştiam tot: ştiam că aspirai la mâna Stellinei după moartea mea, şi că *don* Marcantonio era de acord. De aceea am spus ex-

socrul nostru. Ei bine. Ce-i rău în asta? Te asigur că eram chiar mulţumit, şi ştii de ce? Lăsând deoparte meritele dumitale, ştiu că atunci când doreşti mult moartea cuiva, acesta nu moare niciodată. Şi îmi erai drag, întocmai ca un talisman. Acum, însă, ce-ţi mai pasă dacă cu trăiesc sau mor? În timp ce atunci... îţi aminteşti? Fii sincer, m-ai dus înadins până acolo, la Temple, pe potopul ăla... Doamne, când te gândeşti, *don* Pepè, că erai gata să-ţi atingi scopul... Ce furios trebuie să fii la gândul ăsta! O pneumonie de toată frumuseţea... Domnul te-a făcut să guşti moartea mea, ca apoi să ţi-o ia parcă din gură, ca pe o bucată de pâine, bietul *don* Pepè! Şi acum...

Alletto se opri în faţa porţii lui *don* Diego.

— Dacă mai continui să spui asemenea prostii, te las.

— Nu, nu, vino, dragă *don* Pepè, – îi răspunse Alcozèr, luându-l din nou de mână. Urcă! Regret că nu vei mai găsi aici pe viitoarea dumitale soţie. Glumesc... Nu ne aude nimeni...

Intrând în casă, *don* Diego îl însoţi pe Pepè prin toate camerele, ghicind şi aproape gustând plăcerea amară pe care presupunea că i-o provoacă vederea acelor locuri unde stătuse Stellina. Se opri în sufragerie şi arătând un loc de la masă, spuse ca pentru sine:

— Locul ei era acolo... Apoi. Acolo, la fereastră citea romane, pe care i le împrumuta Fifo Garofalo...

În dormitor nu-i arătă nimic; dar, dezbrăcându-se pentru a îmbrăca haina de casă, văzând că Pepè privea patul prin perdeaua alcovului, respiră puternic, apoi se prefăcu că scoate un suspin, adânc şi îl bătu cu o mână pe umăr:

— Ei, dragă *don* Pepè, poimâine împlinesc şaptezeci şi trei de ani, eh, eh... Dacă ai fi avut puţină răbdare... Destul, nu vreau să te mâhnesc... Uite, sună cineva la uşă: poate o fi Marcantonio.

Ravi nu se aştepta să-l găsească pe Alletto în casa lui *don* Diego. La vederea lui, se schimbă la faţă şi strigă:

— Lăsaţi-mă să plec!

Don Diego îl ţinu de haină.

— Lăsaţi-mă să plec! – repetă mai tare *don* Marcantonio. Nu pot să-l văd în faţa ochilor!

— Ei, hai, de ce? De ce? – îi zise Alcozèr fără să-i dea drumul. Vino... Să ne împăcăm.

— El, el mi-a distrus fata! – insistă *don* Marcantonio.

Şi *don* Diego îmbunându-l:

— Ba nu, de ce? *Factum infectum*[17]... cu tot ce urmează. E mai nefericit decât tine, bietul băiat... Hai, hai daţi-vă mâna.

— Pentru nimic în lume! – protestă celălalt.

— Ei hai, Marcanto! Dă-mi mâna; *don* Pepè, dă-mi-o pe a dumitale. Aşa! V-aţi împăcat. Vina lui *don* Pepè a fost una singură, cum ziceam adineaori! Graba! Vină scuzabilă la un tânăr...

— Nu, domnul meu! – negă Raví. Vina lui e că a adus aici pe escrocul acela pe care nu-l voi recunoaşte niciodată drept ginerele meu, şi pe care nici nu vreau să-l numesc. Fata mea, acum, pentru mine, e ca şi cum ar fi murit! N-am s-o mai văd niciodată... Şi mi-ai omorât-o dumneata, *don* Pepè! Lasă-mă... lasă-mă să plâng. Dumneata mi-ai omorât-o! Nu ţi-am spus că acela va fi ruina dumitale şi ruina fetei mele?

— Iartă-mă, zise Pepè, tulburat de plânsul lui Raví şi emoţionat. N-am fost oare şi eu înşelat şi trădat, mai rău decât dumneata? Admiţând că eu l-am împins să vină aici, ceea ce nu este adevărat, aş fi făcut-o dacă aş fi putut bănui sau presupune?...

— Domnii mei, – îi întrerupse *don* Diego, – vreţi să ascultaţi părerea unui bătrân? Să nu ne mai gândim! Este cel mai bun lucru: regretele sunt acum inutile... Să aprindem lumina şi să facem un joc de cărţi straşnic...

[17] Faptă nefăcută (neîmplinită). (lat.)

XXV

ÎN FIECARE SEARA CEI TREI ÎNvinşi se reuneau acolo, în casa lui *don* Diego, pentru partidă. Adesea discuţia aluneca spre Coppa, pe care Raví, adresându-se lui Pepè, îl numea cumnatul dumitale.

— Cumnatul meu, pe dracu! – răspundea Pepè. Biata soră-mea a murit, şi el a omorât-o... Aşadar, numeşte-l acum ginerele dumitale.

— Ginere, dacă l-aş fi recunoscut, îi răspundea înţepat *don* Marcantonio. În timp ce dumneata, în chip de cumnat, da; şi ar trebui să ai încă remuşcări, ca şi cum ai fi comis un fratricid.

Don Diego intervenea atunci ca să-i împace, dar în sinea lui se bucura de scenele acelea.

— Să nu exagerăm, domnii mei, nu vă aprindeţi... De ce să discutăm tot despre asta, dacă ştiţi că vă arde sufletul? Hai hai... să reluăm partida! Să nu facem precum cocoşii în coteţ care se ciugulesc unul pe altul, în loc să se consoleze unul pe altul. Am fost trădaţi toţi trei. Fapta s-a comis, să nu mai vorbim de asta. Să nu judecăm după noi un om de treabă.

— Un asasin! – sărea atunci Raví, bătând cu pumnul în masă.

— El, el, ţi-a omorât fata?

— Da, domnule, mi-a omorât fata!

— Câţi ţi-au omorât oare fata? Mai înainte spuneai că *don* Pepè...

— Da, el! – se aprindea din nou *don* Marcantonio. El, fără să vrea, cu mâinile cumnatului său...

— Ginerele dumitale, corecta Pepè.

— Iar?

Şi *don* Diego se grăbea să arunce o carte pe masă:

— Eu am început şi plusez tare!

Jucau numai pe câţiva bani iar ceea ce câştigau puneau deoparte pentru ca apoi să ia prânzul împreună, neacceptând cu niciun chip repetatele invitaţii ale lui *don* Diego, care ar fi vrut să-i invite în fiecare zi la masă, pentru a nu rămâne singur.

— Nu accept. Iartă-mă, *don* Diego; nu pentru dumneata, ci pentru lume. Toţi mă numesc Mammone: nu prea ştiu ce vor să zică, dar ce naiba, dumneata o poţi spune tare tuturor calomniatorilor: ţi-am cerut un ban, un mizerabil de ban cu împrumut?

— Lasă-i să vorbească! – îi răspundea *don* Diego.

— Nu, domnul meu. Să jucăm şi apoi pe banii câştigaţi să mâncăm ceva. Masa o voi plăti eu, pentru că, cel puţin până acum, pierd mai mult decât voi doi. Cu această condiţie, da.

Pepè nu avea motivele lui *don* Marcantonio ca să nu accepte invitaţia lui Alcozèr, şi rămânea adesea nu numai să cineze cu el, dar să şi doarmă acolo, noaptea, în acelaşi pat în care dormise Stellina. Numai pentru ideea aceasta venea atât de des, pentru voluptatea, adică amărăciunea, nefericită pe care i-o procurau amintirea şi imaginea ei, în casa aceea.

În fiecare seară, după plecarea lui Raví, el şi *don* Diego, înainte de a se culca, se întreţineau o bucată de timp pe balconul care dădea spre câmpie şi mai departe spre mare. Se zărea de acolo, departe, casa de la ţară a lui Coppa; şi Pepè, cu capul sprijinit de balustrada de fier a balconului, fixa ochii asupra luminii care se vedea acolo, în întunericul câmpiei. Acolo, unde ardea lumina aceea, era Stellina! Aproape că o vedea, o urmărea prin camerele căsuţei aceleia bine cunoscută de el, în care sora lui suferise atâta, şi se întreba: — „Ce o fi făcând în clipa asta? La ce se gândeşte? Ce spune?” – Şi se chinuia,

înghiţindu-şi lacrimile tăcute care îi scăldau ochii îndreptaţi într-acolo, spre lumina aceea îndepărtată.

Se lăsa atât de mult în prada acelei viziuni, încât uneori, fără ca să-şi dea seama, capul îi aluneca încet-încet pe marginea balconului şi adormea.

— Don Pepè, dormi? – îl întreba atunci Alcozèr.

Şi Pepè îi răspundea negând, cu capul, ca să nu-şi dezvăluie plânsul prin glas.

— Dacă vrei să mergi la culcare, eu sunt gata, repeta *don* Diego.

Pepè îi făcea semn cu mâna să mai aştepte puţin. Ah, era sigur, era sigur că Stellina, ca şi el, fusese înşelată, trădată. Nu ştia el oare, chiar din gura lui Ciro, că ea ar fi preferat să rămână în mânăstire, decât să consimtă la trădarea nebănuită a nuntii? apoi acceptase sau, mai bine zis, fusese nevoită să-şi plece capul, înţelegând că acela care o iubea mult nu ar fi putut-o salva, şi că părintele ei nu ar mai fi vrut să o primească în casa lui, şi că acolo în mânăstire, în fine sub ochii sorii lui Coppa, nu se gândea deloc să rămână.

Şi iată că acum ea era acolo, în puterea acelui stăpân care i-a smuls-o din braţe... smulsă, da, cu forţa, aşa cum forţa desigur o constrângea să cedeze cu trupul (ah, nu cu sufletul, nu!) poftelor iubirii lui... Biata Stellina! El trebuia să o plângă şi lui trebuia să-i fie milă de ea...

Se frământa astfel, din zi în zi mai mult, nutrindu-se din amărăciunea pe care i-o provoca propria sa deprimare, profunda sa melancolie, convingerea că nu poate întreprinde nimic. Slăbise şi devenise palid, ca şi cum ar fi ieşit de curând dintr-o boală gravă, mortală. Ah, dacă nu ar fi avut-o pe bătrâna lui mamă... dacă nu s-ar fi temut că-i curmă şi ei viaţa...

În unele seri, *don* Diego îl necăjea, vorbindu-i de îngrozitoarele lui viziuni, de spiritele care îl obsedau în timpul nopţilor de insomnie.

— Ştiu, cine nu le-a văzut nu poate crede... Cine le-a văzut, însă, dragă domnule Pepè, nu vorbeşte despre ele,

de teamă ca noaptea să nu fie bătut de ele. Pentru că, ştii? te bat. Eu, ca să-ţi spun adevărat, până acum nu le-am simţit puterea mâinilor; dar câte alte surprize neplăcute! Mi-au tras pătura de pe mine, au răsturnat scaunele din cameră, mi-au stins lampa de noapte... Şi le-am văzut cu ochii ăştia, îţi jur; printre perdelele alcovului, de exemplu, în unele nopţi, apărând cu un cap cu părul roşu creţ şi cu o limbă cât toate zilele... Când mi-a murit... aşteaptă... a doua sau a treia?... da, Luzza, a doua soţie... – după câteva zile, spiritul ei se învârtea prin casă. O auzeam în fiecare noapte făcându-şi de lucru prin cameră, ca o adevărată gospodină cum a fost în viaţă, fie-i ţărână uşoară, trebuie să recunosc... Şi într-o noapte i-am văzut capul apărându-i pe uşă şi privindu-mă în pat; zâmbea şi îmi făcea semn cu mâna, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Bucură-te de căldurica patului; de casă am eu grijă”.

— Într-altă noapte, am auzit în sufragerie un infern. Ce se întâmplase? Nimic! Cealaltă soţie, prima, Angelina, venise şi ea, şi se certau între ele. Le-am auzit, îţi spun, cu urechile astea: una îi spunea alteia, că stăpâna era ea... Deodată, brrr! Nu ştiu câte farfurii pe jos... Auzind zgomotul, sar din pat, mă duc – închipuie-ţi cu câtă frică! – în sufragerie: cioburile erau acolo, pe podea... ce mai zici de asta?

— Vreo pisică...

— Ce pisică, *don* Pepè! Nu am avut niciodată pisici în casa mea!

— Atunci, şoareci...

— Ei da, sau cutremur! Trebuie să le dai un nume sau altul. Dumneata îi numeşti şoareci, pentru că nu crezi. Şi zici că sunt totuşi şoareci, când, de exemplu, auzi paşii lor în camera cealaltă, când grăbiţi şi uşori, tic-tic-tic, şi când ca ai unei persoane care se plimbă, aşa...? Sunt tot pisici sau şoareci, când te auzi chemat cu numele cele mai urâte de patru glasuri diferite, cum mi se întâmplă mie, care nu pot să stau singur noaptea, pentru că altfel îmi

apar toate cele patru soţii să mă chinuie, să mă umilească? Ei, hai, *don* Pepè! Ce Dumnezeu!

Dar *don* Diego nu se mulţumea numai să-i vorbească. Adesea, în timpul nopţii, speriat de insomnie, părându-i-se că aude vreun zgomot în liniştea casei, îl trezea pe Pepè.

— Nu mă ciupi, pentru Dumnezeu! – striga acesta. Potoleşte-te: nu dorm! Pentru a suta oară îţi repet că nu suport ciupiturile: dacă nu, mâine noapte pregăteşte-te să dormi singur.

XXVI

NU, NU, *DON* DIEGO NU O MAI putea duce aşa, sub ameninţarea de a rămâne singur noaptea. Astfel, pentru a-şi asigura somnul şi pentru a-l scuti pe Alletto de supărarea ciupiturilor, începuse să bea puţin peste măsura pe care şi-o impusese de câţiva ani, şi acest remediu dăunător nu-i convenea: păhăruţul acela în plus îi părea amar şi totuşi el îl înghiţea de nevoie.

— Medicamentul pentru somn, *don* Pepè! – spunea la masă. Să sperăm că în noaptea asta îşi face efectul.

Îşi făcea efectul la început; apoi, în cursul nopţii, trezindu-se, insomnia reîncepea. Şi atunci, încet-încet, hai: încă o ciupitură lui *don* Pepè.

— Iar? Nu poţi sta liniştit?

— Iartă-mă, *don* Pepè. Voiam să te întreb ceva.

— Ce anume? Dormi!

— Nu pot dacă nu scap de îndoiala care mi-a venit acum, tot gândindu-mă. Dar trebuie să-mi spui sincer. În timpul bolii mele, dumneata ai fost sau cel puţin te-ai arătat foarte atent cu mine, îmi amintesc. Tot timpul aici, în casa mea, zi şi noapte... Bine: sincer, ei? În unele momente de distracţie... dumneata cu Stellina...

— Eşti nebun? – îi strigă Pepè.

— Nu, ascultă; acum nu-mi mai pasă. Aş trece coarnele liniştit pe capul lui *don* Ciro. Eu am scăpat. Spune-mi sincer!

Drept răspuns, Pepè îi întorcea spatele.

— Nu-mi pasă, îţi repet... Unul mai mult, unul mai puţin... Sunt filosof, *don* Pepè! Cinci soţii, înţelegi! Şi

închipuie-ţi ce ramificaţii de coarne pe capul meu. În unele seri, în timp ce dumneata te gândeşti şi suspini acolo pe balcon, mă gândesc din nou şi eu tot acolo, şi mi le simt crescând, crescând, până la cer... crescând, crescând... Mi se pare că dacă mişc capul ating cu vârfurile coarnelor sistemul planetar... Îmi vor folosi drept scară la o sută de ani, când voi muri. Ca o veveriţă, sufletul meu se va căţăra pe treptele acestor nemăsurate coarne, până în Paradis, în timp ce toate clopotele de pe pământ vor suna slăvind... Dormi, *don* Pepè?

Dormea sau se prefăcea că doarme, ingratul. *Don* Diego se neliniştea din nou, se agita, sufla: „Ce prietenie!” – şi ca să se distreze se apuca să mediteze asupra isprăvii unei a şasea căsătorii.

— Cine vrea prea multe, zice proverbul, nu se-alege cu nimic. Dacă mi-aş lăsa, don Pepè, banii mei pentru vreo operă filantropică, împărţiţi în atâtea porţii, ar produce multora un bine temporar sau continuu, dar foarte meschin. După mine, mai bine să-i las unei singure persoane care ar vrea să-i câştige în schimbul unui mic sacrificiu, ce-ar putea să pară chiar o operă de caritate: să aibă grijă de un biet bătrân ca mine... Şi această persoană, ca să poată fi răsplătită în viitor pentru sacrificiu, trebuie să fie tânără, în stare să se bucure de bogăţie şi de viaţă după cum pofteşte. Ce-ar face o bătrână cu banii mei? Şi-apoi, după cum ştii, eu urăsc bătrâneţea. Acest plan al meu favorizează tinereţea... Poate te gândeşti că va râde lumea de mine, dacă mă voi căsători pentru a şasea oară? Ei bine, se râde atât de puţin azi în viaţă, încât aş putea câştiga din partea lumii şi acest titlu de merit. Dacă mă va însoţi tot oraşul cu râsete până la primărie: va fi de bun augur... M-am gândit, şi vei vedea că am s-o fac! Lui Marcantonio nu-i spun nimic, deocamdată, pentru că sunt sigur că mă va huli...

Şi *don* Diego nu s-a înşelat. Într-adevăr, în seara când

Ravi află vestea că al său quondam[18] ginere se gândeşte la o a şasea soţie, îl văzu intrând în casă furios:

— Cum? Te gândeşti să te însori iar? La vârsta dumitale?

— Eh, eh, rânji *don* Diego. Îţi fac cunoscut, Marcantonio, că am cu un an mai mult decât aveam când am luat-o în căsătorie pe fiica dumitale.

— Bine, reluă *don* Marcantonio, înghiţind fiere. Ba e chiar mai mult, şi apoi scandalul nu-l mai pui la socoteală? Atunci nu erai de râsul tuturor... Îţi vorbesc în interesul dumitale... Nu te expune ridicolului, dragă *don* Diego, şi desigur, unui refuz...

— Cât despre refuz, hm, hm, nu te teme... nu-mi rămâne decât să aleg – îl asigură *don* Diego. Am patru sau cinci propuneri.

— Oraş de nemernici! – izbucni *don* Marcantonio. Cinci propuneri! Îl vedeţi? Aşadar, invidia îi făcea să vorbească când ţi-am dat-o pe fata mea, şi m-au numit tată nebun, şi m-au numit Mammone... şi că eu îmi vindeam propria mea carne... Nemernicii! Aveam dreptate!

Ravi nu ştia că între cele patru sau cinci propuneri era şi aceea a doamnei Mèndola, înverşunata lui vecină, în favoarea fetei sale. Dar descărcarea aceea împotriva oraşului îl calmă şi putu astfel să înceapă să joace cărţi cu prietenii lui.

— Tinerii care să fie în stare să se însoare, astăzi, sunt puţini, zise *don* Diego, între o partidă şi alta. Şi bătrânelul, în starea mea, dragă *don* Marcantonio, aşa cum ţi-a plăcut dumitale, place acum şi altora.

— Se ştie! Mie mi-o spui? – aprobă Raví mai convins ca niciodată. Cu condiţia ca dumneata totuşi, *don* Diego dragă, scuză-mă, să te hotărăşti să crăpi curând, după nuntă...

— Hm, hm – rânji din nou *don* Diego, făcând semnul coarnelor în jos cu ambele mâini, ca să îndepărteze răul.

— Ah, acum fac şi eu semnul coarnelor! – exclamă *don*

[18] Fost. (it.)

Marcantonio. Ba chiar îţi urez să trăieşti o mie de ani ca pedeapsă pentru toţi cei ce au vrut să mă calomnieze. Te sfătuiesc totuşi să schimbi foaia: niciun tânăr în casă; altfel, ţi s-ar putea întâmpla acelaşi lucru.

Don Diego aprobă, şi adăugă:

— Regret, pentru dumneata, *don* Pepè; dar de data asta, cât mai departe de mine! Dar pentru că eşti un băiat bun şi o meriţi, ce aş putea să fac pentru dumneata ar fi ca în testament să rog pe soţia mea să te aleagă pe dumneata, şi nu pe altul…

Pepè nu participa la conversaţie. Zâmbi trist lui *don* Diego şi-i propuse să părăsească toţi jocul, în seara aceea.

XXVII

— DACĂ ÎNTR-ADEVĂR ÎŢI DAI seama şi eşti sigură că te iubesc, de ce îţi este frică de mine?

— Dar cine ţi-a spus că îmi este frică?

— Ochii tăi.

Stellina îşi plecă îndată ochii.

— Nu! Priveşte-mă... Uite aşa! Aceştia nu sunt ochii unei femei care este sigură pe ea!

— Poate... – se scuză Stellina timid. Dar asta, pentru că încă nu am înţeles bine felul tău de a fi şi mi-e teamă să nu le supăr, fără să vreau.

— Sau mai degrabă, replică Ciro, sau mai degrabă pentru că, în sinea ta, ai remuşcări?

Era un cui care îi stătea înfipt zi şi noapte în creier.

Stabilise să nu mai pună piciorul în oraş, cel puţin atât timp cât trăia Alcozèr. Simţea că nu ar fi putut suporta vederea mumiei aceleia, fiindcă avusese totuşi ocazia s-o vadă în intimitatea nopţii pe femeia care îi aparţinea lui acum; mumia aceea putea să-i amintească de nopţile când ea stătuse aproape de el, întinând-o fie şi cu gândul.

Pacea câmpiei nu reuşea să-i inspire linişte. Nu vedea, nu vedea nimic, absorbit cu totul în moara care-l măcina în adâncul sufletului. În acelaşi timp nu ar fi vrut ca asupra Stellinei să apese greu umilinţa provocată de felul nou de gelozie faţă de un bătrân. Şi căinţa de a fi luat-o în căsătorie; căinţa exacerbată de iubirea aprinsă pe care o simţea azi faţă de ea.

Pentru a-şi sustrage gândurile, se dedicase unor

exerciţii violente. Într-un târg de cai cumpărase douăzeci de cai tunisieni şi acum şi-i dresa pe o arie, ca un îmblânzitor de circ, biciuindu-i cu mânia celor o sută de diavoli care îl întărâtau în corp. Apoi, pe toţi douăzeci îi pornea să alerge unul după altul, în galop, călcând brazdele câmpului, ca o furie dezlănţuită, într-un nor de praf, până la fântână.

— *Halt*!

Şi acolo îi adăpa.

La întoarcere, i se întâmpla uneori ca aceluia care îşi căuta animalul, iar acesta era sub el. Şi atunci înjurături şi blesteme, în repetate porunci adresate animalelor de a se opri:

— *Halt*! *Halt*!

Şi o lua de la început cu număratul; terminând cu lovituri de cravaşă pe bietul animal care era sub el, ca şi când acesta ar fi fost vinovat că nu-i ieşiseră toţi la număr.

În timpul ăsta Stellina, dacă avea vreun motiv să creadă că soţul ei, în felul lui, o iubea, nu ştia cum să răspundă iubirii lui chiar dacă ar fi putut; nu găsea calea de a-i intra în suflet şi a-l îmblânzi. Ar fi vrut să recunoască în faţa lui că e mulţumită, dacă nu de starea prezentă, cel puţin de a fi scăpat de cel odios dinainte; dar o împiedica pe de o parte perplexitatea agitată, nesiguranţa continuă că face bine sau râu în care o ţinea firea lui Ciro; pe de alta, teama că el ar fi descoperit ceea ce fusese cu Alletto, căruia, în fiecare zi, se străduia să-i şteargă până şi amintirea. Se temea că dacă s-ar fi gândit la el, chiar şi o clipă Ciro i-ar fi putut citi acest lucru în ochi.

În această situaţie, după cinci luni de chinuri fără un cuvânt, biata Stellina avortă, aflându-se în mare pericol. Şi atunci Ciro se văzut nevoit să se întoarcă în oraş.

XXVIII

— SUNT NEBUN? GELOS PE UN BĂ-trân, eu, Ciro Coppa?

De îndată ce ajunse în oraş, se simţi eliberat de coşmarul care îl domina de atâtea luni la ţară. Şi în noua dispoziţie sufletească, vru să fie tare cu el însuşi. Nu se mai temea de niciun rival. El, Ciro Coppa, trebuia să se teamă de Pepè Alletto, de exemplu? Ei, ce naiba!

Îl căută, chiar prin oraş şi găsindu-l îl chemă la el, în timp ce Alletto, prefăcându-se că nu-l vede, îşi continuă drumul.

— Pepè! Îţi promisesem odată un loc... Ei bine, ţi l-am găsit. Vrei să vii la mine?

— La tine?

— În biroul meu. Îl deschid mâine. Vei copia unele acte; mai bine tu decât altul. Numai să nu-mi faci greşeli de ortografie...

Pepè rămase privindu-l cu gura căscată.

— Vino, vino, – insistă Ciro. Ai înţeles?

— Am înţeles, da, răspunse Pepè, neînţelegând cum şi de ce îi făcuse Coppa această propunere.

— Accepţi?

— Eu?... De ce nu?

— Aşadar, te aştept mâine, la opt. Ne vom înţelege. Te salut.

„A înnebunit?" se întrebă Pepè, după despărţirea de Ciro. „Ce vrea de la mine? Vrea să se asigure dacă între mine şi Stellina a fost ceva? Speră să ne prindă în braţe?"

Se gândi să nu se ducă; se căi că nu fusese în stare să

refuze propunerea. Dar acum, după ce a acceptat, nu se mai putea retrage. Nu, nu: trebuia să se ducă pentru a nu-l face să aibă vreun motiv să se teamă de el.

Şi în ziua următoare, la orele opt punct, palid, agitat, era în biroul lui Ciro.

— Vezi? Am schimbat tot! Pepè îi zise acesta, arătându-i masa cea nouă, dulapurile şi scaunele noi de-a lungul pereţilor din cameră. Se schimbă viaţa, dragul meu! Vine o zi în care omul puternic se simte dator să se angajeze într-o luptă superioară, nu atât împotriva altora, cât împotriva lui însuşi; să învingă, să-şi domine propria fire, esenţa bestială, şi să capete asupra ei o stăpânire absolută.

Zicând acestea, agita nervos cravaşa în aer, în timp ce Pepè, confuz buimac, aproba cu capul.

— Aprobi, dar nu înţelegi! – reluă Ciro, după ce-l observase o clipă, cu calm. Nu sunt lucruri pe care tu să le poţi înţelege atât de uşor.

— E adevărat, nu... – se bâlbâi Pepè, încercând un zâmbet.

— Ştiu! Ştiu! Îţi explic cu un exemplu. Până azi am ajuns acolo unde tu, Pepè Alletto, om foarte slab, îmi poţi spune mie, Ciro Coppa, aşa: — *Ciro, eu susţin că tu eşti un nemernic*! Nu râde, imbecile!

— Dacă mi-ai spune aşa, eu, uite. Poate la început aş îngălbeni puţin, aş strânge pumnii pentru a mă stăpâni, aş închide ochii, aş înghiţi; apoi, dominându-mi furia, ţi-aş răspunde cu cel mai mare calm şi chiar şi politicos: — *Dragă Pepè, crezi că sunt un nemernic? Să vedem, dacă vrei, să judecăm această sentinţă a ta*. Ce părere ai? Nu mă voi opri aici, să ştii! În fiecare zi, o nouă cucerire asupra firii mele, asupra bestiei din mine. O voi învinge eu, nu te îndoi! Până una alta, aşează-te acolo: aceea este masa ta. Sunt câteva hârtii de copiat: caligrafie clară; atent la punctuaţie, şi vezi, fii atent la ortografie... Nu-ţi spun altceva.

XXIX

DIN ZIUA ACEEA PENTRU PEPÈ începu o viaţă de noi supărări de nedescris. În fiecare dimineaţă se ducea la birou speriat, în cea mai confuză incertitudine, după ce toată noaptea se chinuise să înţeleagă, sau cel puţin să întrevadă, ce voia, în fond, Ciro de la el.

Ciro se plimba prin birou, pe lângă masă.

— Ortografia… Te rog. Ieri mi-ai scris prestigiu cu doi g.

Din când în când se oprea, şi Pepè, aplecat şi atent la scris, şi, simţind ochii lui Ciro ficşi asupra lui, se întreba: „De ce mă priveşte aşa?”

În alte zile Ciro nu se plimba prin cameră; stătea cu faţa înfundată pe braţele încrucişate, pe masa de scris. Atunci Pepè ridica ochii şi îl observa.

„Ce o fi având? Uhm!”

Uneori, nereuşind să înţeleagă niciun cuvânt din ciorna de copiat, se vedea nevoit să-l cheme, şi o făcea încet. Ciro nu răspundea.

„Doarme oare?” se întreba Pepè, şi îl chema din nou, adăugând:

— Te simţi rău?

— Nu. Dar mă macină ceva înăuntru, murmura negru Ciro, fără să ridice capul.

Pepè îşi lungea gâtul la răspunsul acela enigmatic, se răzgândea deodată, apoi strângea din umeri, lăsa în alb cuvântul indescifrabil şi continua copiatul.

— Blestem! – urla la un moment dat Ciro, sărind în picioare. Blestem! Blestem!

— Ce ai? – îl întreba Pepè, speriat de ieşirea neaşteptată.

— Spune-mi că te fac să tremuri! – urla Ciro, punându-şi mâinile pe măsuţa lui Pepè. Spune-mi, acum, spune, că atunci când mă vezi îţi tremură picioarele!

— Şi de ce? – se bâlbâia Pepè.

— Ah, nu ştii, bufonule, că dacă te apuc cu mâinile astea, dacă îţi dau un pumn, te zdrobesc, te sting?

— Ştiu, – spunea Pepè, cu un zâmbet tremurat şi ochii rugători. Dar nu ai motiv... Numai dacă nu ai înnebunit...

Ciro se depărtă de masă.

— Bine. Scrie. Trebuie să ajung la asta: să-ţi pun în mână un bici şi să-ţi poruncesc să mă biciuieşti până la sânge! Cu raţiunea, această mizerabilă fire a mea, nu este înfrântă: e nevoie de un bici şi dacă dai încet, nu simt... O fac nefericită, nefericită pe biata fată... Merit bice! bice! bice!

Ah, se temea şi el că era pe punctul de a înnebuni. De când fusese cuprins de noua obsesie, aceea de a-şi domina propria fire, nu mai mânca, nu mai dormea, nu mai avea un moment de linişte. Voia să-şi dea lui însuşi dovada cea mai hotărâtoare a victoriei. Şi această dovadă trebuia să consiste din a o face să vină acolo, în birou, pe Stellina, de faţă fiind şi Pepè. Plimbându-se, era tentat să apropie gura de *portavoce* de pe masă, pentru a-i spune Stellinei să coboare. Se oprea să-l observe pe Pepè, aproape vrând să-şi arate propriilor sale sentimente într-o agitaţie continuă cât era de ridicolă, de nedemnă de el, gelozia sa pentru fiinţa aceea nulă, pentru plăpândul acela palid ca un fir de pai. Şi totuşi nu, nu. Iată: nu putea să-şi apropie gura de *portavoce* acolo, deşi îl tenta. Şi atunci se ducea să-şi ascundă chipul pe braţele încrucişate pe masa de scris „să se chinuie în adâncul sufletului”, şi izbucnea în cele din urmă, urlând: — Blestem!

Dar lupta interioară nu se sfârşea acolo, în birou. Chiar şi în Tribunal, la Curtea cu Juraţi, îi venea deodată să-şi

învingă sentimentul acela rebel cu orice risc. Se întorcea spre Pepè, aflat lângă el, în faţa băncii avocaţilor, şi îi poruncea să se ducă în biroul lui să-i aducă vreo hârtie de care avea nevoie.

— Dacă nu o găseşti, du-te la soţia mea, şi caut-o la ea...

Dar îndată ce Pepè ieşea din sală, iată-l alergând după el, chemându-l cu glas tare, jos, pe scara Palatului de Justiţie.

— Pepè! Pepè! Întoarce-te... Nu mai am nevoie de hârtia aceea.

Într-o zi totuşi nu reuşi să-i ajungă. Trimise după el pe toţi uşierii. Procurorul era pe punctul de a-şi încheia depoziţia, şi el nu putea părăsi aula: trebuia să vorbească,

— Tăceţi! Tăceţi, odată! — strigă atunci. Ciro transfigurat, vibrând tot, ridicându-se în picioare şi bătând cu pumnii în masă, adresându-se procurorului regal. Eu obţin în acest moment o victorie sublimă asupra mea, şi nu mai pot tolera ca dumneavoastră să aruncaţi asupra domnilor juraţi molozul edificiului bunului simţ, pe care de o oră încercaţi să-l doborâţi cu târnăcopul dumneavoastră obtuz şi ruginit!

Se produse un infern: colegii avocaţi se repeziră spre Coppa pentru a-l face să tacă şi să stea jos; preşedintele se ridică în picioare şi sună clopoţelul, în mijlocul judecătorilor, juraţilor, uluiţi; publicul împărţit în două tabere izbucni în insulte şi în aplauze. În strigăte şi confuzie generală. Ciro prinse din zbor o frază injurioasă a procurorului regal şi luând în mână călimara de pe bancă i-o aruncă în faţă ca pe o piatră. Interveniră atunci jandarmii de pază ai acuzaţilor: preşedintele urla:

— Arestaţi-l!

Între jandarmi şi Coppa se angajă o luptă dârză; acesta, ca un taur furios, căuta în toate felurile să se elibereze; dar deodată aceia îl văzură leşinându-le în braţe, inert, greu.

O neaşteptată agitaţie de oroare şi de consternare. Aula care se golise se aglomerase din nou în curând cu chipuri palide, neliniştite, îngrozite: de pe băncile juraţilor, de pe banca preşedintelui, de pe scaune, priveau toţi în picioare pe Coppa aşezat pe un scaun cu capul lăsat pe piept, horcăind, lovit de apoplexie.

XXX

PE LA MIEZUL NOPŢII, LÂNGĂ PA-tul pe care Ciro încetase să mai horcăie, s-au strâns Stellina, Pepè şi Marcantonio Raví, ca în altă veghe. În jurul unui alt pat.

Stellina, totuşi, de data asta, plângea cu faţa ascunsă în batistă; şi plânsul ei îl irita pe *don* Marcantonio, întunecat şi taciturn, şi-l umilea pe Pepè.

Aşezat pe un scaun, cu braţele în jurul gâtului celor doi fii ai lui Coppa, care stăteau alături de el tăcuţi, cu ochii scăldaţi în lacrimi, fixaţi asupra chipului fără viaţă al tatălui lor. Pepè se gândea la sora lui, Filomena, moartă în aceeaşi cameră, acum ca şi atunci luminată de patru lumânări groase la colţurile patului; şi i se părea că o vede acolo întinsă, lângă soţul ei. Şi iată-i pe cei doi orfani, cele două fiinţe rămase în casa aceea. Pepè şi-i strângea la piept şi simţea, în exaltarea durerii, că biata Filomena, de dincolo, i-i încredinţa lui. Cu privirea dureros fixată asupra Stellinei, aştepta, aştepta ca ea să-şi ridice ochii din batistă, să-l vadă şi să-l înţeleagă.

La un moment dat, *don* Marcantonio răbufni:

— Fiinţa asta care părea un leu, iată-l aici: mort! Şi bătrânul ăla sănătos şi plin de viaţă! Poimâine se însoară cu Tina Mèndola, scumpa ta prietenă... *Don* Pepè, după toate cele întâmplate...

Nu sfârşi fraza.

— Nişte foarfeci, fata mea. Auzi cum trosnesc lumânările astea? Trebuie să ai ochi să le vezi pe toate, în viaţă, şi chiar şi pe astea...

Roma, 1895

SFÂRŞIT